

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել կյուրը զանկաջած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա կյուրը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

✓ $\frac{p}{105}$

1999

ԿՈՄՍ

ՄՕՆԹԷ Ե՛ ԳՐԻՍԹՈՅ

ՅԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՏԻՄԱՅԷ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՑ

ՏԻԳՐԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՅԷՏԷԵԱՆ

ԵՆԵՐՈՐԷ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

Զվիշռնիս

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷԵԱՆ

1874

102

ՅՐԱԿ

105-26

h. 8107

ՄՕՆՐԷ-ՔՐԻՍՏՈՅ

1863

ԳԼՈՒԽ Ե

ՀԵՅԱԳԻՐԸ

ՍՐՈՆ և արկին Վիլլիֆոր՝ նուարթիէի սենեկէն դուրս ելած ժամանակ խնայան որ Յանթէ-Քրիստոյ կամը իրենց այցելութեան գարով սրահը հրախրուեր էր, որ իրենց կ'ընդատէր. արկին Վիլլիֆորի սրտը խիստ յուզեալ ըլլալուն՝ խնայն սրահը մանեղ շուղեց, այլ պառկելու խոցը մտաւ, ինչ ասան թագաւորի գործակալը վառահալ թեամբ ուղղակի դէպ 'ի սրահը յառաջացաւ:

Իայց Պ. Վիլլիֆոր որչափ և կարող ըլլար իւր սրտին յուզմունքը զսպելու և դիմաց այլայլութիւնը ծածկելու, սակայն և այնպէս չէր կրցեր իւր ճակատին վառէն բոլորովին ցրուել արտութեան և մառխորհտութեան այն ամօքը, որ կտնկին ոչքէն չէր փախած:

— Ինչ ունիք, Պ. Վիլլիֆոր, բուն Յանթէ-Քրիստո՞ առաջին ողջոյններէն ետև. արդեօր ծանր անբուսանումիւն մը հաստատած ժամանակնի՞դ եկայ:

Վիլլիֆոր ժպտելու շունաց:

— Ոչ, պարոն կոմս, ըսաւ, միայն ես զո՛հ եղած եմ. քանզի ես գաստ կորսրնցուցի. և բաղդը՝ յամառութիւնը և յիւրաութիւնը դատարկութիւնը կրեցին:

— Ի՞նչ բան է կ'ուզէք, հարցոյ Վօնթէ-Քրիսթոյ կատարեալ կեղծ ցառակցութեամբ մը, արդեօք իրօք մեծ դժբաղդութիւն մը պատահեցաւ ձեզ :

— Ա՛հ, պարսն կան, ըստ Ա. իլլիֆօր գառնութեամբ լի սրտի հանգարտութեամբ մը, խօսքը անգամ ընելը շարժեր, գրեթէ ոչինչ բան մ'է. ստակի պարզ կորուստ մը :

— Իրօք, պատասխանեց Վօնթէ-Քրիսթօ, ստակի կորուստը բան մը բան է ձե՛ ձեր հարստութիւնը և ձեր իմաստասիրական հանձարը ունեցողի մը :

— Զիս անհանդիսա ընողը ստակի կորուստը չէ, թէև վերջապէս ինն հարիւր հազար ֆրանքի կորուստը կրնայ վիշտ մը կամ գանձ զայրոյթ մը պատճառել : Այլ սիրաս նեղացնողը բաղդին, գիպուածին, ճակատադրին անօրէնութիւնն է. չեմ գիտեր թէ ի՞նչ անուն տամ այն զօրութեան, որ զիս կը հարուածէ, հարստութեան յոյսերս կը ջնջէ և զուցէ ալջկանա ապաղան կը կործանէ՝ ի մանկութիւն վերադարձող ձերի մը մտային հաճոյքովը :

— Է՛հ, պարսն, ի՞նչ կ'ըսէք, ինն հարիւր հազար ֆրանքի կորուստը ստուգիւ կրնայ վիշտ մը պատճառել իմաստասիրի մը անգամ : Եւ ո՞վ է այդ հարուածը ձեզ աւուրը :

— Հայրս, որուն վրայ արդէն խօսեցայ ձեզ :

— Ստոյգ կ'ըսէք, Պ. Նուարթիէն. բայց կարծեմ ըսիք թէ կատարեալ կոթուածահար է, և թէ իւր ամեն կարողութիւնները կորուսած է :

— Իւր ֆիզիկական կարողութիւնները միայն, վասն զի չկրնար շարժիլ և ոչ խօսիլ. բայց ստոնց հակառակ՝ ինչպէս որ կը տեսնէք՝ կը խորհի, կ'ուզէ և կը գործէ : Հազիւ հինգ վայրկեան կայ որ անոր քովէն բաժնուեցայ, և այս միջոցիս գրաւած է երկու ռօտարներու իւր կտակը դնել տալու :

— Աւրեմ խօսեցաւ :

— Խօսելէն աւելի աղէկ գործ տեսաւ. իւր միտքը հասկըցոց :

— Ի՞նչ կերպով :

— Նայուածքով. իւր աչքը կենդանի մտացած են, և ինչպէս որ կը տեսնէք՝ մահ կը պատճառեն :

— Սիրելիս, ըստ Թիկին Ախլըֆօր ներս մանելով, կոցտ թեանդ զբայ գոցէ չափազանցօրէն կը խօսիս :

— Տիկին . . . ըստ կոմսը խոնարհութիւն մը ընելով :

Տիկին Ախլըֆօր իւր ամենէն շնորհալի ժողատալ բարեկեց զան :

— Ինչ կը ըստ՝ Պ. Ախլըֆօրէն, հարցոց Եանթէ-Քրիսթօ, և ինչ անխմանալի գիպուած մ'է այս . . . :

— Երօք անխմանալի է, կրկնեց թողատրի գործակալը ուսերը բարձրացընելով, ձերի մնային հաճոյք մը :

— Եւ անոր այս որոշման դէմ՝ գնելու միջոց մը չկայ :

— Այո՛, ըստ Թիկին Ախլըֆօր, և իմ ամուսինէս կախեալ է այն կտակին՝ փոխանակ ՚ի վնաս Ալալանթինի ըլլալու՝ ՚ի շնորհս անոր ըլլալը :

Կոմսը անանելով որ երկու ամուսինները այլարանօրէն խօսելու կ'ընդհատեն, զուարթներես կերպարանք մը ցուցուց, և խորին ուշադրութեամբ ու խիստ յայանի հաճութեամբ Կառարը կը դիտէր, որ թուշնոց բնօրարանին մէջ թանաք կը լեցընէր :

— Սիրելիս, ըստ Ախլըֆօր իւր կնոջը պատասխանելով, դիտես որ տանս մէջ իշխանութիւն բանեցընելը չեմ՝ ախորժիր, և երբէք կարծած չեմ թէ Թիկինեաց բազըր գլխիս մէկ նշանէն կախեալ է : Այսու ամենայնիւ պէտք է որ իմ որոշումներս բնասանեացս մէջ յարդուին, և ձերի մը յիմարութիւնը ու մանկան մը մտային հաճոյքը երկար տարիներէ ՚ի վեր իմ որոշած խորհուրդս չխափանեն : Սեպուհ տ'ըրբինէն իմ բարեկամս էր, դիտես, խիստ պատշաճ էր որ իւր որդւոյն հետ խնամութիւն մը ընէի :

— Ար կարծես որ Ալալանթին ալ անոր հետ համամիտ ըլլայ, ըստ Թիկին Ախլըֆօր . . . : Բայց իրօք ան ալ այս ամուսնութեան միշտ դէմ դրտ, և պիտի չգործանայի եթէ ամեն անաւանիս և լրամնիս իրենց մէջ դաշնակեալ խորհուրդ մը գործադրութիւնն ըլլար :

— Տիկին, ըստ Ախլըֆօր, հաստատ ինձ, ինն հարիւր հազար ֆրանքի հարստութենէ մը այսպէս դիւրութեամբ չհրաժարի մարդ :

— Տարի մը կայ որ Ալալանթին աշխարհէս հրաժարիլ և վանք մը մանել կ'ուզէր :

— Հոգ չէ, կրկնեց Ա.Ի.Լ.Քֆօր, ես քեզի կ'ըսեմ թէ այս աշ-
մանս մտածումը պէտք է որ կատարուի, տիկին:

— Հոր է կամայնը հասկանալի, բայց տիկին Ա.Ի.Լ.Քֆօր ուրիշ պատ-
ճառ մը մէջ բերելով, ծանր խնդիր մ'է այդ:

Մտածել-Քրիստոս անանց մտիկ շքնել կը ձեռնդնէր, սակայն ա-
նանց խոսքերէն բոս մը անգամ չխորհնայաց:

— Տիկին, կրկնեց Ա.Ի.Լ.Քֆօր, կրնամ բնէ թէ հայրս միշտ
յարդեցի, վասն զի արմիս մէջ որդոց մը բնական զգայման հետ
խոր բարոյական մեծութիւնն ալ միացած էր. վասն զի վերջապէս
հայր մը երկու պատճառաց համար նուիրական է, առաջին՝ իբր
մեր ծնողը, երկրորդ՝ իբր մեր աէրը. բայց այսօր կ'ըստիպում
չյարդե՛լ ձերին այն խելքս, որ հօր մը գէժ ունեցած ասելու-
թեան համար որդոյն խեղճ աշօք նայի: Յտուդիս ծաղրելի պի-
տի բլլամ եթէ անոր մտային համոյիցը համակերպիմ: Պ. Նուար-
թիէի համար միշտ իմ յարգանքս պիտի պահեմ, և ինձ սահմա-
նած գրամական պատիժը առանց արանջելու պիտի կրեմ. բայց իմ
կրօնացս մ'ջ անպտփսխելի պիտի մնամ, և ամեն մարդ իրաւունքը
որուն բլլալը պիտի տեսնէ: Հետևաբար աղջիկս սեպուհ Քրանդ
ա՛նքրինէին հետ պիտի ամուսնացնեմ, վասն զի այս ամուսնութիւ-
նը իմ կարծեօս բարի և պատուաւոր է, և հոսկ յետոյ կու-
ղեմ աղջկս ողած անձիս հետ ամուսնացնել:

— Ինչ կ'ըսէք, բոս կամը, որմէ թաղա որի գործակալը յա-
ճախակի նայումքովը իր ըսածին հարատաութիւնը կը խնդրէր,
օրիորդ Ա.ալանթին սեպուհ Քրանդ ա՛նքրինէին հետ ամուսնանա-
լու համար զան ժառանգութենէ պիտի զրկէ կ'ըսէք:

— Է՛հ, այն, պարն, այս է պատճառը, բայց Ա.Ի.Լ.Քֆօր ու-
սերը բարձրացնելով:

— Գնձ երկցած պատճառը այս է, յաւելցոց տիկին Ա.Ի.Լ.Քֆօր:

— Ի՞նչ պատճառը այս է, տիկին, հաստատ ինձ, ես հայրս
կը ճանչնամ:

— Եւ ինչպէս կը հասկընաս այդպէս բլլալը, պատասխանեց
տիկինը, կը հարցընեմ, ինչ բանի մէջ Պ. ա՛նքրինէն ուրիշ մը
ասելի ահաձեւի պիտի բլլայ Պ. Նուարթիէին:

— Իրօք, ըստ կոմսը, ես Պ. Ֆրանզ ան՝ Էրինէն կը ճանչնամ, քէանել զօրապետին որդին չէ՞, որ Շարլ Ժ. թողատրէն սեպուհ ան՝ Էրինէ կոչուեցաւ :

— Ճիշդ ան է, կրկնեց Ա. Իլլըֆօր :

— Բայց կարծեմ՝ ազնիւ երիտասարդ մ'է ան :

— Գուցէ անոր ազնուութիւնն է պատճառը, հաստաք եմ՝ ըստ սեկին Ա. Իլլըֆօր. ծերերը իրենց սիրոյն մէջ բռնուոր են. Պ. Նուարթիէ շուքեր որ իր աղջիկ թողը առնանանայ :

— Բայց, ըստ Մօնթէ-Քրիսթօ, արդեօք այդ ատելութիւնը պատճառ մը ունի :

— Ե՛հ, ո՛վ կրնայ գիտնալ :

— Քաղաքական հակակրօթիւն մը կայ արդեօք :

— Իրօք, հայրս և Պ. ան՝ Էրինէին հայրը աղմկալի ժամանակներ անցուցին, որոց վերջին օրերը միայն տեսայ ես, ըստ Ա. Իլլըֆօր :

— Չեր հայրը Պանարբոգական չէր, հարցոց Մօնթէ-Քրիսթօ : Գարծեմ թէ ասոր նման բան մը ըսիք :

— Հայրս ամեն բանէ առաջ ծագողէն էր, պարոն, ըստ Ա. Իլլըֆօր՝ իւր սրտի յուզմունքէն խոհեմութեան սահմանէն դուրս ելնելու, և ծերակառաք անգամի այն զգեստը, որ Նարոլէոն անոր ուսօցը վրայ ձգեր էր, առանց հին մարդը փոխելու. զան ծպտելէն արիշ բանի չէր ծռուցեր : Երբ հայրս կը դառնայ, Աստեր համար չէր, այլ Պարպոններուն գէմ. վասն զի հայրս այն կէտին մէջ ստակալի էր որ մտացածին անիրական բաներու գէմ չէր կուտեր, այլ կարելի, և այն կարելի բաներուն յաջողութեանը չափօթանելի ստակալի վարդապետութիւնը կը յարէր, որ կը սորվեցընէր որ և է արդեւքի մը առջեկն շրնկրկիլ :

— Ար տեսնէր, ըստ Մօնթէ-Քրիսթօ, Պ. Նուարթիէ և Պ. ան՝ Էրինէ քաղաքականութեան դաշտին մէջ իրարու հանդիսած պիտի ըլլան : Տ'Էրինէ զօրապետը թէ և Նարոլէոնի ժամանակ սրշտուն կը վարէր, բայց իւր սրտին խորը թողատրական կողմնակցութեան զգացումներ պահած չէր արդեօք, և այն նոյն անձը չէ որ իրիկուն մը Նարոլէոնեան ժողովարանէ մը դուրս ելած ժամանակը սպաննուեցաւ, որ հրախրեր էին զինքը եղբայր մը գտնելու յաւտի :

— Ալիլըֆօր դրեթէ սարսափով մը կոմնին կը նայէր :

— Արդեօք կը սխալիմ, բառ. Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Աչ, պարոն, բառ. ակիկն Ալիլըֆօր, ընդ հակառակն բաժնիդ շատ ստոյգ է . ճիշդ այդ պատճառաւ է որ հին ասեւրութիւնները մոռցուելու համար Պ. Ալիլըֆօր ուղից սիրով միացընել երկու զաւակները, որոց հայրերը զիրար ատամ էին :

— Ասեմ՝ գաղափար մ'է այդ, բառ. Մօնթէ-Քրիսթօ ընկերայութեան այնպիսի գաղափար մը, որուն վրայ ամեն մարդ գոյութեամբ պիտի խօսի, իրօք բաղձալի է որ օրիորդ Նուարթիէ ար Ալիլըֆօրը ակիկն Ֆրանզ ա'էրինէ կոչուի :

Ալիլըֆօր սարսուայ և Մօնթէ-Քրիսթօյի երեսը կը նայէր, որպէս զի այս խօսքերը ինչ դիտաւորութեամբ ըսելը անոր սրտին մէջ կարգայ :

Քայց կոմնին շրթանց վրայ ազաւորեալ շնորհալի ժպիտը անփոփոխ մնաց, և այս անգամ խի թագաւորի գործակալը իւր խորալինն նայուածքովը շկըցեր էր անոր սրտին մէջ թափանցել :

— Թէ և մեծ գժրաղլու թիւն մ'է Աւալանթինի համար, կրկնեց Ալիլըֆօր, որ իւր հաւին հարստութիւնները կորսընցընէ. սակայն շեմ կարծեր որ Պ. ա'էրինէն գրամային այս կորստեան համար տնտեսութեանը մերժէ : պիտի տեսնէ որ ես գուցէ այն գումարէն ալ ատելի կ'արժեմ, վասն զի աղջիկս խօսքիս վրայ կենալու բաղձանայս կը զոհեմ. բայց յայտնանէ՝ հաշիւ պիտի ընէ որ Աւալանթին մօրը կողմանէ հարուստ է, Քանդի Պ. և ակիկն Սէն-Մէրան իւր մօրը ծնողքը գինքը խանդաղատանք կը սիրեն և իրենց հարստութիւնը անոր պիտի թողուն :

— Եւ անոնք խի արժանի են սիրուելու և Աւալանթինի Պ. Նուարթիէին ըրած կերպով խնամուելու, բառ. ակիկն Ալիլըֆօր, ամենէն ուշ ամիսէ մը Քարիզ պիտի գան, և Աւալանթին իւր հաւէն այսպիսի նախապիկը մը ընդունելէն ետեւ՝ պիտի մերժէ Պ. Նուարթիէի քովը գողցես թաղուելու, ինչպէս որ մինչև հիմա բրա :

Պանը այն վերաւորեալ ինքնասիրութեան և հարուածեալ շահասիրութեան անմխարան ձայնը հաճութեամբ մտիկ կ'ընէր :

— Քայց ինձ այնպէս կ'երևի, ըստ Մանթէ-Քրիսթօ վայրկեան մը լուծենէ ետեւ, և կանխառ ներումն կը խնդրեմ ըսածիս, ինձ այնպէս կ'երևի որ եթէ Պ. Նուարթիէ օրիորդ Ախլլֆօրը ժառանգութենէ կը զրկէ այնպիսի երիտասարդի մը հետ ամուսնանալ ուղեւորը յանցարար գանձուելուն համար, որուն հայրը ինքը ստած է, սիրելի փոքրիկ Նուարթին յանցանքը ինչ է :

— Այնպէս չէ՛, պարոն, ըստ տիկին Ախլլֆօր աննկարագրելի ձայնիւ մը, անիրաւութիւն մը չէ այս, և զիտելի անիրաւութիւն : Փոքրիկ Նուարթը Ալպանթինի պէս Պ. Նուարթիէի թուն է, սակայն եթէ Ալպանթին Պ. Ֆրանզին հետ շամուսնանար, Պ. Նուարթիէ իւր բոլոր հարստութիւնը անոր պիտի թողուր. միմէ Նուարթը ընտանիքին անունը չը կրեր, և ենթադրելով իսկ որ Ալպանթին իրօք իւր հաւին ժառանգութենէն պիտի զրկուի, միմէ իրաւունք է որ Նուարթէն երեք անգամ աւելի հարուստ ըլլայ :

Ասանկ սոյն զրկուող տաւէն ետեւ մտիկ ըրաւ և ուրիշ խօսք չըստ :

— Աղաչեմ՛, պարոն կամս, ըստ Ախլլֆօր, գաղբեցընենք ընտանեկան գժբաղղութեանց այս խօսքերը : Այո՛, ստոյգ է որ իմ հարստութիւնս պիտի ստուարացընէ ազքատաց եկամուտը, որոնք այսօր Քչմարիա հարուստներն են. այո՛, հայրս օրինասօր յոյսէ մը պիտի զրկէ զիս, և այն՝ առանց իրաւունքի. քայց ես ալ իր խելացի մարդ մը, իբր զդացու մի աւեր մարդ մը գործս պիտի տեսնեմ : Պ. անչըինէն, որուն այն գումարին եկամուտը խոտառացած էի, պիտի ընդունի զայն՝ եթէ զինքս զրկել իսկ պէտք ըլլայ :

— Սակայն, կրկնեց տիկին Ախլլֆօր՝ անգաղար իւր սրտին մէջ մըմնջող միակ խնդրոյն դատնալով, գոցէ լաւագոյն է որ այս տարապէս եղելութիւնը Պ. անչըինէին պատմենք և գոցէ այն ալ ինքնին իւր խօսքը ետ առնու :

— Ա՛հ, այն ժամանակ մեծ գժբաղղութիւն մը պիտի ըլլայ, ըստ Ախլլֆօր :

— Մեծ գժբաղղութիւն մը, կրկնեց Մանթէ-Քրիսթօ :

— Անտարակոյս, կրկնեց Ախլլֆօր ձայնը մեղմացընելով, ամուսնութիւն մը ետ ընելը, եթէ ստակի պատճառաւ իսկ ըլլայ, ծաղ-

կահաս աղջկան մը համար անպատու թիւն է . սակէ զսա՛ հին տարեկայնութիւնները . որոնք ես խափանել կ'ուզէի , աւելի հաստատութիւն պիտի գտնեն : Բայց ոչ , բան մը փոխել չեմ ուզեր . Պ. ա՛ւերինէ . եթէ պատուոյ տէր մարդ է , Աւլանթիմի ժառանգութենէ զրկուելը անանելով աւելի պիտի կայտի անոր հետ , եթէ ոչ՝ ապահոյ թեան պարզ նպատակ մը ունենալը պիտի յայտնէ . ոչ , անկարելի է :

— Ես ալ Պ. Ալլըֆօրի հետ համարմա եմ , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ՛ իւր նայուածքը տիկին Ալլըֆօրի վրայ յարելով , և եթէ Պ. ա՛ւերինէն խրատ տալու շափ բարեկամը ըլլայի , պիտի յորդորէ զան (ըստ որում՝ ինչպէս որ կը հաստատեն՝ Պ. ա՛ւերինէ մտաբերս պիտի վերադառնայ) որ այս գործը այնպիսի կերպով կապէ որ անբակասելի մնայ . վերջապէս այնպիսի գործ մը պիտի կատարէի , որուն վախճանը Պ. Ալլըֆօրի այնչափ պատիւ կը բերէ :

Փագաւ որի գործակալը յայտնի ուրախութեամբ լցուած ոտք ետ լաւ , իսկ իւր կիներ թեթեւ կերպով կը սոզաւնէր :

— Ահա իմ խնդրածս այս է , և ձեզի պէս խրատատուի մը կարծիքը կ'ուզէի տանալ , ըսաւ Ալլըֆօր՝ իւր ձեռքը Մօնթէ-Քրիսթօյի երկնցընելով : Այս կերպով ամեն մարդ այսօրուան պատահածը թող չեզոքի պէս համարի . ես իմ խորհուրդներս ամենեւին փոխած չեմ :

— Պարան , ըսաւ կոմսը , մարդիկ որչափ և անիրաւ ըլլան , կ'ապահովեմ զձեզ որ ձեր արտումը պիտի յարգեն : Ձեր բարեկամները պիտի պարծին , և Պ. ա՛ւերինէ , եթէ օրիորդ ար Ալլըֆօրը ատանց օժտի ասանելու իսկ ըլլայ , որ անկարելի է , նշանիկ պիտի ըլլայ այնպիսի ընտանեքի մը մէջ մտնելու , որ ըրած խոստումը պահելու և իւր պարտքը կատարելու համար այնպիսի զոհողութիւններ բնելու կը հաճի :

Կոմսը այս խօսքերէն ետեւ ոտք ելեր էր և կը պատրաստուէր մեկնիլ :

— Կը մեկնի՞ք , պարոն կոմս , ըսաւ տիկին Ալլըֆօր :

— Ստիպուած եմ , տիկին . շարաթ օրուան համար ձեր խոստումը միայն յիշեցընելու եկայ :

— Այլ վախճանք որ պիտի մտնանք :

— Խիստ ազնիւ էք : տիկին . բայց Պ. ար Վերլրճոր պնդաբժանք և երբեմն այնչափ կարեւոր զբաղումներ տնի . որ . . . :

— Ըմտ սինս իւր խօսքը ստած է : պարոն . Հիմա յայտնի տեսաք որ խոստամանը վրայ կը կենայ եթէ կորուստ մը իսկ ունենայ , որչափ ևս առաւել երբ ամենեւին կորուստ մը պիտի չընէ :

— Այդ ահուժըը Հանդէլիզի մեր տանը մէջ տեղի պիտի ունենայ , Հարցոց Վերլրճոր :

— Ոչ , ըստ. Մոնթէ-Քրիսթօ . այլ զի դը , որով ձեր ըրած զոհողութիւնը աւելի մեծ արժանաւորութիւն պիտի գտնէ :

— Գին դը :

— Այո :

— Ո՞ր զի դը , Բարիզի մօտ : այնպէս չէ :

— Բարիզի գունբուն քովը , պարիսպէն կէս մղոն հեռու , Օթէօյլ :

— Օթէօյլ , պոտայ Վերլրճոր . ո՛հ , այո , ստոյգ է . տիկին Վերլրճոր ըստ ինձ թէ Օթէօյլ կը բնակիք . ըստ որում ձեր տանը եկեր է կառածիբուն խենթեցած օրը : Օթէօյլի ս՞ր կողմը :

— Գունթէն փողոցը :

— Գունթէն փողոցը , կրկնեց Վերլրճոր հեղձեալ ձայնիւ մը , և ս՞ր թիւը :

— Թիւ 28 :

— Արեմն Պ. Սէն-Մէրանի տանը ձեզի՞ վաճառեցաւ , ըստ Վերլրճոր :

— Պ. Սէն-Մէրանի , Հարցոց Մոնթէ-Քրիսթօ : Այն տանը Պ. Սէն-Մէրանինն է :

— Այո , կրկնեց տիկին Վերլրճոր , և կը հաւատա՞ք , պարոն կոնն :

— Ի՞նչ բանի :

— Այն տանը շատ հաւնած էք , այնպէս չէ :

— Արանչիլի է :

— Այդ հաւատա՞ք որ ամուսինս ամենեւին ուղած չէ այն տանը բնակելու :

— Մտա գիւ , պարոն , կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ , նախապաշարում ժ'է այդ , որուն պատճառը չեմ հասկնար :

— Օթէ օյլ դիւ զը չեմ սիրեր , պարոն , պատասխանեց թաղաւորի գործակալը ինքզինքը գտակալ :

— Բայց կը յուսամ թէ այնչափ անբողոք պիտի չըլլամ , ըստ Մօնթէ-Քրիսթօ անհանդատ թեամբ մը , որ այդ հակակրօթիւնը զձեզ հոն ընդունելու երջանկութենէն դրկէ գիւ :

— Աչ , պարոն կամս . . . կը յուսամ . . . հաստացէք որ կրցածս պիտի ընեմ դալու համար , կակաղեց Ալիքիօր :

— Ահ , ամենեկն պատճառ չեմ ընդունիր , պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ : Հարաթ օրը , ժամը վեցին կ'ըստեսեմ ձեզ , և եթէ չգաք , ինչ գիտնամ , պիտի կարծեմ թէ այն քսան տարիէ 'ի վեր անբնակ մնացած տան վրայ աղէտալի աւանդութիւն մը կամ արկնալի պատմութիւն մը կայ :

— Պիտի դամ , պարոն կամս , պիտի դամ , ըստ աշխտմիւ Ալիքիօր :

— Շնորհակալ եմ , ըստ Մօնթէ-Քրիսթօ : Հիմա հրամանատար էք ինչ որ մեկնիմ :

— Իրօք , քիչ մը առաջ բսիք թէ ստիպում էք մեկնելու , պարոն կամս , ըստ աիկին Ալիքիօր , և կարծեմ պատճառը պիտի ըսէիք , երբ ուրիշ խօսք բացուելով ընդ միջեցիք :

— Իրօք , աիկին , չեմ գիտեր թէ ուր երթալու պիտի համարձակիմ ձեզ բսել :

— Ինչո՞ կը քաշուիք , ըսէք :

— Իբր ճշմարիտ ապուշ մարդ մը , ինչպէս որ եմ , պիտի երթամ բան մը աչքէ անցընել , որուն վրայ շատ անգամ ամբողջ ժամեր մտածած եմ :

— Ինչ բան :

— Հեռագիրը :

— Հեռագիրը , կրկնեց աիկին Ալիքիօր :

— Այո , շատ անգամ պայծառ օրեր ճանրու մը ծայրը բլուրի մը վրայ , պատենաթեկ յաղթ միջատի մը թաթերուն նման դիւրաթեք և սև թեկերու բարձրանալը տեսած եմ , և ճշմարիտ՝ ամեն

անգամ զարմանքս սարած է . վասն զի կը մտածէի թէ այն այլանդակ նշանները ուղղութեամբ օրը պատուելով և սեղանի մը առջև նստող մարդու մը անձանցիմ կամբը՝ գծին ծայրը տրիշ սեղանի մը առջև նստող մարդու մը ատնելով , միայն այն զօրաւոր գլխաւորին կամաց ուժովը ամպին մտնրի գոյնին կամ երկնից կապոյտ գոյնին վրայ կը նկարտին . այն ատեն ոգիներու , այսերու , պարիկներու և վերջապէս գաղանի զօրութեանց կը հաստատայի , և կը ծիծաղէի : Երբէք բաղձանք մը շունչեր էի այն սպիտակ փորով , նիհար և սև թաթերով , յաղթ միջատները մօտէն տեսնելու , ըսա որում կը վախնայի որ անոնց քարէ թեկերուն տակը այն լաւ կըթեալ , քաջ վարժուած , գիտութեամբ , գաղանի աւանդութեամբ և կախարդութեամբ զարգացեալ մարդկային փորրիկ ողի մը շտեմնեմ : Բայց երբ առատ մը իմացայ որ խրաբանչիւր հեռագրին շարժիչը տարին հազար երկու հարիւր ֆրանք վարձք ստնող թշուառ մարդ մ'է , որուն պաշտօնն է գիտել չէ թէ ասաղաղտի մը պէս երկինքը , ձկնարսի մը պէս ջուրը կամ պակասամիտի մը պէս մարգագետինը , այլ իրմէ չորս կամ հինգ հարիւր միլիոն հեռի եզող այն սպիտակ փորով և սև թաթերով միջաօր , որ իւր հազարգակինց է , այն ատեն հետաքրքրական փափաք մը ունեցայ այն պատենաւոր միջաօր մօտէն տեսնելու և այն խողին մօտ գանուելու , որ իւր պատեանին մէջէն իրարու ետև ատասանի ծայրերը քաշելով միւս միջատին կը ներկայացընէ :

— Եւ հիմա հոն կ'երթաք :

— Այո :

— Ո՞ր հեռագրին , արտարին գործոց պաշտօնէին թէ Գիտանոցին :

— Ո՛հ , ոչ , այն անդերը այնպիսի մարդեր պիտի գտնեմ , որոնք պիտի ստիպեն զիս իմ գիտնալ չուղած բաներս հասկընալու , և իրենց ջանչցած գաղանիքը իմ կամացս հակառակ պիտի բացատրեն ինձ : Ոչ , այն միջատներուն վրայ կ'ուղեմ միշտ խորուած մնալ , բաւական է որչափ որ մարդոց գաղանիքը ճանչցայ : Աստի ոչ արտարին գործոց պաշտօնէին և ոչ Գիտանոցի հեռագրին պիտի երթամ , այլ դաշտի մէջ գանուող հեռագրի մը , որպէս զի իւր աշտարակին մէջ քարացեալ պարզամիտ մարդ մը գտնեմ :

- Գուք եղական մեծ մարդ մ'էք, պարսն, բառ Ալլըֆօր :
  - Ար գիծը քննելու կը խրատէք զիս :
  - Այսօրուան ամենէն շատ դրաղածը :
  - Ուրեմն Սպանիոյ գիծը բնել կ'ուզէք :
  - Այո՛, պաշտօնեայէն նամակ մը կ'ուզէք որ ձեզ բացատրու-
թիւններ տան :
  - Ա՛չ, բառ Մօնթէ-Քրիսթօ, ըստ որում ինչպէս ըսի՛ ընդ
հակառակն բան մը չեմ ուզեր հասկընայ : Նի՛մ ես ամենց դաղա-
նիկը իմանամ, այնուհետեւ հետոյիք պիտի ըլլայ :
  - Գացէք ուրեմն, երկու ժամէն գիշեր պիտի ըլլայ, և այն ան-
տեն բան մը պիտի չտեսնէք :
  - Ի՛նչ կ'ըսէք, էր վախճանէք զիս, որն է ամենէն մօտը :
  - Պայտնի՛ ճանքուն վրայ :
  - Այո՛, թող ան ըլլայ :
  - Հաթիլիօններ ամենէն մօտն է :
  - Հաթիլիօնէն ետքի՛ :
  - Մօնթէրիի աշարակներ կարծեմ :
  - Հնորհակալ եմ, նորէն տեսնուինք, շարժօ օրը հեռադրին
ինձ պատճառած ազգեցութիւնը կը պատմեմ՝ ձեզ :
- Գրան առ ջին կամը այն երկու նօտարները տեսաւ, որոնք Աւ-
լանթիներ ժառանգութենէ գրկեր էին, և իրենց պատիւ թիրոզ այն-
պիսի կտակագիր մը ընելուն վրայ ուրախանալով կը մեկնէին :

ՊԱՐՑԻՉՊԱՆԻ ԿԸ ԴԵՂՋՆԵՐԸ ՌԻՑՈՂ ԱՌՆԷՑՆԵՐԸ

ՔՆՋՅԼՈՅ ՀՆԱՐՔԸ

Մօնթե--Քրիսթոյ կոմսը՝ չէ թէ նոյն իրիկունը ինչպէս որ քուսեր էր, այլ հեռակալ առաու Անֆէրի դոնէն գուրս ելաւ։ Օրլէանի ճանրան զարկաւ, և Լինայի գիւղին առջև էն անցաւ՝ առանց անոր հեռադրին կենալու, որ ճիշդ կոմսին անկէ անցած ժամանակը իւր մերկ երկար թևերը կը շարժէր, և Մօնթէրիի աշտարակը հասաւ, որ ինչպէս ամեն մարդ գիտէ՝ այս անուետով զաշտին բարձրագոյն բլրին վրայ շինուած է։

Քլրին վարի կողմը կոմսը կառքէն իջաւ, և տասներեք բթաչափ լայնութեամբ շրջանաւոր փոքրիկ ճանրայէ մը սկսաւ լեռին վրայ ելնել։

Գազաթը հասնելով, իւր առջևը պարտիզի ցանկ մը ելաւ, որուն վրայ վարդագոյն և սպիտակ ծաղիկներու կանաչ պտուղներ յաջորդէր էին։

Մօնթե--Քրիսթօ պարտիզին դուռը փնտռելով շուտով դատու զայն, որ ուռիի մը ծխնիներուն վրայ դարձող և գամով մը ու առասանով զօցուող փայտեայ վանդակներով շինուած էր։

Երկար ժամանակի պէտք չեղաւ կոմսին դուռը բանալու կերպը գտնելու։

Այն ատեն քսան ոտք երկայնութեամբ և տասներկու ոտք լայնութեամբ պարտիզակի մը մէջ գանուեցաւ, որ մէկ կողմէն փակուած էր այն ցանկով, որուն դուռ անուետով ճարտար շէնքը արգէն նկարագրեցինք, և միւս կողմէն հին աշտարակով մը, որ շահ պրակներով և ուրիշ ծաղիկներով խառնուած քաղցրներով ծածկուած էր։

Այն հին աշտարակը այնպէս ծաղիկներով զարդարուած տեսնե-

լով այնպիսի ձերտունի մը պէս, որուն թտանքը անոր տօնախմբութիւնը կատարելու կու գան, անկարելի էր ըսել թէ սոսկալի գործողութիւններ պատմելու կարող էր, եթէ ձայն մը յարէր այն սպառնալից ականջներուն, զորոնք հին առակ մը պատերուն կու տայ :

Պարտիզին մէջ կարմիր աւազով յատակաւ ծառուղի մը կար, որուն վրայ երկու կողմը եղած բազմամեայ հաստ տտախները այնպիսի կերպով մը կը ձգակէին, որ Տըլաբբուային աչքը կրնային դարձացրնել :

Ծառուղին ծի ձև մը ունէր և յատկանշալով կը գտնար, այնպէս որ քսան սաք պարտիզի մը մէջ վախճան սաք շրջադայութիւն կ'ըլլար :

Ըստայնցի բարի պարտիզականաց ծիծաղաղէմ և կայտառ դիցուհի Փլորային երբէք այնչափ մանրամասն և անբիծ պաշտօն մատուցուած չէր, որչափ այն պարտիզակին մէջ :

Իրօք՝ պարտիզակը կազմող քսան վարդենիներուն մէջ տերև մը չկար որ ճանճի մը հետքը ունենար, կամ սղկուղի նաբր թեւ մը՝ կանաչ աղակներ, որոնք խոնաւ հողի վրայ աճող սունկերը կը կրծեն և կ'ըսպառեն :

Այսու ամենայնիւ խոնաւութիւնը պակաս չէր այս պարտիզէն մտքի պէս սե հողը և ծառայ անթափանց տերևները քսածնիս կ'ապացուցանեն. մանաւանդ որ արուեստական խոնաւութիւնը բնական խոնաւութեան թերութիւնը կը լեցընէր, փառք այն տակաւին, որ մօրացեալ ջրով լեցուած՝ պարտիզին մէկ անկիւնը ղետեղուած էր, և որուն մէջ կանանց մկանանց վրայ գորտ մը և արջնագորտ մը կային, որոնք անտարակոյս հակակրութեամբ կռնակներն իրարու դարձուցած՝ միշտ շրջանակին երկու հակառակ կէտերուն վրայ կը կենային :

Աչ ծառուղիներուն վրայ խոտ մը կար և ոչ ծառի մը վրայ պատասող բողբոջ մը :

Զարգասէր տիկին մը իւր ծաղկամանին մէջի կռնկներները և մրտավարդերը այնչափ խնամքով չմարբեր և չխնամեր, որչափ այն պարտիզակին տէրը, որ մինչև այն միջոցին երևան ելած չէր :

Մօնթէ-Քրիսթօ գրան տառանք իւր գամին անցընելով զայն գոյեւէն ետե՛ վայրկեան մը կեցաւ և մէկ նայածքով բոլորտիքը քննեց :

— Կերևի թէ, բառ, հեռագրին մարդը վարձակալ պարտնդդասներ ունի, կամ թէ ինքզինքը տարփանօք երկրագործութեան տուած է :

Յանկարծ ոտքը տերևներով բեռնաորեալ սայլակի մը ետին կծկուած բանի մը զարկաւ :

Այն կծկուած բանը ոտք ելաւ այնպիսի ճիշ մը հանելով, որ իւր զարմանքը կը յայտնէր, և Մօնթէ-Քրիսթօ յիտուն տարեկան մարդու մը գիտեցը գանուեցաւ, որ ելագներ ժողվելով որ թի տերևներու վրայ կը դնէր :

Տասներկու տերևի վրայ տասներկու ելագ գրած էր :

Մարդը ոտք ելած ժամանակը քիչ մնաց որ ձեռքի պնակը, ելագները և տերևները գետինը պիտի իյնային :

— Պարոն, պարտիզիզ պատուները կը ժողվես, բառ Մօնթէ-Քրիսթօ ժպտելով :

— Ներէ, պարոն, պատասխանեց մարդը ձեռքը գլխանոցին տանելով. իբրու է որ վերը չեմ, բայց հիմա դեռ իջայ :

— Անհանդիսաւ շընեմ քեզի, բարեկամ, ելագներդ ժողվէ՛ եւ թէ ուրիշ ալ ունիս ժողվելու :

— Տասն հատ ևս ունիմ ժողվելու, պարոն, տասնումէկ հատ ժողված եմ, ամենը քսանումէկ կ'ընէ, անցեալ տարուանէ հինգ հատ աւելի: Բայց չեմ զարմանար. վասն զի այս տարի զարուեր տար էր, և ելագներուն պէտք եղածը տարութիւնն է: Ահա այս պատճառաւ է որ այս տարի հինգ հատ աւելի ունեցայ. տասնումէկ հատ արդէն ժողված եմ, ահա մէկ մ'ալ տասներկու, տասներեք, տասնուչորս, տասնուհինգ, տասնուվեց, տասնուեօթն, տասնևութ: Միջ Աստուած, երկու քը պակտեր են. տակաւին երեկ հոս էին, պարոն, այս, երեկ, համբեցի զանանք: Անշուշտ մայր Սիմօնին որդին գողցած պիտի ըլլայ. այս առտու անոր այս կողմերը թափափախ աւապ: Ա՛հ, պղտիկ գող, պարտիզի մը մը ջէ գողութիւն ընել, չընդիտեր արդեօք թէ ատոր ծայրը ս'ըր կ'երթայ: 2

105-86

— Իրօք ծանր գործ մ'է այդ, ըստ կոմսը, բայց յանցաորին երիտասարդութեանը և որկորստութեանը առբ :

— Անշուշտ. սակայն հաճելի գործ մ'ալ չէ այս. բայց երկրորդ անգամ ներումն կը խնդրեմ, պարոն, արգեսք հեռադրի տեսնուչ մը այսպէս կ'ըստասեցընեմ :

Եւ երկիրըալի նայուածքով կոմսը և անոր զգեստները կը դիտէր :

— Անհոգ եղիր, բարեկամ, ըստ կոմսը այն ժպիտով, զոր իւր կամաց համաձայն սոսկալի և սիրալիբ կ'երեցընէր, բայց այս անգամ իւր ժպիտը սիրալիբ էր. զքեզ քննելու եկող տեսուչ մը չեմ ես, այլ պարզ հետաքրքիր ճանապարհորդ մը, որ կ'ըսկսի ինքզինքը մեղադրել ժամանակդ կորսընցընելու պատճառ ըլլալուն համար :

— Ժամանակս այնչափ սուղ չէ, պարոն, պատասխանեց մարդը տխուր ժպիտով մը : Այստ. ամենայնիւ իմ ժամանակս կառավարութեանն է, և պէտք չեմ կորսընցընել զայն. սակայն նշան ստացայ որ կրնամ ժամ մը հանգստանալ (և իւր աչքը արեգակնային ժամացոյցի մը վրայ տարաւ, քանզի Մոնլէրիի աշտարակին պարտիզին մէջ ամեն բան կտար, արեգակնային ժամացոյց մը անգամ) կը տեսնէր, աակտին տասն վայրկեան տնիմ, ինչ ընեմ, ելողներս հատուցեր են, և եթէ օր մը ևս թողաի . . . : Մանաւանդ որ կը հաւատայր, պարոն, առնէաներն ալ կ'ուտնն :

— Ոչ, ստուղիւ չէի կարծեր, պատասխանեց Մոնթէ-Քրիսթօ ծանրութեամբ մը. մենք որ Հումայեցոց պէս առնէաները մեղրով եփած չենք ուտեր, անոնց դրացիութեանն ալ չենք խորթիր :

— Հումայեցիները առնէաները կ'ուտէին :

— Բէթրոնիօյի մէջ կարգացած եմ, ըստ կոմսը :

— Իրան. բայց ախորժելի պիտի չըլլայ, թէ և Առնէտի մը պէս դեր կ'ըսեն : Առնէտներուն դեր ըլլալը զարմանալի բան չէ, ըստ որում բոլոր օրը կը քնանան, և բոլոր դիշերը կրծելու համար կ'արթընան : Անցեալ տարի չորս ծիրան տնէի, մէկը կերան. լերիկ դեղձ մը ունէի, և միայն մէկ հատ. քանզի հազուադիւրս պտուղ մ'է, ինչ կ'ըսես, պարոն, պատին կողմն կէտը կերան. զեղեցիկ

և ընտիր դեղձ մ'էր, որմէ աւելի աւելկը երբէք կերած չէի :

— Կերա՞ր զայն, հարցոց Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Այսինքն մնացած կէտը կերայ, սքանչելի էր շիտակը. բայց միթէ այն պարունները ամենէն զէշ պատասները կ'ընտրեն : Մայր Սիմօնին որդին ալ այնպէս է ըրեր. ամենէն ընտիր ելագները ընտրեր է : Բայց այս տարի այնպէս պիտի չըլլայ, անհոգ եղիք, շարունակեց պարտիզպանը. այսուհետեւ այս բանս պիտի չպատահի. երբ պատշնները հասուննալու մօտենան, զիշերը զանոնք պահպանել խի պէտքը ըլլայ՝ պիտի ընեմ :

Մօնթէ-Քրիսթօ այսպիսի մարդեր բուական տեսեր էր :

Ամեն մարդ իւր միտումն ունի որ իւր սրտին խորըը կը կրծէ, ինչպէս ամեն թրթուր իւր սրտըը, հեռագրի մարդուն միտումը մշակութիւնն էր :

Կոմսը արեւ շտեննող խաղողի սղկոյզներուն քանի մը տերեւները սկսաւ ժողովել, և ասով պարտիզպանին սիրտը շահեցաւ :

— Պարան, հեռագրի տեսնել կ'ուզէիր, ըսաւ մարդը :

— Այո, պարան, եթէ ձեր կանոններէն արդիւրեւ չէ :

— Ամենին արդիւրեւ չէ, ըսաւ պարտիզպանը, քանզի վտանգատը բան մը չկայ. ըսաւ որում մարդ չգիտեր և չկրնար գիտնալ թէ ինչ կ'ըսենք :

— Իրօք ինձ այնպէս ըսին թէ ձեզի եղած նշանները առանց հասկընալու կը կրկնէք :

— Անշուշտ, պարան, իմ ուղածս ալ այս է, ըսաւ հեռագրին մարդը ծիծաղելով :

— Ինչո՞ւ :

— Ինչու որ այս կերպով պատասխանատու թեմէն ազատ կ'ըլլամ, պարզ գործիք մ'եմ ես և ոչ ուրիշ բան. բուական է որ իմ սրաշոծոս աղէկ կատարեմ, ինձմէ ուրիշ բան չեն պահանջեր :

— Չարմանալի բան, ըսաւ ինքնիրեն Մօնթէ-Քրիսթօ, արդեօք փառասիրութիւն չունեցող մաշոյ մ'է զիմացինս. ասուցիւ զժրաղչ դութիւն մ'է այս :

— Պարան, ըսաւ պարտիզպանը արեղակնային ժամացոյցին նայելով, տասն վայրկեանը լրանալու վրայ է, ես իմ տեղս կը վերագառնամ. կը հաճիս հետս վեր ելնելու :

— Այո :

Եւ Մօնթէ-Քրիսթօ անոր ետեւէն աշտարակը մտաւ , որ երեք գասիկոն ունէր . առաջին գասիկոնը մշակութեան քանի մը գործի-
ններ կը պարունակէր , ինչպէս էին բահեր , հողի սանարեր , ցնցուղ-
ներ , որոնք պատէն կախուած էին և առաջին գասիկոնին կարա-
սիրը կը կազմէին :

Երկրորդը պաշտօնեային սովորական կամ գիշերային բնակութիւնն
էր . որ ասն քանի մը խեղճ անօթներ , անկողին մը , սեղան մը ,
երկու աթու և հողէ աղբիւր մը կը պարունակէր . ասոնցմէ զատ
առատապաղէն չորցած խոտեր կախուած էին , որոնք էին ոլտոն և
Սպանիոյ լուբիայ , և պարտիզլանը անոնց սերմերը իրենց պատե-
նին մէջ պահած էր , և անոնց անունները Ֆարաէն տէ Բլանթի
անկազէտի մը խնամքովը վրանին նշանակեր էր :

— Հեռագրի ուսումը սորվելու համար շատ ժամանակի կարօտ
է , պարոն , հարցոյց Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Ասումը երկար չէ , պարոն , բայց անխորձ ծառայութիւնը :

— Եւ ինչ տարեկան վարձը կ'ընդունիս :

— Հազար Ֆրանք , պարոն :

— Քիչ է :

— Այո , բայց ինչպէս կը տեսնէք՝ ասն վարձ չեմ տար :

Մօնթէ-Քրիսթօ սենեակը քննեց :

— Միայն թէ խր բնակութիւնը պատճառ չընէ , մըմջեց կոմսը :
Երրորդ գասիկոնը ելան , որ հեռագրի սենեակն էր :

Մօնթէ-Քրիսթօ փոփոխակի երկաթեայ այն երկու բռնատեղերը
կը զիտէր , որոց օգնութեամբը պաշտօնեայն մեքենան կը շարժէր :

— Այո , ի սկզբան մարդուս պարանօցը կը կարկամը նրբ եր-
կար ժամանակ մէկ կողմ նայելու կը պարտաւորի , բայց տարի մը
կամ երկու տարի ետքը կը սովորի մարդ . ասկէ զատ՝ հանդստու-
թեան ժամերն ու ազատութեան օրերը ունինք :

— Ազատութեան օրեր :

— Այո :

— Որո՞նք են :

— Մառախուղ եղած օրերը :

— Այո՛, իրաւունք ունիս :

— Միդպագատ օրերը իմ՝ տօն օրերս են, այն օրերը իմ՝ պարտէզս կ'ըջնեմ, կը տնկեմ, կը յապաւեմ, չոր ոտակերը կը կտրեմ, կը թրթրատեմ, վերջապէս ժամանակը կ'անցնի :

— Ա՛րչափ ժամանակ է որ հոս ես :

— Տասն տարի, հինգ տարի ալ անվարձ աշխատեցայ, տասնհինգ տարի :

— Քանի տարեկան ես :

— Յիսուսն հինգ :

— Քանի տարի պիտի ծառայես որ ուսման ընդունիս :

— Քասնհինգ տարի, պարտն :

— Եւ ս՛րչափ է այդ ուսմանը :

— Հարիւր թաւեա :

— Թշուառ մարդասիրութիւն, միմջեց Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Ի՞նչ բոխք, պարտն . . . հարցոց պաշտօնեան :

— Կ'ըսեմ թէ շատ հեռաբոլորական են :

— Արտ՛ք :

— Ինձ ցուցնելիքներդ . . . : Ստուգիւ ըրած նշաններէդ ա՛մենեին բան մը չե՞ս հասկընար :

— Ամենեին :

— Երբէք շաշխատեցա՞ր հասկընալու :

— Երբէք . ի՞նչ պիտի ընեմ :

— Այսու ամենայնիւ երբեմն այնպիսի նշաններ կ'ըլլան, որոնք ուղղակի քեզ կը նկատեն :

— Անտարակոյս :

— Եւ այն նշանները կը հասկընան :

— Միշտ մի և նոյն նշաններն են :

— Եւ ի՞նչ կ'ըսեն . . . :

— Նոր քան մը չկայ . . . թա՛մ մը սակա . . . կամ վաղք :

— Բողոքովին անտարբեր պարագաներ են ասոնք, ըսաւ կոմսը . բայց հոն չեն նայիր, հաղորդակիցդ նշաններ կ'ընէ կարծեմ :

— Այո՛, ստոյգ է, չորհրդակալ եմ, պարտն :

— Ի՞նչ կ'ըսէ . բան մը հասկըցա՞ր այս նշանէն :

— Այո՛, կը հարցընէ թէ պատրաստ եմ :

— Եւ ինչ կը պատասխանես :

— Այս նշանով աջ կողմի հաղորդակցիս իմացընելով որ պատրաստ կը գտնուիմ, միանգամայն ձախ կողմն եղողն ալ կը հրատարեմ որ պատրաստուի :

— Ինչ հանձարալի հնարք մ'է այդ :

— Հիմա կը տեսնէք, պարոն, կրկնեց մարդը պարծենալով, հինգ վայրկեանէն պիտի խօսի :

— Աւրեմ հինգ վայրկեան ունիմ, ըսաւ Մծնթէ-Քրիտթօ, իմ ուղածս ալ այս է : Սիրելի պարոն, ներէ ինձ որ հարցում մը ընեմ :

— Ըրէ, պարոն :

— Պարտէղ մշակելը կը սիրես :

— Խիստ շատ :

— Քսան ոտք մեծութեամբ կրկրի տեղ կուզէիր երկու արտազար տեղ ունենալ :

— Երկրային արքայութիւն մը կ'ընէի զայն :

— Առած հազար փրանքովդ աղէկ կ'ապրիս :

— Ոչ այնչափ աղէկ, բայց վերջապէս կ'ապրիմ :

— Այո՛, բայց խեղճ պարտէղ մը ունիս :

— Ո՛հ, ստոյգ է, պարտէզս մեծ չէ :

— Ատիկէ զատ՝ առնէաներով լեցուն է, որոնք ամեն բան կ'ըստան :

— Իմ պատիմս են անոնք :

— Ըսէ ինձի, աջ կողմի հաղորդակցիդ նշան բրած ատեն եթէ դժբաղդարար դուն երեսդ միւս կողմը դարձուցած ըլլայիր :

— Այն ատեն զան պիտի շտեմնէի :

— Բայց ինչ պիտի ըլլար այն ատեն :

— Իւր նշանները պիտի շիրնայի կրկնել :

— Եւ ետքը՞ :

— Նշանները անհոգութեամբ չկրկնելու համար տուգանքի պիտի դատապարտուէի :

— Ո՞րչափի :

- Հարիւր Ֆրանքի :
- Եկամուտիդ տասանորդը , դէշ չէ այդ :
- Ա՛հ :
- Երբէք պատահեցա՞նք . քեզի , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ :
- Անգամ մը , պարոն , երբ կաշնաձև վարդենի մը կը պատուաստէի :
- Աղէկ . բայց եթէ նշանէն բան մը փոխել ուղէիդ կամ ուրիշ նշան մը ընէիք :
- Այն ատեն գործը տարբեր է . զիս կը ճանրեն և ոտճիկս կը կորսընցընեմ :
- Երեք հարիւր Ֆրանք :
- Հարիւր թաղեռ . կը հասկընաս անշուշտ որ պիտի զգուշանամ այդպէս բան մը ընելէ :
- Բայց եթէ տասնևհինգ տարուան վարձրդ ընդունիս , դարձեալ պիտի մերժեն . ի՞նչ կ'ըսես , մտածէ քիչ մը :
- Տասնևհինգ հազար Ֆրանք :
- Այո՛ :
- Պարոն , կը վախցընես զիս այդ գումարով :
- Ամենին :
- Արեմն զիս փորձել կ'ուզես :
- Ճիշդ այդպէս : Տասնևհինգ հազար Ֆրանք ունիմ , կը հասցընամ :
- Պարոն , թող որ աջ կողմի հաղորդակցիս նայիմ :
- Ընդ հակառակն՝ մի նայիր անոր և ասանց նայէ :
- Ի՞նչ են ասոնք :
- Ի՛նչպէս , այս փոքրիկ թղթերը չեն ճանչար :
- Առմայագիրներ են :
- Այո՛ , քառակուսի են և տասնևհինգ հատ :
- Եւ որո՞ն են ասոնք :
- Քուկդ , եթէ ուզես :
- Ի՛մ , պուաց պաշտօնայն հեղձեալ ձայնիս :
- Է՛հ , այո՛ , քուկդ են ըսի , բողոքովին քուկդ :
- Պարոն , ահա աջ կողմի հաղորդակցիս որ նշաններ կ'ընէ :

— Թող որ ուզածը ընէ :

— Պարոն , ժամանակ անցընել կու տան և ես տուգանքի պիտի դատապարտուիմ :

— Հարիր Ֆրանք պիտի կորսընցընես , կը տեսնես որ իմ տանն և Հինգ լումայադիրերուս ակէն եղած ես :

— Պարոն , աջ կողմի հաղորդակցես համբերութիւնը կը կորսընցընէ , և իւր նշանները կը կրկնէ :

— Թող ուզածը ընէ , դուն ասոնք առ :

Կոնը լումայադիրերը պաշտօնեային ձեռքը դրառ :

— Այս բաւական չէ , ըսաւ . տասնե հինգ հազար Ֆրանքով չես կրնար ապրիլ :

— Պաշտօնս ալ պիտի ունենամ :

— Ոչ , պիտի կորսընցընես զայն . վասն զի հաղորդակցիչ ըրածէն տարրեր նշան մը պիտի ընես հիմա :

— Ա՛հ , պարոն , այդ բնչ առաջարկութիւն է :

— Տղայական խաղ մը :

— Միայն թէ չտոխտուիմ . . . :

— Իրօք և ես կ'ուղեմ ստիպել գրեղ :

Եւ Մօնթէ-Քրիսթօ իւր ծոցէն ուրիշ լումայադիրեր հանեց :

— Ահա տասն հազար Ֆրանք ևս , ըսաւ . ծոցիդ տասնե հինգ հազարով քսանե հինգ հազար կ'ընէ : Հինգ հազար Ֆրանքով երկու արտավար երկիր ունեցող գնդեցիկ անակ մը ծախու կ'առնուս , և քսան հազար Ֆրանքը շահու գնելով հազար Ֆրանք եկամուտ կ'ընդունիս :

— Երկու արտավար պարտէղ մը :

— Այո՛ , և հազար Ֆրանք եկամուտ :

— Ո՛վ Աստուած , ո՛վ Աստուած իմ :

— Բայց ինչո՞ւ չես առնուր :

Եւ կոմսը տասն հազար Ֆրանքը բռնի անօր ձեռքը դրառ :

— Ի՞նչ պիտի ընեմ հիմա :

— Շատ գիւրին բան մը :

— Բայց ի՞նչ :

— Ահա այս նշանները ըրէ :

Մանթէ-Քրիսթօ խը գրգռանն իմ գլխ մը հանեց, որուն վրայ
երևը նշաններ գծուած կային :

— Ինչպէս որ կը տեսնես, երկար պիտի շտեկ :

— Այո, բայց . . . :

— Այս գործողութեամբ լերկ դեղձեր և ուրիշ ծառեր ու տան-
կեր պիտի տառնաս :

Ասոնց մտածութիւնը ամեն բանի յաղթեց, և մարդը ջերմային
կարմրութեամբ և քրտինքով ծածկուելով Լոմին ներկայացուցած
նշանները հետզհետէ ՚ի գործ գրաւ՝ ամենին միտ չդնելով աջ
կողմի հաղորդակցին ստիպելի նշաններուն, որ այս փոփոխութենէն
բան մը չհասկնալով, կարծեք էր իմ լերկ դեղձեր ունեցող մար-
դը խենթիցեր է :

Իսկ ձախ կողմի հաղորդակցը խճի մտօք նոյն նշանները կրկնեց,
որոնք ճշգիւ արտային գործոց պաշտօնատունը հասան :

— Հիմա հարուստ ես ալ, բաւ Մանթէ-Քրիսթօ :

— Այո, բայց ինչ գնով ստացայ այդ հարստութիւնը :

— Մտիկ ըլլէ, բարեկամ. չեմ տգնէր որ խճի տաղնայ մը
ունենաս. հաւատա ինծի, վասն զի կ'երգնում որ մէկու գէշտ խիւն
չըրիք :

Պաշտօնեայն լումայակիրբուն կը նայէր, կը շօշափէր և կը
համբէր զանոնք :

Գունատեալ և կարմրած էր :

Վերջնայէս բաժակ մը ջուր խմելու համար խը սենեակը վազեց,
բայց աղբիւրին քովը չհասած նուազեցաւ :

Այս հեռագրական լուրը պաշտօնատունը հանելէն հինգ վայր-
կեան կտրք՝ Տրպրէ խը ձիերը կտրքին լծել տաւա և Տանկլարի
տունը վազեց :

— Ամուսինդ Սպանիոյ արժէթիցիներ ունի, հարցուց տիկին Տան-
կլարին :

— Անշուշտ, մեց միլիոն ֆրանքի ունի :

— Ո՛ր և է գնով խող ծախել զանոնք :

— Ինչո՞ն համար :

— Ըստ որում Տօն Գարլօն Պարմէն փախչէր Սպանիա մտնըր է :

— Ուրիշն խնայար այդ լուրը :

— Ձարմանալի բան , ըսա Տըպրէ ուսերը բարձրացընելով , լուրերը ինչպէս կ'իմանամ :

Տիկինը խօսքը կրկնել չտուա , խոխոյն իւր ամուսնոյն քովը վաղեց , և Պ. Տանկլար զնայ իւր միջնորդը դատա և պատուիրեց որ իւր արժէթղթերը սր և է գնով ծախէ :

Պ. Տանկլարի այս ընթացքին վրայ Սպանիական արժէթղթաց գիւնը խոխոյն իջա :

Տանկլար Հինգ Հարիւր Հազար Փրանք կորսընցուց , բայց իւր բոլոր արժէթղթերը ձեռքէ հանեց :

Իրիկունը Մէսֆէ օրագրին մէջ հետևեալը կարդացուեցա .

« Հ Ե Ռ Ե Ա Գ Բ Ը Կ Ը Ն Լ ՈՒ Բ

« Տան Գարլօ թագաւորը իւր պահապաններուն ձեռքէն Պարժէն փախչելով Պարժալնի սահմանադիտէն Սպանիա մտեր է :

« Պարչէլնայ քաղաքը ՚ի շնորհս անոր ոտք ելեր է : »

Բոլոր իրիկունը Պ. Տանկլարի նախազգուշութեան խօսքը կ'ըլլար , թէ ինչպէս իւր արժէթղթերը ծախելով և այսպիսի պարագայի մէջ միայն Հինգ Հարիւր Հազար Փրանք կորսընցընելով ազատեր էր :

Իրենց արժէթղթերը պահողները կամ Պ. Տանկլարինները զնողները իրենց հարստութիւնը կորսընցուցած կը համարէին և խիստ հոգատանջ գիշեր մը անցուցին :

Հետևեալ օրը Մէսֆէ օրագրին մէջ հետևեալը կարդացուեցա .

« Տան Գարլոյի փախչելուն և Պարչէլնայի արստամբութեան վրայ երէկուան Մէսֆէին տուած լուրը անհիմն է :

« Տան Գարլօ թագաւորը Պարժէն մեկնած չէ , և թերակողին կատարեալ հանդարտութեան մէջ կը գտնուի :

« Մառախուղին պատճառաւ զէշ բացաթրուած հեռագրական նշան մը այս սխալման անդի տուած է : »

Արժէթղթերը իրենց առջի գինէն կրկինը բարձրացան :

Այս հեռագրական լուրը Տանկլարի մէկ միջին կորսնցընելու պատճառ եղեր էր թէ իւր ըրած կորուստովը և թէ ընելու շահէն ետ մնալովը :

— Աղէկ, ըստ Մօնթէ-Քրիսթօ Մարէլին, որ անոր տունը կը գտնուէր երբ եկան այս գրամային զարմանալի փոփոխութեան լուրը իմացուցին, որուն Տանկլար զոհ եղեր էր. հիմա քսանն հինգ հազար Փրանք վճարելով այնպիսի հնարք մը գտայ, որուն հարիւր հազար Փրանք յօժարութեամբ կը վճարէի :

— Ինչ հնարք է գտածնիդ, հարցոց Մարտիմիլիէն :

— Արարողգանի մը պատգմերը ուտող առնէաները ջնջելու հնարքը :

ԳՂՈՒՒ Գ

ՈՒՐՈՒՍԿԱՆՆԵՐԸ

Օթէօյլի տան արտարին երևոյթը Մօնթէ-Քրիսթօյ մեծափառ կոմսին համար սահմանուած այն բնակութեանն ակնկալեալ շքեղութիւնը և փառաւորութիւնը շէր ընծայեր. բայց այն պարզութիւնը տիրոջը կամքէն կտեսեալ էր, որ ճշդիս պատուիրած էր ամենեկին բան մը շփոխել արտարին կողմէն. և ասոր համարուելու համար պէտք էր ներքին կողմը թափանցել :

Իբրք զուրը բացուելուն պէս տեսարանը կը փոխուէր :

կայ մէջ այն շուներն ու թռչունները կը գտնուէին, որոց քծնութիւնն ու երգերը կը սիրէր. թէ քնչպէս այս տանը մտնելու անտառին մէջ եղած Վեղեցիուհւոյն սրբատին պէս իւր երկար քունէն արթննալով կենդանացեր էր, կ'երգէր և կը զուարճանայր այն տաներուն պէս, որոնք երկար ժամանակէ ՚ի վեր մեզ սիրելի եղած են, և երբ դժբաղդարար կը բաժնուինք անոնցմէ, մեր սրտին մէկ մասը ակամայ անոնց մէջ կը թողունք :

Այն գեղեցիկ գառիթին մէջ ծառաները ուրախ և զուարթ կ'երթային ու կու գային :

Ոմանք խոհակերացի սպասաւորներն էին, որոնք երկար ժամանակէ ՚ի վեր այս տանը մէջ բնակածի պէս՝ առջի իրիկունէն զարդարուած սանդուխներէն արագութեամբ կ'ելնէին ու կ'իջնէին. ոմանք կտակայանները լցուած էին, ուր կտաքերուն սպանները թռած համարով կը ղեանդէին, և կարծես յիսուն տարիէ ՚ի վեր նոյն պոշաօնին մէջ հաստատուած էին. ակտաներուն մէջ ձիերը վրնջելով ձիադարմաններուն կը սրատախանէին, որոնք ծառայի մը իւր սիրտը խօսեցած և երպէն շատ աւելի մեծ յարգանք անոնց հետ կը խօսէին :

Գրքատունը երկու մասի բաժնուած էր սենեկի մը երկու կողմերը, և դրեթէ երկու հազար հատոր կը պարունակէր :

Նոր վիդպասնութեանց համար մանուար խորշ մը սահմանուած էր, և առջի իրիկունը մտնելէ ելածն անգամ իւր սեղը դրուած էր. ամենքն ալ կարծիր սրտեանով և սակեզօծեալ փառասոր կազմով կը փայլէին :

Տան միւս կողմը գրքատան քովը ծաղկանց ջերմանոցը կը գտնուէր, որ շարունական մեծ ամաններով հազարապիւս բոյսերով զարդարուած էր, և այն ջերմանոցին մէջ սեղը, որ միանգամայն մարդուս անտառիներ և հաստառութիւնը կը զուարճացնէր, գնդախաղ մը կար, որ կարծես թէ առ առաւելն ժամ մը առաջ խաղաղօղնեթէ թողուած էր՝ գնաակները կանաչ աստին վրայ դրուած :

Պէրթուշիօ այն տանը մէջ միայն սենեկի մը ձեռք չէր դրուուցած :

Ծառաները հետաքրքրութեամբ և Պէրթուշիօ երկխոյնով այն սե-

նեկին առջևէն կ'անցնէին, որ առաջին դասիկոնին ձախ անկիւնը կը դանուէր, և ուր մեծ սանդուխէն կ'ենտուէր ու դաղտնի սանդուխէն անկէ վար կ'իջնուէր:

Թամը ճիշդ հինգին կոմսը Ալիին հետ կառքով Օթէօյլի տան առջևը հասաւ:

Պէրթուշիօ անհանդատութեամբ խառն անհամբերութեամբ մը անոր դաշտանն կ'ըստասէր. իւր ըրածներուն վրայ անոր դահունակութիւնը ընդունիլ յուսալու ժամանակը կը վախնար միանգամայն անոր յօնքերուն գծողութեան կնճիռէն:

Մօնթէ--Քրիսթօ դատիթը իջաւ, բոլոր տան մէջ շրջեցաւ, և սարափիցին մէջ ստոյտ մը բրաւ բայց առանց խօսք մը խօսելու, և առանց դահունակութեան կամ գծողութեան փոքրիկ նշան մը յայտնելու:

Միայն իւր սրափելու խօսքը մանեւում, որ նոյն դոյ սենեկին զիմացը կը դանուէր, ձեռքը դէպ'ի վարդափայտէ փոքր պահանջի մը զզրոցը երկնցուց բերով:

— Այս գզրոցը ձեռնոց դնելու կը ծառայէ:

— Բայցէք, աէր իմ, պատասխանեց Պէրթուշիօ ուրախութեամբ, և ուղածնից պիտի դանուէր:

Ուրիշ պահանջներու մէջ ալ կոմսը իւր յուսացածները դատարայինն որուակներ, զլանիկներ և ականակապ զարդեր:

— Ազէկ, բտտ:

Իւր Պ. Պէրթուշիօ սիրտը ուրախութեամբ լցուած հեռացաւ անոր առջևէն, այնչափ այս մարդուն ազգեցութիւնը զինքը շրջապատչներուն վրայ մեծ, զօրաւոր և իրական էր:

Թամը վեցին՝ տան դրան առջև ձիու մը ոտնաձայնը լսուեցաւ: Հեծելաջորաց մեր հարիւրսպեան էր ան, որ իւր Սեպեալը եկիւր է:

Մօնթէ--Քրիսթօ ժպիտ'ի դէմս դրան սանդուխէն վրայ անոր կ'ըստասէր:

— Ապահով եմ որ ամենէն առաջ ես եկած եմ, բտաւ Մորէլ. դիտմամբ այսպէս բրի որ ամենէն առաջ վայրկեան մը ձեզի հետ առանձին դանուելու կարող ըլլամ: Ահ, բայց այս ինչ գեղեցիկ

տեղ է հաս . ըսէք ինձ , կոմս , ձեր ծառաները հոգ պիտի տանին ձերոյ :

— Անհոգ եղէք , սիրելիդ իմ Մարտիմիլիէն . ձիադարմանու-
թիւնը քաջ կը ճանչնան :

— Ըսել կ'ուզե՞մ թէ պէտք է որ յարգով շփեն զան : Գիտնա-
յիք , պարոն , թէ ինչ արշաւանքով եկաւ . ճշմարիտ թաթար մ'է
ձիս :

— Ընդ հաղար ֆրանքնոց ձին անշուշտ այնպէս կ'ըլլայ , ըսաւ
Մօնթէ-Քրիսթօ հայրական ձայնիւ :

— Ար ցաւ իք դումարին վրայ , ըսաւ Մորէլ իւր համարձակ ժպի-
տովը :

— Ե՛ս , ամեն ին . ընդ հակառակն շատ պիտի ցաւէի եթէ ձեր
ձին աղէկ չըլլար :

— Ձիս այնչափ ընտիր է , սիրելիդ իմ կոմս , որ պարոն Շա-
թօ-Ռընօ՝ Գաղղիոց ամենէն քաջ ձիավարը և Պ . Տրոյրէ՝ որ աե-
րութեան պաշտօնէից Արարացի ձիերը կը հեծնայ , այս միջոցիս
ետեւս կը վազեն , և ինչպէս կը տեսնէք՝ քիչ մը ետ մնացած
են , թէ և ակիկն Տանկլարի ձիերը ունին , որոնք այնպիսի արշուա-
նոք կը քայնեն որ վեց մղոնը ժամուան մը մէջ առնելու կարող են :

— Արեմն ձեր ետեւն անոնք ալ կու գան :

— Այո՛ , ահա եկան :

Իրօք , նոյն վայրկենին երկու ծխաշունչ կառածիւրէ լծեալ կառք
մը և երկու շնչատարաւ հեծեալ ձիեր տան վանդակաց առջևը հա-
սան , որոնք անմիջապէս բացուեցան :

Կառքը ինչպէս նաև երկու ձիաորոնքը խելոյն ներս մտնելով
ներքին դրան սանդուխին առջևը կեցան :

Անմիջապէս Տրոյրէ ձիէն իջաւ , և կառքին դռնակին առջին վա-
ղից . ձեռքը ակիկն Տանկլարին նուիրեց , որ կառքէն իջնելու ժա-
մանակը նշան մը ըրաւ անոր , զոր Մօնթէ-Քրիսթոյէն զատ մկը
չնշմարեց :

Բայց կոմսին աչքէն բան մը չէր փախչեր , և ոյն նշանին հետ
սպիտակ փոքրիկ սամակի մը փայլելը տեսաւ , որ նշանին պէս ան-
նշմարելի եղաւ , և այնպիսի դիւրութեամբ ակիկն Տանկլարի ձեռ-

քէն զիւանայդդին ձեռայ մէջ սահեցաւ, որ այնպիսի պարագաներու մէջ իրենց ընթացքին սովորութիւնը կը յայտնէր :

Տիկինն նեաւ սեղանս որը իջաւ, որ կառքէն դուրս ելնելու սեղ գերեզմանէն ելածի շափ դունատետլ էր :

Տիկին Տանկար իւր բոլորտիբը հարեանցի և հետազօտիչ նայածք մը շրջեց, որուն նպատակը միայն Մանթէ-Քրիսթօ հասկըցաւ, և գտիմը, սինաքակը ու տան ճակատը զիտելէն ետե՛ իւր սրտին թեթեւ յազմանքը զսպելով, որ անստորակոյս իւր զիմաց վրայ պիտի երեւէր եթէ իւր զիմաց ներքի ըլլար գեղնելու, սանդղակէն վեր ելաւ Մորէլին ըսելով .

— «Կարան, եթէ բարեկամս ըլլայիք, պիտի հարցընէի թէ կրնա՞ք ձեր ձին ինձ ծախել :

Մորէլ այնպիսի կերպով ժպտեցաւ որ իւր զմեկամտութիւնը կը ցոյցընէր, և Մանթէ-Քրիսթօյի երեսը նայեցաւ սրպէս զի իւր շփոթմութենէն ազատէ զինքը :

Կոմսը անոր միտքը հասկըցաւ :

— Տիկին, պատասխանեց, այդ հարցումը ինձի չէ՛ք ուղղեր :

— Չեզմէ՛ բան մը ինչընէ կարելի չէ, կարան, ըսաւ տիկինը, ըստ որում ապահով է մարդ որ պիտի ընդունի : Աստի պարան Մորէլին էր խօսքս :

— Գժբաղլարար, կրկնեց կոմսը, ես քաջ գլտեմ որ Պ. Մորէլ չկրնար իւր ձին ձեզի առլ, ըստ որում իրեն անպատասխան մը պիտի ըլլայ :

— Ի՞նչ կերպով :

— Մեքէան վեց շարթուան մէջ նուաճելու դրաւ դրած է : Անշուշտ կը հասկընար, տիկին, որ եթէ դրաւ գրած ժամանակէն առաջ իւր ձեռքէն հանէ զան, ոչ միայն դրաւը պիտի կորսընցընէ, այլ և պիտի ըսնն թէ վախոցաւ, և այնպիսի տարածայնութեան երբէք չկրնար համբերել հեծելազօրաց հարիւրապետ մը, եթէ գեղանի կեռջ մը մտային հաճոյքը կատարելու համար իսկ ըլլայ, որ ըստ իս աշխարհիս ամենէն աւելի նուիրական բաներէն մէկն է :

— Կը տեսնէք, տիկին . . . ըսաւ Մորէլ միանգամայն երախտապէտ ժպիտ մը ուղղելով կոմսին :

— Ինչ այնպէս կ'երեւի, ըստ Տանկլար չարամիս ժպիտի մը տակ կեղծեալ ներսիրտ ձայնով մը, թէ ունեցած ձիերդ բաւական են — :

Տիկին Տանկլար սովորութիւն չունէր այսպիսի յարձակումները անպատասխանի թողուլ, սակայն ՚ի մեծ զարմանս երիտասարդաց չլսել ձեացուց և շարտասխանեց անոր :

Տիկնոջ անսովոր նուաստութիւնը յայնչող այս լութեան վրայ Մօնթէ-Քրիսթօ ժպտելով Ձինաստանի երկու յաղճապակեայ խիստ մեծ թաղարներ կը ցուցնէր անոր, որոնց վրայ այնպիսի հաստութեամբ և այնպիսի աշխատութեամբ ծովային կանաչեղէններ օժապոտյա պատած էին, որ միայն բնական երկրի վրայ կարելի է տեսնել այն բեղմնաորութիւնը, ոյժը և հանճարը :

Տիկինը զմայլեր էր :

— Այս թաղարներուն մէջ Թիւյլերրիի պարտիզին շագանակինի մը կարելի է սնկել, ինչպէս այս մեծութեամբ ամաններ եփել կարող եղեր են :

— Պէտք չէ որ այդ բանը մեզի հարցնէք, տիկին, ըստ Մօնթէ-Քրիսթօ, մենք որ փորրիկ արձաններ և դիւրարկ ապակիներ կը շինենք, ուրիշ զարու աշխատութիւն մ'է այս, երկրի և ծոփու ողբերէ շնուածի պէս գործ մը :

— Ինչպէս և ո՞ր դարու մէջ եղած է այդ բանը :

— Չեմ գիտեր, միայն լսած եմ թէ Ձինու կայսր մը մասնաւոր բուռ մը շինել տուած էր, որուն մէջ այս ամաններուն նման տասն երկու հատ մի առ մի եփել տուեր էր : Երկուքը կրակին սաստկութենէն խորտակուեցան, և մնացեալները երեք հարիւր գրկաշափ խորութեամբ ծովուն մէջ իջեցուցին : Ծովը գիտնալով անոնց ինչ նպատակաւ իւր ծոցը յանձնուիլը, իւր պատաղիչ տունկերը անոնց վրայ նեակեց, իւր բուստերովը շրջանակեց և իւր խեցիներովը դրուագեց զանոնք, այս ամենը երկու հարիւր տարի ծովուն անլուր խորութեանց տակը անոնց վրայ ձեփուած և սնուացած մնացին, ըստ որում յեղափոխութիւն մը պատահելով այս փորձը ընել ուղղ կայսրը կորսուեցաւ, և միայն այս ամաններուն եփուելուն և ծովուն խորութեանցը մէջ գանուելուն արձանագրութիւնը

մնաց : Երկու հարիւր տարի ետքը՝ այն արձանագրու թիւնը դասն ,
 և խորհեցան այն ամանները ծովուն մէջէն հանել : Աւստի զանոնք
 դանելու համար յատուկ շինուած մեքենաներով այն խորշը դրկուե-
 ցան , որու մէջ ամանները նետուած էին . բայց ասանէն միայն ե-
 րեքը դասն , մնացեալները ալիքներէն խորտակուած և ջրուած է-
 ին : Սիրելի են ինձի այս ամանները , քանզի շատ անգամ այնպէս
 կ'երեւակայեմ թէ այլանգակ , սոսկալի , և միայն սուղակներէ տես-
 նուած զաղանի հրէշներ իրենց մութ և պող նայուածքը ապշու-
 թեամբ ասոնց վրայ յարած են , և անհամար ձուկեր իրենց թշնա-
 միին հալածանքէն փախչելու համար ասոնց մէջ ապաստանած են — :

Այն միջոցին Տանկար , որ հետաքրքրական բաները այնչափ սիր-
 րող շէր , զեղատեսիլ նարնջենիի մը ծաղիկները մեքենայէս մի
 առ մի կը փետատէր . երբ նարնջենիէն ձանձրացաւ՝ կողմնիի մը մօ-
 տեցաւ , սակայն կողմնիին , որ նարնջենիէն նուազ համբերող էր ,
 նախատանօք վիրաւորեց զան :

Այն ատեն սեպուհը սարուաց և երազէ մը սթափածի պէս աչ-
 քը շփեց :

— Պարոն , բնաւ անոր Մօնթէ-Քրիսթօ ժպտելով , զուք որ
 նկարները կը սիրէք և այնչափ ընտիր նկարներ ունիք , իմններս
 դիտելու չեմ առաջարկեր ձեզ : Այսու ամենայնիւ՝ հոս քանի մը
 պատկերներ ունիմ , որոնք ձեզ ներկայացուելու արժանի են , ինչ-
 պէս են Հոպէմայի երկու նկարները , մէկ Բօլ Բօթէրի , մէկ Միէ-
 րիսի , երկու Ժէրար Տօլի , մէկ Բաֆայէլի , մէկ Վան Տերի ,
 մէկ Չուրպարանի և Մուրիլոյի երկու կամ երեք գործերը :

— Տեսէք , ըսաւ Տրպրէ , ահա Հոպէմայի մէկ գործը , զոր ես
 կը ճանչնամ :

— Մտոյգ կ'ըսէք :

— Այո , Մուսարանին մէջ գրուելու առաջարկութիւն ըրին ա-
 սոր համար :

— Բայց կարծեմ Մուսարանը չունի այս նկարը , համարձակե-
 ցաւ ըրել Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Ոչ , ըսաւ որում չուզեց զնել զայն :

— Ինչ է պատճառը , հարցօց Շաթօ-Թընօ :

— Ասան զի կառավարութիւնը բաւական տասկ' չունի :

— Ա՛հ, ներեցէք, պարոն, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ . ութ տարիէ ՚ի վեր ամեն օր այս խօսքերը կը լսեմ, և տակաւին չեմ կրնար սովորելու :

— Գուք ալ կը սովորիք, ըսաւ Տըպրէ :

— Չեմ կարծեր, պատասխանեց Շաթօ-Ռընօ :

— Պ. Պարթոլումէօ Գավալղանթի գնդապետը և Պ. Անտրէա Գավալղանթի գերակոմսը կկան —, պռայց Պաթիսթէն :

Տարագոգործի մը ձեռքէ նոր ելած սև սնդուռէ փողակապ մը կապուած, մօրուքը նորցուցած, մսխրազոյն ընչայքով, անվրէպ աչքով, երեք շքանշաններով և հինգ խաչով զարդարուած գնդապետ ատի թիկնոցով մը, վերջապէս հին գինուորականի մը անսպիւտ հագուստով ներկայացաւ Պարթոլումէօ Գավալղանթի գնդապետը, այն խանդակաթ հայրը, զոր արդէն կը ճանչնանք :

Անոր հետ՝ կը յառաջանար բոլորովին նոր գլեհասներով զարդարուած Անտրէա Գավալղանթի գերակոմսը, այն յարգելի զուակը, զոր նոյնպէս արդէն կը ճանչնանք :

Երեք երիտասարդները իրարու հետ կը խօսակցէին . իրենց նախաձեռքը մերթ հօր և մերթ որդւոյն վրայ կը դարձնէին, և բնականապէս վերջինը աւելի մանրամասնաբար կը դիտէին :

— Գավալղանթի, ըսաւ Տըպրէ :

— Ի՛նչ գեղեցիկ անուն մ'է, ըսաւ Մարէլ :

— Այն, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, Իտալացիները գեղեցիկ անուններ կը կրեն, բայց գէշ կը հագուին :

— Ամենեին բան չես հաւնիր, Շաթօ-Ռընօ, կրկնեց Տըպրէ . երիտասարդին զգեստները վարպետ գերձակի գործ և բոլորովին նոր են :

— Ահա՛ այս պատճառաւ է որ ես ալ չեմ հաւնիր . այս պարօնը այնպիսի կերպարանք մ'ունի որ կարծես թէ այսօր առաջին անգամն է որ զգեստ կը հագնի :

— Ո՛վ են այս պարոնները, հարցուց Տանկլար Մօնթէ-Քրիսթոլ կոմսին :

— Գավալղանթիներու անունը չլսեցիք :

— Միայն անանց անունը լսեցի և ոչ ուրիշ բան :

— Ո՛հ, ստոյգ է, Իսալիոյ մեր աղնուականութեանց վրայ տե՛ղ ղեկութիւն շունիք, Գալալղանթի ըսելը իշխաններու ցեղէ ըսել է :

— Հարստութիւննին ինչպէս է, հարցոյց սեղանաւորը :

— Անհաւատալի կերպով հարուստ են :

— Ինչ գործ կ'ընեն :

— Առանց յաջողելու հարստութիւննին սպառելու փորձեր կ'ընեն : Անցեալ օր զիս տեսնելու գալով՝ ձեր վրայ վարկ ունենալնին իմացուցին ինձ, և ես ձեզի համար զանոնք հոս հրատիրեցի ու հիմա պիտի ներկայացընեմ ձեզ :

— Ինձ այնպէս կ'երևի թէ խիստ մաքուր Գաղղխարէն կը խօսին, ըսաւ Տանկլար :

— Որդին կարծեմ Գաղղիոյ հարստային կողմը, Մարտիլիոյ մէջ կամ անոր շրջակաները վարժարանի մը մէջ կրթութիւնը ստացած է : Բիշ մը եռանդոս պիտի գտնէք զան :

— Ինչ բանի, հարցոյց տիկին Տանկլար :

— Գաղղխացի կանանց համար, տիկին, կ'ուզէ անշուշտ Բարիդէն կին մ'առնուլ :

— Ինչ աղւոր որոշում մ'է ըրեր —, ըսաւ Տանկլար ուսերը բարձրացընելով :

Տիկին Տանկլար իւր էրկան երեսը նայեցաւ այնպիսի նայուածքով մը, որ ուրիշ ո՛ր և է ժամանակ մըրկի մը դուշակութիւնն էր բայց երկրորդ անգամ լռեց :

— Սեպուհը խիստ ախուր կ'երևի այսօր, ըսաւ Մօնթէ-Բրիսթօ տիկին Տանկլարին. արդեօք զինքը տէրութեան պաշտօնեայ ընել կ'ուզեն :

— Ոչ, չեմ գիտեր. բայց գիտցածս սա է որ արժէ լըմոյ խաղը խաղալով անշուշտ մեծ գումար մը կորսնցուցած է և չգիտեր թէ որո՛ւ հետ կուտի :

— Պ. և տիկին ար Ալիլըֆօրը եկան —, պոռայ Պաթիսթէն :

Այս երկու անձերը ներս մտան :

Պ. ար Ալիլըֆօր թէև ինքզինքը զսպելու համար մեծ ջանք մը

կ'ընէր, սակայն յայտնի պլայլած էր. Մօնթէ-Քրիսթօ անոր ձեռքը բռնած ատենը զգաց որ կը դողար:

— Ստուգիւ միայն կ'ինները ինքզինքնին զսպելու կերպը զխտեն —, ըսաւ ինքնիրեն Մօնթէ-Քրիսթօ՝ տիկին Տանկլարի նայելով, որ թագաորի գործակալին կը ժպտէր և անոր կ'ինը կը համբոյրէր:

Առաջին ողջոյններէն ետև՝ կոմսը Պէրթուշիօ տեսաւ, որ մինչև այն ատենը իւր գործոց զբաղած ըլլալով, հիւրերը գտնուած, սրահին քովի փոքրիկ դահլիճը կը մտնէր:

Կոմսը անոր մօտեցաւ:

— Ինչ կ'ուզես, Պ. Պէրթուշիօ, ըսաւ:

— Ձեր Ասեմօթիւնը հիւրերուն թիւը շրտաւ ինձ:

— Այո, ստոյգ է:

— Քանի հոգւոյ համար սեղան պիտի դրուի:

— Եկու, դուն անձամբ համրէ:

— Ամեն մարդ եկած է, տէր իմ:

— Այո —:

Պէրթուշիօ կ'իտարաց դռներն իւր նայուածքը ներս շրջեց:

Մօնթէ-Քրիսթօ ուշադրութեամբ անոր նայեցաւ:

— Ո՛վ Աստուած իմ, պոռաց գործակատարը:

— Ինչ կայ, հարցուց կոմսը:

— Այն կ'ինը . . . այն կ'ինը . . . :

— Ո՛ր կ'ինը:

— Սա խարտեաշ կ'ինը, որ սպիտակ շրջագգեատ և այնչափ ա՞զգամանդներ կը կրէ . . . :

— Տիկին Տանկլարը:

— Անունը չեմ գիտեր, բայց ան է, պարոն, այն կ'ինն է:

— Ո՛ր կ'ինը:

— Պարտեզին կ'ինը, այն որ յղի էր, և պտըտելով կ'սպասէր . . . —:

Պէրթուշիօ բերանը բաց, գոյնը նետած և մագերը քստմած, մնաց:

— Որո՞ւ կ'ըսպատէր —:

Պէրթուշիօ առանց պատասխանելու, մատուլը Ախլըֆօրը ցու՞նչ

ցոյց գողցես այն շորժումով, որով Մարտիկ Պանրօն ցուցուց :

— Ո՛հն . . . , միմեջեց վերջապէս կը տեսնէք :

— Ձո՛վ :

— Ձան :

— Թագաւորի դորձակալ Պ. ար Վ. Լիւրֆօրը , անշուշտ կը տեսնեմ :

— Բայց ես չմեռցուցի զան :

— Կարձեմ թէ խենթութիւնդ կը բռնէ , սիրելիդ իմ Պ. Պէրթութուչիօ :

— Արդեօր չմեռնու՞մ :

— Կը տեսնես որ մեռած չէ . փոխանակ քու հայրենակցացդ սովորութեան համեմատ վեցերորդ և եօթներորդ ձախ կուշտին մէջ տեղը զարնելու , աւելի վեր կամ աւելի վար զարկած ես . կտաւ վարութեան մարդոց հողին իրենց մարմնոյն հետ գամուած է , և կամ պատահաներուդ մէկն ալ ճշմարիտ չէ . երեակայութեանդ մէկ երազը , մտայդ մէկ ցնորքն է . անշուշտ վրէժխնդրութիւնդ աղէկ շմարտելով քնացած պիտի ըլլաս . ստամբսիդ վրայ ծանրացած պիտի ըլլայ այն , և ցնորք մը ունեցած ես և ոչ ուրիշ բան : Հանդարտէ ուրեմն և սկսէ համբել . Պ. և տիկին Վ. Լիւրֆօր՝ երկու , Պ. և տիկին Տանկար՝ չորս , Պ. Շաթօ-Ուրնօ , Պ. Տըպրէ , Պ. Մորէլ՝ եօթը , Պ. Պարթուլումէօ Գալալգանթի դնդապետը՝ ութը :

— Ութը ուրեմն , կրկնեց Պէրթութուչիօ :

— Կեցիր , կեցիր , որչափ կարտորաս երթալու . ինչ զարմանալի մարդ ես , սեղանակիցներէս մէկը մտցար : Քիչ մը ձախ կողմը նայէ . . . : Պ. Անտրէա Գալալգանթին , սե թիկնոցով երիտասարդը չհամբեցիր , որ Մուրիլլայի նկարը կը դիտէ , ահա դարձաւ . — :

Այս անգամ Պէրթութուչիօ ուղեց ձայն մը հաննել , բայց Մօնթէ-Քրիսթոյի նայուածքը անոր շրթանց վրայ լուեցուց զայն :

— Պէնէտէթթօ , միմեջեց գործակատարը հեղձեալ ձայնիւ , սվ աղէտիս :

— Ժամը վեց ու կէս կը զարնէ , Պ. Պէրթութուչիօ , ըսաւ կամար

խառութեամբ մը, սեղանն նստելու համար հրամանն ըրած ժամն հասած է, զիտես որ սպասելը չեմ սիրեր — :

Եւ Մօնթէ-Քրիսթօ սրահը մտաւ, ուր իւր հիւրերը իրեն կ'ըստատէին, ինչ ատեն և Պէրթուչիօ տպատրուսն կռթմնելով սեղանատունը վազեց :

Հինգ վայրկեան ետքը սրահին երկու դռները բացուեցան :

Պէրթուչիօ ներկայացաւ, և Շանթիլլի Ատմէլի պէս վերջին և դիւցազնական ջանք մ'ընելով, — Սեղանը տատրատու է —, ըստաւ :

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր թևը տիկինն Ալլըֆօրի ներկայացուց :

— Պ. տը Ալլըֆօր, ըստաւ, կ'աղաչեմ շնորհք ըրէք թևերնիդ տիկինն Տանկլարի ներկայացունելու — :

Ալլըֆօր հնազանդեցաւ, և ամեն մարդ սեղանատունը անցաւ :

ԳԼՈՒԽ Դ

ՀԱՇՐ

Յայտնի էր որ կերակուրի սենեակն անցնելով մի և նոյն զգացումը ամեն սեղանակցաց սիրտը կը շարժէր :

Իւրովի կը հարցընէին թէ ինչ զարմանալի ազդեցութիւն մը դի-
րենք սանճընին այն տանը մէջ միացուցեր էր . սակայն իրենցմէ ո-
մանք որչափ և այս պատահման վրայ զարմացած էին և անհանդիստ
կըլլային , սակայն աւելի կը բողձային հոն չգանալի :

Այսու ամենայնիւ կոմսին հետ նոր ստացուած յարաբերութիւն-
ները , անոր տարօրինակ և մենացեալ կացութիւնը , և անձանօթ
ու զոգցես առասպելական հարստութիւնը պարտք կը դնէին մար-
դոց զգուշաւոր ըլլալ , և կանանց՝ օրէնք մը սը իրենց ընդունելու .
թիւն տուող կին չեղած այն տունը բնաւ չմտնեն . բայց սակայն
մարդիկ իրենց զգուշութիւնը և կանայք իրենց պատշաճութիւնը զանց
ըրեր էին , և հետաքրքրութիւնը իւր անդիմադրելի խթանովը զանանք
զբղելով , ամեն բանի յաղթեր էր :

Գալալղանթիւները անգամ , հայր և որդի , մէկը իւր խտու-
թեան և միւսը իւր անհոգութեան հակառակ՝ զարմանքի մէջ կ'ե-
րէէին թէ ինչպէս այնպիսի մարդու մը տան մէջ , որուն նպատա-
կը չէին կրնար հասկընալ , այնպիսի մարդոց հետ կը գանուէին ,
զորոնք առաջին անգամ կը տեսնէին :

Տիկին Տանկլար իւր սրտին մէջ շարժում մը զգաց տեսնելով որ
Պ. Ալիըֆօր Մօնթէ-Բըրիսթոյի առաջարկութեան վրայ իրեն կը
մօտենար իւր թեք ներկայացընելու , և Պ. Ալիըֆօր իւր թեկն
վրայ տիկնոջ թեկն հանգչելը զգալով՝ ոսկի ակնոյններուն տակ իւր
աչաց այլայլութիւնը զգաց :

Այս երկու շարժումներէն մէկն ալ կոմսին աչքէն փախած չէր ,
և այս տեսարանը դիտող մը անձանց այս միաւորութեան մէջ մեծ
յարաբերութիւն մը պիտի տեսնէր :

Պ. Ալիըֆօրի աջ կողմը տիկին Տանկլար կը գտնուէր և ձախ
կողմը Մորէլ :

Կոմսը տիկին Ալիըֆօրի և Տանկլարի մէջ տեղը նստած էր :

Սեղանին միւս մասը բռնած էին Տըպրէ երկու Գալալղանթիւնե-
րուն մէջ տեղը , և Շաթօ-Ռընօ՝ տիկին Ալիըֆօրի և Մորէլի մէջ
տեղը :

Ճաշը խիստ փառաւոր պատրաստուած էր : Մօնթէ-Բըրիսթօ ջանացեր
էր Բարիզեան սովորութեան հակառակ ընթացք մը ունենալ , և կերպ-

կուրսերը աւելի խր սեղանակիցներուն հետարբերու թիւնը շարժելու քան թէ անոնց ախորժանաց համեմատ շինուած էին :

Գրեթէ Արեւելեան խնջոյք մ'էր որ խր հիւրերուն կ'ընծայէր , բայց աւելի Արաբացի վհուկներու խնջոյից կը նմանէր :

Աշխարհիս չորս կողմերէն Եւրոպիոյ առատութեան եղջիւրին մէջ անարատ և քաղցրահամ թափուած ամեն պտուղները Ձիմի և Ճարնի ամաններուն մէջ քրդաձև կուտուած էին :

Գեղափետուր հաղուագիւտ թռչունները , արծաթ սնակներու վրայ դրուած զարմանալի ձուկերը , իրենց տեսքովը դիմիին համը աւելի ախորժելի երևցնող տարածե սրուակներու մէջ լցուած՝ Արշիպեղադոսի , Փարբ Ասիոյ և Բարեյուսոյ Գլուխի ամեն տեսակ դիմիները՝ Արիկիոսի խր սեղանակցաց ըրած հանդէսներուն մէկուն պէտ հետզհետէ սեղանը բերուեցան և այն Բարիզիաններուն առջև դրուեցան , որոնք աղէկ կը հասկրնային թէ տասը անձի ճաշի համար կարելի էր հազար Լուի ոսկի ծախք ընել այն դաշամբ որ ըստ Աղէսայատրի կերակուրը մարգարտեայ ըլլար և ըստ Լորան տը Մէտիսի՝ ըմպելիքը հալած ոսկի :

Մոնթէ-Քրիսթօ ամենուն վրայ զարմանք մը նշմարելով՝ սկսաւ ծիծաղիլ և բարձր ձայնիւ ծաղրել :

— Պարոններ և տիկնայք , ըսաւ , անշուշտ դուք ալ համամետ էք ինձ , որ մարդս հարստանալով աւելի անօգուտ բաներու պէտք ունի : Ո՞ր բանն է որ զմեզ կը հիացընէ , եթէ ոչ՝ այն որ չենք կրնար հասկրնալ . ո՞ր բանը աւելի կ'ուզենք ստանալ . անշուշտ այն որ չենք կարող ձեռք ձգել : Արդ անհասկանալի բաներ տեսնելը , և ստանալը անկարելի եղածները ձեռք ձգելը իմ բոլոր կենացս զբաղմունքն եղած են : Երկու միջոցաւ իմ նպատակիս կը համիմ , ստակով և կամքով : Օրինակի համար՝ մտային հաճոյք մը կատարելու համար ետէ եղած ժամանակա՝ նոյն յարատեւութիւնը 'ի գործ կը դնեմ , դուք , Պ. Տանկլար , երկաթուղոյ գիծ մը ստեղծելու , դուք , Պ. Վիլլիֆօր , մարդ մը մահուան դատապարտելու , դուք , Պ. Տրպրէ , թագաւորութիւն մը խաղաղցընելու , դուք , Պ. Շաթօ-Ռընօ , կնոջ մը հաճելի ըլլալու , և դուք , Մորէլ , մէկուն հեծնել չլրցած ձին նուաճելու համար 'ի գործ կը դնէք :

Ուստի օրինակի համար, նայեցէք այս երկու ձուկերը, որոց մէկը Բէթրզպուրիէն յիսուն մղան և միւսը Նարոլիէն հինգ մղան հեռու ծնած են. միթէ զանոնք մէկ սեղանի վրայ միացընելը զուարճութիւն մը չէ:

— Որոնք են այդ երկու ձուկերը, հարցուց Տանկլար:

— Ահա աքի գ. Շաթօ-Ռոնօ, որ Ռուսիա բնակած է, մէկին անունը պիտի ապ ձեղ, սրտատխանեց Վօնթէ-Քրիսթօ, և ահա գ. Գալալզանթի գնդապետը, որ Խաղաղի է, միւսին անունը կրնայ տալ:

— Թառափ ըսուած ձուկն է այս կարծեմ, ըսաւ Շաթօ-Ռոնօ:

— Ճիշդ այն է:

— Աս ալ քարաղիաց ձուկն է, եթէ չեմ սխալիր, ըսաւ Գալալզանթի:

— Ճիշդ է. հիմա, գ. Տանկլար, հարցուցէք այս երկու պարսնաներուն թէ այս ձուկերը ո՛ր կ'որոտցուին:

— Թառափները միայն Աղլիայի մէջ կը գանուին, ըսաւ Շաթօ-Ռոնօ:

— Միայն Գուզարօ լիճը կը ճանչնամ, ըսաւ Գալալզանթի, որ ըստ մէջ այս մեծութեամբ քարաղիաց ձուկեր գանուին:

— Եւ ստուգիւ մէկը Աղլիայէն և միւսը Գուզարօ լիճէն եկած է:

— Անկարելի է, պոռային միաձայն ամեն սեղանակիցները:

— Ահա զիս զուարճացընողն ալ այս է, ըսաւ Վօնթէ-Քրիսթօ, ես ալ Ներսնի պէս ահարելէն կը քնորեմ, և ահա դուք ալ այս միջոցիս նոյնպէս կը զուարճանաք. այս սրտաճատա՛ս ասոնց միտը, որ իրօք գտցէ անուշ ջուրի ձուկէ կամ կարմրամիտ ձուկէն համեղ չըլլայ, բայց այս միջոցիս խիստ ախորժահամ՝ պիտի երևի ձեզ. զանոնք ստանալը անկարելի կ'երևեր ձեզ, բայց սակայն յայտնի կը տեսնէք որ անկարելի բան չկայ:

— Բայց այս ձուկերը ի՞նչ կերպով Բարիզ փոխադրել կարելի եղաւ:

— Ո՛հ, խիստ պարզ եղանակաւ. իւրաքանչիւր ձուկը մեծ տախտակ մը մէջ դնելով՝ մէկը գետին եղէգներովն ու խղանբովը պատու-

պարուած, միւսը ընն կնիւններովն ու բոյսերովը, և վրան դոյ սայլով մը Բարիզ բերուեցան. այս կերպով թառափը տանեցիկտօր և քարադիպցը ութօր պարեցան, և երկուքն ալ կատարեալ ողջ առողջ էին երբ խհարարիս ձեռքը հասան, որ պարտաւորեցաւ մէկը կաթի մէջ և միւսը գինիի մէջ սարանել: Չէք հաւատար, Պ. Տանկլար:

— Գճեկ կը տարակուսիմ, պատասխանեց Տանկլար իւր նենդամիտ ժպիտովը:

— Արամիթէն, ըստ Մօնթէ-Բրիսթօ, միւս տակառներուն մէջ դեռ կենդանի մնացած միւս թառափն ու քարադիպցը հաս բերել տուր —:

Տանկլարի ապուշ աչքերը բացուեցան, և բոլոր սեղանակիցները զանոնք տեսնելու մեծ փափաք մը ցուցուցին:

Չորս ծառաներ ծովային բոյսերով պատսպարուած երկու տակառներ բերին, որոնց խրաբանչիւրին մէջ սեղանին վրայ եղած ձուկերուն նմանը կ'երեւային:

— Ինչո՞ խրաբանչիւր տեսակէն երկերկու հատ բերել տուիք, հարցուց Տանկլար:

— Վասն զի կրնար մէկը մեռնիկ, ըստ Մօնթէ-Բրիսթօ պարզութեամբ մը:

— Ստուգիւ պարմանալի մարդ մ'էք, ըստ Տանկլար. թող իմաստաւորները ողածնին ըսեն, հարուստ ըլլալը մեծ բան է:

— Մանաւանդ այսպիսի գաղափարներ ունենալը, ըստ տիկին Տանկլար:

— Մ՛հ, այդ պատիւը ինձ մի տաք, տիկին. Հռոմայեցիք արդէն կը ճանչնային այս եղանակը, և Ալինիոս կը պատմէ թէ գերիները գլուխուն վրայ կրելով Օսթիայէն Հռոմ տեսակ մը ձուկեր կը տանէին, որոնք իւր նկարագրութեանը նայելով ոտիկէն մէկը պիտի ըլլան: Չանոնք կենդանի ստանալը մեծ բան մ'էր, և անոնց մեռնիք տեսնելը զուարճալի տեսարան մը. վասն զի մեռնելու ժամանակը երեք կամ չորս դոյն կը փոխէին, և գոլորշիացող ծիածանին նման իրենց ամեն գոյները կը լուծուէին. որմէ ետե խոհարարին կը յանձնուէին: Անոնց ճգնաժամը յարգելի էր, Հռոմայե-

ցիք զանոնք կենդանի տեսնել չէին ուզէր, և անոնց մեռեալը կ'անարգէին :

— Բայց Օսթրիայէն Հռոմ հաղիւ եօթը կամ ութ մղոն կայ, ըսաւ Տրպրէ :

— Ստոյգ է, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, բայց Ղուկուղղուէն հաղար ութ հարիւր տարի ետքը գալուն արժանաւորութիւնը ինչ պիտի ըլլար, եթէ անորմէ աղէկ գործ չընէինք — :

Երկու Գազալղանթիները ապշեալ մնացեր էին, սակայն խոհեմութեամբ խօսք մը չէին խօսեր :

— Ասոնք ամենը զարմանալի բաներ են, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, բայց ճշմարիտ կ'ըսեմ զիս աւելի զարմացնողը ձեր հրամանները այսպէս շուտով կատարուած տեսնելն է : Այնպէս չէ՞, պարոն կոմս, այս տունը գնեցնիդ հինգ կամ վեց օր չէ՞ :

— Հազիւ թէ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Հաւաստի եմ ութ օրուան մէջ կատարեալ կերպարանտիօս եղած է. վասն զի եթէ չեմ սխալիր՝ մտնելու դուռը ուրիշ կողմէր, և բակը քարայտաակուած ու դատարկ էր, քանի որ այսօր քակին տեղ զեղատեսիլ մարդաղետին մը կը տեսնեմ, որոնց շրջանակի ծառերը կարծես հարիւր տարեկան են :

— Ինչ ընեմ. կանաչեղէններն ու ստուերը կը սիրեմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Իբրք, ըսաւ տիկին Վիլլիօր, ասկէ առաջ փողոցին վրայ բացուող գոնէ մը տան մէջ կը մտնուէր, և իմ հրաշքով ազատած օրս աղէկ կը յիշեմ՝ փողոցին կողմէն զիս տան մէջ մտցուցիք :

— Այո՛, տիկին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. բայց անկէ ետքը աւելի յարմար տեսայ ուրիշ դուռ մը բանալ, ուրկից կարող ըլլամ Պուլոնի անասուք տեսնելու :

— Չորս օրուան մէջ, ըսաւ Մորէլ, հրաշք մ'է այս :

— Ստուգիւ, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, հին տունին նորութիւն տալը հրաշք մ'է. ես գիտեմ որ այս տունը խիստ հին և խիստ տխուր էր : Քանզի ասկէ երկու կամ երեք տարի առաջ երբ Պ. Սէն-Մէրան այս տունը ծախու հանեց, մայրս զիս զրկեց որ դամ աչքէ անցընեմ :

— Գ. Սէն-Մէրան կ'ըսէք, ըսաւ տիկին Վիլլիֆօր, բայց այս տունը ձեր գնեւէն առաջ Գ. Սէն-Մէրանին էր, պարոն կոմս :

— Կարծեմ թէ անորն էր. պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Ինչպէս, կը կարծէք կ'ըսէք : Այս տունը որմէ գնեւինդ չէք գիտեր :

— Յիրաւի չեմ գիտեր. իմ ամեն գործերուս գործակատարս կը շարադէ :

— Իրօք տասը տարիէ 'ի վեր այս տան մէջ մարդ բնակած չէր, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, և իւր գոցուած վանդակապատ պատուհաններովը և փակեալ դռներովն ու խոտերով լցուած բակովը ախոր կ'երևէր : Ստուգիւ եթէ թագաւորի գործակալի մը աներկն տունը չըլլար, կրնար այնպիսի անխճեալ տուներէն մէկը համարուիլ, որու մէջ մեծ մեղք մը գործուած է — :

Վիլլիֆօր, որ մինչև այն միջոցին իւր առջևը դրուած երեք կամ չորս բաժակ տարօրինակ գինիներուն ձեռք դպցուցած չէր, ըստ պատահման մէկը առաւ և 'ի մի ումպ պարպեց զայն :

Մօնթէ-Քրիսթօ վայրկեան մը սպասեց. և Շաթօ-Ռընօյի խօսքերէն ետև տիրած լուսթիւնը խօզելով :

— Զարմանալի բան, ըսաւ, պարոն սեպուհ, առաջին անգամ այս տունը մտած ժամանակս ես ալ նոյն կարծիքը ըրի, և այս տունը ինձ այն աստիճան ախոր երեցաւ, որ եթէ գործակատարս գնած չըլլար՝ ամենեին պիտի չգայի բնակելու : Հաւանականաբար նենդաւորը պարզ և մը ընդունած է նօտարէն :

— Հաւանական է, կակազեց Վիլլիֆօր ժպտելու փորձ փորձելով, բայց հաւատացէք որ տան այսպէս աւերեալ մնալուն յանցանքը իմն չէ. Գ. տը Սէն-Մէրան ուզեց որ այս տունը ծախուի, քանզի իւր թոռան օժտին մէկ մասը կը կազմէր, և եթէ տակաւին երեք կամ չորս տարի անբնակելի մնար, բոլորովին պիտի փլուէր — :

Այս անգամ Մորէլի գոյնն ալ նետեց :

— Այս տանը մէջ մանաւորաբար սենեակ մը կար, շարունակեց Մօնթէ-Քրիսթօ, ս'հ, Տէր Ատուած, որ ըստ երևութից խիստ պարզ սենեակ մ'էր, և միւս սենեկաց պէս դամասկեան կարմիր կերպասով զարդարուած, բայց չեմ գիտեր ինչու ինձի խիստ աղէտալի սենեակ մը երեցաւ :

— Ինչու, հարցոց Տրոյրէ :

— Միթէ բնագգմանց պատճառը կրնայ գիտցուիլ, ըստ Մօնթէ-Քրիսթօ . միթէ այնպիսի տեղեր չկան, ուր մեզ այնպէս կ'երեւի թէ բնականաբար տիրութեան օգ մը կը շնչենք . ինչու, չենք դիտեր . միայն թէ մեր մտաց մէջ զանազան կարծիքներ և յիշատակներ կը շղթայուին, որոնք զմեզ ուրիշ տեղեր և ուրիշ ժամանակներու կը տանին, բայց գուցէ անոնք մեր գտնուած ժամանակներուն և տեղերուն հետ ամենևին յարաբերութիւն չունին : Այն սենեակը կանո մարքէզուհւոյն կամ Տէտրոմոնային սենեակը կը յիշեցնէր ինձ : Եկէք, տեսնէք, քանի որ ճաշը լմնցուցինք, այն սենեակը ցուցնեմ ձեզ, և ետքը պարտէզը կ'իջնենք սուրճը խմելու . ճաշէն ետև՝ տեսարան մը պէտք է — :

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր սեղանակցաց կամքը հարցնելու համար նշան մը բրտա :

Տիկին տը Ալիլֆօր ոտք ելաւ, Մօնթէ-Քրիսթօ նայնը ընելու շարժակց, և ամեն մարդ անոնց օրինակին հետևեցան :

Ալիլֆօր և տիկին Տանկլար վայրկեան մը իրենց տեղը բեկուեալ մնացին :

Պազ, անձայն և ստուած աչօք իրարու կամքը կը հարցընէին :

— Ասեցիք, ըստ տիկին Տանկլար :

— Պէտք ենք երթալ —, պատասխանեց Ալիլֆօր ոտք ելնելով և իւր թեւը անոր ներկայացընելով :

Ամեն մարդ հետարբերութենէ շարժեալ արդէն ասն մէջ ցրուեր էին . վասն զի անշուշտ կը մտածէին որ միայն այն սենեակը տեսնելու համար ոտք ելած չեն, և բնակարանին ամեն կողմը կը պարտէին, զոր Մօնթէ-Քրիսթօ պարտ մը ձեացուցեր էր :

Մօնթէ-Քրիսթօ երկու ետ մնացողներուն սպասեց :

Երբ անոնք ալ սեղանատունէն գուրս ելան, կոմսը անոնց առջևը անցաւ այնպիսի ժպիտով մը, որուն պատճառը եթէ հասկընային, իրենց մտնելու սենեկէն աւելի պիտի ստիպային անկէ :

Իրօք սկսան Արևելեան բազմացներով և անկողնոց տեղ խշտիններով ու կարասեաց տեղ ծխափողերով և զէնքերով զարդարուած սենեակները, հին վարդեսներու խիստ ընտիր պատկերներով ծած-

կուսած սրահները, կամսած ին գոյներով, այլանդակ նկարներով, և հիանալի հիւսուածքով Ձինու կերպասներէ կահուած դահլիճները պարտիլ :

Վերջապէս այն համբաւեալ սենեակը հասան :

Նորանշան բան մը չկար հոն . միայն թէ սենեակը մութ էր, թէև իրիկուն էր, և հին կ'երեւէր, ինչ ատեն միւս բոլոր սենեակները նորոգուեր էին :

Այս երկու պատճառները իրօք բաւական էին սենեակին տխուր կերպարանք մը տալու :

— Ո՛հ, ըսաւ տիկին Վիլլֆօր, իրօք վախնալու տեղ է եղեր — :

Տիկին Տանկլար ջանաց քանի մը խօսք կակապէլու : զորոնք միայն ինքը լսեց :

Ամեն մարդ զանազան դիտողութիւններ ըրին, և վերջապէս հետեցուցին որ դամասկեան կարմիր կերպասով սենեակը իրօք տխուր երևոյթ մ'ունէր :

— Այնպէս չէ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ . տեսէք սա անկողինը ինչ այլանդակ կերպով ղեակդուած է, ինչ տխուր և արիւնեբանդ վարդոյրներ ունի, և այս ներկախառն երկու նկարները, որոնք խոնաւութենէ դեղներ են, կարծես թէ իրենց զուստեալ շուրթերովն ու զարհուրեալ աչքը կ'ըսեն . Տեսանք — :

Վիլլֆօրի գոյնը կապարի դարձաւ, և տիկին Տանկլար կրակաբանին քովը դրուած աթուի մը վրայ ինկաւ :

— Ո՛հ, ըսաւ տիկին Վիլլֆօր ժպտելով, ինչպէս կը համարձակիք այդ աթուին վրայ նստիլ, ուր դուցէ սճիրը գործուած է — :

Տիկին Տանկլար աշխուժիւ սօք ելաւ :

— Ամեն բան շտեմար տակալին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Արի՛շ ինչ կայ, հարցուց Տրպրէ, որուն աչքէն վախած չէր տիկին Տանկլարի այլայլութիւնը :

— Այո՛, ուրիշ ինչ կայ, հարցուց Տանկլար . վառն դի տառադիւ մինչև հիմա երևելի բան մը չտեսայ, ինչ կ'ըսէք դուք, Պ. Գալալզանթի :

— Ո՛հ, անք Բիզպի մէջ Աւկոլինի աշտարակը ունինք, Ֆէրբարայի մէջ Թասսոյի բանար և Ռիմինի մէջ Ֆրանչէսքոյի և Բասոլլի սենեակը :

— Այ՛ն, բայց այս փոքր սանդուխը չունիք, ըստ Մծնթէ-Քրիստոսի վարագոյրին ետին պահած գուռը բանալով. տեսէք, և ձեր կարծիքը ըտէք ինձ :

— Այս ի՛նչ կամարածն տխուր սանդուխ մ'է, ըստ Շաթո-Ռընօ ծիծաղելով :

— Իրօք, ըստ Տըպրէ, չեմ գիտեր թէ արդեօք Քիտտի գինի՛ն է որ ամեն բան այսպէս տխուր կ'երևցնէ մեզ — :

Իսկ Մորէլ Ալանթիմի սօսին խօսքը լսելէն ՚ի վեր տրտամ կ'երևէր և ամենեին խօսք չէր խօսեր :

— Երևակայենք, ըստ Մծնթէ-Քրիստոսի, թէ Օթէլլօ մը կամ Պանտի սր և է արբայ մը շարագուշակ և մորկալի գիշեր մը այս սանդուխէն վար իջած է ոճրայի բեռով մը, զոր եթէ ոչ Աստուծոյ՝ զոնէ մարդոց աչքէն պահել ջանացեր է — :

Տիկին Տանկլար Ալիլօֆօրի թեկն վրայ կէս մը նուաղած երեցաւ, իսկ թագաւորի գործակալը պատին կռնքնելու ստիպուեցաւ :

— Ո՛հ, տիկին, ըստ Տըպրէ, ի՛նչ ունիք, ինչո՛ւ այդպէս կը դունասիրք :

— Պատճառը յայտնի է, ըստ տիկին Ալիլօֆօր. պարոն կամք այնպիսի ահուելի պատմութիւններ կ'ընէ, որ անտարակոյս զմեզ ստիպուէն մեռցնենէ կ'ուզէ :

— Այ՛ն, կոմս, ըստ Ալիլօֆօր, իրօք այս տիկինները կը վախցնէք :

— Ի՛նչ ունիք, տիկին, կրկնեց ցած ձայնիւ Տըպրէ տիկին Տանկլարին :

— Ոչինչ, ըստ տիկինը ինքզինքը զսպելով, քիչ մը օդ առնել կ'ուզեմ :

— Վուզէ՛ք պարտէզը իջնել, հարցոյց Տըպրէ իր թեք տիկին Տանկլարի ներկայացնելով և դէպ ՚ի դաղանի սանդուխը յառաջանալով :

— Ոչ, ոչ, ըստ տիկինը. աւելի կ'ուզեմ հոս մնալ :

— Ստուգիւ, տիկին, ըստ Մծնթէ-Քրիստոսի առանց կատակի կը վախնայք :

— Ոչ, պարոն, ըստ տիկին Տանկլար, բայց այնպիսի ենթա-

Պ. Տանկլար երեակայական ազդեցութիւններ մտիկ ընելու ժամանակ չունենալով արդէն պարտէզը իջեր էր, և Պ. Գալալգանթիի հետ Աիվորնոյէն Ֆիրբէնցա բացուելու երկամուրցոյ մը վրայ կը խօսէր :

Մօնթէ-Քրիսթօ յուսահատած կ'երևէր :

Տիկին Տանկլարը իւր թեր առաւ և պարտէզը տարաւ, ուր Պ. Տանկլարը տեսան որ Գալալգանթիներուն հետ սուրճ կը խմէր :

— Ստոյգ ըսէք, տիկին, ըսաւ կոմսը, իրօք զձեզ խիստ վախցուցի :

— Ոչ, պարոն, բայց զիտէք որ պատմութիւնները մարդոց յարմարութեան համեմատ ազդեցութիւն կ'ընեն — :

Աիլլըֆօր ժպտելու ջանաց :

— Կը հասկընաք անշուշտ, ըսաւ, որ ենթադրութիւն մը կամ մտացածին պատմութիւն մը բաւական է . . . :

— Եթէ կ'ուզէք՝ մի հաւատար, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. ես այնպէս համոզուած եմ որ այս տան մէջ ոճրագործութիւն մը եղած է :

— Ձգուշայէք, ըսաւ տիկին Աիլլըֆօր, թագաւորի գործակալ մը հոն ունինք հոս :

— Ուրեմն քանի որ այսպէս յարմար եկաւ, առիթը պիտի չփախցընեմ իմ յայտարարութիւնս ընելու :

— Ձեր յայտարարութիւնը, ըսաւ Աիլլըֆօր :

— Այո՛, և վկաներու առջև :

— Խիստ հետաքրքրական է ուրեմն, ըսաւ Տըպրէ, և եթէ իրօք ոճրագործութիւն մը կայ, աղէկ պիտի մարտնչ կերածնիս :

— Այո՛, ոճրագործութիւն մը, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ : Այս կողմը եկէք, պարոններ, գուք ալ, Պ. տը Աիլլըֆօր. և որպէս զի ըրած յայտարարութիւնս վաւերական ըլլայ, պէտք է որ տէրութեան օրինաւոր պաշտօնեաներու առջև ընեմ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ Աիլլըֆօրի թեր մտաւ առանց տիկին Տանկլարի թեր թողելու, և թագաւորի գործակալը մինչև այն խիստ ստուերաւոր սօսիին տակը տարաւ :

Քաղոք սեղանակիցները իրենց ետեւէն կու գային :

— Ահա, ըստ Բանիմե-Քրիստո, հաս, այս նոյն տեղը (և իբր ստրովը գետինը կը զարնէր), ծերացած ծառերը մատաղացնելու

Համար գեախնը փորել և բնախր հող թափել տուի . բայց աշխատաւորներս փորելու ժամանակ արկղ մը կամ թէ ըսննք արկղի երկաթները դուրս հաներ են , որուն մէջ նորածին մանկան մը կմտաքը կայ եղեր . զնորք մը չէ այս կարծեմ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ տիկին Տանկլարի թմեխն ջկտիլը և Վիլլիֆօրի դաստակին սարսուալը զգաց :

— Նորածին մանուկ մը , կրկնեց Տըպրէ , ինչ կ'ըսէք . գործը ծանր կերպարանք մը կ'առնու կարծեմ :

— Ուրեմն , ըսաւ Շաթօ-Ռինօ , ամենեկին չսխալեր եմ երբ քիչ մը առաջ կը պնդէի թէ տուները մարդոց պէս հողի և դէմք ունին , և իրենց փորոտիքին նկարը իրենց գիմացը վրայ կը կրեն : Այս տունը ախար կ'երեւեր , ըսաւ որում ոճիրը պահած ըլլալուն՝ խղճի խայթեր ուներ :

— Բայց ո՞վ կրնայ ըսել թէ ոճիր մ'է այս , կրկնեց Վիլլիֆօրիւր վերջին ոյժը ամփոփելով :

— Ինչ կ'ըսէք , կենդանի մանուկ մը պարտէզի մը մէջ թաղելը ոճիր մը չէ , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ : Այս գործին ինչ անուն կու տաք , պարոն թաղաւորի գործակալ :

— Բայց ո՞րկից յայտնի է որ կենդանի թաղուած է :

— Եթէ մեռած ըլլար , ինչո՞ւ հոս պիտի թաղուէր . այս պարտէզը գերեզմանատուն չէ :

— Այս երկրին մէջ մանկատպաններուն պատիժը ինչ է , հարցուց Գավալղանթի զնդարեալը պարզմութեամբ մը :

— Պարզապէս անոնց պարանոցը կը կտրեն , պատասխանեց Տանկլար :

— Իրա՞ն , անոնց պարանոցը կը կտրեն , ըսաւ Գավալղանթի :

— Վարծեմ . . . : Այնպէս չէ , պարոն ար Վիլլիֆօր , հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Այո՞ , պարոն կամս — , պատասխանեց թաղաւորի գործակալը այնպիսի ձայնով մը , որ իւր շփոթութիւնը կը յայտնէր :

Մօնթէ-Քրիսթօ բաւական համարելով երկու անձանց կրած ներքութիւնները , որոնց համար այս տեսարանը պատրաստեր էր , շուզեց աւելի երկարել :

— Բայց մեր սուրճը ե՞րբ պիտի խմենք, ըսաւ, բնութագրին մտած
ցանք —:

Եւ հիւրերը դալարավայրին մէջ աեզը դբուած սեղանին քովը
տարաւ :

— Սաւաղիւ, պարոն կումս, ըսաւ Թիկին Տանկլար, կ'ամշնամ
տեղարութիւնս խոստովանելու. վասն զի ձեր պատմած սոսկալի պատ-
մութիւնները ինձ մեծ անհանգստութիւն պատճառեցին, կ'աղա-
չեմ, ներեցէք որ նախմ —:

Եւ ամթոռի մը վրայ ինկաւ :

Մօնթէ — Բրիտթօ խնարհութիւն մը ըրաւ և Թիկին Վիլլիֆօրթ
մօտեցաւ :

— Պարծեմ թէ Թիկին Տանկլար ձեր սրուակին պէտք ունի տա-
կալին —, ըսաւ :

Բայց Թիկին Վիլլիֆօր իւր բարեկամուհւոյն շնորհած՝ թաղա-
ւորի գործակալը Թիկին Տանկլարի ականջին ըսեր՝ էր :

— Վաղեմ հետզ խօսիլ :

— Ե՞րբ :

— Վաղը :

— Ո՞ւր :

— Գրատունս, բայց աւելի խորհրդատան սրահը, եթէ կը հա-
ջիս, հոն աւելի ապահով կ'ըլլանք :

— Շատ աղէկ —:

Այս միջոցին Թիկին Վիլլիֆօր անոր մօտեցաւ :

— Շնորհակալ եմ, սիրելի բարեկամուհիս, ըսաւ Թիկին Տան-
կլար ժպտելու փորձ փորձելով, բան չունիմ, և կատարեալ հան-
դիստ եմ —:

ՄՈՒՐԱՅԻՆՆԵՐ

Իրիկունը բառական յառաջացեր էր . տիկին Ախլըֆօր Բարիզ վերագառնալու բաղձանքը յայտներ էր . բայց տիկին Տանկլար իւր զգացած յայտնի անհանդստութեան հակառակ՝ չհամարձակեր էր նոյն բաղձանքը յայտնելու :

Պ. Ախլըֆօր իւր կնոջ խնդրանաց վրայ ամենէն առաջ մեկնելու նշանը առաւ :

Իւր կառքին մէջ տիկին Տանկլարի տեղ մը շնորհեց , որպէս զի իւր կինը խնամէ զան :

Իսկ Տանկլար Պ. Գալալղանթիի հետ արուեստագիտական խիստ կարեւոր խօսակցութեան մը մէջ ընկղմած ըլլալով , եղածներուն ամենին ուշադրութիւն չէր ընէր :

Մտնթէ-Քրիսթօ տիկին Ախլըֆօրէն սրտակը ուզած ժամանակը դիտեր էր որ Պ. Ախլըֆօր տիկին Տանկլարի մօտեցեր էր . և կոտոր անոր ըսած խօսքը գուշակեր էր , թէ և Ախլըֆօր այնչափ կամաց խօսեր էր , որ տիկին Տանկլար հազիւ թէ անոր ձայնը լսեր էր :

Առանց առանց ընդդիմանալու թողաց որ Մարէլ , Տըպրէ և Շաթօ-Ռընօ ձիերը հեծնէն , և երկու տիկինները Պ. Ախլըֆօրի կառքը մաննէն :

Տանկլար ևս քան զևս Պարթուրմէօ Գալալղանթիէն դուհ ըլլալով իւր կառքը հրախրեց զան :

Իսկ Անտրէա Գալալղանթի իւր անդդիաձև կառքին մօտեցաւ , որ դրան առջև իրեն կ'ըսպատէր , և որուն սպասաւորը անդդիական նորաձևութեան չափազանց զարդերով պածուճեալ՝ և կոշիկներուն ծայրին վրայ բարձրանալով ճարտուկ յաղթ ձին բռներ էր :

Անտրէա ճաշին ժամանակ շատ շխօսեր էր . ոչ միայն խեղացի երիտասարդ մը ըլլալուն համար , այլ և բնականաբար իւր զգացած վախուն , որ չըլլայ թէ անխոհեմ խօսքեր ընէ այն հարուստ

և զօրաւոր սեղանակցաց հետ, որոնց մէջ գուցէ աներկիս զ չէր տեսներ թագաւորի գործակալ մը :

Ասկէ զատ՝ Տանկլար զինքը առանձին թողուցած չէր. քանզի սեղանաւորը ծանրաբարոյ ծեր գնդապետին և անոր քիչ մը երկշտս որդւոյն հարեանցի նայուածք մը շրջելով ու Մօնթէ-Քրիսթոսի անոնց ըրած հիւրընկալութիւնը տեսնելով, կարծեր էր թէ Պ. Պարթոլոմէօն Նասպայ մ'է որ Քարիզ եկած է իւր միակ որդին ընկերային կենաց մէջ զարգացընելու :

Աւտի անպատմելի ուրախութեամբ գնդապետին փոքր մասին վրայ փայլող խիստ մեծ աղամանդը դիտեր էր. քանզի գնդապետը խոհեմ և փորձառու մարդ մը ըլլալով, իւր լուսնայադիւրեւուն վտանգ մը պատահելու վախէն՝ անմիջապէս ծանրադին զոհարի մը հետ փոխեր էր զանոնք :

Շաշէն ետքն ալ Տանկլար միշտ արուեստից և ճամբորդութեանց առթիւ հայրը և որդին իրենց կենցաղավարութեանց մասին հարցութիւն ըրեր էր, և երկու Գավալցանթիները, որոնք արդէն դիտէին թէ Տանկլարի վրայ բացուած էր իրենց վարկը՝ մէկուն քառասուն և ութ հազար Փրանքի մէկ անգամ արուած, և միւսին տարեկան յիսուն հազար Փրանքի, սեղանաւորին հետ խիստ քաղաքավարութեամբ և սիրով անցան, և այնչափ երախտադիտութիւն մը կ'ըզգային որ եթէ իրենց ներելի ըլլար՝ անոր ծառաներուն ձեռքը պիտի սեղմէին :

Գլխաւորաբար մէկ պարագայ մը Տանկլարին Գավալցանթիի վրայ ունեցած համարումը, կրնանք իսկ ըսել յարգանքը աւելցուց :

Գնդապետը ընտիր քարադիսց ձուկերը սր լիճէն հանուիլը յայտնելով իւր գիտութեան փորձը տուեր էր. ետքը անոնցմէ կերած ժամանակը խօսք մը շխտեր էր :

Տանկլար ասկէ մակաբերեր էր որ այս մեծասպաս փառաւոր սեղանները Գավալցանթիի ընտանի էին, որ հաւանականաբար Ձուկցերի կարմրախայտ ձուկեր և Պրըթանեի խառնիճներ կ'ուտէր, որոնք ճիշդ այն հնարքով բերել կու տար, ինչպէս որ կոմսը Պուզարօ լիճէն քարադիսցները և Առլիս գետէն թառափները բերել տուեր էր :

Աւտի մեծ մարդասիրտ թեամբ Վալալզանթիի այս խօսքերը ընդունեց :

— Վաղը, սպանն, դարձի համար ձեզ այցելութիւն ընելու պատիւը պիտի ունենամ :

— Եւ ես, պատասխաններ էր Տանկլար, զձեզ ընդունելու երջանիկ պիտի ըլլամ — :

Ասոր վրայ առաջարկեր էր Վալալզանթիին որ զինքը իւր կառքովը Եշխանաց պանդոկը տանի ձգէ, եթէ սակայն իւր որդիէն բաժնուիլը արդեւք մը չըլլար իրեն :

Վալալզանթի պատասխաններ էր թէ երկար ժամանակէ 'ի վեր իւր որդին սովորութիւն ունէր անկասկեանք մը վարելու, հետեւեալ իւր ձիերն ու սպասաւորներն ունէր, և անոր հետ եկած չըլլալովը դժուարութիւն մը չէր տեսներ առանձին երթալուն :

Այսպէս զնդապետը Տանկլարի կառքը հեծեր էր, և սեղանաւորը անոր քովը նստելով կ'ըզմայլէր այն մարդուն խոհեմութեան և խնայողութեանը վրայ, թէև տարին յիսուն հազար ֆրանք կուտար իւր որդւոյն : որով ենթադրել կուտար թէ հինգ կամ վեց հարիւր հազար ֆրանք եկամուտ ունի :

Իսկ Անտրէա սկսեր էր մեծութիւնն անայրնել, իւր սպասաւորը յանդիմանել թէ ինչու զինքը առնելու համար փոխանակ ներքին սանդուխին ստջևը գալու, արտաքին գրան առջև կ'ըսպասէր, որով մինչև իւր կառքին մտանալու համար երեսուն քայլ առնելու պարտաւորեր էր :

Սպասաւորը այս յանդիմանութիւնը ընդունեց, և անհամբեր ձին կեցընելու համար, որ ոտքովը դեախնը կը դարնէր, ձախ ձեռքովը դանդաճաւանդը բռնեց, ու աջ ձեռօքը սանձը Անտրէային երկընցուց, որ զայն առնելով իւր աջիկեալ կոշիկը թեթևութեամբ կառքին ստքին վրայ կոխեց :

Նոյն միջոցին ձեռք մը անոր ուսին կ'ըթնեցաւ :

Երկրասարդը երեսը դարձուց կարծելով թէ Տանկլար կամ Մօնթէ-Քրիսթօ բան մը մտայեր էին, և իւր մեկնելու ժամանակը եկեր էին բսելու :

Սակայն անոնց տեղը այլանդակ դէմք մը տեսաւ արևէն այրած :

ստուար մօրուքով շրջանակեալ, կարկեհանի նման փայլուն աչօք, և կատակախառն ժպիտով մը, որ իւր բերանը բանալով դայլի կամ ձիու մը ակուններուն պէս երեսուն և երկու սպիտակ, սուր և նօթի ատամները կ'երեցընէր, որոնց և ոչ մէկը կը պակսէր :

Կարմիր քառեակներով թաշկինակ մը իւր մտքադոյն և փառտեալ մազերով զլուխը փաթթած էր, խիստ ազտեղի և պատառոտած բաձկնակ մը իւր նիհար և սկրտա մարմինը կը ծածկէր, որուն կմախքի նման սկզբները կարծես թէ քաշելու ատեն իրարու զարնելով ձայն կը հանէին :

Վերջապէս Անարէային ուսին դպած ձեռքը, զոր նախ երիտասարդը զլուխը դարձընելով տեսեր էր, տարապայման մեծ երեցեր էր իրեն :

Թէ արդեօք երիտասարդը իւր կառքին լուսովը այս դէմքը ճանչցեր էր, և կամ այս խօսակցին սոսկալի երևոյթէն վախոյե՞ր էր, չենք կրնար բնել. բայց սա ստոյգ է որ զան տեսնելով Անարէա սարսուաց և աշխուժիւ ետ քաշուեցաւ :

— Ինչ կ'ուզէք, բաւ անոր :

— Ներեցէք, բնիկեր, պատասխանեց մարդը՝ ձեռքը իւր կարմիր թաշկինակին տանելով. դուք շփոթութիւն կը պատճառեմ ձեզ, բայց պատճառը այն է որ ձեզ ըսելիք ունիմ :

— Այս ժամուս չեն մուրար, ըսաւ սպասաւորը իւր տէրը այն զատարկասունէն աղատելու համար շարժում մը ընելով :

— Ես չեմ մուրար, բարեկամ, ըսաւ անձանօթ մարդը ծառային հեղնակիան ժպիտով մը. բայց այս ժպիտը այնպէս սոսկալի էր որ ծառան անոր քովէն հեռացաւ. կ'ուզեմ երկու խօսք խօսիլ տիրոջդ. որ սակէ տասն ու հինգ օր առաջ ինձ յանձնարարութեան մը ըրած է :

— Ըսէք ուրեմն, կրկնեց Անարէա իւր շփոթութիւնը ծառային չցուցընելու համար ինքզինքը զսպելով. ինչ կ'ուզէք, ըսէք շուտով, բարեկամ :

— Կ'ուզէի . . . կ'ուզէի . . . ըսաւ կարմիր թաշկինակով մարդը, որ ստքով Բարիկ վերադառնալու նեղութեանն աղատես զիս : Խիստ յոյնած եմ, և որովհետեւ քեզի պէս աղէկ ճաշ մը ըրած չեմ, հազիւ ոտքի վրայ կենալու ոյժ ունիմ — :

Ներխաասարդը այս զարմանալի ընտանութեան վրայ սարսառաց :

— Բայց վերջապէս ըսէք, ըսաւ, ինչ կ'ուզէք :

— Թող որ ընտիր կառքդ հեծնեմ որ զիս Բարիդ տանիս — :

Անարէայի գոյնը նետեց, բայց պատասխան չտուաւ :

— Է՛հ, այո՛, ըսաւ կարմիր թաշկինակով մարդը իւր ձեռքերը գրգռաներուն մէջ խօթելով և կոխ փնտռող աչքով ներխաասարդին նայելով, այսպէս կ'ուզեմ որ ընես, կը լսես, իմ փոքրիկ Պէնէտէթթօս — :

Այս անունը լսելով ներխաասարդը անտարակոյս մտածեց քիչ մը, քանզի իւր ծառային մտենալով ըսաւ .

— Այս մարդուն իրօք յանձնարարութիւն մը ըրած եմ, որուն վրայ խօսելիք ունի : Մինչև պարիսպները սարքով զննա՛, հոն կառք մը վարձէ որպէս զի չուշանաս — :

Ծառան զարմանքով հեռացաւ :

— Գոնէ թողուցէք որ ստուերին մէջ երթամ, ըսաւ Անարէա :

— Ատոր ըսելիք չունիմ. կեցիք, ես ձեռքովս քիզի աղէկ տեղ մը տանիմ —, ըսաւ կարմիր թաշկինակով մարդը :

Եւ ձին դանդանաւանդէն քաշելով կառքը այնպիսի տեղ մը տարաւ, ուր իրօք Անարէայի իրեն տուած պատիւը անկարելի էր որ մէկը տեսնէր :

— Կեղեցիկ կառք մը հեծնելու համար չէ որ կառքդ մանկ կ'ուզեմ, ըսաւ մարդը . ոչ, այլ միայն խոնջեցած եմ, ասկէ վատ՝ հեադ գործի վրայ խօսիլ կ'ուզեմ :

— Ա՛յր ելիք ուրեմն —, ըսաւ ներխաասարդը :

Գժբաղդաբար մտի էր, եթէ ոչ հեաքըբբակոն տեսարան մը պիտի ընծայէր այն գատարկասունը, որ կառքը կառավարող վայելուչ ներխաասարդին քովը ոսկեկուռ բարձերուն վրայ նստեր էր :

Անարէա իւր կառքը զիւղին մինչև վերջին տունը յառաջացուց առանց իւր ընկերին խօսք մը խօսելու, որ նոյնպէս լուռ կեցեր էր և կը ժպտէր գոգցես այնպիսի արագաշարժ մեքենայի մը մէջ գտնուելու ուրախութենէն :

Օթէջլէն գուրս ելնելով Անարէա իւր բոլորտիրը նայեցաւ անտարակոյս աօրհասով ըլլալու համար որ զիրենք տեսնող և իրենց

խօսակցութիւնը մտիկ ընող մէկը չկայ . այն ատեն իւր ձին կեցուց և կարմիր թաշկինակով մարդուն առջևը ձեռքերը խաչաձև գնելով, ըսաւ :

— Ինչ է պատճառը որ այսպէս իմ հանդստութիւնս խանդարել կ'ուզէք :

— Բայց, աղաս, դուն ալ ինչո՞ւ կը խաբես զիս :

— Եւ ինչ բանի մէջ խարեցի զձեզ :

— Կը հարցընեն . Պար կամուրջին վրայ իրարմէ բաժնուած ժամանակնիս՝ ինձ բիրթ թէ Բիէմանթէ և Թոսկանա ճամբորդութիւն ընելու կ'երթաս, բայց կը տեսնեմ որ ուղղակի Բարիզ եկեր ես :

— Իմ Բարիզ գալս ձեզ ինչ նեղութիւն կ'ընայ տալ :

— Ոչինչ, ընդ հակառակն կը յուսամ իսկ որ ինձ օգուտ ալ պիտի ըլլայ :

— Ո՛հ, ըսաւ Անտրէա, բսել կ'ուզէք թէ մեծ նպաստներ կ'ըսպատէք ինձմէ :

— Է՛հ, արդէն սկսար մեծ խօսքեր ընել :

— Ես ալ կ'իմացընեմ ձեզ, Քատարու հայրիկ, որ կը սխալէք :

— Մի նեղանար, պղտիկ բարեկամ, սակայն պէտք ես զիսնալ թէ ինչ է թշուառութիւնը . թշուառութիւնը մարդս նախանձատ կ'ընէ : Կարծէի թէ Բիէմանթէի կամ Թոսկանայի մէջ կը գտնուիս, ու բեռնակրութիւն կամ օտարաց առաջնորդութիւն ընելու կ'ըզբաղիս, և զաւկիս վրայ ցուածիս պէս բոլոր սրտովս կը ցուէի քու վրայ : Գիտես որ միշտ զքեզ իմ զաւակս կուշեբ եմ :

— Ետքը՞, ետքը՞ :

— Լամբերէ, ինչո՞ւ կ'արտորաս :

— Կը համբերեմ . լննցուցէք ձեր խօսքը . . . :

— Եւ կը տեսնեմ որ յանկարծ բարի մարդոց ընկերութեանց մէջ կը մտնես սպասաւորով, կառքով և նոր փայլուն զգեստներով : Ըսէ ինձ, արդեօք հաճե՞ք մը գտար թէ փոխանակագրաց միջնորդի պաշտօն մը գնեցիր :

— Ուրեմն կը խոստովանիք որ կը նախանձիք :

— Ոչ, այնչափ դո՛հ եմ որ իմ դոհունակութիւնս քեզ յայտնել ուզեցի . բայց որովհետեւ աղէկ հաղուած չէի, քեզ անպա-

սուս. թիւն մը շընելու համար ամեն զգուշութիւն 'ի դորժ դրի :

— Աղէկ զգուշութիւն, ըսաւ Անտրէա, ծառայիս առջին զիս քունեցիր :

— Է՛հ, ինչ ընեմ, որդեակ, երբ զքեզ բունել կրնամ կը քունեմ : Աշխոյժ ձի մը և խիտ թեթեւ կառք մը ունիս, և դուն քնականարար օձաձուկի պէս կը սահիս . եթէ այս իրիկուն զքեզ շղտնէի, երբէք դանելիք չունէի :

— Յայանի կը տեսնէք որ պահուած չեմ :

— Շատ երջանիկ ես, շխտակը ես ալ կ'ուզէի այդպէս ըսել, սակայն ես կը պահուիմ . ասկէ զատ կը վախնայի որ զիս պիտի չճանչնաս . բայց բարեբաղդարար ճանչցար, յաւելցուց Քաարուս իւր շարամբա ժպիտովը . կը տեսնեմ որ աղնիւ սիրա մ'ունիս եղեր :

— Ըսէք, ինչ բանի պէտք ունիր :

— Ինչո՞ւ հին ընկերիդ հետ գո՞ւով չես խօսիր, Պէնէտեթթօ, գէշ նշան է այդ . բայց զգուշացիր, այդ կերպով շատ բաներ քննդրելու պիտի ստիպես զիս — :

Այս սպառնալիքը երիտասարդին բարկութիւնը իջեցուց, բունութեան հոգմը զայն խոնարհեցուցեր էր :

Անտրէա իւր ձին մտրակեց :

— Քեզի իսկ գէշ կ'ընես, Քաարուս, ըսաւ, հին ընկերի մը հետ այդպէս վարուելով, ինչպէս որ հիմա կ'ըսէիր, դուն Մարտիլիայի ես, և ես . . . :

— Արեմն հիմա գիտես ուր տեղացի ըլլալդ :

— Այ, բայց Քորսիայի մէջ մեծցած եմ . ծեր ես դուն և խոտապարանոց, և ես երիտասարդ ու յամառ : Մեզի պէս մարդոց համար սպառնալիքը ոյժ չունի, և ամեն բան բարեկամութեամբ պէտք է որ կատարուի : Յանցանքը իմս է երբ բազմը միշտ քեզ դժխեմ կ'երևի, ընդ հակառակն ինձ կը ժպտի :

— Արեմն բազմք քեզ կը ժպտի . ուրեմն կառուպանդ և կառքդ փոխ առած չես . ուրեմն վրայիդ այդ զղեսանները քուկդ են . աղէկ, ուրիշ ինչ կ'ուզես, ըսաւ Քաարուս ցանկութեան անյաղ աչօք :

— Ա՛հ, եթէ զլիտիս վրայ քեզի պէս թաշկինակ մը ունենայի,

ւտոյս վրայ եղոտած բաճկոնակ մը և ոտքս ծակոտած հողաթափ-
ներ, ազգհով եմ՝ որ զիս պիտի չճանչնայիր :

— Կը տեսնես որ զիս կը նախատես, պղտիկ, և իրաւունք չու-
նիս. հիմա որ ես զքեզ գտայ, ուրիշի մը պէս ընտիր ասուեայ զդ ետա-
ներ հազնելու արդեւք չունիմ, քանի որ քու բարի սիրտդ կը ճանչ-
նամ. եթէ երկու զլեւտ ունիս, մէկը ինձ կու տաս, քանզի քու
անօթի եղած ժամանակդ ես ալ իմ ապուրիս և լուրիայիս կէտք
յօժարութեամբ քեզ տուած եմ :

— Ստոյգ է, ըսաւ Անտրէա :

— Ի՞նչ մեծ ախորժակ ունէիր. միշտ նոյն ախորժակը ունիս :

— Այո՛, ըսաւ Անտրէա ծիծաղելով :

— Անշուշտ նոյն ախորժակով ճաշած ես այն իշխանին տունը,
ուրկից դուքս կ'եւնէիր հիմա :

— Իշխան մը չէ ան, այլ պարզապէս կոմս մը :

— Հարուստ կոմս մը, այնպէս չէ՛ :

— Այո՛, բայց անոր վրայ պէտք չէ վստահ ըլլալ. այս պարո-
նին դէմքը ինձ հաճելի չերեիր :

— Ո՛հ, անհոգ եղիր, ընկեր, կոմսիդ վրայ նկատումներ չու-
նիմ, և բողբոջին քեզ կը թողում՝ զան : Բայց, յաւելցուց քատ-
րուս իւր սովորական շարամիտ ժպիտովը, անշուշտ կը հասկընաս,
այսպէս ընելու համար պէտք է որ բան մը տաս :

— Ըսէ, ի՞նչ կ'ուզես :

— Կարծեմ թէ ամիսը հարիւր Ֆրանքով . . . :

— Ետքը՞ :

— Կրնամ ապրիլ :

— Հարիւր Ֆրանքով :

— Կը հասկընաս որ ոչ այնչափ աղէկ. բայց եթէ . . . :

— Ո՞րչափ :

— Հարիւր յիսուն Ֆրանք ընդունիմ, շատ երջանիկ պիտի ըլ-
լամ :

— Ահա քեզ երկու հարիւր —, ըսաւ Անտրէա :

Եւ քատրուսի ձեռաց մէջ տասը Լուի ոսկի դրաւ :

— Աղէկ, ըսաւ քատրուս :

— Ամեն ամսոյ առ ջի օրը դռնապանին ներկայացիր, և նոյնչափ կ'ընդունիս :

— Դարձեալ զիս նուստացընել կ'ուզես :

— Ինչ կերպով :

— Ա'ուզես որ ծառաներուդ հետ յարարերութիւն ունենամ. ոչ, ես միայն քեզի հետ կ'ուզեմ գործ ունենալ :

— Շատ ազէկ, [Թող այդպէս ըլլայ. ամեն ամսոյ առ ջի օրը եկու ինձմէ ինդրէ, միայն թէ ես ալ իմ եկամուտս ընդունած ըլլամ, և դու ալ քուկդ պիտի ընդունիս :

— Ար տեսնեմ որ սխալած չեմ, ազնիւ տղայ մ'ես դուն, և քեզի պէս մարդոց երջանկութիւնը Աստուծոյ մէկ շնորհքն է : Պատմէ ինձ քու բաղդիդ պատմութիւնը :

— Ինչ օղուտ պիտի տեսնես այս պատմութիւնը լսելէ, հարցոց Գավալդանթի :

— Ահա, դարձեալ անվտաստութիւն կը տեսնեմ :

— Ոչ, ամենին, ուրեմն զիտցիր որ հայրս գաայ :

— Ճշմարիտ հայր մը :

— Է՛հ, որչափ ժամանակ որ ինձ վճարէ :

— Ուրեմն որչափ ժամանակ որ վճարէ՝ պիտի ճանչնաս և պիտի յարդես զան, շատ իրաւացի է այդ. հօրդ անունը ինչ է :

— Գավալդանթի դնդապետ :

— Եւ դո՞հ է քեզմէ :

— Մինչև հիմա ինձ այնպէս կ'երեի :

— Եւ այդ հայրը դանելուդ պատճառը ո՞վ է :

— Մանթէ-Քրիսթոյ կոմսը :

— Որուն տունէն որ հիմա կ'երեմի :

— Այո՛ :

— Ուրեմն աշխատէ որ զիս անոր քովը տեղադրես :

— Շատ ազէկ, կը խօսիմ անոր, բայց հիմա ինչ պիտի ընես :

— Ի՞նչ :

— Այո՛, դուն :

— Շնորհակալ եմ որ հոգս կը տանիս, ըսաւ Քատրուս :

— Եւ սրովհետեւ քու հոգիդ պիտի տանիմ, կրկնեց Անարէա :

կարծեմ թէ և ես քու վրայօրդ տեղեկութիւններ ստանալ պէտք եմ :

— Ստոյգ է . . . պարկեշտ տան մը մէջ սենեակ մը պիտի վարձեմ, վայելուչ զգեստներ պիտի հագնիմ, ամեն օր պիտի ածիլուիմ և սրճարանները օրադիր կարդալու պիտի երթամ : Իրիկունները թատրոն պիտի յաճախեմ, ու հացագործութենէ հարստացած մէկը պիտի երեիմ, ահա իմ երազս :

— Եթէ այդ ամեն խորհուրդներդ ՚ի գործ դնես և խոհեմութեամբ վարուիս, ամեն բան կը յաջողի :

— Պ. Պոտիւէ մը կարեցար զլուխս . . . : Բայց դուն ինչ պիտի ըլլաս . . . Գաղղիոյ աստեղակալ մը :

— Ի՛հ, սիլ գիտէ, ըսաւ Անտրէա :

— Պ. Գալվալդանթի գնդապետը դույցէ աստեղակալ մ'է . . . Բայց դժբաղդարար ժառանգական յաջորդութիւնը ջնջուած է :

— Քաղաքական խնդիրներ չխտանենք, Քատրուս . . . : Բայց հիմա որ ուզածդ ստացար և կառքը Բարիզի գուռը հասաւ, վարցատկէ և աներևոյթ եղիր :

— Ամենին, բարեկամ :

— Ինչպէս :

— Բայց մտածէ, ընկեր, զլուխս կարմիր թաշկինակ մը կայ, ստքս գրեթէ փոպիկ է, անցագիր չունիմ և ծոցս տասը Նաբուլէոն ոսկի կայ՝ առանց հաշուի դնելու արդէն անոր մէջ եղածը, որ ամենը միատեղ ճիշդ երկու հարիւր ֆրանք կ'ընէ. այս վիճակին մէջ զիս Բարիզի զբան առջև տեսնելով, անշուշտ պիտի բռնեն : Այն ատեն՝ զիս արգարացընելու համար պիտի ըսեմ թէ այն տասը Նաբուլէոնները դուն ինձ տուիր. ասոր վրայ հարցուփորձ և խուզարկութիւններ ըլլալով, առանց հրամանի թուլունէն մեկնիլու պիտի խնայան, և վերստին զիս Միջերկրականին ծովեզրը պիտի տանին : Այն ատեն պարզապէս 106 թիւով թիապարտը պիտի ըլլամ, և հացագործութենէ հարստացած երեւելու երազածս պիտի կորնցընեմ : Ո՛չ, զատկս. պատուով մայրաքաղաքը կենալը նախամտածար կ'ընտրեմ — :

Անտրէա յծերը կնճռեց. անշուշտ կը մտածէր թէ պարոն Գա-

վարդանի՞նի գնդապետին կարծեալ որդին համարուելուն համար պարձեալուն շատ գէշ ըրեր էր :

Ղայրիկեան մը կեցաւ , շոյտ նայուածք մը շրջեց իւր բոլորախփքը , և ձեռքը անմտութեամբ իւր դրօշներ տաբաւ , ուր փոքր ասրճանակի մը բլթակին պահպանակը կը խառնէր :

Բայց այն միջոցին Քատրուս , որ իւր ընկերին ըրածները աղէկ կը դիտէր , ձեռքը կռնակին ետին տաբաւ , և որ և է դիպուածի համար իւր վրայ կրած սպանիական երկար դանակ մը սուանց ձայնի կը մերկացնէր :

Ինչպէս կ'երևէր՝ երկու բարեկամները իրարու մտքը դիւրութեամբ հասկընալու կարող էին , և շուտով հասկըցան . Անտրէա սուանց վնասելու իւր ձեռքը ծոցէն դուրս հանեց և գէտ 'ի իւր կարմրագոյն ընչացքը տաբաւ , զոր վայրիկեան մը սկսաւ շոյել :

— Ուրեմն , բարի Քատրուս , այս կերպով երջանիկ պիտի ըլլաւ , ըստ :

— Այո՛ , բոլոր կրցածս պիտի ընեմ , պատասխանեց Բոն-տիւ-Աարի պանդոկապետը դանակը պատեանին մէջ մղելով :

— Շատ աղէկ , մտնենք ուրեմն Բարիզ . բայց ինչպէս սուանց կասկածներ տալու պիտի կարենաս պարսպին գոնէն ներս մտնել . ինձ այնպէս կ'երևի թէ այդ հաղուստով աւելի վտանգաւոր է կառքով անցնիլը քան թէ ոտքով :

— Կեցիր , ըստ Քատրուս , հիմա կը տեսնես — :

Անտրէայի գլխարկը սուա իւր գլուխը դրաւ , ճամբուած կառապանին իւր տեղը թողուցած մեծ օձիքով վերաբերուն հաղաւ , և իւր տեղը հանգիստ նստաւ . տան մը հաւատարիմ ծառայի մը պէս , որուն տէրը կառքը կը վարէ :

— Բայց ես ինչ պիտի ընեմ , ըստ Անտրէայ , գլուխս բաց պիտի մնայ :

— Ինչ վնաս ունի , ըստ Քատրուս . հողմը այնչափ սաստիկ է , որ կրնայ գլխարկդ յափշտակած ըլլալ :

— Կատակը ձգէ , ըստ Անտրէայ , և վերջ տուր :

— Ինչո՞ւ կեցիր ես , ըստ Քատրուս . կարծեմ թէ գրեզ կեցընողը ես չեմ :

— Լ. Բ. —, ըստ Գալադղանթի :

Առանց վտանգի սրտապին դուռը անցան :

Առաջին կողմնակի փողոցին առջև Անարէա իւր ձին կեցուց և
Քաարուս գետինը ցտտիկց :

— Բայց ծառայիս վերարկուն և գլխարկս ո՞ր կը տանիս, ըստ
Անարէա :

— Ա՛հ, պատասխանեց Քաարուս, անշուշտ չես ուզեր որ ևս
Տարբուխ ըլլամ :

— Բայց ես :

— Դուն երիտասարդ ես, և ես կ'ըստիմ ծերանալ : Պէ՛նէտէթ-
թօ, նորէն տեսնուի՞նք — :

Այս խօսքէն ետև Քաարուս փողոցին մէջ աներևոյթ եղաւ :

— Ափսո՛ս, ըստ Անարէա հառաչանք մը հանելով, արեմն աշ-
խարհին մէջ մարդս կատարեալ երջանիկ պիտի չկրնայ ըլլալ — :

ԳԼՈՒԽ Զ

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ՏԵՍԵՐԱՆԵՐ

Լուի Ժ-Ե ըստած հրատարակին մէջ երեք երիտասարդները ի-
բարմէ բաժնուէր էին, պոսինքն Մորէլ դէպ ՚ի ծառայիները զար-
ժ

կեր էր, Շաթո-Ռընօ՝ դէպ ՚ի Բէզօլիուսիօնի կամուրջը, և Տըպրէ՝
դէպ ՚ի դեանդըր :

Հառանականաբար Մորէլ և Շաթո-Ռընօ իրենց բնակարանը վերադարձան, բայց Տըպրէ նոյնը չըրաւ . Լուվրի դուռը հասնելով դէպ ՚ի ձախ կողմը զարկաւ, մեծ արշաւանքով Գարուզէլին տակէն անցաւ, Սէն-Ռօք փողոցը մտաւ, և Միշուսիէր փողոցէն ելնելով, Պ. Տանկլարի դուռը հասաւ ճիշդ այն միջոցին որ Պ. Վիլլիօրի կառքը դիմքը և իւր կլինը Սէնթ-Օնօրէ արուարձանը թաղելէն ետե՛ տիկին Տանկլարը իւր աունը բերեւոյ համար հոն կանգ հ՛տանար :

Տըպրէ, իբր այն տանը ծանօթ մէկը, ամենէն առաջ բակին մէջ ցատկեց, ձիուն երասանակը սպասուորի մը ձեռքը նետեց, կառքին դռնակին առջևը վազեց տիկին Տանկլարը բնդունելու, որուն իւր թեքը ներկայացուց զան իւր սենեակը տանելու համար :

Տան դուռը գոցուելով, երբ տիկին Տանկլար և Տըպրէ բակին մէջ մնակ մնացին :

— Ի՞նչ ունիք, Հէրմին, ըստ Տըպրէ, և ինչո՞ւ կոմսին պատմած այն պատմութեան կամ թէ՛ ըսենք այն առասպելին վրայ անհանդիստ եղաք :

— Ըստ որում այս իրիկուն սաստիկ յուզեալ էի, բարեկամ, պատասխանեց տիկին Տանկլար :

— Բայց ոչ, Հէրմին, այդ չէք կրնար հաւատացնել ինձ, կրկնեց Տըպրէ . ընդ հակառակն կոմսին տունը եկած ժամանակնից շատ լաւ վիճակի մէջ էիք : Ստոյգ է որ Պ. Տանկլար քիչ մը տխուր էր, բայց ես աղէկ գիտեմ որ ձեր հօգը չէ անոր այսպէս ըլլալը : Միթէ մէկը ձեզ բան մը ըրան, ըսէք, աղէկ գիտէք որ ես չեմ կրնար երբէք համբերել որ ձեզի դէմ անպատուութիւն մը ըլլայ :

— Վազահոյեմ զձեզ որ կը խորուիք, Ալուսիէն, կրկնեց տիկին Տանկլար, ըսածներս ստոյգ են . միայն արութիւն մը կար վրաս, և այսպիսի չնչին բանի մը վրայ ձեզ խօսելու արժան չգտաւիք — :

Յայտնի էր որ տիկին Տանկլար ենթակաց էր ջղային այն յուզե

մանց մէկուն, որոնց պատճառը կիները շատ անգամ չեն կրնար
հասկընալ, և կամ, ինչպէս որ Տըպրէ գուշակեր էր, Կիկինը այն-
պիսի գողանի շփոթութիւն մը զգացեր էր, զոր չէր ուզեր մէկու
յայտանել :

Յանկարծական տխրութիւնը կանայի կենաց իբր տարբերէն մէկը
ըլլալը լաւ ճանչնալով Տըպրէ իւր թախանձանքը աւելի չերկարեց,
այլ յարմար առ թի սղասեց կամ նոր հարցման մը և կամ իւրո-
վի խոստովանութեան մը մէջ դիները բռնելու :

Տիկինը իւր սենեկին դրան առջև օրիորդ Գորնէլին հանդիպե-
ցաւ :

Եյտ օրիորդը Կիկին Տանկարի մտերիմ սենեկապանուհին էր :

— Աղջիկս ի՞նչ կ'ընէ, հարցուց անոր Կիկին Տանկար :

— Բոլոր իրիկունը իւր բռնանք պարասելէն ետև՝ պտակելու գնաց ;
պատասխանեց օրիորդ Գորնէլի :

— Սակայն կարծեմ թէ իւր դաշնամուրին ձայնը կը լսեմ :

— Օրիորդ Լուիզ Կ'Արմիյլին է, որ օրիորդին անկողնոյ մէջ
եղած ժամանակը դաշնամուրը կը նուագէ :

— Շատ աղէկ, բաւ Կիկին, Տանկար, եկու դիտ հանուելը-
նես — :

Տիկին Տանկար օրիորդ Գորնէլին հետ իւր հագուելու դահլի-
ճը մտաւ, իսկ Տըպրէ մեծ բազմոցի մը վրայ երկնցաւ :

— Սիրելիդ իմ Պ. Լիւսիէն, բաւ Կիկին Տանկար դահլիճին
դռնէն, միշտ կը գանդատէք որ Էօմէնի ձեզի հետ խօսելու չհա-
ճիր :

— Տիկին, բաւ Լիւսիէն՝ Կիկին շփոթը շան հետ խաղալով, որ
անոր տան բարեկամն ըլլալը ճանչնալով, հազար տեսակ քծնու-
թիւններ ընելու սովորութիւն ունէր, անոր այս պակասութիւնը
յայտնողը միայն ես չեմ, և կարծեմ անցեալ օր Մորսէրֆ իսկ ձեզ
կը գանդատէր որ իւր նշանածին բերանէն խօսք մը լսելու կարող
չեղեր է :

— Ստոյգ է, բաւ Կիկին Տանկար. բաց կը յուսամ թէ մո-
տերս իւր բնութիւնը բոլորովին պիտի փոխէ և Էօմէնի ձեր սեն-
եակը մտնելը պիտի տեսնէք :

— Ինչ կ'ըսէք, իմ սենեակս :

— Պաշտօնէին սենեակը լսել կ'ուզեմ :

— Բայց ինչ պատճառաւ :

— Օրէրայի թատրոնին համար ձեզմէ յանձնարարութիւն մը խնդրելու . ճշմարիտն ըսելով երաժշտութեան համար այսպիսի սաստիկ եռանդ մը տեսած չեմ երբէք . այս աստիճանի անձի մը համար ծաղրելի բան է այս — :

Տըպրէ ժպտեցաւ :

— Շատ աղէկ, ըստ, սեպուհին և ձեր հաճութեամբը թող զայ . իւր բաղձացած յանձնարարութիւնը իւր արժանաւորութեանը համեմատ կատարելու պիտի ջանանք, թէև անոր ունեցած զեղեցիկ տաղանդը ըստ արժանւոյն վճարելու չափ հարուստ չենք :

— Գնա, Գորնէլի, ըստ օրէին Տանկլար, քեզի պէտք չունիմ ալ — :

Օրիորդը աներևոյթ եղաւ և վայրկեան մը ետքը օրէին Տանկլար իւր անային վայելուչ զգեստովը դահլիճէն դուրս ելաւ և գնաց Լիւսիէնի քովը նստաւ :

Բայց մտածութեանց մէջ ընկզմած ըլլալով սկսաւ իւր սպանիական փոքրիկ շունը սիրել :

Լիւսիէն վայրկեան մը անոր նայեցաւ առանց խօսք մը խօսելու :

— Համարձակ ըսէք, ըստ Տըպրէ վայրկեան մը ետքը . բան մը հայ անշուշտ որմէ վերաւորուած էք, այնպէս չէ :

— Ամենէն —, կրկնեց օրէին Տանկլար :

Սակայն իւր սրտի անհանգստութենէն ոտք ելաւ, և քիչ մը շունչ առնելու նորառակաւ հայելիի մը առջև գնաց և իւր դէմքը անոր մէջ կը նայէր :

— Այս իրիկուն դէմքս սոսկալի կ'երևի —, ըստ :

Տըպրէ այս վերջին կէտին վրայ օրէին մը փրաք հանդարտեցրնելու համար ժպտելով ոտք ելնելու վրայ էր երբ յանկարծ դուռը բացուեցաւ :

Պ. Տանկլար դրան առջև երևցաւ, և Տըպրէ վերստին իւր տեղը նստաւ :

Տիկին Տանկլար դրան ձայնը առնելով երեսը դարձուց և յայտնի զարմացմամբ մը խոր ամուսնոյն նայեցաւ ։

— Բարի իրիկուն, տիկին, ըսաւ սեղանաւորը ։ բարի իրիկուն, Պ. Տրպրէ — ։

Տիկին Տանկլար անտարակոյս կարծեց թէ սեպուհը ցորեկը խորքերանէն սպրդած քանի մը գառն խօսքերուն հասուցումը ընելու փափարով այս անյուսալի այցելութիւնը կ'ընէ ։

Ուստի խոր դէմքը կախեց, և առանց ամուսնոյն սրատասխանելու՝ Լիւսիէնի գտնաւով ։

— Քիչ մը բան կարգա ինձ, Պ. Տրպրէ —, ըսաւ անոր ։

Տրպրէ որ 'ի սկզբան այս այցելութենէն քիչ մը շփոթեր էր, տիկնոջ այս խօսքին վրայ սիրտը հանդարտեցաւ, և խոր ձեռքը երկնոց ոսկեպատ գաղտակուրի բերնով թղթահատով մը նշան գրուած գիրքը առնելու ։

— Կը ներէք, ըսաւ սեղանաւորը, այսչափ ոչ արթուն կենալով սաստիկ պիտի յոյնիք, տիկին, ժամը տասն ու մէկն է, և Պ. Տրպրէ խիստ հեռու տեղ կը բնակի — ։

Տրպրէ ապշեալ մնաց՝ չէ թէ Տանկլարի ձայնը կատարեալ հանդարտ և քողարարութեամբ ըլլալուն, այլ այս հանդարտութեան և քաղաքավարութեան ներքեւ այն իրիկունը խոր կնոջը կամաց հակառակ վարուելու անսովոր առաջադրութիւն մը կը նշմարէր ։

Տիկինն իսկ զարմացած կ'երեւէր, և խոր զարմանքը նայուածքով մը յայտնեց, որ անտարակոյս խոր էրկան մտածութիւն մը պիտի պատճառէր, եթէ Տանկլար խոր նայուածքը օրսպի մը վրայ դարձուցած չըլլար, որուն մէջ արժէթղթոց վերջին դիները կը վնասէր ։

Լեւուեարար այս սեղ նայուածքը պարագ սեղը դնաց և խոր աչքեցութիւնը բոլորովին կորսնցուց ։

— Պարան Լիւսիէն, ըսաւ տիկին Տանկլար, ես ամենեւին քուն չունիմ, ընդ հակառակն այս իրիկուն հազար տեսակ պատմութիւններ ունիմ ձեզ ընելու, և դուք բոլոր գիշերը ինձ մտիկ պիտի ընէք եթէ օտրի վրայ քնանալ իսկ հարկ ըլլայ ձեզ ։

— Պատրաստ եմ ձեր հրամանները կատարելու, տիկին, պատրաստանեց Լիւսիէն հանդարտութեամբ ։

— Միբեւիդ իմ Պ. Տըպրէ, ըստ սեղանաւորը, տիկին Տանկլարի յիմարական պատմութիւնները մտիկ ընելով՝ ինքզինքնիդ մի լանջէք այս իրիկուն, կ'աղաչեմ, վասն զի վազն ալ կրնար մտիկ ընել. բայց այս իրիկունը ինձ կը սեպհականեմ, և եթէ կը ներէք ինձ՝ պիտի զոհեմ զայն կնոջս հետ ծանր խնդրոց վրայ խօսելու — :

Եյս անգամ հարուածը այնպիսի ուղղութեամբ և հաստատութեամբ ուղղուած էր, որ Ախտիէնը միանգամայն և տիկինը շփութեց :

Երկուքնին ալ իրարու երես նայեցան և այս յարձակման դէմ իրարմէ օղնութիւն կը խնդրէին. բայց տան արթն անդիմադրելի զօրութիւնը ամեն բանի յողմեց, և Տանկլար խնդիրը շահեցաւ :

— Բայց մի կարծէք որ զձեզ կը վճնտեմ, սիրեւիդ իմ Տըպրէ, շարունակեց Տանկլար. ոչ ամենևն. անտիկալ պարագայ մը կ'ըստիպէ զէս որ այս իրիկուն կնոջս հետ քիչ մը խօսակցիմ : Եյս բաղձանքս շատ քիչ անգամ պատահելուն համար կը յուսամ թէ ինձի պիտի ներուի — :

Տըպրէ բանի մը խօսք մըմնջելով՝ բարեկեց զանոնք և դուրս ելաւ գրեթէ պատերուն զարնուելով, ինչպէս Մաթան Ապուլի մէջ :

— Շխապը անհատաւայի բան է, ըստ իւրովի Ախտիէն երբ դուր իւր ետեւէն գոցուեցաւ. էրիկները, որոնք մենք ծաղրելի կը համարինք, մեր վրայ մեծ առատելութիւն մը ունին — :

Ախտիէնի մեկնելէն ետե՛ Տանկլար բազմոցին վրայ իւր տեղը նստաւ, բայց մնացած դիրքը դոցեց, և շան հետ վերստին սկսաւ խօղալ :

Բայց որովհետեւ շունը, որ Տըպրէի վրայ ունեցած համակրութիւնը անոր վրայ չունէր, կ'ուզէր խածնել զինքը. Տանկլար շան պարանոցի մորթէն բռնեց և սենեկին միւս կողմը երկար աթոռի մը վրայ նետեց :

Անասունը ճիչ մը հանեց, բայց իւր տեղը համակրով, բարձի մը ետին ամփոփուեցաւ, և այսպիսի անսովոր պատիժի մը վրայ շփութեմ՝ լռիկ և անշարժ հոն մնաց :

— Գիտէք, պարոն, ըստ տիկինը առանց խոսուելու, որ քա-

նի կ'ներթայ՝ չափը կ'անցընէք : Սովորաբար տմարդի էիք միայն , բայց այս իրիկուն ըրիտ էք :

— Աւան զի այս իրիկուն սովորականէն աւելի տխուր վիճակի մէջ կը գտնուիմ — , պատասխանեց Տանկլար :

Հէրմին չափազանց արհամարհանօք սեղանաւորին երեսը նայեցաւ :

Սովորաբար այս տեսակ նայուածքները գոռոզ Տանկլարը կը զայրացընէին , սակայն այս իրիկուն հաղիւ թէ անոնց ուշադրութիւն ըրեր էր :

— Ձեր տխուր ըլլալը իմ Բնչ հօգս է , պատասխանեց տիկինը իւր էրկան անփութութեան վրայ զայրանալով , և միթէ Բնչ կը նկատի այդ : Տխրութիւննիդ ձեր դրատան համար պահեցէք , և որովհետեւ պաշտօնաւորներ տնիք , որոնց ամսական կը վճարէք , ձեր տխրութիւնը անոնց ցուցուցէք :

— Ոչ , տիկին , պատասխանեց Տանկլար . ձեր տուած խորհրդոց մէջ կը սխալէր , տիկին , և ես անոնց պիտի չհետեւիմ : Գրատանս կարգը և հանդարտութիւնը խանդարել չեմ ուզեր . իմ պաշտօնաւորներս պարիշտ մարդիկ են , որոնք զիս կը հարստացընեն , և եթէ իրենց աշխատութեան համեմատ զիրենք յարկեմ , դարձեալ իրենց արժանաւորութիւնէն նուազ վարձատրութիւն մը կու տամ անոնց . հետեւաբար անոնց բարկանալու հարկ չկայ : Այլ իմ բարկութիւնս այն անձանց համար է , որոնք հացս կ'ուտեն , ձիւրս կը հեծնեն և գանձս կը պարպեն :

— Ո՞վ են ձեր գանձը պարպող այդ անձերը , յայտնի խօսեցէք , պարոն , կ'աղաչեմ :

— Ո՛հ , անհօգ եղիք , երբ առակ մը կը խօսիմ , անոր լուծումը փնտուելու համար զձեզ չեմ յոգնեցընէր . իմ գանձս պարպող անձերը ժամուան մը մէջ եօթը հարիւր հազար ֆրանք պակսեցընողներն են :

— Ձեմ հասկընար , պարոն , ըսաւ տիկին Տանկլար ջանալով իր ձայնին այլայլութիւնը և միանգամայն իւր երեսին կարմրութիւնը չեղծելու :

— Ընդ հակառակն շատ աղէկ կը հասկընաք , ըսաւ Տանկլար ,

բայց եթէ ձեր այդ ընթացքը շարունակէք, կը տոկոսաւոր ըսել որ Սոսանիական արժէթղթոց վրայ եօթը հարիւր հազար ֆրանք կորսնցուցի :

— Հահ, ըսաւ Թիկինը հեղնօրէն ծիծաղելով, այդ կորստեանը պատասխանատուն ես եմ :

— Ինչո՞ւ չէ :

— Յանցանքը իմն է որ դուք եօթը հարիւր հազար ֆրանք կորսնցուցիք :

— Ամեն կերպով. հասցա իմն է :

— Յայննպէս ձեզ ըսած եմ, պարոն, կրկնեց Թիկինը խստովեամբ մը որ ինծի գրամային խօսքեր չընէք. այդ լեզուէն ես չեմ հասկընար, քանզի ոչ ծնողացս տունը սորված եմ և ոչ առաջին ամուսնոյս :

— Ար հաւատամ, ըսաւ Տանկար, քանզի ամենեւին ստակ չունէին անոնք :

— Գրամանոցի գաղտնիքը անոնց քովը չսորվելուս յայտնի ապացոյց մ'է այդ, առատօտէ մինչև իրիկուն այս տան մէջ անոնց խօսքերը ընելով ականջներս կը խալնան. գրամները համբելու ձայնը ինձ ձանձրալի եղած է, և ձեր ձայնը աւելի ահամտելի է ինձ :

— Շխտակը ըսածնիդ գրամներս կը գրաւէ, ըսաւ Տանկար, ես կարծէի թէ իմ գործերուս ազէկ հօգ կը տանիր :

— Ես, և ո՞վ հաւտացուց ձեզի այդպիսի յիմար խօսք մը :

— Գուք :

— Ինչ կ'ըսէք :

— Անտարակոյս :

— Կ'ազէի որ ինչ պարագայի մէջ ըլլալը իմացընէիք ինձ :

— Շատ գիւրին բան է այդ. փետրուար ամսոյ մէջ Հայկթիի արժէթղթոց խօսքն ըրիք ինձ. այնպէս երազած էիք թէ Հայրի նաւահանդատին մէջ նաւ մը մանելով լուր բերած էր թէ վճարումները պիտի սկսին : Ձեր երազին ստուգութիւնը կը ճաննամ. ուստի ձեռքի տակէ Հայթիթի պարտուց փոխանակագիրները գնել առի, և չորս հարիւր հազար ֆրանք շահեցայ, որոնց հարիւր հա-

ղարբ հաւատարմութեամբ ձեզ յանձնուեցան : Այն դուռը որ զածնուդ պէս դորձածեցիք, ինձ չնկատեք այն :

«Մարտ ամսոյ մէջ՝ երկաթուղոյ մը շինութեան առաջարկութիւն կ'ըլլար, և այս գործին համար երեք ընկերութիւններ ներկայացան հաւասար երաշխաւորութիւններով : Այն ատեն ինձ ըսիք թէ բնազմամբ այնպէս կը կարծէք թէ արտօնութիւնը Հարուսային ըսուած ընկերութիւնը պիտի ստանայ : Թէև Հահագխուութիւններ ընելու խորհած չէիք, սակայն քանի մը պարագաներու մէջ ձեր բնազմը դուռը ձիզդ դռած էի :

«Անմիջապէս այն ընկերութեան երկու երրորդ մասին բաժանորդ գրուեցայ . իրօք արտօնութիւնը նոյն ընկերութեան արուեցաւ, ձեր դուռակութեան համեմատ՝ բաժանորդութեանց ղինը եռապատիկ աւելցաւ և ես մէկ միլիոն ֆրանք շահեցայ, որուն երկու հարիւր յիսուն հազարը իբր նուէր ձեզ առի : Այն երկու հարիւր յիսուն հազար ֆրանքը ինչպէս գործածեցիք, ինձ չիմար հարցնել զայն :

— Բայց վերջապէս ինչ ըսել կ'ուզէք, պարոն, ըստ ակիկնը իւր բարկութենէն ու անհամբերութենէն սարսաղով :

— Համբերեցէք, ակիկն, հիմա խօսքս կը վերջացնեմ :

— Շատ բաղդատոր պիտի ըլլամ :

— Ազդիլի մէջ՝ պաշտօնէին ատենը ճաշելու գացիք. հոն Սպանիոյ խօսքը բայուեցաւ, և գաղտնի խօսքեր լսեցիք Տոն Գարդոյի փախչելուն վրայօք, ասոր վրայ սպանիական արժէթղթեր գնեցի, և Կարոլոս Եի Պիտասօսյէն անցած օրը վեց հարիւր հազար ֆրանք շահեցայ : Այն վեց հարիւր հազար ֆրանքին յիսուն հազար թաւաբ դուք առիք, քանզի ձեր իրաւունքն էր, և դուք ձեր հաճոյիցը գործածեցիք զանանք, ու ես ձեզմէ հաշիւ չվնասուեցի. այսու ամենայնիս այս ասի հինգ հարիւր հազար ֆրանք ստացար :

— Ետքը, ետքը, պարոն :

— Ետքը, այո՛, իրաւունք ունիք, ետքը գործը բոլորովին աւրուեցաւ :

— Խօսելու զարմանալի եղանակներ ունիք :

— Ետքը, ասկէ երեք օր առաջ Պ. Տրպրէի հետ քաղաքակաշտութեան վրայ խօսեցար և անոր խօսքերէն այնպէս կարծեցիք թէ

Տոն Պարլուն վերադին Սոյանիա մտեր է . այն առևն՝ ես ալ արժէթզթերս ծախեցի , նոյն լուրը աարածուեցաւ , ամեն կողմ երկիւղը տիրեց , և ես ծախելէ դադրեցայ . հեռեեալ օրը այնպէս պատահեցաւ որ եկած լուրը կեղծ ըլլայ , և ասոր վրայ եօթը հարիւր հազար Փրանք կորսնցուցի :

— Ետքը :

— Ետքը , որովհետեւ շահածիս մէկ քառորդը դուք կ'առնուք , կորսնցուցածիս ալ մէկ մասը դուք ինձ պիտի պարտաւորիք . եօթը հարիւր հազարին քառորդը հարիւր եօթանասուն և հինգ հազար կ'ընէ :

— Այդ Բնչ այլանդակ խօսքեր կ'ընէք , և չեմ գիտեր շիտապէս թէ այդ ամեն պատճաթեան մէջ Պ . Տրպրէի անունը ինչո՞ւ կը խառնէք :

— Այնն զի եթէ օրինակի համար իմ պահանջած հարիւր եօթանասուն և հինգ հազար Փրանքս չունիք , կրնաք ձեր բարեկամներէն փոխ առնուլ , և Պ . Տրպրէն ալ ձեր բարեկամներէն մին է :

— Իրան կ'ըսէք , գոչեց տիկին Տանկլար :

— Ո՛հ , շարժումներ ընելու , գոչելու և թատերդական նոր խաղեր ներկայացընելու պէտք չկայ , տիկին , եթէ ոչ՝ պիտի ստիպուիմ ձեզ ըսելու թէ այս աարի ձեր ստացած հինգ հարիւր հազար Փրանքը Պ . Տրպրէ ընդունելով կը ծիծաղի իմ վրաս ինքնիրեն ըսելով թէ վերջապէս դատած է այն միջոցը , զոր ամենէն ճարտար խաղամենները երբէք կրցած չեն գտնել , այսինքն բողոքին այն խաղը , որով առանց դրամ գնելու կը շահի , և ամենեւին միաս չընեն երբ մենք կը կորսնցընենք — :

Տիկին Տանկլար ուղեց յարձակում ընել :

— Թշուառ մարդ , միթէ կը համարձակի՞ք ըսել թէ անտեղեակ էիք այն պարագայէն , որուն համար այսօր զիս մեղադրելու կը յանդգնիք :

— Ձեմ ըսեր թէ գիտէի , ամենեւին չէի գիտեր ալ չեմ ըսեր : այլ կ'ըսեմ թէ չորս տարիէ 'ի վեր մեր ընթացքը գիտեցէք , քանազի դուք իմ կ'ինու ու ես ձեր էրիկը ըլլալէ դադրած ենք , և պիտի տեսնէք թէ ի՞նչպի տարբեր է անցեալէն : Մեր ամուսնական

Հանդարտութիւնը վրդովեւէն քիչ մը առաջ՝ Իտալական թատրոնին մէջ այնչափ համբաւ ստացող այն անուանի ստաւարաձայն երգիչին հետ երաժշտութիւն սորվիլ ուզեցիք, ևս ալ Անտոնի մէջ այնչափ հռչակեալ կարաւիչ աղջկան հետ պարել սորվիլ ուզեցիք : Այս ընթացքը երկու քնուս միտակող դրեթէ հարիւր հազար ֆրանքի նստաւ : Բան մը չլաի այն ասեմն, որովհետեւ տան մէջ ներդաշնակութիւն պահել պէտք է : Մարդու մը և կնոջ մը կատարեալ պարել և երաժշտութիւն սորվելու համար հարիւր հազար ֆրանքը սուղ չէ : Յետ սակաւույ՝ երգելէն կը ձանձրանաք, և պաշտօնէի դիւանադպրին հետ քաղաքագիտութիւն սորվելու գաղափարը ձեր մտայ մէջ կը ծնի : Ես ալ թողուցի որ սորվիք, քանզի ինչ հարկ է ինձ, քանի որ ձեր ընդունած դասերուն համար դուք կը վճարէք : Սակայն այսօր կը տեսնեմ որ դրամարկդս ալ կը խառնէք, և ձեր դասաւութիւնը կրնայ եօթը հարիւր հազար ֆրանքի նստիլ ինձ ամիսը : Բաւական է ալ, աիկին, այս ընթացքը չկրնար այսպէս տեսլ. կամ քաղաքագէտը կը պարտաւորի ձրի գաս տալ, և ևս թողաւութիւն ընեմ, և կամ այսուհետեւ տունս ոտք պիտի չկոխէ, կը լսէք, աիկին :

— Ո՛հ, ալ չեմ կրնար համբերել, պարոն, զոչեց շէրմին հեղձեալ ձայնիւ, տմարդութեան չափը անցուցիք :

— Բայց, ըսաւ Տանկլար, ուրախութեամբ կը տեսնեմ որ դուք ալ ինձմէ վար չէք մնար, և դուք յօժարութեամբ հնազանդեցաք Օրինայ այն առակին թէ՛ «Պէտք է որ կինը խոր երկան ետեւն երթայ» :

— Ո՛հ, կը թշնամանէք խի :

— Իրաւունք ունիք. վերջացրնենք այս խօսքերը և ցուրտ անտարբերութեամբ խորհինք : Միայն ձեր բարութեանը համար ձեր զործողը խառնուած եմ ևս, դուք ալ ինձի պէս ըրէք : Իմ դրամարկդիս վիճակը ձեզ նկատեր լսիք, թող այնպէս ըլլայ, ուրեմն ձեր արկղին ոչ դրէք, և իմն լեցրնելու կամ պարպելու հողը մի տանիք : Սակայն զուցէ այս ամենը քաղաքագէտ ժարնօքի մը հարուածը ըլլայ, զուչէ պաշտօնեայն իրեն հակադադափար ըլլալուս կատաղած և ժողովրդեան իմ վրաս ունեցած համակրութեք :

Նէն նախանձեւով Պ. Տըպրէի հետ խօսքերնին մէկ ըրած են զիս
կործանելու համար :

— Ո՛հ , մի՞թէ հաւանական բան է այդ :

— Բայց անշուշտ . մի՞թէ հեռագրական կեղծ լուր մը , այսինքն
անկարելիութիւն մը , կամ գողցես իրարմէ ըզրորովին տարբեր վեր-
ջին երկու հեռագրալուրերը լսուած բան է . . . : Ստուգիւ մտա-
նաւորապէս ինձի համար եղած են ասոնք :

— Պարան , ըսաւ Կիլիկիոյ Տանկլար աւելլի խոնարհութեամբ , կար-
ծեմ գիտէք ազէկ թէ հեռագրատան այն գործակալը վրնտուեցաւ ,
ըսուեցաւ խկ թէ զինքը դատի պիտի կանչեն , և թէ զինքը բան-
տարիւնու հրաման եղած էր , և այս հրամանը պիտի գործա-
գրուէր եթէ փնտած ժամանակնին շփախչէր , որով իւր յիմա-
րութիւնն ու յանցանքը հաստատեց . . . : Կը տեսնէք որ սխալ-
մունք մ'էր այն :

— Այո՛ , այնպիսի սխալմունք մը , որ անմիաներուն ծիծաղիլ ,
պաշտօնէին անհանդիստ զիշեր մը անցընել , Տէրութեան զխանա-
գպիւններուն թուղթ մտտել կու տայ , բայց ինձ ալ եօթը հարիւր
հազար ֆրանք կը վնասէ :

— Բայց , պարան , ըսաւ Հէրմին յանկարծ , քանի որ ըստ ձեր
կարծեաց այս ամենը Պ. Տըպրէի կողմէն եղած են , ինչո՞ւ այս աս-
մեն խօսքերը Պ. Տըպրէի ըսելու տեղ ինձ կ'ըսէք : Կնչո՞ւ մարդը
կ'ամբաստանէք և կ'նշ հետ կը բռնախր :

— Մի՞թէ ես կը ճանչնամ Պ. Տըպրէն , ըսաւ Տանկլար . մի՞թէ
կ'ուզեմ ճանչնալ զան . մի՞թէ կ'ուզեմ գիտնալ թէ խրատներ կու
տայ , և մի՞թէ անոնց հետեիլ կ'ուզեմ . ոչ , այս ամեն բաները ը-
նտղը գուք էք և ոչ ես :

— Բայց ինձ այնպէս կ'երեւի թէ քանի որ . . . — :

Տանկլար տեսրը թօթփեց և անոր խօսքերը ընդմիջեց :

— Յիրաւի խիստ յիմար արարածներ են այն կիները , որոնք
ինքզինքնին ողիններու տեղ զրած են մէկ կամ երկու խորաման-
կութիւններ յառաջ տանելուն համար : Բայց մտածեցէք , ձեր
անկարգութիւնները երկինգ պահէք անգամ , որ ձեր արուեստին
այրբեանարանն է , ինչու որ երկինքը շատ անգամ աչքերնին կը

խփեն : բարձր ընկերութեան կանանց բրածներուն քով դուք ան-
 նշմարելի օրինակ մը պիտի ըլլայիք : Բայց ես տեսայ և միշտ կը
 տեսնեմ, տասն ու վեց տարիէ ՚ի վեր գուցէ ինձմէ խորհուրդ մը
 պահել կարող եղած էք, բայց ձեր ամեն ընթացքը, ամեն գոր-
 ծը և ամեն պակասութիւնները ինձ յայտնի են . մինչդեռ դուք ձեր
 հարազատութեան վրայ ծափ կը զարնէք և հատուտ կը կարծէք
 թէ կը վարէք զիս . ինչ հեռեկեցաւ ասիէ . թէ ես այդտեղ կը
 ձեանամ, սակայն Պ, աը Ա. իլլըֆօրէն սկսեալ մինչև Պ, Տրայրէն
 բարեկամ մը չունիք որ առջև չդողայ, ամենքն ալ զիս իբր տան
 տէր կը ճանչնան, և իմ սրահանջածս ալ այս է . վերջապէս ա-
 նոնցմէ մէկը չկայ որ համարձակի ինձ համար բռել այն խօսքերը,
 որ ես հիմա ձեզ կ'ըսեմ : Այլ ներեմ ձեզ որ զիս ատելի ընէք,
 բայց կ'արդիւն մը զձեզ որ զիս ծագրելի ընէք և մանաւանդ ամեն
 քանէ առաջ և անշուշտ կ'արդիւն մը զձեզ որ հարստութիւնս փճա-
 ցնէք — :

Մինչև Ա. իլլըֆօրի անունը հնչուելու վայրիեանը տիկին Տանկլար
 ինքզինքը անխառն կերպիւ բռնած էր . բայց այս անունը լսելուն
 պէս երեսը դեղնեցաւ և շեշտակի ոտքի վրայ ելնելով ողի մը
 տեսնելու պէս բազուկները տարածեց, և երեք քայլ առնելով գէտ
 ՚ի խոր էրիկը յառաջացաւ, որպէս զի անոր բերանէն այն զաղտ-
 նիքին վերջը լսէ, զոր Տանկլար չէր գիտեր, և կամ թերեւս խոր
 սովորական նողկալի նկատումով չէր ուզեր բուրբովին խոր բերա-
 նէն գուրս հանել :

— Պ, աը Ա. իլլըֆօր ըսիք, ինչ կը նշանակէ այդ անունը, և
 ինչ ըսել կ'ուզէք :

— Ըսել կ'ուզեմ, տիկին, թէ ձեր առաջին ամուսինը Պ, աը
 Նարկոն ո՛չ փիլիսոփայ էր և ոչ սեղանաւոր, և կամ գուցէ եր-
 կուքն ալ ըլլալով և տեսնելով որ թաղաւորի գործակալէ մը վրէժ
 չէր կրնար լուծել, տրտմութենէն կամ բարկութենէն մնած է .
 քանզի ինք ամիս ձեր քովէն բացակայ ըլլալէն ետև զձեզ վեց-
 ամսեայ յղութեան մէջ գտաւ : Այլ միայն գիտեմ թէ կոտիս եմ,
 այլ կը պարծիմ խի այնպէս ըլլալուս . իմ առևտրական գործա-
 զութեանցս մէջ յաջողելու միջոցներէս մին այս է : Ինչո՞ւ համար

փոխանակ ստաննելու՝ ինքզինքը սպաննեց : վտան դի ազատելու գրաւ մարկղ չունէր : Բայց ես իմ դրամաբոլիլիս պարտաւոր եմ . Գ . Տըպքըէ ընկերս եօթը հարիւր հազար ֆրանք կորանցընել կու տայ ինձ , թող ինքն ալ իւր մասին ինկամ բաժինը տուժէ : այն ատեն գործերնիս կը շարունակենք , եթէ ոչ՝ հարիւր եօթանասուն և հինգ հազար ֆրանքին համար թող մնանկանայ և մնանկացեալներուն ըրածը թող ընէ , այսինքն թող աներեւոյթ ըլլայ : Ե՛հ , գիտե՛մ որ սիրուն երիտասարդ մ'է երբ իւր տուած լուրերը ճիշդ են , բայց երբ սխալ լուրեր տայ , իրեն պէս յիսուն հոգի կայ քաղաքիս մէջ , որ իրմէ աւելի արժողութիւն ունին — :

Տիկին Տանկլար յանկարծակիի եկեր էր . տակայն այս վերջին յարձակման պատասխանելու դերագոյն ջանք մ'ըբառ .

Թեաթառի մը վրայ ինկաւ՝ Վիլլիֆորի , ճաշէն ետև տեղի ունեցած անտարանին և հեռոջետէ պատահած այն դժբաղդութեանց վրայ մտածելով , որոնք քանի մը օրէ 'ի վեր իւր տան վրայ կը ծանրանային և իւր ընտանեկան հանդարտութիւնը գայթակղեցուցիչ վէճերու կը փոխարկէին :

Տանկլար անոր երեսը անգամ չնայեցաւ , թէ և տիկինը ամեն ջանք 'ի դորձ գրաւ նուաղելու համար ,

Սեղանաւորը աւանց աւելի խօսք մը խօսելու՝ պտուկելու խօսքին գոռը քաշեց և իւր սենեակը քաշուեցաւ . այնպէս որ տիկին Տանկլար իւր կէս նուաղումն սթափելով կարծեց թէ դէշ երազ մ'էր տեսածը :

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՐԳԸ

Այս տեսարանին հետևեալ օրը, այն որոշեալ ժաման որ Տրդ-
բէ իւր դրասնեակը երթալու ժամանակ՝ արկին Տանկլարի փոքր
այցելութիւն մ'ընելու սովորութիւն ունէր, իւր կառքը դաւիթին
մէջ չեղեցաւ :

Նոյն ժաման, այսինքն կէս օրը կէս ժամ անցած՝ արկին Տանկ-
լար իւր կառքը պատրաստել տալով դուրս ելաւ :

Տանկլար անոր այս ընթացքը դիտե՛ր էր, քանզի անոր երթա-
լուն կ'ըստատէր :

Ուստի հրամայեց որ արկին ղերագարձը իւկոյն իրեն իմացընեն,
բայց ժամը երկու քին դեռ արկինը եկած չէր :

Ժամը երկու քին ձիերը կառքին լծել տուաւ, խորհրդատունը
դնաց, և ելեմախց հաշտեկչուն գէմ՝ խօսելու համար իւր անունը
արձանագրել տուաւ :

Կէս օրէն մինչև ժամը երկու իւր դահլիճին մէջ սպասած մի-
ջոցին եկած պաշտօնագիրերը բացե՛ր էր, հաշիւ հաշուոց վրայ
գիղկելով իւր սիրտը կը նեղանար, և քանի մը այցելութիւններէ
զատ Պավարդանթի գնդապետին այցելութիւնը ընդունէր էր, որ
սեղանաւորին հետ դարձը լմնցընելու համար առջի իրիկունէն իւր
ժամուցած ժաման Տանկլարի տունը ներկայացաւ իւր սովորական
պաղովեամբն ու ճշդութեամբը :

Տանկլար խորհրդարանին մէջ սաստիկ վրդովման նշաններ յայտ-
նելով և տէրութեան պաշտօնէին գէմ՝ սովորականէն աւելի խիտ
ընթացք մը բռնելէն ետև՝ իւր կառքը մտաւ և հրամայեց կառա-
վարին որ ղինգը Շանդ-Ելիգէի առջի փողոցը, թիւ 30 աստի :

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր տունը կը գանուէր, բայց ուրիշ հիւր մը
տնենալուն՝ խնդրեց Տանկլարէն որ վայրկեան մը սրահը սպասէ :

Սեղանաւորին սպասած միջոցին սրահին դուռը բացուեցաւ, և

արբայի զղեստով մարդ մը ներս մանելով, փոխանակ անոր պէս սպասելու, անտարակոյս տան մէջ անորմէ աւելի ընտանի ըլլալուն՝ բարեկեց զան, և մտտակայ սենեակը մտաւ :

Քիչ մը ետքը՝ արբային մտած սենեկին դուռը նորէն բացուեցաւ և Մօնթէ-Քրիսթօ երեցաւ :

— Ներումն կը խնդրեմ, սիրելիդ իմ սեպուհ, իմ ազնիւ բարեկամներէս մին արբայ Պիզանին, որուն ասկէ անցնելը տեսար, զեւ նոր Բարիդ եկաւ. երկար ժամանակէ ՚ի վեր իբրացմէ բաժնուած էինք, ուստի շկրցայ անմիջապէս թողուլ զան : Ար յուսամ որ այս պատճառաւ զձեզ սպասեցրնելուս ներողամիտ պիտի ըլլաք :

— Ինչ ըսել է, ըսաւ Տանկար, ընդհակառակն ես ներումն կը խնդրեմ որ անպատեհ ժամանակի մէջ եկայ որ հիմա պիտի երթամ :

— Ամենեին. կ'ազաչեմ նոտեցէք : Բայց, Տէր Ատառած, ինչ աճիք, բողբոջին տխուր կը տեսնեմ ձեր դէմքը. ստողիւ կը տարտաթեցրնէք զիս : Գրամագլխոյ տէր մը՝ երբ արտում է՝ զխառոր ատտեղաց կը նմանի, ու աշխարհիս վրայ միշտ մեծ դժբաղդութիւն մը կը գուշակէ :

— Պատճառը այն է, սիրելիդ իմ պարոն, որ քանի մը օրէ ՚ի վեր դժբաղդութիւնը զիս պատեր է և ձախող լուրերէ ուրիշ բան չեմ լսեր :

— Ա՛հ, Տէր Ատառած, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. արդեօք Պորտայի մէջ նոր փոստ մը կրեցիք :

— Աչ, զանէ քանի մը օրուան համար այն դործս շխտեցի. հիմա բայէ ՚ի բաց խօսելով՝ Թրեատի մէջ սնանկութեան վրայ է խնդիրը :

— Իրան կ'ըսէք. անանկացողը ճագօսո Մանֆրէտին շըլլայ :

— Ճիշդ ան է. մտածեցէք, պարոն, այս մարդը չգիտեմ սրչտի ժամանակէ հետէ տարին ութ կամ ինը հարիւր հազար ֆրանքի գործ կ'ընէր հեաս : Երբեք հաշուի մէջ սխալ մը կամ հատուցման մէջ յապաղում մը ըրած չէր. այնպիսի մարդ մը որ իշխանի մը պէս կը հատուցանէր : Մէկ միլիոն ֆրանք անցուցի

վրան և ահա այն թշուառական ճաղօցուն հիմա իւր վճարումները
կը գաղթեցնէ :

— Ճշմարտաւ կ'ըսէք :

— Բաղդին անյուր մէկ հարուածն է այս . անոր վրայ վեց հար-
իւր հազար Փրանք քաշած եմ , բայց փոխանակագիրերը անվճար ետ
եկան . ասկէ զատ՝ իրմէ ստորագրուած շորս հարիւր հարգաւ Փրան-
քի փոխանակագիրեր ունիմ՝ ամոցս վերջը իւր Բարեկի թղթուէցէն
վճարելի : Այսօր ամոցս Յն է , փոխանակագիրերը վճարելու
դրկեցի , ինչ կ'ըսէք , թղթակիցն այ աներեղթ եղեր է : Այս և
Սպանիոյ գործս մէկտեղ առնելով՝ դեղեցիկ ամսավերջ մը պիտի
առնեամ :

— Բայց Սպանիոյ գործերնից ստոյգ կորուստ մ'է :

— Ընշուշա եօթը հարիւր հազար Փրանք ելաւ գրամարկի՞ս :

— Դուք որ նախատես ե փորձառու էք , ինչպէս այլպիսի գոր-
ծի մը մէջ նետուեցար :

— Է՛հ , յաշանքը կնոջն է . երազ տեսեր է որ Տան Գարլօն
Սպանիա մտեր է . կիսս երազի կը հաւատայ . երազը մազնխակամ
զօրութիւն ունի , կ'ըսէ , և երբ բան մը երազէ , ինչպէս որ ինչք
կ'ըստուղէ , անշուշտ պէտք է որ այն բանը կատարուի : Եր այս
համոզման համար թոյլ կու տամ որ խաղայ , ինքը իւր գրամարկ-
ըր և իւր միջնորդը ունի . ուտի խաղաց և կորսնցոց : Ստոյգ
է որ իմ ստակովս չխաղար այլ իւր ստակովք , սակայն կրնայ հաս-
կընալ որ երբ կնոջ ծոցն եօթը հարիւր հազար Փրանք կ'ընէ ,
միշտ քիչ մը իւր էրկանք կը գտնայ : Երբ կ'ըսէք , այս եղածը
է՛ք գիտեր , բայց այս կորուստը մեծ շշուէ մը հանեց :

— Այն , ասոր վրայ խօսեմին լսեցի , բայց մանրամասն տե-
ղեկութիւն չունի . ասկէ զատ՝ Պորտալի վերաբերեալ գործոց վրա
յօք բոլորովին անտեղեակ եմ :

— Արեմն գուք չէք խաղար :

— Ես , և ինչպէս կրնամ խաղալ . ես որ իմ եկամտ աներու կաթ-
ղաղրելու համար այնչափ նեղութիւն կը կրեմ : Այն աստե՛ն պիտի
ստիպուիմ գործակատարէս գտա համարակալ մը և գանձադաս մը
բռնել : Բայց Սպանիոյ խօսքին դառնալով , ինձ այնպէս կ'երեւի թի

Տոն Գարլայի վերագարձին պատմութիւնը բոլորովին օրինակ տե-
ած երազը չէր . օրագիրներն ասոր վրայ բան մը ըսած չէին :

— Աւրեան օրագիրներու խօսքին կը հաստատէր դուք :

— Ե՛ս , ամենին չեմ հաստատ . բայց կարծեմ թէ Մեծ-
օրագիրը այն կարգէն դուքս է , և միայն սոյոյք . և հեռագրական
լուրեր կ'իմացընէ :

— Ահա չհասկըցուելու կէտն ալ այս է , կրկնեց Տանկլար .
Տոն Գարլայի վերագարձին լուրը իբր հեռագրալուր մ'էր :

— Աւրեան , ըստ Մօնթէ-Բրիսթօ , այս ամսոյ մէջ գրեթէ մէկ
միլիոն հօթը հարիւր հազար ֆրանք կը կորսնցընէք :

— Գրեթէ չկայ , ճիշդ հաշիւս այդ է :

— Ի՞նչ կ'ըսէք , երբորդ կարգի հարստութեան մը համար , ը-
ստ Մօնթէ-Բրիսթօ գթութեամբ մը , սաստիկ հարուած մ'է այս :

— Երբորդ կարգի լսիք , ըստ Տանկլար քիչ մը պղտիկ էյնա-
լով , ի՞նչ ըսել կ'ուզէք այդ խօսքով :

— Հարստութեանց մէջ երեք դասակարգութիւններ կան , շարու-
նակեց Մօնթէ-Բրիսթօ , առաջին կարգի հարստութիւն , երկրորդ կար-
գի հարստութիւն և երրորդ կարգի հարստութիւն : Առաջին կար-
գի կ'անուանեմ այն հարստութիւնը , որ մարդս իւր ձեռքը գան-
ձեր ունի , այսինքն կալուածներ , հանքեր և Գաղղիոյ , Աստրիոյ
ու Անգղիոյ պէս աւերութեանց վրայ եկամտաներ , միայն թէ այն
գանձերը , հանքերը և եկամտաները հարիւր միլիոն ֆրանքի դու-
մար մը կը կազմեն . երկրորդ կարգի հարստութիւն կ'անուանեմ առ-
բազադործական շահերը , ընկերութեամբ եղած գործերը , փոխար-
քայութիւնները և այն փոքր իշխանութիւնները , որոնք մէկ ու կէս
միլիոն ֆրանք եկամտաւն աւելի չունին , և ըստ ամենայնի յիսուն
միլիոն ֆրանքի չափ դրամաց լուխ ունին . վերջապէս երրորդ կարգի
հարստութիւն կ'անուանեմ զանազան շահեր բերող դրամաց լուխ-
ները , ուրիշի կամքէ կամ բողոքին յաջողութեանն կախեալ շահե-
րը , որոնց մէկ մասը սնանկութենէ մը կը կորսուի , և որոնք հե-
ռագրական լուրէ մը կը քայքային . պատահական շահադիտութիւն-
ները , և վերջապէս այն գործերը , որոնք բողոքին խաղարկութեանց
ենթակայ են , և ասոնք ամենքն ալ ասան և հինգ միլիոնի չափ :

գրամադրութիւն ունենան : Չեր ունեցածն ալ զրեթէ նոյնչափ է : ք. սէք :

— Է՛Տ, այն, պատասխանեց Տանկար :

— Հետեւաբար ասոր նման վեց ամսովերջով, շարունակեց Մօնթթէ-Բրիսթօ ասանց շիսթելու : երրորդ կարգի վաճառատուն մը կրնայ իւր հոգեվարքին մէջ ըլլալ :

— Ո՛Տ, ինչպէս շուտով լմնցուցիք : ըստ Տանկար արտուր ժպիտով մը :

— Թող եօթը ըլլայ, կրկնեց Մօնթթէ-Բրիսթօ նոյն ձայնիւ . ըստ սէք, ամենեւին մտքերնեղ չանցուցինք այս բանս, որ եօթը անդամ մէկ միլիոն եօթը հարիւր հազար ֆրանքը տասներկու միլիոն, կամ զրեթէ անոր մօտ բան մը կ'ընէ . . . : Այ, և իրաւունք ունիք : վասն զի այս մտածութիւններով երբէք մարդ մը իւր գրամադրութիւնները պիտի չգարծընէր. ինչ որ է մորթը քաղաքակրթեալ մարդու մը, նոյն է գրամադրութիւն սեղանաւորի մը : Ամենքս ալ մեր վարկին համեմատ աւելի կամ նուազ փառաւոր զգեստներ կը հագնինք : բայց մեռնող մարդը իւր մօրթէն զատ բան չունի . ասոր նման՝ դուք ձեր գործերը կարգադրելն ետե՛ւ՝ առ առաւելն հինգ կամ վեց միլիոն ունիք . ըստ որում երրորդ կարգի հարստութիւնները իրենց երեցածին երրորդ կամ քառորդ մասը կը ներկայացուցնեն : ինչպէս որ երկաթաղւայ մը շարժիչ մեքենան զայն շրջապատող և ստուարացընող ծախին մէջ աւելի կամ նուազ ուժով լոկ մեքենայ մ'է : Արդ՝ ձեր իրական գոյքը կազմող այն հինգ միլիոնէն զրեթէ երկուքը կորսնցուցիք, որոնք ձեր ենթագրեալ հարստութիւնը կամ վարկը կը նուազեցընեն, այսինքն թէ, սիրելի իմ օր. Տանկար, ձեր մորթը երակահաստութեամբ մը բացուած է, որ շորս անդամ կրկնուելով կրնայ մահ պատճառել : Է՛Տ, ոչ գրէք, սիրելի իմ պարոն Տանկար . ըստ, ստակի պէտք ունիք, կ'ուզէք որ ձեզ փոխ ամալ :

— Ո՛Տ, ինչ անդամ չհաշուարար մ'էք, գոչեց Տանկար իւր բուր փիլիսոփայութիւնը և զազանիքը ծածկելու փանք օղնոթեան կանչելով . այս ժամուս ուրիշ շահագիտութիւններով ստակը իմ գանձս վերադարձած է : Երակահաստութենէ դուրս ելած արիւնջ

մնունք գաննելով վերտօին երակներուն մէջ յորդեց . Սպանիոյ մէջ պատերազմ մը կործայուցի , Թրեստի մէջ յաղթուեցայ . սակայն Հնդկաստանի իմ նաւային բանակս անշուշտ նաւ մը դերի բռնած է , Մեքսիկոյի ուսմիբայ զինուորներս հանք մը դտած են :

— Աղէկ , աղէկ , սակայն սոյին կը կենայ , և նոր կորուստ մը եղած ժամանակ վերջը վերտօին կը բացուի :

— Այ , բոտ որում ես հաստատ քայլերով կը յառաջանամ , կրկնց Տանկլար այնպիսի զբախտի մը հասարակ ճոռոմարանութեամբ , որ իր վարկը բարձրաձայն քարոզել կը փափաքի , որպէս զի ես կործանիմ , պէտք է որ երեք տէրութիւն կործանի :

— Անշուշտ , յայտնի տեսանք :

— Երկիրը արգիւնք չբերէ :

— Յիշեցէք եօթը պարարտ և եօթը նիհար եղբրը :

— Կամ թէ ծովը քաշուի Փարուսն լազաւորին ժամանակը եղածին պէս . բայց զարձեալ ուրիշ ծովեր կան , և նաերը կարուանի գործը կը կատարեն :

— Շատ աղէկ , շատ աղէկ , սիրելի Պ . Տանկլար , ըստ Մօնթէ-Քրիսթօ , կը տեսնեմ որ սխալեր եմ և երկրորդ կարգի հարստութեան մէջ կը մտնէք :

— Ձեր ինձ բրած այս պատուոյն վրայ կրակսիմ շունչ առնուլը . Տանկլար այնպիսի ժպիտով մը , որ Մօնթէ-Քրիսթոյի վրայ պղտոր լուսնի մը ազդեցութիւնը բրտ . զոր անյաջող նկարիչները «խօսը կը նկարեն» . բայց որովհետեւ գործի վրայ կը խօսնք , յաւելցուց սեղանաւորը՝ խօսակցութիւնը փոխելու պատճառ մը գաննելուն վրայ ուրախանալով , բռէք ինձ՝ ինչ կրնամ ընել Պ . Գաւազալի թիւին :

— Ստակ տուէք եթէ ձեր վրայ վարկ մը տնի և եթէ այն վարկը ընդունելի երևի ձեզ :

— Վարկին ըսելիք շունիմ , այս առտու ինձ ներկայացաւ քառասուն հազար Ֆրանքի փոխանակադրով մը Պիլզնիկն ստորագրեալ ձեր վրայ՝ ի տես վճարելի և ձեզմէ իմ վրաս զարձուցած : Այլ հասկընաք որ անմիջապէս իւր քառասուն հազար Ֆրանքը համրեցի — :

Մծնթէ-Քրիսթօ գլխովը նշան մը բրաւ որով իւր հաճութիւնը կը յայտնէր :

— Ասկէ զատ, շարունակեց Տանկլար, իմ վրաս իւր որդւոյն համար վարկ մը բացաւ :

— Եթէ համարձակութեանս կը ներէք, ըսէք ինձ թէ երիտասարդին սրչափ ստակ կու տայ :

— Ամիսը հինգ հազար Փրանք :

— Տարին վաժմուսն հազար Փրանք, միտքէս անցաւ, ըսաւ Մծնթէ-Քրիսթօ ուսերը թռթռելով : Գալալղանթիները աղահաս մարդիկ են. ամիսը հինգ հազար Փրանքով ինչ կրնայ ընել երիտասարդ մը :

— Իայց եթէ երիտասարդը քանի մը հազար Փրանք աւելի ուզէ, անշուշտ . . . :

— Ոչ, ոչ, չըլլայ որ տար. հայրը ձեր հաշուին կը թողու, անդրապէսնեան ամեն միլիանատը բերը չէք ճանչնար դո՛ք, սայոց կծծիներ են անոնք : Եւ որով՞ բացուած է այդ վարկը :

— Գէնցիի վաճառատունն, որ Գիորգնցայի ամենն էր երկրներէն մէկն է :

— Չե՛մ ըսեր թէ կը կորսնցընէք, այլ լաւազոյն է որ վարկատունին պայմանները յարգէք :

— Գալալղանթիի վրայ արդեօք վստահութիւն չունէք :

— Ես իւր ստորագրութեանը վրայ տասը միլիոն կրնայի տալ. Գալալղանթիներուն հարստութիւնը երկրորդ կարգէն է, որուն վրայ քիչ մ'առաջ կը խօսէի, սիրելիդ իմ ա՛յ, Տանկլար :

— Ամենին շերիք որ այնչափ հարուստ է. Ճշմարիտ պարզ զնդապետ մը կը կարծէի զան և ոչ ուրիշ բան :

— Այս կերպով իրեն պատիւ բրած կ'ըլլայիք. իրօք ամենին չցուցընէք : Երբ ևս առաջին անգամ տեսայ զինքը, իւր կէս ուսադիրներովը ձերունի տեղակալ մը կարծեցի : Բոլոր Խաւաքիներէրը այսպէս են. հինաւուրց հրէաներու կը նմանին երբ Արեւելի մտղերուն պէս շղարդարուին :

— Երիտասարդը աւելի ազէկ է, ըսաւ Տանկլար :

— Այո՛, քիչ մը դուրսէ երկշտ է, բայց վերջապէ՛ս աւելի վա-

ձեռու չ երեցու ինձ : Սակայն փոքրիկ անհանգստութիւն մը դպացի անոր համար :

— Ի՞նչ պատճառաւ :

— Ըստ որում ինձ այնպէս ըսին թէ զրեթէ առաջին օրն էր որ բնկերութեանց մէջ կը մտնէր, և դուք նոյն օրը զան իմ տունս տեսար : Շատ խտտարարոյ առաջնորդի մը հետ ճամբորդութիւն ըրեր է, և ամենեւին Բարիդ եկած չէ եղեր :

— Այս ամեն բարձրաստիճան Կապուցիները սովորութիւն ունին իրենց մէջը ամուսնանալ, այնպէս չէ, հարցուց Տանկլար անասրերերութեամբ մը . կ'ուզեն որ հարստութիւննին իրենց մէջը մնայ :

— Սովորաբար այնպէս կ'ընեն, ստոյգ է . բայց Գապուցանթիւն տարօրինակ մէկն է և ուրիշներուն պէս ընել չուզեր : Ես այնպէս համոզուած եմ որ իւր սրբույն կ'ին մը գանելու համար զան Գաղղիա կը զրկէ :

— Ար կարծէք :

— Ապահով եմ :

— Եւ անոր հարստութիւնը որչափ ըլլալը լսած էք :

— Միշտ անոր խօսքը կ'ըլլայ . միայն թէ ոմանք միլիոններ ունի կ'ըսեն, ոմանք ալ կ'ըսեն թէ սակի մը չունի :

— Չե՞ր կարծիքը ինչ է :

— Իմ կարծիքս մի նայիք, ևս մասնաւոր համոզում մը ունիմ :

— Ըսէք, հոգ չէ :

— Իմ կարծիքս այն է որ բոլոր այս հին իշխանաւորները և հրամանատարները, (ըստ որում Գապուցանթիւնները բանակներու հրամայած են), նահանգներ կը կառավարէին, իմ կարծիքս վերջապէս այն է որ գեանի աակ միլիոններ պահած են, զորոնք միայն իրենց անդրանիկ զաւակները դիտեն, ու սերունդէ սերունդ իրենց անդրանիկ զաւակաց կը ցուցնեն . և ասոր ապացոյց՝ ամենքնին ալ Յեզափոխութեան ժամանակէն մնացած իրենց ֆիօրիներուն պէս գեղին և վտիտ են . քանզի շարունակ անոնց նայելով, անոնց ցոլացումը ստացած են :

— Շատ ճիշդ է, ըսաւ Տանկլար, և իրօք այդ ամեն մարդիկը կանգուն մը կալուած չունին :

— Գոնէ շատ քիչ բան է ունեցածնին . Գալալլիանթին Առք-
քայի մէջ իւր պալատէն զատ տեղ չունի :

— Ա՛հ , ուրեմն պալատ ունի , ըստ Տանկար ծիծաղելով , առ
ալ մեծ բան է :

— Այո՛ , բայց ան ալ ելեմտից պաշտօնէին վարձած է , և ին-
քը անակի մը մէջ կը բնակի : Ա՛հ , արդէն ըսի ձեւ թէ կ'ծծի
է :

— Անաչառութեամբ կը խօսիք անոր վրայ :

— Մտիկ ըրէք , ևս հազիւ թէ կը ճանչնամ զան . կարծեմ կե-
նացս մէջ երեք անգամ տեսած եմ զինքը : Իմ բոլոր գիտցածս
արքայ Պիզոնիէն և իրմէ իմացած եմ . այս առտու իւր որդւոյն
համար ըրած խորհուրդները ինձ կ'իմացընէր , և ես նշմարեցի որ
իւր անբաւ հարստութիւնները Իտալիոյ պէս մնաւ երկրի մը մէջ
աղարդիւն մնացած տեսնելէն ձանձրացած ըլլալով . կ'ուզէր կամ
Գալլիոյ և կամ Անգլիոյ մէջ միջոց մը գտնել իւր միլիոնները
արդիւնաւորելու : Բայց թէև արքայ Պիզոնիին վրայ մեծ վստահու-
թիւն ունիմ , սակայն ամենևին երաշխուոր չեմ կրնար ըլլալ :

— Հոգ չէ . շնորհակալ եմ ձեր ինձ զրկած յաճախողին հա-
մար . արձանագրեբուս մէջ նշանակելու համար խիստ զեղեցիկ ա-
նուն մ'է այս , և գանձապահս Գալալլիանթինընունն ս'լ ըլլալը ի-
մանալով պանծանօր արձանագրեց զան . Ըսէք կ'աղաչեմ , թէ և
պարզ հետաքրքրութիւն մ'է այս . երբ այս մարդիկը իրենց գառ-
կը ամուսնացընեն , օժիտ կու տան անոնց :

— Պարագայէն կախալ է . Թոսկանայի համբաւուոր մարդոյ-
մէ խիստ մեծահարուստ Իտալացի իշխան մը տեսայ , որ երբ իւր
զուակները իւր կամօցը համեմատ ամուսնանային , միլիոններ կու
տար անոնց , և երբ իւր կամօցը հակառակ ամուսնանային , ամբողջ
երեսուն թալեո սոճիկ տալով կը բաւականանար : Համարե՞ք թէ
Անտրէա իւր հօրը հաճութեամբը ամուսնանայ , գնդապետը մէկ ,
Երկու կամ երեք միլիոն կու տայ անոր : Եթէ օրինակի համար սե-
ղանաւորի մը աղջկան հետ ամուսնութիւնը հաստատէ , այն տանն
գոցէ իւր որդւոյն անբոլին կրնակէն շահ մը սպասէ . սակայն ե-
թէ ասոր հակառակ հարցը իրեն անհաճոյ ըլլայ , հայր Գալալլ-

դա՛ թիւն իւր դրամարկըը կը գոցէ , փականքին կրկին դարձ մը կուտայ , և այն ատեն մեր Անտրեա բարեկամը Բարիզեան ընտանեաց զա՛ ի մը պէս կեանք վարելու կ'ըստիպուի :

— Բայց գուցէ այդ երիտասարդը Պալարիացի կամ Բէրուզիացի իշխանու հի մը գանէ . գուցէ դաղանի պտակ մը կամ Բոթոզէն անցած Էլտօբասօ մը փնտռէ :

— Աչ , բոլոր անյարտեղեղներն այս մեծ պարոնները ընդհանրապէս պարզ մահականացուաց հետ կ'ամուսնանան . Գիտի կը նմանին , ու մեն ասհմբու հետ խառնուելը կը սիրեն : Բայց այդ հարցումները ինչո՞ն կ'ընէք ինձ , սիրելիդ իմ Պ. Տանկլար , արդեօր Անտրեան ամուսնացնել կ'ուզէք :

— Շիտաիր բսեմ՛ , բառ Տանկլար , գէշ շահագիտութիւն մը չերևիր ինձ այս բանս , և ես շահագէտ մ'եմ :

— Ար յո սամ թէ ձեր գիտաւորութիւնը օրիորդ Տանկլարի հետ ամուսնացնել չէ զան . անշուշտ չէք ուզեր որ Ալպէր այն խեղճ Անտրեան սպաննէ :

— Ալպէր կ'ըսէք , ըսա Տանկլար ուսերը թոթոյնլուլ , միթէ աշոր հնգն է :

— Բայց կարծեմ՛ թէ ձեր աղջկան նշանածն է :

— Այսինքն թէ Պ. Մորսէրֆ և ես այս ամուսնութեան վրայ երբեմն խօսեցած ենք . բայց աի ին Մորսէրֆ և Ալպէր . . . :

— Ընշուշտ բսել կ'ուզէք թէ անյարմար բան մ'է :

— Է՛հ , օրիորդ Տանկլար Պ , ար Մորսէրֆէն աւելի արժանաորտ թիւն ունի կարծեմ :

— Օրիորդ Տանկլարի օժիտը անտարակոյս փառաւոր պիտի ըլլայ , մանաւանդ եթէ հեռագիրը յիմարական լուրեր չհաղորդէ :

— Աչ միայն օժիտը . . . : Բայց աղէկ միտքս եկաւ , ըսէք կ'աղաչեմ :

— Ի՛նչ բան :

— Ի՛նչ պատճառաւ Մորսէրֆը և իւր ընտանիքը ձեր ճաշին չհրատիրեցէք :

— Հրատիրեցի , բայց բժիշկներուն հրամայած օդափոխութեան համար աի ին Մորսէրֆի հետ Տիէր ընելու ճամբորդութիւնը պատճառ բռնեց :

— Այո՛, այո՛, բայ՛. Տանկլար ծիծաղելով, ծովային օդովն-
խուժիւնը օդտակար պիտի ըլլայ անոր :

— Ինչո՞ւ համար :

— Արովհետեւ իւր երխասարդութեանը մէջ չնչած օդն է — :

Մօնթէլ-Քրիսթօ այս խօսքերուն այնչափ ուշադրութիւն ընել
չցուցայ :

— Բայց վերջապէս, բայ՛. կոմսը, եթէ Ալպէր օրիորդ Տանկլա-
րի շափ հարուստ չէ, չէր կրնար տրանալ որ դեղեցիկ անուն մը
կը կրէ :

— Թող այնպէս ըլլայ, բայ՛. Տանկլար, բայց ես իմ անունս
տեղի նախամեծար կ'ընարեմ :

— Անտարակոյս, ձեր անունը ամենուն սիրելի է, և ձեր տխ-
րոյր կը փառաւորէ, թէ և անով ձեր անունը փառաւորել կարծեք
են. սակայն դուք խիստ հանձարեղ մարդ մը ըլլալով անշոշա
հասկըցած էք որ մէկ քանի խորունկ արմատացեալ նախապաշար-
մանց համեմատ հինգ դարու ազնուականութիւնը քան տարտաեազ
նուականութենէն աւելի բնափր է :

— Ահա այս է պատճառը, բայ՛. Տանկլար այնպիսի մպիտով
մը, որով իւր հեղնելը ցուցնելու կը ջանար. ահա այս է պատ-
ճառը որ Պ. Ալպէր օր Մորսէրֆէն աւելի Անարէա Գալալցան-
թիւն նախամեծար կ'ընարեմ :

— Բայց ես այնպէս կարծեմ, բայ՛. Մօնթէլ-Քրիսթօ, որ Մոր-
սէրֆի բնասնիրը Գալալցանթիւներուն շթօղոր զան :

— Մորսէրֆի բնասնիրը . . . : Մաթի ըրէք, սիրելի իմ
կոմս, կրկնեց Տանկլար, դուք համարձակ մէկն էք, այնպէս չէ :

— Կարծեմ :

— Ասկէ զատ՝ զինանշաններն ալ կը ճանչնար :

— Քիչ մը :

— Արեմն իմ զինանշանիս գոյնը նայեցէք, Մորսէրֆի զինա-
նշանին գոյնէն աւելի հաստատ չէ :

— Ինչ է պատճառը :

— Արովհետեւ եթէ ես ծննդեամբ սեպուհ չեմ, դո՞ւք անունը
Տանկլար է :

— Ետքը :

— Ստիպյն անոր բուն անունը Մորսէրֆ չէ :

— Ինչ կ'ըսէք, անունը Մորսէրֆ չէ :

— Ամենին :

— Կատակ մի ընէք :

— Ես սեպուհ եմ, ըստ որում նոյն փառաբար ուրիշէ մը ստացած եմ. բայց ան կոմն չէ, քանզի ինքնիրեն կոմն եղած է :

— Անկարելի է :

— Մտիկ ըրէք, սիրելիչ իմ կոմն, շարունակեց Տանկլար, ա. տը Մորսէրֆ բարեկամն է, դոնէ երեսուն տարիէ 'ի վեր կը ճանչաւամ զան. ես իմ գինանշաններուս մեծ յարգ չեմ ընծայեր, քանզի ս'ըկից յառաջ եկած ըլլար երբէք մտացած չիմ :

— Մեծ խոնարհութեան կամ մեծ հպարտութեան ստացոյց մ'է այդ, ըստ. Մտիկէ--Քրիսթօ :

— Ուրեմն երբ ես փոքր զրազիր մ'էի, Մորսէրֆ ալ պարզ ձկնորս մ'էր :

— Անունը ինչ էր այն ատեն :

— Ֆէրնան :

— Միայն Ֆէրնան էր :

— Ֆէրնան Մոնտէկօ էր :

— Ստոյգ զիտէք :

— Ինչպէս չգիտնամ, ինձ այնչափ ձուկեր ծախած է :

— Ուրեմն ինչո՞ւ ձեր աղջիկը անոր կու տայիք :

— Ինչու որ Ֆէրնան և Տանկլար երկուքս ալ յառաջ եկած, որստուղ հասած, աղնուտկանացեալ և հարստացած ըլլալով, ներքնապէս զիրար կը յարզենք բաց 'ի քանի պարագաներէ, որոնք անոր համար ըստեցան և երբէք ինձի համար ըսուած չեն :

— Ինչ բան :

— Ոչինչ :

— Ո՛հ, այո՛, հասկըցայ. ձեր այդ խօսքը Ֆէրնան Մոնտէկոյի անուան վրայ ըսածս կը յիշեցընէ ինձ : Յունաստանի մէջ այդ անունը ըսած եմ ես :

— Այլի փաշայի գործին նկատմամբ :

- Ճիշդ այդպէս :
- Ահա գաղտնիքն ալ այդ է, կրկնեց Տանկլար, ճշմարտա կը-
տեմ որ այդ գաղտնիքը իմանալու համար շատ բան կու տայի :
- Եթէ այդչափ կը փափագէիք, իմանալը դժուար չէր :
- Ի՞նչ կերպով :
- Անտարակոյս Յանաստանի մէջ թղթակից մը ունիք :
- Անչու չա :
- Եանեայի մէջ :
- Ամեն կողմ ունիմ . . . :
- Արեմն Եանեայի ձեր թղթակցին դիր մը գրեցէք ու Թէրէ-
տէլէնի Ալի փաշային դործին մէջ ֆէրման անունով Գաղղիացուց
մը ի՞նչ խաղ խաղացած ըլլալը հարցուցէք :
- Իրաւունք ունիք, գտնեց Տանկլար աշխուժիւ ստք ելնելով,
այսօր կը գրեմ :
- Շատ աղէկ կ'ընէք :
- Երթամ գրելու :
- Եւ եթէ խիստ գայթակղեցուցիչ լուր մը ստանաք :
- Չեզ կը հաղորդեմ :
- Եւ ես շնորհակալ կ'ըլլամ ձեզ — :
- Տանկլար սենեկէն դուրս ելաւ և գրեթէ մէկ ստախով խրկու-
ցին հասաւ :

ԹՄԻՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՆՍԻՒՆ ԳՍՀԼԻՃԸ

7

Քողովրդի սեղանաորդ որ ձինքուն մեծ արչաւանօքը Մօնթէ-Քրիսթօյի տունէն մեկնի, և տիկին Տանկլարի առաօտեան այցելութեան զառնանք :

Արդէն ըսինք որ կէս օրը կէս ժամ անցած տիկին Տանկլար իւր կառքը պատրաստել տալով զուրս ելեր էր :

Կառքը Սէն-ժէրմէն արուարձանին կողմը ուղղեցաւ, Մազար փողօքը մտաւ, և Բօն-Նեօֆի ճամբան կանդ տառա :

Տիկինը կառքէն իջաւ, և ոտքով նոյն փողօքը անցաւ : Խիստ պարզ հագուած էր, ինչպէս որ կը վայելէ առաւ իւր տունէն զուրս ելնող ազնուական կնոջ մը :

Կէնէ կօ փողօքը ուրիշ կառք մը վարձեց, և հրամայեց կառաւարին որ Հէրլէ փողօքը տանի զինքը :

Կառքը մտնելուն պէս՝ ծոցէն խիստ խիստ քօղ մը հանեց, իւր յարդեայ գլխարկին կասեց, ու գլխարկը գլուխը դնելով՝ ուրախութեամբ աեսաւ ծոցի փօքը հայելիին մէջ որ իւր սպիտակ մորթէն ու աչաց վառվառն բերէն զատ բան մը չէր երևեր :

Կառքը Նեօֆ կամօրջը անցաւ և Տոֆինի հրապարակէն Հարլէյի բակը մտաւ : տիկին Տանկլար կառապանը վճարելով զուրս ելաւ, յուշիկ դէպ 'ի սանդուխը յառաջացաւ և խսկոյն Արդարութեան պալատին Բա-Բէրախ ըսուած մեծ սրահը հասաւ :

Առատները պալատին մէջ շատ դործ և հեռակարար շատ բազմութիւն կ'ըլլայ :

Այս դործով զբաղեալ մարդիկը կանանց երեսը նայելու շատ ժամանակ չունին :

Ստախ տիկին Տանկլար սրահէն անցաւ, բայց հոն իրենց փաստարաններուն սպասող տանի չափ ուրիշ կանանց վրայ եղածէն աւելի ուշադրութիւն չըրին անոր :

Պ. ար Վիլլիֆորի նախանենկին մէջ բազմաթիւնը խոնքեր էր ըսյց արկին Տանկլար իւր անոնք տալու անգամ պէտք չունեցաւ սպասար մը գինքը տեսնելուն պէս ուրք ելաւ, անոր սօսեցաւ, և հարցոյց թէ Պ. թագաւորի դորձակալին ժամախր եղած անձը ինքն է, և իւր հաստատական պատասխանին վրայ մասնաւոր նրբազախթէ մը Պ. ար Վիլլիֆորի գահլիճը տարաւ գան :

Գատաւորը կոնակը գրան դարձուցած և թեւթոտի մը վրայ նստած դիւր կը գրէր :

Պ. Վիլլիֆոր գրան բացուիլը, սպասարին «Ներս հրամայեցէք արկին» ըսելը ու գրան վերտօին դոցուիլը լսեց, և ամենին շարժում մը չբրաւ :

Բայց հեռացող սպասարին ոտնաձայնը անխելի ըլլալուն պէս՝ աշխուժիւ մը զլուխը գարձուց, զնայ գրան պարզունակը դրաւ, վարագոյրները քաշեց և գահլիճին ամեն անկիւնները աշքէ անցոյց :

Ապահով ըլլալով որ մէկը գիւրներ չէր տեսներ և չէր կրնար իրենց խօսակցութիւնը լսել :

— Շնորհակալ եմ՝ ձեր ճշգրտութենէն, արկին, բաւ ու ամոռ մը ներկայացոյց անոր. արկին Տանկլար ընդունեց զան, քանզի իւր սիրտը այն ստորձան կը բարախէր որ կարծէր թէ կը խեղդուէր :

— Ահա, ըսաւ թագաւորի դորձակալը ինքն այն նստելով և իւր թեւթոտը կէս մը դարձնելով, վերջապէս արկին Տանկլարի գիմացը գանուելու կարող եղայ. որչափ ժամանակ է, արկին, որ ձեզի հետ առանձին խօսելու բողբոջորութենէն զրկուած եմ, և ջախի սիրտ կը տեսնեմ որ վշտալի խօսակցութիւն մը ընելու համար վերտօին գիւրար դատած ենք :

— Սակայն կը տեսնէք, պարոն, որ ձեր առաջին կոչմամբը եկայ, թէ և այդ խօսակցութիւնը աւելի ինձ վշտալի է քան թէ ձեզ — :

Վիլլիֆոր գառնադին ժպտեցաւ :

— Ստոյգ է ուրեմն, ըսաւ՝ աւելի իւր մտածութեանցը պատասխանելով քան թէ արկին Տանկլարի խօսքերուն, ստոյգ է ուրեմն որ մեր գործերը մտ թ կամ յայտնի կերպով իրենց հետքը կը թա-

դուն մեր անցեալին մէջ . ստոյգ է ուրեմն որ մեր անցեալ կենաց քայլերը սողանի մը աւազի վրայ սողալու կը նմանին , և հետք մը կը թողուն . օրհնու , շատերուն համար այս հետքը իրենց արտասուայ հետքն է :

— Պարոն , ըստ Թիկին Տանկլար , սրտիս յուզմունքը կը հասկընար , այնպէս չէ , հոյ տարեք ինծի , կ'աղաչեմ : Այն սենեակը , ուր այնչափ յանցաւորներ դողալով և ամօթալից մտած են . այն թեւթոսը , որու վրայ ես ալ սարտալով և ամօթահար նստայ . . . : Ա՛հ , հաւատացէք , սարոն , որ ըստ մը մտածելով , ինքրօզինքս խիստ յանցաւոր կ'ին մը կը նկատեմ ու զձեզ սպառնալից դատաւոր մը — :

Ալիլըֆօր զուխը շարժեց և հառաչանք մը հանեց :

— Ես ալ , կրկնեց , ինքնիրենս կ'ըսեմ թէ իմ տեղս դատաւորի մը թեւթոսը չէ , այլ ամբաստանեալի մը նստարանը :

— Դո՛ւք , ըստ Թիկին Տանկլար զարմանքով :

— Այո՛ , ես :

— Կարծեմ , պարոն , թէ ձեր անտարբերութիւնը դորձին վիճակը աւելի կը ծանրացնէ , ըստ Թիկին Տանկլար՝ որուն աչքը անչար որ նշոյլով մը փայլեցաւ : Ամեն աշխոյժ երիտասարդները ձեր հիմա յիշած հետքը դժած են : Ամեն կրից տակը և ամեն զուարճութիւններէ ետքը սրտի մէջ փոքր խայթ մը կայ . ահա այս արտաճառաւ թշուառացելոց մշտնջենաւոր արուէն Աւետարանը մեզուոր աղջկան և պոռնիկ կնոջ հիանալի առակը իբր միթմարութիւն թուողցած է մեզ թշուառ կանանցս : Աստի երիտասարդութեանս մուլտթեանց վրայ խորհեցով , շատ անգամ կը մտածեմ որ Աստուած պիտի ներէ ինձ անոնց համար , ըստ որում կրամ նեղութիւններս եթէ ոչ ներում գոնէ հատուցում մը կընան ըլլալ . բայց էրիկ մարդիկ ամենին այս բաներէս երկիր չունին . ամեն տեղ ներողութիւն կը գտնեն , և զայթակղութիւնը աւելի կ'աղնուայնէ զանոնք :

— Տիկին , պատասխանեց Ալիլըֆօր , դուք կը ճանչնաք դիս . ես կեղծաւոր չեմ , կամ գոնէ առանց պատճառի կեղծաւորութիւն չեմ ընէր : Եթէ դէմքս խիստ երնայթ մը ունի , պատճառը այն է

որ շատ դժբաղդու թիւններ զայն արեւոյցացած են . եթէ սիրտս քարացեալ է , իւր ընդունած հարուածներուն համբերելուն համար է : Աշխատասարգութեան մէջ այսպէս չէի , Մարտիրոս Գոթր փոքուն տան մէջ հարսնախօսութեանս իրիկունը սեղանի մը բոլորափոքր նստած ժամանակին այսպէս չէի : Բայց այն ժամանակն ՚ի վեր իմ վրաս և բոլորսիրտ ամեն բան փոխուած է . գժուար գործերու ետեւ ըլլալով և իմ առջիս կամայ կամ ակամայ , յայտնի նպատակաւ կամ դիպուածով գժուարութիւն հանդները ջախջախելու համար կեանքս մաշեցաւ : Քիչ անգամ կը պտտահի որ եռանդեամբ փափարած բան մը եռանդեամբ շարդիլտի այն մարդոցմէ , որոնցմէ մեր փափարածը ստանալ կ'ուզենք կամ աննոց ձեռքէն զայն յափշտակելու կը ջանանք : Այսպէս մարդոց շարութեանց մեծագոյն մասը կ'արեւորութեան երեւոյթով իրենց առջևը ներկայացած են . սակէ զատ՝ սաստիկ եռանդի , երկիւղի և յուզման ժամանակ գործուած շարութիւն մը կրնար չգործուիլ անկէ հեռանալով . ասոր միջոցը զխրին և պարզ կ'երևի մեր աշաց , թէ և մարդիկ կուրութեամբ զայն տեսած չեն . ուստի իւրովի կ'ըսենք . «Ինչու ես փոխանակ այս բանս ընելու՝ այն բանը չըրի» : Ընդ հակառակն կ'ինտերը շատ քիչ անգամ խղճի խայթեր կ'ունենան , ըստ որում շատ քիչ անգամ որոշումը ձեր կողմէ կ'ըլլայ . ձեր գժբաղդութիւնները զրեթէ միշտ ուրիշի վրայ կ'իյնան , և ձեր պակասութիւնները զրեթէ միշտ ուրիշի յանցանքն են :

— Այսու ամենայնիւ , պարոն , պատասխանեց արկին Տանկլար անշուշտ ինծի համամիտ էք որ եթէ ես յանցանք մը գործեցի , և եթէ այն յանցանքը իմս ալ ըլլար , երկի իրիկուն անոր խիստ պատիժն ընդունեցի :

— Խեղճ կ'ին , ըսաւ Ալիբօբ անոր ձեռքը սեղմելով . ձեր կարողութեան վեր պատիժ մ'էր այն . ըստ որում երկու անգամ քիչ մնաց որ պիտի մեռնէիք , սակայն . . . :

— Ինչ բռեւ կ'ուզէք :

— Բռեւ կ'ուզեմ , արկին , որ ձեր ոյժը ամփոփէք , քանզի տակաւին տեսնելիք ունիք :

— Տէր Աստուած , գոչեց արկին Տանկլար երկիւղով մը , ստակաւն ինչ պիտի տեսնեմ արդեօք :

— Միայն անցնելը կը տեսնէք դուք, տիկին, և իրօք վշտանալի է այն. սակայն տեսիլ տխուր տպագայ մը երևակայեցէք, այն, սակալի և դուցէ . . . արիւնալի տպագայ մը — :

Տիկին Տանկլար Ախլըֆօրի սրտի հանդարտութիւնը կը ճանչնար. անոր այս յուզեալ խօսքերուն այնչափ զարմացաւ, որ դռնէլու համար բերանը բացաւ, բայց ձայնը իւր կոկորդին մէջ մարեցաւ :

— Այն ասնակի անցնալը ինչպէս արդեօք երևան ելաւ, գոչեց Ախլըֆօր, ի՞նչ կերպով դերեզանին և մեր սրտերուն խորէն, որ կը շաղկէր, որտեղանք պէս դուրս ելաւ, որպէս զի մեր այտերը գունատ և մեր դէմքը շառագնէ :

— Ըփօսս, բտտ Էկրմին, անտարախոյս դիպումած մ'է այս :

— Կոյտան մը, կրկնեց Ախլըֆօր, ոչ, ոչ, տիկին, դիպումած մը չէ այս :

— Ի՞նչպէս. միթէ այս ամենը բնողը դիպումածը չէ. միթէ Մանթէ-Քր. սթոյ կամինն այս տունը դնելը, պարտէզը փորել տալը, վերջագուծաւ ծառերուն տակը հողին մէջէն այն ողորմելի զուտ կը դուրս հանելը դիպումածով չէ, Խեղճ անմեղ արարած, որ ինձմէ ծնար, և քեզ համբոյր մը անգամ չկրցայ տալ, սակայն սրտափ արատաւք թափեցի քեզի համար : Ա՛հ, պարսն, չկրցայ սրտիս այլայլութիւնը զտել երբ կոմսը ծաղիկներուն տակէն դանուած այն սիրելի դիակին վրայ կը խօսէր :

— Այ, տիկին. ահա ձեզ բնելու սոսկալի խօսքս այս է, պատասխանեց Ախլըֆօր ցած ձայնիւ. ոչ, ծաղիկներու տակէն դիակ մը դանուած չէ, հողին տակէն մանուկ մը հանուած չէ. պէտք է լայ, պէտք չէ ողբալ, այլ պէտք է գողալ :

— Ի՞նչ բտել կ'ուզէք, գոչեց տիկին Տանկլար բողբոլին գող գողալով :

— Ըտել կ'ուզեմ թէ Մանթէ-Քրիսթոյ կոմսը այս ծառերուն ք վը փորել տալով, ոչ մանկան կտախք դատած է և ոչ արկղիկի երկաթներ, բտտ որում այն ծառերուն տակը չէին ոչ մանուկը և ոչ արկղը :

— Մանուկը և արկղը հոն չէին կ'ըսէք, կրկնեց տիկին Տանկլար՝ թագաւորի դորձակալին վրայ իւր աչքը յարելով, որուն բի-

բը ընդարձակուելով իւր ստեղծմը կը յայսնէր : մանուկը և արկն զը հոն չէին կ'ըսէք, կրկնեց դարձեալ այնպիսի անձի մը ոչես որ իւր խօսքերովն ու ձայնովը կը ջանայ անոր բերանէն ելնելու պատրաստուած խորհուրդները յափշտակելու :

— Ոչ, ըսաւ Վիլլըֆօր՝ իւր դէմքը ձեռայր մէջ պահելով. ոչ, հարկը անգամ ոչ. . . :

— Բայց խեղճ՝ մանուկը դուք այն տեղը չթաղեցիք, պարոն : ինչու կը խաբէք զիս, ինչ է ձեր դիտարութիւնը, բռնք :

— Այն տեղը թաղեցի. բայց մտիկ ըրէք, մտիկ ըրէք, արկին, և պիտի ցաւիք իմ վրաս, ևս որ առանց զձեզ մասնակից ընելու՝ քսան տարի այն վշտաց բեռը կրեցի, զոր հիմա ձեզ պիտի ըսեմ :

— Տէր Աստուած, կը սոսկացնէք զիս, բայց հոգ չէ, ըսէք, մտիկ կ'ընեմ ձեզ :

— Գիտէք թէ ինչպէս անցաւ այն վշտալի դիշերը, որ դուք դամասկեան կերպասով զարդարուած այն սննկին մէջ ձեր երկանց անկողինը կը դանուէիք, ևս ալ գրեթէ ձեզի շփ ողբաստու եղած՝ ձեր ազատութեան կ'ընտանէի : Վերջապէս մանուկը աշխարհք եկաւ, բայց անշարժ, անշունչ և անձայն ձեռքս յանձնեցին, ուստի մեռած կարծեցինք զան — :

Տիկինը յանկարծ շարժում մը ըրաւ իւր նստած աթոռին վրայ յէն ցատկել ուզելու պէս :

Բայց Վիլլըֆօր անոր ուշադրութիւնը հայցելու համար ձեռքերը միացնելով կեցոց զան :

— Մեռած կարծեցինք զան, կրկնեց Վիլլըֆօր. ուստի արկին մը մէջ գրի, պարտեզը իջայ, փոս մը փորեցի և շուտով թաղեցի զան :

«Հաղիւ թէ հողը անոր վրայ ծածկեր լմնցուցեր էի երբ Քորսիացիին բազուկը ինձ ուղղուեցաւ :

«Առջևս ստուերի պէս բան մը տեսայ և նշոյլի մը փայլելը տեսայ :

«Ցաւ մը զգացի, ուղեցի սյոռալ, պաղ սարսուռ մը բոլոր մարմինս պատեց և ձայնս կոկորդիս մէջ մտից . . . :

«Ողբաստու դեռինը ինկայ և կարծեցի թէ սպաննուեցայ :

«Ամենին պիտի շնորհամ ձեր դերագոյն աներկիւղութիւնը՝
էրբ սթափելով՝ ընդ քարշ մինչև սանդուխին ոտքը ողեսպառ հա-
սած միջոցիս՝ դուք ալ ձեր ուժաթափ վիճակին մէջ իմ դիմացս
ելար :

«Անտարակոյս այն ահուէի արկածին վրայ լուծիւն պահել
պէտք էր :

«Գուք ձեր դայեակին օգնութեամբը սենեակնիդ վերադարձաց
և իմ վէրքս մնամարտութեան մը արդիւնքը համարուեցաւ :

«Եյս եղելութիւնը ակնկալութեանս հակառակ բոլորովին գաղա-
նի մնաց :

«Զիս Աւերայլ տարին . երեք ամիս մահուան հետ մրջկեցայ :

«Աւերջապէս երբ ապրելու յոյսեր տեսան վրաս , բժիշկը հա-
րաային օգը և արեւը հրամայեց ինձ :

«Չորս հոգի զիս Բարիզէն Շալոն տարին՝ օրը վեց մղոն յառա-
ջանալով . արիւն Աւելըֆօր իւր կառքովը իմ պատգարակիս ետևէն
կու գար :

«Շալոնէն զիս Սոն տարին , ետքը Ռոն գացի , ու Լուրին հո-
սանքովը մինչև Արշ իջայ , ետքը Արլէն ալ գեստակով ճամբա-
շարունակեցի մինչև Մարսիլիա :

«Կատարեալ ստողջանալու համար տառը ամիս անցաւ :

«Եյսուհետև ձեր վրայ լուր մը չառի , ձեր ուր ըլլալը հար-
ցրնելու անգամ չէի համարձակեր :

«Երբ Բարիզ վերադարձայ , իմացայ որ Պ. Նարկոնէն այրի
մեալով Պ. Տանկլարի հետ ամուսնացեր էք :

«Ինքզինքս գանձելու ՚ի վեր միտքս բոլորովին մէկ բանի դրա-
ղած էր . միշտ այն մանկան դիակին վրայ կը խորհէի , որ ամեն
գիշեր երազիս մէջ գեանին տակէն գորսկեւեր , և փոսին վրայ
կը նստէր իւր նայուածքովն ու շարժումովը ինձ սպառնալով :

«Աւտի Բարիզ վերադառնալուս պէս հարցուցի և իմացայ որ
այն տունէն ելնելէս ՚ի վեր անոր մէջ մարդ բնակած չէր , սակայն
ինը տարուան համար նոր վարձու տուեր էին զայն :

«Գացի վարձողը գտայ , վարձու գաշնադիրը ջնջլու համար հա-
տուցում մը առաջարկեցի՝ պատճառելով որ կոտն հօրը և մօրը

ասացուածքն եղած այս տունը օտարականներու ձեռքը անցնելու ահա՜ նեւ չէի ուզեր :

«Կնձմէ վեց հազար ֆրանք հասուցում ուզեցին, ասոր հազար քսան հազար ալ ուզէին՝ պիտի տայի :

«Պահանջուած գումարը վրաս ունէի, շուտով պայմանադրին ջնջումը ստորագրել տալէս ետե, ձի հեծայ և արշաւանօր Օթէոյլ գայի :

«Այն տունէն մեկնելէս ետե մարդ մը հոն մտած չէր :

«Այէս օրէն ետե ժամը հինգն էր, կրօնիք սենեակը ելայ և հոն սպասեցի որ գիշեր ըլլայ :

«Տարի մը անընդհատ հողեվարքիս մէջ խրովի ըսածներս աւելի սղառնացի մտայս մէջ վերստին ներկայացան :

«Այն քորոխացին, որ իւր վրէժինդրութիւնը ինձ խնայնելով՝ Նիւմն մինչև Բարիդ կտակէս եկեր էր, այն-քորոխացին, որ պարսիցին մէջ պահուելով, զիս զարկեր էր, փոքր փորելս և մանուկը թողելը անշուշտ տեսած էր. կրնար գձեղ ալ տեսած ըլլալ, գոցէ արգէն ճանչցած ալ էր . . . :

«Արդեօք այն սոսկալի գործին դաղանիքը օր մը երևան պիտի հանէր . . . :

«Արդեօք քաղցր վրէժինդրութիւն մը պիտի ըլլար իրեն երբ խնամար թէ ես իւր դաշոյնէն մեռած չեմ :

«Աստի ամեն բանէ առաջ և ամեն վտանգ յոսնան տունելով անշուշտ սեղանը էր որ այն անցեալին հետքը աներևոյթ ընել տամ, և անոր ամեն տարրական շախդը ջնջեմ. այն ատեն տղահոգ պիտի ըլլայի :

«Ահա այս էր պատճառը որ վարձու դաշնադիրը ջնջեցի, ասոր համար էր որ նոյն տունը շայեր էի, և այս պատճառաւ էր որ հոն կ'ըսպասէի :

«Գիշեր եղաւ, բայց սպասեցի որ մթութիւնը աղէկ պատէ :

«Առանց ճրագի այն սենեկին մէջ կ'ըսպասէի. հողմին ջնջումը վարագոյրները կը դողալընէր, որոնց ետին կարծէի թէ լրտես մը պահուած է :

«Մերթ ընդ մերթ կը սարսուայի, ինձ այնպէս կ'երևէր թէ ես

ախս այն անկողնոյ մէջ ձեր ճիշերը կը լսեմ : Ուստի չէի համարու
ձախեր գլուխս դարձնելու :

« Սիրտս լուսթեան մէջ կը բարախէր , և կ'ըզդայի որ բարա-
խիւնը այն աստիճան սաստիկ էր , որ կարծէի թէ վէրքս վերապիտ
պիտի բացուի :

« Վերջապէս դաշտային այս ամեն շշուկները մի առ մի մարե-
ցան . հասկըցայ որ վախնալու տեղի չունէի , և մէկը չկար որ
զիս տեսներ . ուստի որոշեցի որ վար իջնեմ :

« Մտիկ ըրէք , Հէրմին , գիտէք որ ես աներկիւղ եմ , բայց երբ
ծոցէս սանդուխին այն փոքր բանալին հանեցի , որ երկու քնուս ալ
այնչափ սիրելի էր , և որուն ոսկի օղակ մը անցընել ուզեցիր դուք ,
երբ դուսը բացի և պատահաններուն մէջէն ոլորածոյ սանդուխին
աստիճաններուն վրայ տեղոյն լուսին արձակած ուրուականի նման
սպիտակ լուսոյ երկար շերտը տեսայ , խկոյն պատին քովը քաշուե-
ցայ և քիչ մնաց որ պիտի սրտայի . կարծէի թէ պիտի խենթե-
նամ :

« Վերջապէս խելքս գլուխս ժողվեցի և աստիճան աստիճան
սանդուխէն վար իջայ :

« Միայն մէկ բանի չէի կրցեր յաղթել , այն է ծնդացս տարու-
րինակ դողդոջիւնին :

« Իջնելու ժամանակ սանդուխին վանդակին փաթթուած էի , ե-
թէ ոչ անշուշտ վար պիտի գլորէի :

« Երբ վարի դրան քովը հասայ , անոր դրսի կողմը պատին կաթըն-
ցուցած բաճ մը տեսայ :

« Հետս գողի լաստեր մը առած էի . երբ ծառերուն քովը հաս-
այ , վառեցի զայն և ճամբաս շարունակեցի :

« Երեմբերի վերջերն էր . պարտէզին կանաչութիւնը աներևոյթ
եղեր էր . ծառերը վախս մերկ թեկրով կմախրի նման կ'երեւէին ,
և մուսալ տերեւները աւազին վրայ ցրուած սախոսներէ կը շէկին :

« Մոսկոմը այն աստիճան սիրտս կը ճնշէր , որ խիտ ծառերուն
մասեցած ժամանակս ծոցէս ատրճանակ մը հանեցի և զայն պատ-
րաստով ձեռքս բռնեցի :

« Ինձ այնպէս կու գար թէ ոստերուն մէջէն Քորսիացիին կեց-
պարանքը կը տեսնեմ :

«Ապագան խիստ ծառերը լուսաւորեցի և նայեցայ որ մարդ չկար :

«Նայումաճքս բոլորտիքս շրջեցի, բոլորովին առանձին էի. առանձին շշուկ մը անգամ զիշերուան լուսթիւնը չէր խանդարեր, միայն բուի մը ձայնը կը լսուէր, որ կարծես զիշերային ուրուականները կանչելու համար սուր և տխրացին ձայն մը կը հանէր :

«Ապագան երկնից աստի մը անցուցի, զոր արդէն տարի մը առաջ տեսած էի փոսը փորելու համար կեցած տեղս :

«Ամառուան մէջ այս տեղ խոտերը խոտ թեամբ աճեր էին, և աշնան մէջ այն տան մէջ մէկը չէր դանուէր որ դանսնը հնձէ :

«Սակայն քիչ մը անդին խոտերը աւելի նուազ աճեր էին. այս տեղը իմ ուշագրութիւնս գրաւեց. յայտնի էր որ թաղած տեղս էր այն :

«Ուստի գործի սկսայ :

«Ալերջապէս հասեր էի այն ժամուն, որուն տարիէ մը աւելի ժամանակէ ՚ի վեր կ'ըստասէի :

«Սակայն ակնկալութեանս հակառակ՝ բազմ հողին մէջ ընդդիմութեան մը շահողիպեցաւ, թէեւ առաջինէն երկու անգամ աւելի մեծ փոս մը բացեր էի :

«Արտձեցի թէ սխալեր եմ, ամեն կողմ՝ նայեցայ, ծառերը դիտեցի, և առջի դիրքը միտքս բերել ջանացի :

«Թէեւ Հիսիսային ցուրտ և սաստիկ հողմը տերեւամերկ ոտտերուն մէջէն կը փչէր, սակայն քրտինքս ճակատէս վար կը հոսէր :

«Միտքս բերի որ դաշոյնի հարուածը ընդունած միջոցիս փոսը ծածկելու համար ոտքովս հողը կը կոխէի. հողը կոխած առանձն կեղծ եպենոսի ծառի մը կոթընած էի. ետիս արուեստական ժայռ մը կար, որ շրջագայողներուն նստարանի տեղ ծառայելու՝ համար սահմանուած էր. վասն զի իյնալու ժամանակս ձեռքս եպենոսի ծառը թողլով այն ժայռին զովութիւնը զգացեր էր :

«Եպենոսի ծառը աջ կողմս կը գտնուէր, ու ժայռը ետիս :

«Նոյն զիշերը ունեցած դիրքովս կանգնելով գետինը ինկայ և վերստին ոտք ելնելով սկսայ փորել և փոսը լայնցնել. սակայն սլինչ, բան մը չգտայ, արկղիկը հոն չէր :

— Երկդէկը հան չէր կ'ըսէք, մըմնջեց տիկին Տանկլար՝ երկիւղէն հեղձամղձուկ բլլալով :

— Մի կարծէք թէ այսչափ փորձով դո՛հ եղայ, շարունակեց Ղիւրբօր . ոչ : Խիտ ծառերուն ամեն կողմը փնտռեցի . կը մտածէի որ մարդասպանը արկղիկը հողին տակէն դուրս հանած է, և գանձ մը կարծելով զայն յափշտակել և հետք տանել ուզած է, բայց իւր սխալմունքը տեսնելով ուրիշ փոս մը բացած և մէջը դրած է . բայց այս անգամ ալ յոյսս պարագը ելաւ : Ետքը մտածեցի որ գուցէ ամեննին նախագգուշութիւն մը բրած չէ, և պարզապէս արկղիկը պարտէղին մէկ անկիւնը նետած է : Այս խուզարկութիւնը ընելու համար պէտք էր տառուան սպասել . ուստի վէր ելայ և սենեկին մէջ սպասեցի :

— Ո՛վ Աստուած :

— Աստու մերստին պարտէզը իջայ . առաջ խիտ ծառոց քովը վազեցի . կը յուսայի այնպիսի հետք մը գտնել, որ գուցէ մթութեան ժամանակ չէի տեսած : Քառակուսի քսան ոտքէն աւելի խորութեամբ գետնը փորեցի . իմ մէկ ժամուան մէջ բրածս վարձուոր մը հաղիւ օրուան մը մէջ կընար ընել : Բայց ոչինչ, ամեննին բան մը չգտայ : Այն ատեն՝ ենթադրութեանս համեմատ սկսայ պարտէղին մէջ ամեն կողմ պարտիլ : Անշուշտ դուրս ելնելու փոքր գրան ճամբուն վրայ պիտի բլլար . բայց այս խուզարկութիւնն ալ տաջինին պէս անօգուտ եղաւ, և սիրտս լեցուած խիտ ծառոց քով դարձայ, ուր նոյնպէս յուսակաւոր եղած էի :

— Ո՛հ, գոչեց տիկին Տփնկլար, կընար մարդ խենթեմալ այնպիսի միջոցին :

— Վայրկեան մը կը յուսայի, բայց նոյն բարեբաղդութենէն դուրկ գանուեցայ : այսու ամենայնիւ ոյժս և հեռեւարար խելքս ամփոփելով կը հարցնէի ինքնիրենս . «Այն մարդը ինչ ընելու համար գիտիլ իւր հետք պիտի տանէր» :

— Բայց արդէն ըսիք, կրկնեց տիկին Տանկլար, ապացոյց մը ունենալու համար :

— Ոչ, տիկին, անկարելի է . դիտի մը տարի մը չկընար պահել մարդ . դատաւորն մը կը ցուցնէ, և իւր տեղը կը յանձնէ : Բայց այս ըսածներէս և ոչ մէկը պատահեցաւ :

— Աւրեմն ետքը . . . , հարցոց Հէրմին սրտի բարախմամբ :

— Ետքը , մեզի համար աւելի ստեղծի , աւելի աղէտաւի և աւելի սարսափելի բան մը կայ . գուցէ մանուկը կենդանի էր , և մարդասպանը ազատեց զան — :

Տիկին Տանկլար ստեղծի ձայն մը հանեց , և Վիլլիֆորի ձեռքերը քանկուլ :

— Չառակս կենդանի էր , գուցեց , դուք զառակս կենդանի թաղեցիք , սթարոն : Անոր մեռած ըլլալը ստոյգ չէիք գիտեր , և թաղեցիք , ա՛հ . . . — :

Տիկին Տանկլար ոտք ելեր թագաւորի գործակալին առջև կանչաներ էր , և դրեթէ սպառնալեօք անոր դատաւիները իւր քնքուշ ձեռքը կը սեղմէր :

— Ի՛նչ գիտնամ , Ենթադրութիւն է ըրածս , պատասխանեց Վիլլիֆոր այնպիսի հաստատ նայուածքով մը , որ կը ցուցնէր թէ այն աստիճան զօրաւոր մարդ մը յուսահատութեան և յիմարութեան սահմանները անցնելու մտեցեր էր :

— Ա՛հ , զառակս , իմ խեղճ զառակս — , գուցեց տիկինը վերստին իւր աթոռին վրայ նստելով և թաշկինակովը իւր հառաչանքը զսպեւրով :

Վիլլիֆոր ինքզինքին եկաւ , և հասկըցաւ որ իւր գլխին վրայ կուտուած մայրական փոթորիկէն ազատելու համար՝ պէտք էր իւր զգացած երկիւղը տիկին Տանկլարի ալ զցացնել :

— Աւրեմն կը հասկընար որ եթէ այս ըսածս ճիշդ է , ըսաւ ոտք ելնելով և տիկնոջ մտեհնալով աւելի ցած ձայնով խօսելու համար , երկուքնիս ալ կորսուած ենք , այս մանուկը կենդանի է , մէկը կայ որ անոր կենդանի ըլլալը գիտէ , մէկը կայ որ մեր գաղտնիքը իմացած է , և որովհետեւ Մօնթէ-Բրիսթօ հողին տակէն հանուած մանկան մը վրայ մեր առջև կը խօսէր , ան է որ մեր գաղտնիքը իմացած է :

— Ա՛յ Աստուած , ո՛վ արգար Աստուած , ո՛վ վրէժխնդիր Աստուած — , մըմեջեց տիկին Տանկլար :

Վիլլիֆոր զողջես մռնչելով մը անոր պատասխանեց :

— Բայց իմ զառակս , իմ զառակս , պարոն , կրկնեց յաջատ մտքը :

— Ո՛հ, որչափ փնտուեցի զան, կրկնեց ԱխլըՎօր. որչափ անգամ անքուն մնացած երկար զիշերներս կանչեցի զան. որչափ անգամ կը փափաքէի թագաւորական հարստութիւն մ'ունենալ, որպէս զի անոր զօրութեամբը միլիոն մը մարդոցմէ միլիոնաւոր դաղը նիք ստանամ, և անոնց գողտնեացը մէջ իմն դաննամ: Աւերջապէս որ մը որ գրեթէ հարիւրերորդ անգամն էր որ բաճը ձեռքս առած էի, ինքնիրենս կը հարցընէի թէ Քորսիացին այն մանուկը առնելով ինչ կրնար ընել, փախչողի մը համար մանուկ մը նեղութիւն է. դուցէ, ըսի ինքնիրենս, տեսնելով որ կենդանի է, դետը նետած է զան:

— Ո՛հ, անկարելի է, դուչեց տիկին Տանկլար. վրէժ խնդրութեամբ մարդ մը կ'ըսպաննուի, բայց սրտի հանդարտութեան մէջ մանուկ մը չխեղդուիր:

— Մտածեցի որ դուցէ որբանոցը յանձնած էր, շարունակեց ԱխլըՎօր:

— Ո՛հ, այո՛, այո՛, դուչեց տիկին Տանկլար, զաւակս հոն է անշուշտ, պարոն:

— Ես ալ որբանոցը վաղեցի և իմացայ որ նոյն զիշերը, այսինքն սեպտեմբերի 20ին մանուկ մը բերեր էին հոն, զոր գիտմամբ պատուած բարակ կտաւով մը փաթթեր էին. կտաւին կէսին վրայ սեպտեմբերի զինանշանին կէսը և Հ զիբը կը գտնուէր:

— Ո՛հ, իմ զաւակս է ան, դուչեց տիկին Տանկլար. բոլոր Ճերմիկը՛ններս նոյն նշանները կը կրէին. քանզի պարոն ար Նարկոն սեպտեմբեր և իմ անունս ալ Հէրմին է: Ընորհակալ եմ, ո՛վ Տէր, որ զաւակս մնում չէր:

— Ոչ, մնում չէր:

— Եւ դուք կը համարձակիք այդ խօսքը ինձ ըսել. ձեր բերնովը այդ խօսքը կ'ըսէք և չէք վսիմար որ ուրախութենէս պիտի մնայրնէք զիս, պարոն, ո՛ր է, ըսէք, ո՛ր է իմ զաւակս —:

ԱխլըՎօր ուտերը թօթովեց:

— Ես գիտեմ, ըսաւ, և կը կարծէք որ եթէ գիտնայի բոլոր այս մանրամասն պատմութիւնը կ'ընէի ձեզ, ինչպէս որ թատերացակ մը կամ վիպասան մը սովորութիւն ունի ընել, ո՛չ, ափսոս :

չեմ գիտեր : Աւելյ ամուսան հասակին մէջ կին մը ներկայացեր է և կտակն միւս կտորը ցուցնելով մանուկը ուզեր է : Այն կինը օրինաց պահանջած ամեն ապահովութիւնները տալով, մանուկը ընդուներ է :

— Բայց պէտք էիք այն կնոջ վրայ տեղեկանալ, պէտք էիք գատել զան :

— Եւ ի՞նչ բանի կը կարծէք որ ես զբողած ըլլամ, տիկին : Դատաստանական ծանր քննութիւն մը պատճառելով, ոստիկանութեան ամենէն խորամանկ լրտեսները, ամենէն յաջող գործակալները զան գտնելու զբաղեցուցի : Մինչև Շալան անոր հետքը գտան, բայց Շալանն անգին կորսուեր է :

— Կորսուեր է :

— Այո, յախտեանս չղանուելու համար — :

Տիկին Տանկլար այս պատմութեան ամեն մէկ պարագաները հառաչանքով մը, արտասուքով մը և զարմանքով մը մտիկ կ'ընէր :

— Ասոնցմէ զատ ուրիշ բան չըրիք, ըսաւ, այդչափով զո՞հ եղար :

— Ո՛հ, ոչ, ըսաւ Ալիքֆօր, զան վնասելէն, անոր վրայ տեղեկութիւն հարցնելէն և խուզարկութիւններ ընելէն երբէք չդողբեցայ : Սակայն՝ երկու երեք տարիէ ՚ի վեր քիչ մ'անհոգ կեցեր էի. բայց այսօր առաջուանէ աւելի յարատեւութեամբ և աւելի յամուսնեամբ խուզարկութիւններս վերստին պիտի սկսիմ, և պիտի յաջողիմ. քանզի այսուհետև խիտը չէ զիս զրգողը այլ երկիւղը :

— Բայց, կրկնեց տիկին Տանկլար, Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը մեր գործին վրայ բան մը չգիտեր, եթէ ոչ մեր ընկերութեան մէջ մասնէլ պիտի չուզէր :

— Ո՛հ, մարդիկ խիտ չարամիտ են, ըսաւ Ալիքֆօր, խօսեցած ժամանակը անոր աչքը գիտեցիք :

— Ոչ :

— Բայց ուրիշ անգամ աղէկ գիտած չէք :

— Այո՛, բայց միայն անհետեւութիւն մը նշմարած եմ : Սա միայն զարմանքս տարաւ որ մեզ տուած այն համադամ կերակուր-ներուն և ոչ մէկուն ձեռք դպցուց :

— Այո՛, այո՛, ես ալ դիտեցի. եթէ Հիմա գիտցածս տաջէն գիտցած ըլլայի, ես ալ ամենևին կերակորի մը ձեռք պիտի չգոցընէի. պիտի կարծէի թէ զմեզ թունաւորել կ'ուզէ :

— Եւ պիտի սխալէիք, յայտնի տեսանք :

— Այո՛, անտարակոյս. բայց հաւատացէք ինձ, տիկին, այս մարդը ուրիշ դիտաւորութիւններ ունի. ահա այս է պատճառը որ տղեցի զձեզ տեսնել, ձեզի հետ խօսիլ, զձեզ ամեն մարդոցմէ և գլխաւորաբար անորմէ զգուշացընել : Ըսէք ինձ, շարունակեց Ախլըֆօր իւր նայուածքը տիկնոջ վրայ խորունկ յարելով, մեր յարարերութեանց վրայ ամենևին մկու խօսեցած չէք :

— Ամենևին :

— Միտքս կը հասկընաք անշուշտ, կրկնեց Ախլըֆօր սիրալիր կերպով. ներքեք կրկին հարցմանս, աշխարհիս մէջ մէկը չգիտեր, այնպէս չէ :

— Այո՛, այո՛, աղէկ կը հասկընամ, ըսաւ տիկին Տանկլար կարմրելով. կ'երգնում որ մէկու ըսած չեմ :

— Յորեկը ձեր ըրած գործերը իրիկունը գրի առնելու սովորութիւն չունիք. օրացիր չէք բռննք :

— Ոչ, ափսոս, կեանքս ունայնութեամբ կ'անցնի. ես իսկ կը մտնամ զայն :

— Բարձր ձայնով կ'երազէք արդեօք :

— Քունս խիստ թեթեւ է. դուք չէք յիշեր — :

Տիկնոջ երեսը շառաղնեցաւ, իսկ Ախլըֆօրի գէմքը՝ գեղնութիւնը պահեց :

— Ստոյգ է, ըսաւ Ախլըֆօր հազիւ լսելի ձայնով մը :

— Աերջապէս :

— Աերջապէս ես դիտեմ ընելիքս. ութ օրէն Մօնթէ-Քրիսթօյի ո՛վ ըլլալը, ուրկից գալը, ո՛ր երթալը և իւր պարտիզին մէջ հողին տակէն դուրս հանուած մանկան վրայ ինչ նպատակաւ խօսիլը պիտի իմանամ — :

Ախլըֆօր այս խօսքերը այնպիսի ձայնով մը արտասանեց, որմէ Մօնթէ-Քրիսթօ պիտի սարսուար եթէ լսեր զայն :

Թագաւորի գործակալը այս խօսքերէն ետև տիկնոջ ձեռքը սեղ-

մնց, (խոյ Հէրովին դժկամութեամբ անորը կը բռնէր), և յարգանք մինչև դռնը անոր ընկերացաւ :

Տիկին Տանկլար ուրիշ կառք մը բռնեց, ու մինչև կամարջը դնաց, որուն միւս կողմը իւր կառքն աւ կառավարը դատաւ, որ սոցասելէն ձանձրանալով իւր նստարանին վրայ հանգարտութեամբ կը քնանար :

ԳՒՈՒԽ Թ

ԱՄՍՈՆՍՅՈՒՆ ՊԱՐՍՆԱՆԳՒԷՍ ԻՐԸ

Նոյն օրը՝ այն ժամուն որ տիկին Տանկլար թագաւորի գործակալին դահլճին մէջ խորհրդի նստած էր, ճամբորդութեան կառք մը Հէլտէր փողօցը հասնելով և թիւ 27 տունը մանելով բակին մէջ կեցաւ :

Անիջապէս ետքը՝ դռնակը բացուեցաւ և տիկին աը Մորսէրֆ իւր որդւոյն թեկն կռթնելով կառքէն իջաւ :

Ալպէր Մէրսէտէսը իւր սենեակը տանելէն անմիջապէս ետքը՝ կառքը հեծաւ և Շանդ-Էլիզէ գնաց Մօնթէ--Քրիսթոյ կոմսին տունը :

Կոմսը իւր սովորական ժոյիտովը անոր ընդունելութիւն տուաւ :

Ջարմանալի բան . այս մարդուն որտի՛ն կամ մարթին մէջ ամենեւին մէկը համակրութիւն ստացած չէր երևեր :

Անոնք որ անոր մտերմութիւնը շահելու կը ջանային , առջևնին պատ մը կը գտնէին :

Մորսէրֆի , որ բազուկները բացած դէպ ՚ի անոր կը վազէր , զան տեսնելով իւր բազուկները իջեցուց և միայն իւր ձեռքը տալու բաւականացաւ , թէև կոմսը բարեկամական ժոյիտ մը կը ձևացընէր , և անոր ձեռքը բռնեց առանց զայն սեղմելու , ինչպէս որ միշտ իւր սովորութիւնն էր :

— Ահա եկայ , սիրելի կոմս , ըստ Ալպէր :

— Բարի եկար :

— Հազիւ ժամ մը կայ Բարիդ հասնիլս :

— Տիէրէն :

— Թրէբորէն :

— Այո՛ , ստոյգ է :

— Եւ ամենէն առաջ ձեզ այցելութիւն ընելու եկայ :

— Ձեր ազնուութիւնն է , ըստ կոմսը անտարբերութեամբ :

— Ըսէք ուրեմն , ինչ լուր ունիք :

— Ինծի՛ կը հարցընէք , օտարականի մը ,

— Այսինքն ըսել կ'ուզեմ թէ ինծի համար ինչ ըրիք :

— Բայց յանձնարարութիւն մը ըրած էիք ինձ , ըստ Մօնթէ--Քրիսթօ անհանդատութիւն ձևացընելով :

— Անտարբերութիւն մի ձևացընէք , կ'աղաչեմ , ըստ Ալպէր . կ'ըսեն թէ համակիր զպայմանց համար անջրպետ չկայ . հաւատացէք որ Թրէբոր ելեկտրական ցնցում մը զգացի , և իմացայ որ եթէ ինձ համար աշխատած ալ չէք , գոնէ զիս մտքերնիդ բերած էք :

— Կարելի է , ըստ Մօնթէ--Քրիսթօ , և իրօք զձեզ յիշեցի , սակայն մազնիսական հոսանքը , որուն հաղորդիչն էի , իմ կամքէս կախեալ չէր :

- Պատմեցէք ուրեմն այդ բանը , կ'աղաչեմ :
- Շատ աղէկ . Պ. Տանկլար իմ տունս ճաշեց :
- Գիտեմ , քանզի անոր ներկայութենէն հետո գտնուելու համար մայրս և ես Բարիզէն մեկնեցանք :
- Բայց Պ. Անարէա Գավալղանթիին ալ անոր սեղանակից էր :
- Ձեր Իտալացի իշխանագունք :
- Չափազանցութիւն չընենք . Պ. Անարէա ինքզինքը միայն դերակոմս կ'անուանէ :
- Ինքզինքը դերակոմս կ'անուանէ կ'ըսէք :
- Այո :
- Ուրեմն դերակոմս չէ :
- Է՛հ , ինչ գիտնամ . ինքը այսպէս կ'անուանէ , ես ալ այնպէս կ'անուանեմ , ամեն մարդ ալ նոյն տիտղոսը կու տայ անոր , այս կերպով ունեցած չ'սեպուիր :
- Ինչ զարմանալի մարդ էր . ետքը :
- Ետքը , ինչ բնել կ'ուզէք :
- Պ. Տանկլար ձեր տունը ճաշեց ըսիք :
- Այո :
- Գերակոմս Անարէա Գավալղանթիին հետ :
- Այո , գերակոմս Անարէա Գավալղանթիին , իւր մարքէզ հօրը , տիկին Տանկլարի , Պ. և տիկին Վիլլիֆորի հետ , որոնք աշտնիւ անձեր են . ասոնցմէ զատ կային նաև Պ. Տըպրէ , Մարսիմիլիէն Մորէլ . ո՞վ կար ուրիշ . . . կեցիք . . . այո , միտքս եկաւ , և Պ. Շաթօ-Ռընօն :
- Իմ խօսքս ըրի՛ն :
- Ամենին :
- Իմ խօսքս չընելով աւելի դէշ ըրեր են :
- Ինչո՞ւ համար . կարծեմ թէ զձեզ չիշխելով ձեր բողձանաց համեմատ վարուեցան :
- Սիրելիդ իմ կոմս , իմ վրայօքս չիտեսնուն պատճառը զիս մտքերնէն չհանելնին է , որ աւելի կը յուսահատեցընէ զիս :
- Ինչո՞ւ հոգերնիդ կ'ընէք , երբ օրիորդ Տանկլար զձեզ մտքերնէն չհանողներուն մէջ չէր գտնուեր : Բայց ստոյգ է որ կընայ ան ալ իւր տան մէջ զձեզ յիշել :

— Այդ կողմանէ բնութագրուին անհոյ եմ, և կամ եթէ դիտ միտքը բերէ, անապահոյց իմ զինքը միտքս բերած կերպովս պիտի ըլլայ :

— Այդ ինչ սրտատուչ համակրութիւն է, ըսաւ կոմսը . ուրեմն դուք զերար կ'ատէք :

— Մտիկ ըրէք, ըսաւ Մարտիկ . եթէ օրիորդ Տանկլար այնպիսի կի՛ն մը ըլլար, որուն համար չափազանց սէր զգայի, և մեր երկու ընտանեաց մէջ սրոշեալ ամուսնական դաշանց հաստացումը ընէր զո՛նէ ըստ երեւութից, ըսելու խօսք պիտի չունենայի : Կարճ ըսեմ, կարծեմ թէ օրիորդ Տանկլար կրնայ այնիւ սիրուհի մը ըլլալ, բայց ոչ կի՛ն մը :

— Ուրեմն այդ կերպ կը մտածէք ձեր ապառնի կնոջ վրայոք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ ծիծաղելով :

— Ո՛հ, այո՛, կը խոտովանիմ որ քիչ մը բիրտ բայց ճիշդ են ըրած խորհրդածութիւններս : Եւ որովհետեւ անկարելի է այս երազէն իրողութիւն մը հանել, չեմ կարծեր որ օրիորդ Տանկլար կարենայ իմ կի՛նս ըլլալ, այսինքն ինծի հետ ապրի, իմ տանս մէջ խորհի, քովս երգէ, ինձմէ տասը քայլ հեռու ոտանաւորներ և երած շտաբիւններ յօրինէ, և այն՝ բոլոր կենացս մէջ : Ոչ, սիրելիդ իմ կոմս, սիրուհի մը մտրդս կրնայ թողուլ, բայց իւր կի՛նը մշտնջենաւորապէս պիտի պահէ՝ թէ իւր քովը ըլլայ և թէ իրմէ հեռու : Հեռեարար օրիորդ Տանկլարը մշտնջենաւորապէս պահելը սովորի բան մ'է, եթէ ինձմէ հեռու ալ ըլլայ :

— Ընտրողութիւննիդ դժուար է, գերակոմս :

— Այո՛, վասն զի շատ անգամ անկարելի բանի մը կը մտածեմ :

— Ի՛նչ բանի :

— Ըօրս գտած կնոջը նման ինծի կի՛ն մը գտնելու . — :

Մօնթէ-Քրիսթօյի գոյնը նեակց, և Ալլոէրի երեսը նայեցաւ՝ բնափր աորձանակներու հետ խաղալով, որոնց զսպանակներուն ձայնը յաճախ կը հանէր :

— Ուրեմն ձեր հայրը խիստ երջանիկ եղած է, ըսաւ :

— Մօրս վրայ արդէն խօսեցած եմ ձեզ, պարոն կոմս . երկ-

Յայնն հրեշտակ մ'է ան . զեղեցիկ , հանճարեղ և անուասիրտ
կին մ'է : Միասեղ ճամբորդութիւն ըրինք , իր և է զաւկի մը իւր
մօրը հետ ընկերանալը կամ անոր հաճելի ըլլալու և կամ բռնա-
դատեալ ըլլալուն կ'ընէ . բայց եւ չորս օր անոր հետ զլուխ զլու-
խի առի , հաւատացէք որ աւելի գոհ եղայ անոր ընկերութենէն
քան և թէ Մայր թագուհւոյն կամ Տիասնիայն հետ ճամբորդու-
թիւն ըրած ըլլայի :

— Գիտէք որ այս խօսքերը լսողները կը յուսահատեցնէք ,
բարեկամ , և ամուրի մնալու մեծ փափաք կը պատճառէք :

— Ահա այս է պատճառը , կրկնեց Մորսէրփ , որ հոյ չեմ ը-
ներ օրիորդ Տանկլարի հետ ամուսնանալ զիանալով որ աշխար-
հիս մէջ այնպէս կատարեալ կին մը կը գտնուի : Երբեմն զիտան-
էք որ մեր ինքնասիրտութիւնը ինչպէս բոլոր մեր ունեցածները պայ-
ծառ գոյներով կը ներկայացընէ : Մարլէի կամ Գոսէնի խանութ-
ները փայլող ազամանդք երբ մենք կը գնենք՝ աւելի ընտիր կ'ե-
րեի . բայց երբ յայտնի տեսնենք որ աւելի մաքուր ազամանդ մը
կը գտնուի , և մենք դատապարտուած ըլլանք այն ստորագոյն ա-
զամանդը մշտնջենաւորապէս պահելու , կը հասկընաք անշուշտ թէ
նրչափ մեծ նեղութիւն պիտի պատճառէ մեզ :

— Անաստութիւն , մըմնջեց կոմեր :

— Այս պատճառաւ ուրախութենէս պիտի թռչիմ այն օրը երբ
օրիորդ Տանկլար տեսնէ թէ ես չնչին արարած մ'եմ , և իւր մի-
լիոններուն փոխարէն հաղիւ հարիւրական հազար ֆրանք ունիմ —

Մօնթէ-Քրիսթօ ժպտեցաւ :

— Ես ուրիշ քան մտածեր էի , շարունակեց Ալպէր . Գրանդ
տարօրինակ բաները կը սիրէ , ուղեցի որ զինքը օրիորդ Տանկլարին
սիրահարեցընեմ . խիստ յանկուցիչ սճով անոր գրած չորս նամակ-
ներուս Գրանդ առանց շփոթելու այսպէս պատասխանեց ինձ .

«Մտոյդ է որ ես տարօրինակ մէկն եմ , բայց առւած խօսքս ետ
առնելու չափ չեմ » :

— Բարեկամական անձնու իրտութիւնն ալ այսպէս ըլլալ պէտք է
որ կ'ուզէք ուրիշին տալ այն կինը , զոր դուք իբր սիրուհի կ'ըն-
դունիք —

Ալպէր ժպտեցաւ :

— Ազէկ միտքս եկաւ , շարունակեց երիտասարդը , պարսն ֆրանդ մտերս պիտի գայ . բայց ձեր հողը չէ , կարծեմ չէք սիրեր զան :

— Ես , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ , և ինչ բանի մէջ դիտեցիք որ ես Պ. Ֆրանզը չեմ սիրեր , սիրելիդ իմ գերակոմս : Ես ամեն մարդ կը սիրեմ , ինչպէս որ Աստուած պատուիրած է մեր ընկերը սիրելու , այսինքն իբր քրիստոնեայ . այսու ամենայնիւ կարելի է այնպիսի անձեր զանախն , որոնք ինձ ատելի ըլլան : Գառնանք Պ. Ֆրանզ Թէրիսէին . մտերս պիտի գայ կ'ըսէք :

— Այո՛ , Պ. Ալիլլֆօր զինքը կը կանչէ . քանզի ինչպէս կ'երեւի՝ օրիորդ Ալաւնթիսը ամուսնացընելու համար մնլեզներ է , ինչպէս և Տանկլար՝ օրիորդ Էօժէնին ամուսնացընելու : Ստուգիւ՛ կ'երեւի թէ չափահաս աղջիկներ ունեցող հարց վիճակը խիստ անտանելի է . աղջիկին առանց ամուսնոյ մնալը իրենց տենդ կը պատճառէ : և մինչև որ զանոնք ձեռքէ հանեն՝ երակնին վայրկենի մը մէջ ինքնուրոն անդամ կը զարնէ :

— Բայց Պ. Թէրիսէն ձեզի չմանիր . իւր գործը համբերութեամբ 'ի գլուխ կը հանէ :

— Աչ միայն կը համբերէ , այլ և կարևորութիւն կու տայ իւր գործին . սպիտակ փողկապներ կը կապուի , և Պ. Ալիլլֆօրէ ընտանեաց վրայ ակնածանօք կը խօսի :

— Արժանաւոր է , այնպէս չէ :

— Կարծեմ . Պ. ար Ալիլլֆօր խիստ բայց արդարակօրով մարդ մը ճանչցուած է միշտ :

— Ահա գոնէ այս մարդուն վրայ Պ. Տանկլարի ըրածնուդ պէս դէշ չէք խօսիր :

— Պատճառը դուցէ՛ իւր աղջկան հետ ամուսնանալու ստիպուած ըլլալն է , պատասխանեց Ալպէր ծիծաղելով :

— Ստուգիւ , սիրելի պարսն , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ , միայն ինքզինքնիդ հաւնած էք :

— Ես :

— Այո՛ , դուք . բայց զլանիկ մը առէք :

— Մեծ հաճութեամբ . բայց ըսէք ինչու՞ զիս անձնահաճ կը կոչէք :

— Ասան զի կը տեսնեմ որ օրիորդ Տանկլարի հետ շամուսնա-
նալու համար ամեն ջանք ՚ի գործ կը դնէք և դուք ձեզի հետ կը
մըղէք : Ի՛հ , թողուցէք որ գործերը ինքնին յառաջանան , գոցե-
խօսքը ետ առնելը առաջ ձեր կողմէ չըլլար :

— Ի՞նչ կ'ըսէք , ըստ Ալպէր աչքերը բանալով :

— Ի՛հ , անտարակոյս , պարոն գերակամն , շն կրնար բռնի
ձեր գլուխը երկու դրանց մէջ ճզմել . առանց կատակի ըսէք ինձ ,
կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ իւր ձայնը փոխելով , գործը աւել կը
փափարկէ :

— Սրտովս հարիւր հազար ֆրանք կու տայի :

— Աւրեմն տրտայեցիք . Պ. Տանկլար ալ նոյն նպատակաւ կրկի-
նը տալու պատրաստ է :

— Արդեօք ճշմարտ է այդ երջանկութիւնը , ըստ Ալպէր , ո-
րուն ճակտին մըայ թէ և աննշմարելի ամպ մը պատեց : Աւրեմն ,
սիրելիդ իմ կոմս , Պ. Տանկլար այսպէս ընելուն պատճառներ ու-
նի :

— Ա՛հ , դոնէ հիմա ինքնասիրութիւննիդ կը տեսնեմ , պղպեւ
ըլլալ պէտք է . ուրիշին ինքնասիրութիւնը ասպարի հարուածով
զիրաւորել կ'ուզէք , դոնէ ասեղով ձեր ինքնասիրութիւնը ծակուած
ժամանակ պտապէք :

— Աչ , բայց կարծեմ թէ Պ. Տանկլար . . . :

— Շատ դո՛հ պիտի ըլլար ձեզմէ , այնպէս չէ . բայց ամեն մարդ
զիտէ որ Պ. Տանկլար ամենեւին լաւ բնարոգութիւն չունի , և ա-
ւելի դո՛հ կ'ըլլայ իւր աղջիկը ուրիշի տալու :

— Արձ :

— Ձեմ գիտեր . դուք հարցուցէք , տեղեկացէք , անոր ըն-
թացքը քննեցէք և ձեր օգտին համեմատ վարուեցէք :

— Շատ աղէկ . հիմա մտիկ ըրէք , մայրս . . . ոչ , սխալեցայ :
հայրս պարահանդէս մը տալու միտք ունի :

— Այս եղանակիս մէջ պարահանդէս մը :

— Նոր սովորութիւն մ'է ամառուան մէջ պարահանդէս տալը :

— Եթէ սովորութիւն իսկ չըլլայ , կոմսուհին կրնայ ընել , բա-
ւական է որ ուզէ :

— Այս պարահանդէսը բոլորովին ազնուապետական պիտի ըլլայ : յուլիսի մէջ Բարիզ մնացողները ճշմարիտ Բարիզեաններ են :

Պ. Գալալիզանթիները հրաւիրելու յանձն կ'առնու՞ք :

— Ե՛րբ տեղի պիտի ունենայ ձեր պարահանդէսը :

— Շարաթ օրը :

— Պ. Գալալիզանթիի հայրը մինչև շարաթ պիտի մեկնի :

— Բայց իւր որդին անշուշտ պիտի մնայ, յանձնառու կ'ըլլա՞ք զան հետերնիդ բերելու :

— Մտիկ բըէք, դերակոմս, ես չեմ ճանչնար զան :

— Չէք ճանչնար :

— Ոչ, երեք կամ չորս օր առաջ անգամ մը տեսած եմ զինքը, և ամենին երաշխաւոր չեմ կրնար ըլլալ անոր համար :

— Բայց դուք ձեր տունը բնդունեցիք զան :

— Իմ հրաւիրելու մի նայիք, բարի արբայ մը յանձնարարութիւն ըրած էր ինձ, որ դուցէ ինքն ալ սխալած ըլլայ : Ուղրակի դուք հրաւիրեցէք, բայց ինձ մի բտէք որ ձեզ ներկայացընեմ զինքը, եթէ այնպէս հանդիպի որ օրիորդ Տանկլարի հետ ամուսնանայ, պիտի կարծէք թէ ես ըրի նոյն միջնորդութիւնը և պիտի ուղէք հետս կռուիլ. մանաւանդ որ չեմ գիտեր թէ ես ալ պիտի գամ :

— Ո՛ր :

— Պարահանդէսին :

— Ինչո՞ւ պիտի չգաք :

— Նախ որ տակաւին զիս չհրաւիրեցիք :

— Դիտմամբ եկած եմ ձեր հրաւերը անձամբ բերելու համար :

— Կը ճանչնամ ձեր ազնուութիւնը, բայց դուցէ արգելք մը ունենամ :

— Երբ հիմա խօսք մը ըսեմ, կը յուսամ որ ամեն արգելքները զոհեցու պիտի հաճիք :

— Ըսէք :

— Մայրս կ'աղաչէ որ գաք :

— Տիկին ար Մորսէրֆի կամուհին, կրկնեց Մօնթէ-Գրիսթօ սարսուալով :

— Ա՛հ, կոմս, կ'իմացընեմ որ տիկին տը Մորսէրֆ Տամարձանի Տետս կը խօսի: և եթէ ձեր սրաին մէջ չէք զգար այն Տամակոյտ կան զգացումները, որոց վրայ քիչ մը առաջ կը խօսէի, պիտի ըսեմ որ այն զգացումներէն բոլորովին զրկուած էք, վասն զի չորստ որ շարունակ մինակ ձեր վրայօք խօսեցանք:

— Ի՛մ վրայօքս, ճշմարիտ կը պարտաւորէք զիս:

— Մտիկ ըրէք, քանի որ կենդանի առակ մ'էք, հարկաւ ձեր վրայ միշտ պիտի խօսուի:

— Ձեր մօրը համար ալ առակ մը եղած եմ, ստուգիւ զինքը խիստ մաացի ճանչնալովս չէի կարծեր որ երևակայական այսպիսի խտորմանց մէջ գտնուի:

— Ձէ թէ միայն մօրս այլ և ամենուն համար առակ մը եղած էք, այնպիսի հանելուկ մը, որ մէկը չկրնար լուծել:

Մայրս միայն կը հարցընէ թէ ինչպէս կարելի է որ այդպէս երիտասարդ մնացած ըլլաք: Կ. . . կոմսուհին զձեզ լորտ Տիւթվէնը կը կարծէր, բայց մայրս ներքնատէս զձեզ Գալիտսիբոն կամ Սէն-ժէրմէն կոմսը կը համարի: Երբ տիկին Մորսէրֆը տեսնելու գաց, իւր կարծեացը մէջ հաստատեցէք զինքը: Յաջողելու դժուարութիւն չունիք, ըստ որում մէկուն փիլիսոփայական քարը և միւս սին հանճարն ունիք:

— Շնորհակալ եմ այս բանը ինձ իմացընելուդ համար, բայտ կոմսը ժպտելով, ամեն ենթադրութեանց համեմատ վարուելու պիտի ջանամ:

— Աւրեմն շարաթօրը պիտի գտնէք:

— Քանի որ տիկին տը Մորսէրֆ կ'ազատէ:

— Ազնիւ մարդ մ'էք:

— Պ. Տանկլար ալ պիտի գայ:

— Ա՛հ, արդէն եռակի հրաւերներ ընդունեց ան: Հայրս յանձնառու եղած է զան հրաւիրելու: Պիտի ջանանք Պ. տը Ալիքսիսթը ալ ընդունելու, բայց չենք յուսար որ գայ:

— Ամենեին յուսահատիլ տէտք չէ: կ'ընէ առակը:

— Ար վարէք, սիրելի կոմս:

— Ի՛նչ:

— Այ՛, դուք, ինչո՞ւ կը զարմանաք :

— Ա՛հ, քառասունը անցընելէն ետե . . . : Ոչ, չեմ պարեր, բայց ուրիշներուն պարելը տեսնել կը սիրեմ: Տիկին ար Մորսէրֆ ալ կը պարէ:

— Ամենեին. ուրեմն միատեղ կը խօսակցիք. քանզի ձեզի հետ խօսելու մեծ փափար ունի:

— Իբրև՛ :

— Ճշմարիտ կ'ըսեմ որ առաջին անգամն է որ մայրս կ'ուզէ հետաքրքրութեամբ մարդու մը հետ խօսիլ — :

Ալպէր գլխարկը առնելով ստք ելաւ. կոմսը մինչև դուռ անոր ընկերացաւ :

— Մէկ բանի համար ինքզինքս կը մեղադրեմ, ըսաւ կոմսը սանդուխին վերի կողմը կեցընելով զան :

— Ի՞նչ բանի համար :

— Անխոհեմութիւն ըրի, պէտք չէի Պ. Տանկարի վրայ ձեզի այնպէս խօսիլ :

— Ընդ հակառակն պէտք էք խօսիլ, և միշտ խօսեցէք բայց նոյն կերպով :

— Շատ աղէկ, կը վստահացընէք զիս. Պ. ա՛հրինէն երբ պիտի գայ :

— Առ առաւելն հինգ կամ վեց օրէն :

— Եւ երբ պիտի ամուսնանայ :

— Պ. և աիկին Սէն-Մէրանի հասնելուն պէս :

— Երբ Բարիզ հասնի՝ կը խնդրեմ որ իմ տունս բերէք զինքը. թէև քիչ մը առաջ դուք կ'ըսէիք թէ ես չեմ սիրեր զան, բայց ես կ'իմացընեմ ձեզ որ շատ ուրախ պիտի ըլլամ զինքը տեսնելով :

— Շատ աղէկ, ձեր հրամանները պիտի կատարուին, պարոն :

— Նորէն անստի՞նք :

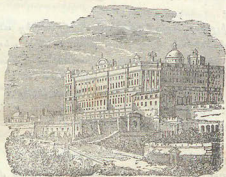
— Շաբաթ օրը, բոլորովին ապահով ըլլանք, այնպէս չէ :

— Կը հաջընէք, խօսք տուի ձեզ — :

Կոմսը ձեռքովը բարեկէլով Ալպէրի ետեկն նայեցաւ : Երբ երիտասարդը կառքը հեծաւ, կոմսը երեսը դարձաց և իւր ետին Պէրթուշիօն տեսնելով :

- Ի՞նչ լուր, հարցուց անոր :
  - Տիկինը պալատը դացեր է, սրտասխանեց դորձակատարը :
  - Երկար ատեն հոն մնացեր է :
  - Մէկ ու կէս ժամ :
  - Անկէ իւր տունը վերադարձեր է :
  - Ուղղակի :
  - Շատ աղէկ . սիրելից իմ Պ. Պէրթուշիօ . հիմա կրնաս նորմանտիա երթալ և տեսնել թէ այն ըսած փոքր կալուածս սխտի կրնան գտնել — :
- Պէրթուշիօ խոնարհութիւն մը ըրաւ, և որովհետև կոմսին հրամանները իւր բաղձանայր համաձայն էին, նոյն իրիկունը մեկնեցաւ :

ԳԼՈՒԽ Ժ

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Պ. տը վախճանատու տիկին Տանկլարի տուած խօսքին վրայ կեցաւ . քանզի գլխաւորաբար ինքն ալ կ'ուզէր գիտնալ թէ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը ինչ կերպով կարող եղեր էր Օթէյլի տան սրտմտիւթիւնը խմանալու :

Նոյն օրը նամակ մը գրեց Պ. ար Պովիլ անուն մեկուն, որ ժամանակաւ բանտերու տեստ շ ըլլալէ ետե՛ս՝ սասիկանտ թեան բարձրագոյն պաշտօն մը կը վարէր, որպէս զի իւր ուղած տեղեկութիւններն ստանայ. Պ. ար Պովիլ նոյն տեղեկութիւնները ճշգիւ հաղորդելու համար երկու օր խնդրեց:

Երկու օրէն ետե՛ս՝ Պ. ար Վիլլֆօր յետագայ տեղեկութիւնը թաղարտ:

«Մօնթէ-Բրիսթոյ կոմս կոչուած անձը մանաւորապէս ճանչցուած է լրրա Վիլմոր անուն հարուստ օտարականէ մը, որ երբեմն Բարիզ կու գայ, և հիմա ալ մտայրաբաղաքս կը գտնուի: Ճանչցուած է նաև արքայ Պիղոնի անուն Սիկիլիացի քահանայէ մը, որ Արևելքի մէջ մեծ համբաւ ունի հոն ըրած իւր բաղմամբիւ բարի գործերովը»:

Պ. ար Վիլլֆօր ուրիշ նամակով մը հրամայեց անոր որ այն երկու օտարականներուն վրայ խիստ շուտ և ճիշդ տեղեկութիւններ ստանայ. հետեւեալ առաւու իւր հրամանները գործադրուեցան, և իւր ընդունած տեղեկութիւնները ասոնք են:

«Արբան, որ միայն ամիս մը Բարիզ պիտի կենար, Սեն-Սիւլբիսի ետին կրկնայարկ փոքր տան մը մէջ կը բնակէր. տունը չորս սենեակ ունէր՝ երկերկու սենեակ իրարու վրայ շինուած և բոլոր բնակութիւնը իւր ձեռքն էր:

«Վարի երկու սենեակներէն մէկը սեղանատուն էր, որուն մէջ ընկուղենի փայտէ սեղան մը, աթոռներ և պահանջ մը կար, և միւսը փայտաշէն սրահ մ'էր սպիտակ ներկուած, անդարդ, առանց օթոցի և առանց ժամացույցի: Յայանի կ'երևէր որ արբան խիստ կարևոր կարասիներէ զատ բան չունէր:

«Արբան գլխաւորաբար վերի յարկին սրահին մէջ կը բնակէր:

«Այս սրահը աւելի զբքատուն մ'էր քան թէ նստելու սրահ մը, քանզի մաղաղամեայ աստուածաբանական գրքերով լեցուած էր, որոց մէջ արբան ամիսներով թաղուած կը մնայ, կ'ըսէր անոր սենեկապանը:

«Այս սպասաւորը եկող այցելուները զրան ծակէն կը դիտէր, և եթէ անոնց դէմքը իրեն անձանօթ կամ՝ անհաճոյ երևէր, կը

պատասխանէր անոնց թէ արբան Բարիզէն բացակայ է . որով շատերը դո՛՛հ ըլլալով կը մեկնէին անկէ՛՛ գիտնալով որ արբան յաճախ ճամբորդութիւն կ'ընէր և երբեմն երկար ժամանակ բացակայ կ'ըլլար :

«Այսու ամենայնիւ արբան թէ տան մէջ ըլլար թէ ոչ , թէ Բարիզ գտնուէր և թէ Գաշիբէ , միշտ ողորմութիւն կու տար , և ծառան գրան ծակէն իւր տիրոջ անունովը միշտ ողորմութիւններ կը ցրուէր :

«Գրքատան քովի միւս սենեակը քնանալու խուց՝ մ'էր , որուն բոլոր կարասիքն էին առանց վարադոյրի անկողին մը , չորս թեւաթու , դեղին թաշկայ բազմոց մը և աղօթեւու ծնգարան մը :

«Իսկ լորտ Ալիւմոր Ֆոնթէն-Սէն-Ժօրժ փողոցը կը բնակէր :

«Այն ճամբորդութիւն սիրող Անդրիայիներէն մէկն էր ան , որոնք իրենց բոլոր հարստութիւնը ճանապարհորդելով կը վատանեն :

«Իւր բնակած տունը կարասիքովը մէկտեղ վարձած էր . և օրը միայն երկու կամ երեք ժամ հոն կը գտնուէր , և խիստ քիչ անգամ իւր տան մէջ կը ստակէր :

«Իւր խենթութիւններէն մէկը ամենեւին Գաղղիարէն լեզուն խօսիլ չուզէն է , թէ և կը հաստատեն թէ բաւական անխալ Գաղղիարէն կը գրէ » :

Այս թանկագին տեղեկութիւնները թագաւորի պարոն գործակալին ձեռքը հասածին հետեւեալ օրը՝ մարդ մը Ֆէրու փողոցին անկիւնը կառքէն իջնելով , գնաց կանաչ ձիթապողի դոյնով դուռը զարկաւ և արբայ Ալիզոնին հարցուց :

— Պ. արբան առաւօտէն գուրս ելաւ , պատասխանեց ծառան :

— Այդ խօսքը ինձի մի՛ ըսեր , ըսաւ այցելուն , ես այնպիսի անձի մը կողմանէ կու գամ , որուն այցելութիւնը արբան չկրնար մերժել : Սակայն կը խնդրեմ որ . . . :

— Արդէն ըսի թէ հոս չէ , կրկնեց ծառան :

— Ուրեմն երբ վերադառնայ , այս այցատմոր և այս կնքեալ տամսակը անոր յանձնէ : Այս իրիկուն ժամը ութին Պ. արբան իւր տունը կը գտնուի :

— Անտարակոյս, պարոն, միայն թէ՛ Պ. արքան աշխատելու չսկսի, այն աստիճանը սելու է ։

— Աւրեմն այս իրիկուն ժամը ու թին կու գամ —, կրկնեց այցելուն և մեկնեցաւ ։

Իբրք՝ որոշեալ ժամուն, նոյն մարդը նոյն կատքով վերստին եկաւ. բայց այս անգամ կատքը փոխանակ Ֆէրու փողոցին անկիւնը՝ կենալու՝ կանաչ դրան առջին կեցաւ ։

Գուռը զարկաւ, և երբ բացին՝ ներս մտաւ ։

Շատային իրեն մատուցած յարգանաց նշանները տեսնելով հասկըցաւ որ նամակը իւր փափաքը կատարեք էր ։

— Պ. արքան հոս է, հարցուց ։

— Այո՛, իւր զբոստան մէջ կ'աշխատի, բայց ձեզ կ'ըստասէ —, պատասխանեց ծառան ։

Օտարականը սանդուխէն վեր ելաւ և սեղանի մը ստջև, որուն վրայ ծածկոյթով կանթեղ մը իւր բուրբ լոյսը կենդանացուցեք էր, ինչ աստիճան սենեկին միւս մասը մթութեան մէջ կը գտնուէր, եկեղեցական զիստով արքայ մը տեսաւ զլուսը այն կողմով ծածկուած, որ միջին դարու սովորութեան համեմատ գիտուններուն ճակատը կ'ընթողէր ։

— Պ. Պիղանիին հետ խօսելու պատիւն ունիմ, հարցուց այցելուն ։

— Այո՛, պարոն, պատասխանեց արքան, և գուք այն անձն էք, որ ոստիկանութեան տեսչին կողմանէ բանտերու նախկին տեսուչ Պ. ար Պօլիլ ինձ կը զրկէ ։

— Այո՛, պարոն ։

— Բարիդի ազահովութեան հսկող գործակալներէն մէկն էք ։

— Այո՛, պարոն —, պատասխանեց օտարականը երկմտութեամբ մը և մանտանդ քիչ մը կարմրելով ։

Արքան իւր լայն ակնոցը վերստին ուղղեց, որ ոչ միայն աչքերը այլ և քունքերն ալ կը ծածկէր, և իւր տեղը նստելով՝ նշան բրաւ այցելուին որ նստի ։

— Պատրաստ եմ՝ ձեզ մտիկընելու, պարոն, ըսաւ արքան բուն Իտալական արտասանութեամբ մը ։

— Ինծի յանձնուած պաշտօնը, պարոն, պատասխանեց այցի լուն դժուարութեամբ խօսելու պէս իւր ամեն մէկ խօսքերուն վրայ կենալով, կը պահանջէ որ փոփոխակի վտաստութիւն ունենանք — :

Արբան խոնարհութիւն մը բրտ :

— Այո՛, կրկնեց օտարականը, ստտիկանութեան տեսուչը ձեր առարկնութիւնը ճանաչելով, իբր դատաւոր կ'ուզէ ձեզմէ այնպիսի բան մը իմանալ, որ հասարակաց ապահովութեան կը նկատէ, յանուն որոյ 'ի պաշտօնէ ձեզի կը գիմեմ' : Աւտի կը յուսանք, Պ. արբայ, որ ճշմարտութիւնը ստտիկանութեան յայտնելու համար բարեկամական կապեր կամ մարդկային նկատում մը արդեւք պիտի չկրնան բլլալ ձեզ :

— Բաւական է, պարոն, որ ձեր գիտնալ ուղած բաները խղճիս չդպչին : Ես քահանայ եմ, պարոն, և խոստովանութեան դադարնիքը իմ սրտիս խորը կը թաղուի, ու միայն Աստուած կ'իմանայ :

— Անհոգ եղիք, պարոն արբայ, ըսաւ օտարականը, ըստ ամենայնի ձեր խղճին դպչելու բան մը պիտի չառաջարկենք — :

Այս խօսքերուն վրայ՝ արբան կանթեղին ծածկոյթը իւր կողմէն վար իջեցընելով հակառակ կողմէն վեր բարձրացուց, որով օտարականին դէմքը բոլորովին լուսաւորելով իւր դէմքը ստուերին մէջ մնաց :

— Ներեցեք, պարոն արբայ, ըսաւ ստտիկանութեան տեսչին պատգամաւորը, կանթեղին լոյսը աչքերս սաստիկ կը նեղէ — :

Արբան կանթեղին կանաչ ծածկոյթը իջեցուց :

— Հիմա, պարոն, խօսեցեք :

— Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը կը ճանչնայք :

— Կարծեմ Չաղոն ըսել կ'ուզէք :

— Չաղոն . . . : Միթէ անոր անունը Մօնթէ-Քրիսթօ չէ :

— Մօնթէ-Քրիսթօ երկրի մը կամ թէ ըսեմ ժայռի մը անուն է և ոչ ընտանիքի :

— Շատ աղէկ ուրեմն. անուններու վրայ չվիճինք, և որովհետեւ Պ. Մօնթէ-Քրիսթօ և Չաղոն մի և նոյն մարդն է . . . :

— Բոլորովին նոյն անձն է :

— Արեւմտեան Չաղոն ըսենք :

— Շատ ազէկ :

— Կը հարցընեմ թէ կը ճանչնա՞ր զան :

— Աղէկ կը ճանչնամ :

— Ո՞վ է :

— Մալթացի հարուստ նաւայարդարի մը տղան է :

— Այո, գիտեմ, այդպէս կ'ըսեն : Բայց կը հասկընար անշուշտ որ սասիկանու թիւնը ըսուած խօսքերով չկրնար բաւականանալ :

— Այսու ամենայնիւ, կրկնեց արբան խիստ քաղցր ժպիտով մը, երբ այդ ըսուած խօսքը ճշմարիտ է, պէտք է որ ամեն մարդ գոհ ըլլայ, և սասիկանու թիւնն ալ ամեն մարդոց պէս բաւական համարի :

— Բայց ըսածնուդ վրայ ապահով էք :

— Ի՞նչպէս, ապահով եմ կ'ըսէք :

— Կը տեսնէք, պարոն, որ ես ձեր անկեղծութեան վրայ ամենին չեմ կասկածիր, այլ կը հարցընեմ թէ ապահով էք :

— Մտիկ բրէք, պարոն, ես Պ. Չաղոնի հայրը կը ճանչնայի :

— Ի՞նչ կ'ըսէք :

— Այո, և իմ մանկութեանս մէջ շատ անգամ անոր որդւոյն հետ խաղացած եմ :

— Սակայն կուտի տիտղոսը ի՞նչ պիտի ըլլայ :

— Ձէք գիտեր որ տիտղոսը սասկով ծախու կ'առնուի :

— Իտալիոյ մէջ :

— Ամեն կողմ :

— Բայց իւր անբաւ հարստութիւնները ո՞ր դասը է :

— Ո՛հ, անբաւ չկրնար ըսուիլ, պատասխանեց արբան :

— Ո՞րչափ հարստութիւն կը կարծէք որ ունենայ, դուք որ զինքը կը ճանչնաք :

— Ո՛հ, հարիւր յիսուն կամ երկու հարիւր հազար ֆրանք եւ կամուտ ունի :

— Այդպէս ըսէք, ըսաւ այցելուն, բայց երեք կամ չորս միլիոն կ'ըսեն :

— Երկու հարիւր հազար ֆրանք եւ կամուտը, պարոն, ճիշդ չորս միլիոն դրամազուխ կ'ընէ :

- Երեք կամ չորս միլիոն եկամուտ ունի կ'ըսէին :
- Ո՛հ, անհատաալի է այդ :
- Իւր Մօնթէ-Քրիսթոյ կղզին կը ճանչնա՞ր :
- Անշուշտ . Բալէրմոյէն , Կարոլին կամ Հռոմէն ծովով Գաղղիա եկողները կը ճանչնան զայն , ըստ որում անոր քովն կ'անցնին և կը տեսնեն :
- Ըսածնուն նայելով խիստ հիանալի տեղ մ'է եղեր :
- Ժայռ մ'է , պարոն :
- Ինչո՞ւ ուրեմն կոմսը այն ժայռը դնէր է :
- Անշուշտ կոմս ըլլալու համար . Իտալիոյ մէջ կոմս ըլլալու համար կոմսութիւն մը ունենալ պէտք է :
- Պ. Ջաղանին երխտասարդութեան պատմութիւնը անշուշտ ըսած էք :
- Հօրը :
- Ոչ , որդւոյն :
- Ա՛հ , այդ մասին ստոյգ տեղեկութիւն չունիմ , քանզի երբէտասարդութեանը մէջ ինձմէ բաժնուեցաւ :
- Պատերազմ ըրած է :
- Աարծեմ թէ զինուորական է :
- Ո՞ր բանակին մէջ ծառայած է :
- Ծովայինն :
- Ըսէք , դուք անոր խոստովանահայրը չէք :
- Ոչ , պարոն , բողոքական կը կարծեմ զինքը :
- Ինչպէս , բողոքականն :
- Ար կարծեմ կ'ըսեմ և չեմ հաստատեր : Աարծեմ թէ Գաղղիոյ մէջ ամեն կրօնքի տղատութիւն կոյ :
- Անշուշտ , բայց այս միջոցիս իւր հատորը չէ փնտածնիս այլ դործը . յանուն սախկանութեան սրբոն տեսչին կը պահանջեմ որ գիտցածնիդ ըսէք :
- Ջաղան խիստ ողորմաւէր մէկը ճանչցուած է . Արևելեան քրիստոնէից իւր մատուցած մեծամեծ ծառայութեանցը համար մեր սրբազան պապը ասպետի պատուանունը տուաւ անոր , որ միայն իշխաններու կը շնորհուի , հինգ կամ վեց մեծ ժապաւէններ ու

նի, որոնք իշխաններու կամ տէրութեանց իւր ըրած ծառայութեանցը փոխարէն ընդունած է :

— Եւ զանոնք չ'իբեր :

— Ոչ, բայց անոնցմով կը պարծի. կ'ըսէ թէ մարդկութեան բարեբարաց շնորհուած վարձատրութիւնները բռնաւորաց տրուածներէն նախամեծար կը համարի :

— Ուրեմն այդ մարդը քաւէյը բռնած աղանդաւորներէն մէկն է :

— Ճիշդ այդպէս, միայն թէ անոնց մեծ գլխարկը և շաղանախաղոյն զգեստը չունի :

— Բարեկամ ունի :

— Այո, բոլոր զինքը ճանչցողները իւր բարեկամներն են :

— Բայց վերջապէս անշուշտ թշնամի մը պիտի ունենայ :

— Միայն մէկ թշնամի ունի :

— Ինչ է անոր անունը :

— Լորա Վիլմոր :

— Ո՞ր կը գտնուի :

— Այս միջոցիս Բարիզ կը գտնուի :

— Այդ մարդը կրնայ ինձ տեղեկութիւններ տալ :

— Անտարակոյս, Ջազոնի Հնգկաստան գտնուած ժամանակը ինչն ալ հան էր :

— Գիտէք ուր կը բնակի :

— Հոսէ-ա'Անդէնի կողմերը, բայց փողոցը և տան թիւը չեմ գիտեր :

— Այն Անգլիացիին հետ բարեկամութիւն ունի՞ր :

— Ես Ջազոնը կը սիրեմ ու ան կ'ատէ. այս պատճառաւ իրարու պաղտութեամբ կը նայինք :

— Պ. աբբայ, կը կարծէք որ Մոնթէ-Քրիսթոյ կոմսը այժմ անգամ Բարիզ գալէն առաջ երբէք Գաղղիա եկած է :

— Այս մասին կրնամ աստիճանաբար գտնել որ երբէք եկած չէ. բայց որում ասկէ վեց ամիս առաջ Գաղղիոյ վրայ տեղեկութիւններ ստանալու համար ինձ գիմեց, և որովհետեւ ես ալ չէի գիտեր այն ատեն թէ երբ պիտի կարենամ Բարիզ վերադառնալ, Պ. Գալալղանթին անոր զրկեցի :

— Անարէան :

— Ո՛չ, անոր հայրը, Պարթոլամնն :

— Շատ աղէկ, պարոն. հիմա միայն մէկ հարցում տնիմ ընելու, և կը խնդրեմ որ յանուն ձեր պատուոյն, մարդկութեան և հաւատոյ՝ առանց ծածկելու պատասխանէք ինձ :

— Ըսէք, պարոն :

— Մտնիմէ—Քրիստոյ կոմսը ինչ նպատակաւ Օթէոյլի մէջ տուն մը դնեց, գիտէք :

— Անշուշտ, ինձ ըսած է :

— Ինչ նպատակաւ, պարոն :

— Բալէրմոյի մէջ Բիզանի սեպուհին հաստատածին նման յիմարանոց մը հաստատելու նպատակաւ : Տեսած էք այն յիմարանոցը :

— Համբար ըսած եմ, պարոն :

— Շքեղ հաստատութիւն մ'է — :

Եւ այս խօսքին վրայ արբան օտարականը բարեւեց այնպիսի կերպով մը, որով կ'աղէր իմացընել թէ իւր ընդմիջեալ աշխատութեան սկսելու կը փափայէր :

Այցելուն կամ արբային կամքը հասկընալուն և կամ իւր հարցումները վերջացուցած ըլլալուն՝ ինքն ալ ոտք ելաւ :

Արբան մինչև դուռ անոր ընկերացաւ :

— Միշտ ողորմութիւններ կ'ընէք, ըսաւ այցելուն, և թէպէտ հարուստ էք, կ'ըսեն, բայց աղքատաց համար ձեզ բան մը նուիրելու պիտի համարձակիմ. ըրած նուէրս ընդունելու պիտի հաճէք :

— Շնորհակալ եմ, պարոն. աշխարհիս մէջ միայն մէկ բանի նախանձաւոր եմ. ըրած ողորմութիւններս իմ քրակէս կ'ուզեմ ընել :

— Սաիայն . . . :

— Որոշումս անստփոխելի է, պարոն. բայց դուք մնաւեցէք և պիտի գտնէք : Ափսոս, հարուստ մարդոց ճամբուն վրայ շատ թշուառներ կ'ընան հանդիպիլ — :

Արբան դուռը բանալով վերջին անգամ բարեւեց դան :

Օտարականն ալ բարեւելով դուրս ելաւ ։

Կառքը ուղղակի Պ. տը Ախլըֆօրի տունը տարաւ զինքը ։

Ժամ մը ետքը՝ կառքը վերստին ճամբայ ելաւ , և այս անգամ գէտ ՚ի Գօնթէն-Սէն Ժէրմէն փողոցը ուղղեցաւ , և թիւ 5 տան առջևը կեցաւ ։

Լորտ Ախլմար այս տան մէջ կը բնակէր ։

Օտարականը նամակով մը լորտ Ախլմարէն ժամադրութիւն մը խնդրեք էր , և Անդղիային ժամը տասին սրռչեք էր ։

Ուստի՝ ոստիկանութեան Պ. տեսչին պատգամաւորը ժամը տասնն տասը վայրկեան առաջ հասնելով՝ ծառան իմացոց անոր որ լորտ Ախլմար ճշգրտութիւնը խիստ պահող բլլալուն գեռ եկ ծ չէր , բայց ժամը տասը հնչած ժամանակ անշուշտ պիտի դար ։

Այցելուն սրահին մէջ սպասեց ։

Սրահը նշանաւոր բան մը չունէր , կահեալ տան մը սրահներուն կը նմանէր ։

Անոր մէջ տեսնուած երեւելի զարդերն էին Սէվրի արդի երկու ամաններով կրակարան մը , ժամացոյց մը՝ վրան Սէրը կանգնած , որ խր սողզը կը լարէ , երկու կտորէ՝ բաղկացեալ հայելի մը , որուն երկու կողմը մէկ մէկ նկարներ կային՝ մէկը Հոմերոսը կը ներկայացնէր խր առաջնորդին հետ և միւսը Պէլիդէսը , որ կը մտրար ։

Պասին վրայ աշխարհադրական մոխրագոյն տախտակ մը կախուած էր , և սեղանին վրայ սև նկարներով կարմիր ծածկոյթ մը ։

Սրահը ջահերով լուսաւորուած էր , բայց աղօտ տպակեայ գունտերով ծածկուած բլլալով՝ տկար լոյս մը կը տարածէին անոնք զոգցեա գիտամար ոստիկանութեան Պ. տեսչին պատգամաւորին յոգնած աչաց շննասելու համար ։

Տասը վայրկեան ետքը ժամացոյցը տասը զարկաւ ։

Հինգերորդ հարուածին՝ դուռը բացուեցաւ և լորտ Ախլմար ներս մտաւ ։

Յանցաւ և աշխտ կիսամօրուօր , սոխտակամորթ և սոխտակացեալ խարտեաշ մազերով միջահասակ մարդ մ'էր ։

Խր զգեստները Անդղիական բոլորովին տարօրինակ ձև մը ու-

նէին . 1844 թուականին ձևովը ոսկի կոճակներով և լայն օձիքով կապոյտ թիկնոց մը հագած էր , սոխտակ բարակ ասուկայ բաճկոն մը և նանքիներան կերպասէ սունազգեստ մը , որ սովորականէն երեք բլմաչափ կարճ էր , բայց նոյն կտակէ փոկերը կը քաշէին զայն և չէին թողոր որ մինչև ծունկերը բարձրանայ :

Ներս մանեւուն պէս՝ իւր առջի խօսքը հեռակախն եղաւ .

— Գիտէք , պարոն , որ ես Գաղղիարէն չեմ խօսիր :

— Գիտեմ , այսինքն մեր լեզուն խօսիլ չէք խորթներ , պատասխանեց ստիկանութեան Պ. տեսչին պատգամաւորը :

— Բայց դուք կրնաք Գաղղիարէն խօսիլ , կրկնեց լորս Ախլմն . քանզի ես չեմ՝ կրնաք խօսիլ , բայց կը հասկընամ :

— Ես ալ բաւական Անղղիարէն կը խօսիմ . ուտի մի՛ նեղուիր , կրնաք ձեր լեզուն խօսիլ :

— Այո՛ — , ըսաւ լորս Ախլմնը այնպիսի արտասանութեամբ մը , որ միայն Մեծին-Բրիտանիոյ բնակչաց յատուկ է :

Այցելուն իւր յանձնարարական նամակը անոր ներկայացուց :

Լորս Ախլմնը ըտըրովին անղղիական պաղու թեամբ զայն կարգալէն ետէ՛

— Հասկըցայ , ըսաւ , շատ աղէկ հասկըցայ — :

Նոր վրայ այցելուն սկսաւ իւր հարցումները ընել , որոնք զրեթէ արբայ Պիզանիին եղած հարցումներն էին :

Բայց որովհետեւ լորս Ախլմնը Մօնթէ-Բրիտանիոյ կոմսին թշնամին ըլլալով՝ արբային պէս իւր ըսածներուն չափ չէր գներ , իրենց մէջ տեղի ունեցած խօսակցութիւնը աւելի երկարեցաւ :

Մօնթէ-Բրիտանիոյ երիտասարդութիւնը պատմեց . իւր խօսքին նախելով կոմսը ասաւ տարեկան հասակին մէջ Անղղիացոց հեռ պատերազմող Հնդկաստանի փոքր տէրութեանց մէկուն կը ծառայէր , առաջին անգամ՝ Ախլմնը զան հոն տեսեր էր , և իրարու դէմ պատերազմեր էին :

Այն պատերազմին մէջ Չագոն գերի իյնալով Անղղիա զրկուեր էր գերբնէրու նստով մը , ուրկից ծովը նետուելով՝ ի լուղ փախչէր էր :

Այնուհետեւ սկսեր էր իւր Պամբորդութիւնները , մնամարտութիւնները և բաղձանքները կատարել :

Յունաստանի սպարափրութեան ժամանակ Յունաց դուռերուն մէջ մտեր էր :

Անոց ծառայութեան տակ եղած ատեն Թեոփոնիկէի լեռանց մէջ արծաթի հանք մը գտեր էր, բայց զգուշացեր էր իւր գիտը մարդու յայտնելու :

Նազարինոյի պատերազմն ետև՝ երբ Յունական տէրութիւնն ալ հաստատուեցաւ, Օթման թագաւորէն այն հանքը փորելու առանձնահանօրհրէր խնդրեց և ընկալաւ :

Իւր անբաւ հարստութիւնը այն հանքէն է, որ Ալիմորի բնածին նայելով մէկ կամ երկու միլիոն ֆրանք եկամտաւ կը բերէ, սակայն այս հարստութիւնը պիտի սրտուէր անշուշտ երբ հանքն ալ սպառուէր :

— Բայց զիտէք ինչ նպատակաւ Գաղղիա եկած է, հարցոյց այցելուն :

— Երկաթուղեաց վրայ շահադիտութիւններ ընել կ'ուզէ, պատասխանեց Ալիմոր. ասկէ զատ՝ քաջ քիմիագէտ և երևելի բնագէտ մը ըլլալով՝ հեռագրի նոր միջոց մը գտած է, որուն գործադրութեանը կը պարտալի :

— Տարին որչափ ծախք կ'ընէ, հարցոյց ստիկանութեան Պ. տեսչին պատգամաւորը :

— Ո՛հ, սաստիկ կծծի է, տարին հազիւ հինգ կամ վեց հարիւր հազար ֆրանք ծախք կ'ընէ — :

Յայտնի կ'երևէր որ Անգղիացին ատելութեամբ կը խօսէր, և կոմսին վրայ ինչ յանցանք զնեւր չգիտնալով, անոր ազահուծիւնը կը մեղադրէր :

— Օթմէօյլի ասանը վրայօք տեղեկութիւն մը ունիք :

— Անշուշտ :

— Ինչ տեղեկութիւն ունիք :

— Ինչ նպատակաւ զնեւր չէք հարցընէր :

— Այո՛ :

— Կոմսը իւր շահադիտական փորձերովն ու երևակայութեամբ իւր ունեցածը պիտի վասնէ, կը հաստատուէ որ Օթմէօյլի իւր գնած տան շրջակաները հանքային ջուրի աղբիւր մը կայ, որ պանեւրի :

Լիւշնի, և Գոթթրէի ջուրերուն հետ պիտի կրնայ մըջիլ : Այս հռչակաւոր աղբիւրը գանձելու համար արդէն երկու կամ երեք անգամ իւր պարտէզը տակն ու վրայ բրաւ : Բայց շղանելուն համար՝ քիչ ժամանակէն պիտի տեսնէք որ իւր տան բոլորտիքը եղող բուլբուտները ծախու պիտի առնէ : Ես կը յուսամ որ իւր երկու թուղոյն, իւր ելեքարական հեռացրին կամ հանքախուզութեանը մէջ իւր հարստութիւնը պիտի վառնէ : և որովհետեւ կ'առեմ՝ զինքը : Խիստ պիտի ուրախանամ վաղ կամ անաղան անոր կործանութիւն տեսնելով :

— Եւ ինչո՞ւ կ'առեք զինքը, հարցոյց սցելուն :

— Ըստ որում Անդղիայ մէջ բարեկամներէս մէկուն կլինը հրապարակ, պատասխանեց լըրա Ալիւմը :

— Եթէ զինքը կ'առեք, ինչո՞ւ վրեժ լուծելու միջոց մը չէք մնաւեր :

— Երեք անգամ կ'առնին հետ կուռեցայ, ըստ Անդղիային. առաջին անգամ՝ ասորձանակով, երկրորդը սուրով և երրորդը երկսայրի մեծ սուսերով :

— Եւ այն մենամարտութեանց հետեւութիւնը բնչպէս եղաւ :

— Առաջին անգամ թեւ ջախջախեց, երկրորդ անգամ՝ սուրը մինչև թոքս մտեց, երրորդ անգամ՝ այս վէրքը բրաւ — :

Անդղիային իւր շապիկին օձիքը քակեց, որ մինչև ականջները բարձրացած էր և սոյն մը ցուցուց անոր, որուն կարմրութիւնը տանար շատ հին չրլլալը կը յայտնէր :

— Այս պատճառաւ խիստ կ'առեմ զինքը, կրկնեց Անդղիային, և անտարակոյս իմ ձեռքովս պիտի մնանի :

— Բայց կարճեմ թէ զան սպաննելու միջոցներուն չէք մտածեր :

— Ինչպէս, ամեն օր գնդաձգութեան կ'երթամ, և Արիդիս վարպետը ամեն օր տունս կու գայ — :

Այցելուն այսչափ տեղեկութիւններէն դո՛հ եղեր էր, կամ գոնէ Անդղիային անոնցմէ աւելի տեղեկութիւն չառնէր :

Ուստի պատգամաւորը սաք ելաւ և լըրա Ալիւմը բարեկէլն ետէ՛ (որ անդղիական պաղութեամբ և քաղաքավարութեամբ անոք պատասխանեց) մեկնեցաւ :

Իսկ լորտ Ախլմոր փողոցին դրան զոցուելուն ձայնը առնելու՞ն օգէս՝ իւր գահլիծը վազեց, վայրկենի մը մէջ իւր խարտեաշ մաս դներ, մոխրագոյն կիսամօրուքը, կեղծ ծամելիքը և սպին հանելով, Գօնթէ-Քրիսթոյ կոստին սև մազերը, թուխ գոյնը և մարդարտեայ ատամները երևան ելան :

Միւս կողմն չէ թէ ոտտիկանութեան Պ. տեսչին պատգամաւորը, այլ նոյն ինքն Պ. այլ Ախլմորն էր, որ լորտ Ախլմորի առնէն ելնելով իւր առնը վերադարձաւ :

Թագաւորի գործակալին սիրտը քիչ մը հանդարտած կէրեկէր այս կրկին այցելութենէն ետև, թէև ստուգիւ եթէ ոչ սիրտ հանգարտեցընող, գոնէ անհանդստութիւն պատճառող բան մ'ալ չիմացեր էր :

Հետևաբար՝ Օթէջլի ճաշէն ՚ի վեր առաջին անգամն էր որ նոյն իրիկունը հանդարտութեամբ քնացաւ :

ԳԼՈՒԽ ԺԱ

ՊԱՐԱՀԱՆԳԻՍԸ

Յուլիսի ամենէն տաք օրերուն մէջ՝ Պ. ար Մորսէրֆի պարահանդէսին համար որոշուած շաբաթ օրը վերջապէս եկաւ հա-

Իրիկուան ժամը տան էր . կամին տանը սյարտիդին մեծ ծառերը լայնածառալ ընդարձակուած էին , որոնց մէջէն ոսկեղոյն աստղերով զարդարուած կապոյտ երկինքը հազիւ կը տեսնուէր :

Գեանայարկի սրահներուն մէջ երած շառութիւնը կը նուազէր , և շրջապարն ու արշաւապարը եռանդուն խաղացողներ ունէին . անհամար ճրագներուն օրուան պէս պայծառ լոյսը պատահաններուն վանդակապատներէն դուրս կ'անցնէին :

Այն միջոցին տան աիկինը , որ երթալով ուսելի զուարթ կ'երեւէր , տաննի չափ ծառաներու հրամայեց որ սյարտեղին մէջ սեղանը պատրաստեն :

Մինչև այն վայրկեան երկմտութեան մէջ էին թէ սեղանատան մէջ պիտի ընթրեն եթէ կարճ խոտերուն վրայ կանգնուած կաննիեայ կտակ երկար վրանին տակը :

Ատաղազարդ պայծառ երկնից երևոյթը վրանին տակը ընթրելու որոշումը հաստատեց :

Իտալիոյ սովորութեան համեմատ դոյնողոյն լապտերներով սյարտիդին ծառուղիները կը լաւաւորէին , և սեղանը մտնելով և ծաղիկներով կը զարդարէին , ինչպէս որ սովորութիւն է այն երկիրներուն մէջ , ուր սեղանին այս զարդարանքն քիչ մը կը հասկրնան , որ ամեն զարդարանք նախամեծար է երբ կատարեալ եղած ըլլայ :

Տը Մորսէրֆ կամուհին խը վերջին հրամանները տալէ ետեւ սրահը մտած ժամանակը՝ հրաւիրեալները կամուհայն ազնիւ հիւրասիրութենէն և կամին նշանաւոր անունէն հրապուրեալ սրահները կը լեցուէին . վասն զի առաջուց գիտէին որ այս տնայտնութեան մէջ Մերսէտեւի լաւ ընտրողութեան շնորհիւր այնպիսի բաներ պիտի տեսնեն , որոնք պատմուելու և ոչտք եղած ժամանակը օրինակ ըլլալու արժանի պիտի ըլլան :

Տիկին Տանկլար քանի մը որ առաջ պատահածներէն խիտ անհանդիսա եղած ըլլալով աիկին տը Մորսէրֆի ստրահանդէսին երթալու կը վարանէր , երբ նոյն առտու խը կատար Աիլըֆօրի կառքին հանդիպեր էր :

Աիլըֆօր անօրնշան մը ըրաւ , և երկու կառքերը իրարու մտանցան , և դռնակներուն մէջէն

— Տիկին ար Մորսէրֆին պիտի երթար, այնպէս չէ՛, հարցաջ թագաւորի գործակալը ։

— Այ, պատասխանեց տիկին Տանկլար, անհանդիսա եմ ։

— Աղէկ չէք ընե՞ր, կրկնեց Ալլըֆօր, անշուշտ պէտք է որ զձեզ հան տեսնեն ։

— Ի՞ր կարծէք ։

— Անշուշտ ։

— Ուրեմն կ'երթամ — ։

Եւ երկու կառքերը իրենց ճամբան շարունակեցին ։

Ուտտի տիկին Տանկլար եկեր էր և ոչ միայն իւր անձնական զեւղեցիութեամբը այլ և իւր զարդերովը կը փայլէր ։

Սրահին մէկ դռնէն ներս մտած ժամանակը Մէրսէտէս ալ միտս տէն ներս կը մտնէր ։

Ղամտահին Ալպէրը զրկեց որ տիկին Տանկլարը զիմաւորէ ։

Ալպէր տիկնոջ մտեցաւ և անոր հազուտըր զովելէն ետև՝ իւր թևը անոր ներկայացուց և պատասխար տեղ մը տարաւ զինքը ։

Ալպէր իւր բոլորտիրը նայեցաւ ։

— Աջջիկս կը փնտռէք, ըսաւ տիկինը ժպտելով ։

— Այո՛, ըսաւ Ալպէր, արդեօք հեանքնիդ չբերելու անգթութիւնն ունեցայք ։

— Անհոգ եղիք, օրիորդ ար Ալլըֆօրը տեսաւ և անոր թևը մտաւ, ահա, ետևէս կու գան, երկուքն ալ սպիտակ շրջազգեստ հազած են՝ մէկը զամէլիայի և միւսը մկնականջի փունջ բունած քայց ըսէր ինձ . . . ։

— Եւ դուք զ՞ով կը փնտռէք, հարցուց Ալպէր ժպտելով ։

— Մօնթէ-Քրիսթոյ կամը այս իրիկուն պիտի չզայ ։

— Տասն ու եօթը, պատասխանեց Ալպէր ։

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք ։

— Ըսել կ'ուզեմ թէ դուք տասն ու եօթներորդն էք այս հարցումը ընող, կամը աղէկ գործ կը տեսնէ . . . կը շնորհաւորեմ զինքը . . . ։

— Ամենուն ալ այս նոյն պատասխանը տուիք ։

— Ա՛հ, իրաւունք ունիք, դեռ չպատասխանեցի ձեզ, անհոց

եղիք, տիկին, այն նորանշան մարդը պիտի ընդունինք. մենք առ
 ուսնձնաշնորհ մարդիկ ենք :

— Երէկ իրիկուն Օրէլային եկա՞ք :

— Ոչ :

— Կոմսը հոն էր :

— Նորէն տարօրինակ բան մը ըրա՞ն :

— Միթէ ուրիշ կերպ կրնայ ընել. Եսլէր Կալ ստորանոց ըսուած
 պարը կը պարէր, որուն վրայ Յոյն իշխանուհին զմայլած կ'երե-
 ւէր. պարէն ետև՝ կոմսը փունջի մը ծայրը շքեղ ազամանդ մատ-
 նի մը կապեց և պարող օրիորդին նետեց, որ երրորդ արարուա-
 ծին մէջ կոմսին պատիւ ընելու համար մասնին ձեռքը գրած ե-
 րևցաւ : Յոյն իշխանուհին ալ պիտի գայ :

— Ոչ, այն պատիւէն զրկուած ենք :

— Շատ աղէկ, զիս հոս թողուցէք և տիկին ար Վիլլիֆօրի քո-
 յըր գացէք, կը տեսնեմ որ ձեզի հետ խօսելու անհամբերութեան
 մէջ կը գտնուի — :

Ալպէր տիկին ամակլարի խոնարհութիւն մը ըրաւ և զէպ'ի տի-
 կին Վիլլիֆօր յառաջացաւ, որ երխտասարդը զեւ. իրեն չմտե-
 ցած բերանը բացեր էր խօսելու :

— Գրաւ կը գնեմ որ ձեր ըսելիքը զիտեմ, ըսաւ Ալպէր զան
 ընդմիջելով :

— Չեմ կարծեր, ըսաւ տիկին Վիլլիֆօր :

— Եթէ զուշակեմ, ճիշդը կը խոստովանի՞ք :

— Այո :

— Ձեր պատուո՞յն վրայ :

— Պատուոյս վրայ :

— Պիտի հարցնէք թէ Մոնթէ-Քրիսթոյ կոմսը եկած է կամ
 պիտի գայ :

— Ամենևին. այս միջոցիս զիս զբաղեցընողը անչէ, պիտի հար-
 ցնէի թէ Պ. Քրանդէն լուր մը ունի՞ք :

— Այո, երէկ նամակ առի :

— Ի՞նչ կ'ըսէ :

— Թէ նամակին հետ ճամբայ պիտի ելնէ :

- Շատ աղէկը հիմա կամսին համար բռէք :
- Կամար պիտի գայ , անհող եղիք :
- Գիտէ՞ք որ կամար ուրիշ անուն մը ունի :
- Ոչ , չէի գիտեր :
- Մտնի՞ք-Քրիսթո կղզիի մը անուն է , և կամար գերդաստա նական անուն մը տնի :
- Ամենին լսած չեմ :
- Արեմն ես ձեզմէ տեղի տեղեկութիւններ ունիմ , անոր անունը Չագոն է :
- Կարելի է :
- Մայրացի մ'է :
- Աս ալ կարելի է :
- Եւ նառայարդարի մը որդի :
- Այդ տեղեկութիւնները եթէ բարձր ձայնով պատմէիք , ամենուն ալ հաճելի պիտի երևէիք :
- Հնդկաստանի մէջ պատերազմի մէջ մտեր է . Թե սաղանիկէի մէջ հանք մը գտեր է , և Քարիզ եկած է հիմա Օթէոյլի մէջ հանքային ջուրերու աղբուր մը դանելու :
- Մեծ լուրեր են ասոնք , պիտի ներէ՞ք որ ուրիշի ալ պատմեմ :
- Այո՛ , բայց առանց ձայն հանելու և առանց անունս տալու :
- Ինչ պատճառաւ :
- Ըստ որում գրեթէ դադանիք մ'է :
- Ո՞վ ստացեր է այդ դադանիքը :
- Ոստիկանութիւնը : Կամսին անսովոր զնդութիւնը տեսնելով բոլոր Քարիզ յուզուած էր , և ոստիկանութիւնը երէկ իրիկուն այս տեղեկութիւնները ընդուներ է :
- Արեմն խնտ հարուստ ըլլալուն համար պիտի բռնէին զան :
- Եթէ ստացուած տեղեկութիւնները նպաստաւոր ըլլային , անոր շտիկար իր դաշիրը այն էր :
- Եսե՞զ կամս , և իւր վաանդէն տեղեկութիւն ունի :
- Չեմ կարծեր :
- Արեմն բարութիւն մը պիտի ընեմ եթէ խնայընեմ : Գալուն օրն պիտի ըսեմ անոր —

Այս միջոցիս՝ վառվառն աչօք, սև մազերով և փայլուն ընչաց-
քով գեղեցիկ երեսասարդ մը դալով՝ յարգանօք տիկին ար Վիլլը-
ֆօրը բարեկեց :

Ալպէր անոր ձեռքը թողմից :

— Տիկին, ըսաւ Ալպէր, պատիւ ունիմ ձեզ ներկայացնել օր-
Մաքսիմիլիէն Մորէլ, որ հեծելազօրաց հրամանատար և մեր ա-
մենէն ընտիր և մանաւանդ ամենէն քաջ պաշտօնատարներէն մէկն
է :

— Արդէն Օթէոյլ, Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին տունը պարօնը
տեսնելու ուրախութիւնը ունեցայ —, պատասխանեց տիկին ար
Վիլլըֆօր յայտնի պաղտմեամբ մը երեսը դարձնելով :

Այս պատասխանը մանաւանդ տիկնոջ ձայնը ողորմելի Մորէլին
սիրտը վիրտօթեցին, բայց միւս կողմը դառնալով՝ անոր փոխարէնը
ընդունեց. գրան քովը դեղանի և սպիտակ դէմք մը տեսաւ, ու-
րուն կապոյտ քաղցր աչքերը առանց յայտնի բան մը նշանակե-
լու իրեն յարած էին, ինչ ատեն ձեռքը բռնած փունջը մինչև
իւր շրթանց կը մտակցներ :

Մորէլ այս ողջոյնը այնչափ ազէկ հասկըցաւ, որ նոյն նայուած-
քով անոր նայելով, ինքն ալ թաշկինակը բերանը տարաւ, և եր-
կու կենդանի արձանները, որոնց սիրտը իրարու համար սաստիկա-
պէս կը բարախէր, և միայն սրահին երկայնութեամբ իրարմէ բաժ-
նուած էին, վայրկեան մը ինքզինքնին մտցան, և կամ այս լուիկ
մտածութեան մէջ վայրկեան մը սրահին բազմութիւնը շտեան :

Երկար ատեն այսպէս յափշտակուած պիտի մնային և մէկն ալ
պիտի չզիտէր իրենց կացութիւնը, եթէ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը
այն միջոցին սրահը չմտնէր :

Արդէն ըսած ենք որ կոմսը ուր որ երթար՝ կամ կեղծ և կամ
բնական հրապուրանօք ամենուն ուշադրութիւնը կը դրաւէր. ասոր
պատճառը ոչ իւր վայելուչ կտրուած բայց պարզ և առանց շքա-
նշանի սև թիկնոցն էր, ոչ անզարդ սպիտակ բաձկոնը և ոչ այն
տանազգեստը, որ ոտից այնպիտի քնքուշ ձև մը կու տար, որ ա-
մենուն ուշադրութիւնը կը դրաւէր, այլ իւր գիմաց ամզունութիւ-
նը, դուրջ սև մազերը, երեսին հանդարտութիւնն ու մարմութիւ-

նը, խորին և ախար նայուածքը, վերջապէս այն վայելուչ բերանն էր, որ սրտին մէջ խորին արհամարհանք մը ունենալը յայտնի կը ցույցնէր: ասէս այս սրտածառայ համար էր որ ամենուն նայուածքը անոր վրայ կը հաստատուէր:

Սրահին մէջ կարելի էր անորմէ աւելի գեղեցիկ մարդ մը գտնուէր, բայց անոր սէս յայտարար նշաններ ունեցող մէկը չկար: Թող ներուի մեղ այտպէս բնիւտս. կոմսին վրայ ամեն բան նշանակութիւն մը և իւր արժանաւորութիւնը ունէր. ըստ որում՝ օդատար բաներ մտածելու սովորութիւնը իւր գիմացը դժեբուն և իւր ամեն փոքր շարժմանցը անհամամատ վայելչութիւն մը և հաստատութիւն մը տուեր էր:

Ասիկէ զատ՝ մեր Բարիդեան ժողովուրդը այնչափ զարմանալի է, որ այս ամենուն ամենն ին ուշադրութիւն չէր ընէր եթէ անոնց տաւ կը անբառ. հարստութեամբ մը սոկեղծեալ գաղտնի սրտամութիւն մը չըլլար:

Ինչ և է՝ ամենուն ուշադրութեան առարկայն ըլլալով և իւր ծանօթներուն հետ լեկտէ ողջոյններ փոխելով՝ մինչև արկին Վորտէրֆի քովը յառաջացաւ, որ ծաղիւղարդ կրակարանին առջևը կանգնած ըլլալով, գրան գիմացը գրուած հայելիին մէջ անոր դալը տեսեր և զան ընդունելու սրտաբաստուէր էր:

Աստի պարկիշտ ժպտող մը անոր դարձած ժամանակը արդէն կոմսը իրեն մտնեցեր էր:

Անտարակոյս կարծեց որ կոմսը սխտի սկսի իրեն հետ խօսելու, միւս կողմէն կոմսն ալ անտարակոյս կարծեց թէ արկինը առաջ բերանը սխտի բանայ. բայց փոփոխակի լուս. կեցան, այնչափ սովորական ողջոյնները անտարակոյս անարժան կը համարէին իրարու, և զիրար բարեւելէն ետե՛ Գոնթէ-Գրիսթօ Ալպէրին դարձաւ, որ ձեռքը բացած իւր քովը եկեր էր:

— Մայրս տեսա՛ր, հարցուց Ալպէր:

— Հիմա զան ողջունելու պատիւը ունեցայ, ըսաւ կոմսը, բայց ձեր հայրը չտեսայ:

— Ահա հին է, տեսէք, այն երևելի մարդոց խմբեակին մէջ քաղաքական խնդիրներու վրայ կը խօսակցի:

— Ստոյց կ'ըսէք, հոն եղողները երևելի մարդիկ են, ես չէի
 դիտեր. և ինչ բանի մէջ երևելի են. դիտէք, պարոն, որ շատ
 տեսակ երևելի մարդիկ կը գտնուին :

— Անոնցմէ մէկը, այն բարձրահասակ նիհար մարդը դիտուն
 մ'է. Հուսիսի դաշտին մէջը մտղէզ մը գտած է, որ սովորականէն
 մեծ ողնայար մ'ունի, և եկած է այս գիւարը դիտնոց հաղորդելու :
 Անոր վրայ երկար վիճարանութիւններ տեղի ունեցան. բայց վեր-
 ջապէս բարձրահասակ պարոնը շահեցաւ : Աղնայարը դիտնոց մէջ
 մեծ շշուկ հանեց. նիհար պարոնը լոկ պատուոյ Աէզէսնի ասպետ
 էր, պաշտօնաւար անուանեցին զան :

— Ա՛հ, կը տեսնեմ որ արժանաւորապէս վարձատրուեր է. ու-
 թեմն եթէ ուրիշ ողնայար մ'ալ գտնէ, զինքը հրամանատար պի-
 տի անուանեն :

— Հաւանական է, ըստ Մորսէրֆ :

— Եւ ո՞վ կ'ընայ ըլլալ միւսը որ կանաչ գոյնով բանուած կա-
 պոյտ թիկնոց մը հագեր է :

— Այս թիկնոցը Հասարակապետութիւնը հնարած է, որ ինչպէս
 դիտէք արհեստէ չհասկընալով և ուղեւորով Ակադեմեաններուն միա-
 զգեստ մը տալ, Գաւիթ դերձակին ազաչեց որ զգեստ մը նկարէ :

— Ա՛հ, ուրեմն այս պարոնը Ակադեմեան է, ըստ Մօնթէ-
 ֆրիսթօ :

— Այո՛, ութ օրէ 'ի վեր դիտնոց ժողովին մասնակից է :

— Եւ ինչ է իւր արժանաւորութիւնն ու յատկութիւնը :

— Իւր յատկութիւնն է կարծեմ ճաղարներուն գլուխը դնդա-
 սեղներ խօթել, հաւերուն տորոն կերըննել, և շանց ողնայարի ծու-
 ծը կէտի սկրտով հանել :

— Եւ ասոր համար դիտութեանց Ակադեմիային մէջ կը գտնուի :

— Գաղղիական Ակադեմիային մէջ :

— Գաղղիական Ակադեմիան ինչ գործ ունի այդ բանին մէջ :

— Հիմա ըսեմ, կ'երևի թէ . . . :

— Իւր ըրած փորձերը դիտութեանց մեծ քայլ մը ընել տուն
 քսել կ'ուզէք անշուշտ :

— Այ, բայց խիստ ընտիր սճալ կը գրէ :

— Ուրեմն ճագարներուն զլուխը դնդասեղներ խօթելով, հաւերան սակրները կարմիր ներկելով և շուներուն ողնայարի ծուծը հանելով մեծ ծառայութիւն մը կը մատուցանէ — :

— Ալպէր սկսաւ ծիծաղել :

— Միւսը ո՞վ է, հարցուց կոմսը :

— Միւսը :

— Այո՛, երբորզը :

— Ծոպաւոր կապոյտ զղեստովը :

— Այո՛ :

— Կոմսին պաշտօնակիցն է, այն անձը, որ Ատենակալաց միազգեստ մը հնարելու առաջարկութեան ամենէն աւելի ընդդիմացաւ և յաջողեցաւ . ազատ օրագիրները իրեն դէմ խօսեցան, բայց վերջապէս հաշտուեցան անոր հետ, և հիմա կ'ըսեն թէ դեսպան պիտի անուանեն զինքը :

— Էւ ի՞նչ արժանաւորութեամբ ատենակալ եղած է :

— Երկու կամ երեք ծիծաղաշարժ դուստնական խաղեր յօրինելով, Սիւրբը օրագրին ընկերութեան չորս կամ հինգ բաժանորդութիւն ասնելով, և հինգ կամ վեց տարի շարունակ պաշտօնէն համար քուէ աալով :

— Հիմա շնորհք մը պիտի ընէք ինձ :

— Ի՞նչ կը խնդրէք :

— Կը խնդրեմ որ զիս այդ մարդոց շնորհայացքնէք, և եթէ անոնք ներկայացուիլ ուզեն, իմացնէք ինձ — :

Այս միջոցիս կոմսը զգաց որ ձեռք մը իւր թևին կը զոյճէր : Գլուխը դարձուց և Ա. Տանկլարը տեսաւ :

— Գո՛ւք էք, Ա. սեպուհ, բառ :

— Ինչո՞ւ զիս սեպուհ կ'անուանէք, ըսաւ Տանկլար . աղէկ գիտէք որ ես կարեւորութիւն չեմ տար տիտղոսիս : Գերակամը չեմ ես . այնպէս չէ, Ալպէր, դուք ձեր տիտղոսին կարեւորութիւն կու տաք :

— Անշուշտ, պատասխանեց Ալպէր, վասն զի եթէ դերակոմի տիտղոսը վրայէս հանեմ, բան մը չեմ տեսնար . բայց դուք եթէ ձեր սեպուհի տիտղոսն ալ զոհէք, դարձեալ միլիոնատէր մ'էք :

— Կարծեմ թէ Յուլիսի թագաւորութեան ժամանակ ամենէն ընտիր տիտղոսը այս է, կրկնեց Տանկլար :

— Գժբաղդաբար, ըստ Մօնթէ-Քրիսթօ, մարդս կրնայ սեպտ 5, Գաղղիոյ ատենակալ կամ Ակադեմեան ըլլալ, բայց ցմահ միլիոնաւոր՝ ոչ երբէք: Ըսածիս յայտնի ապացոյց են Ֆրանսրֆօրթի Ֆրանք և Բուլման, որոնք միլիոնաւոր էին, բայց մեանկացան:

— Ստոյգ կ'ըսէք, ըստ Տանկլար գոյնը նեակելով:

— Այս իրիկուն նամակէ մը այս լուրը ստացայ. անոնց վրայ գրեթէ միլիոն մը տնէի. բայց ժամանակին իմացած ըլլալով, առկէ գրեթէ ամիս մը առաջ ստակներս անոնց քովէն պահանջեցի:

— Անոնք իմ վրաս երկու հարիւր հազար Ֆրանք քաշած են, կրկնեց Տանկլար:

— Արեմն կ'իմացրեն՞ որ իրենց ստորագրութիւնը հարիւրին հինգ արժուութիւն ունի միայն:

— Այո, բայց ես շատ ուշ իմացայ, ըստ Տանկլար. անոնց ստորագրութիւնը պատուած եմ:

— Աղէկ, ըստ Մօնթէ-Քրիսթօ, այս երկու հարիւր հազար Ֆրանքն ալ միւսներուն քովը պիտի երթան. . . :

— Լուեցէք, այդ խօսքերը մի բանք հիմա, մանաւանդ Պ. Գալալլանթիի որդւոյն առջև. —, ըստ Տանկլար Մօնթէ-Քրիսթօյի մօտենալով, և այս խօսքերը ըսելէն ետև ժպտող մը երկաստարդին կողմը դառնալով:

Մորսէրֆ՝ կոմսին քովէն հեռանալով իւր մօրը հետ խօսելու դացեր էր:

Տանկլար Պ. Գալալլանթիի որդին բարեկեւո. համար կումնէն բաժնուեր էր:

Աւտի Մօնթէ-Քրիսթօ վալրիկեան մը մինակ մնաց:

Սրահին տաքութիւնը երթալով կը սաստկանար:

Սպասաւորները պտուղներով և պողպատակներով լցուած ասեճներով սրահներուն մէջ կը շրջագայէին:

Մօնթէ-Քրիսթօ թաշկինակովը քրտնալից երեսը սրբեց. բայց ախտն իւր առջևէն անցած ժամանակը ետ քաշուեցաւ և զովանալու համար բան մը չառու:

Տիկին աը Մորսէրֆ իւր աչքը Մօնթէ-Քրիսթօյի վրայէն չէր վերցուցած:

Ափսէին ձեռք շղպցնելը և ետ քաշուելու ժամանակ ըրած շարժումը դիտեր էր :

— Ալպէր, ըսաւ, բան մը ղիտեցիր :

— Ինչ բան, մայր իմ :

— Կոմսը մեր տունը երբէք ճաշել չուզեց :

— Այո՛, բայց իմ տուած նախաձաշու ընդունեց. ըստ որում այն նախաձաշով սկսաւ ընկերութեանց մէջ մտնել :

— Բու նախաձաշիդ գալով կոմսին տունը ճաշեց ըսել չէ, մըմնջեց Մէրսէտէս, և այս իրիկուն իսկ կը ղիտեմ որ բան մը չառաւ :

— Կոմսը շատ քիչ բան կ'ուտէ, մայր իմ — :

Մէրսէտէս ախրութեամբ ժպտեցաւ :

— Ենոր քովը դնա, ըսաւ, և ուրիշ ափսէ մը առջևէն անցած ժամանակ ստիպէ զան որ բան մը առնու :

— Ինչո՞ւ համար, մայր իմ :

— Այս շնորհքը ըրէ ինձ, Ալպէր —, ըսաւ Մէրսէտէս :

Ալպէր մօրը ձեռքը համբուրեց և դնաց կոմսին քովը նստաւ :

Առջիններուն պէս լեցուած ուրիշ ափսէ մը կոմսին առջևէն անցած ժամանակ Մէրսէտէս տեսաւ որ Ալպէր կ'ըստիպէր զան, մինչև իւր ձեռքը պաղպաղակ մը անոր կը ներկայացընէր. բայց կոմսը յամառութեամբ մերժեց զայն :

Ալպէր մօրը քով վերադարձաւ :

Կոմսուհւոյն գոյնը նետեր էր :

— Կը տեսնես, Ալպէր, ըսաւ, չընդունեց :

— Այո՛, բայց ինչո՞ւ հողդ կ'ընես :

— Գիտես, Ալպէր, կիները զարմանալի են. ուրախութիւն մը պիտի զգայի երբ կոմսին թան մը առնելը տեսնէի, եթէ նրան հասա մը իսկ ըլլար առածը : Բայց դույլէ Գաղղիական սովորութիւններէն չախորժեր, գուցէ ուրիշ բան մը կ'ուզէ :

— Ոչ ամենին, Կառլոյ մէջ ամեն բան ուտելը տեսայ, անշուշտ այս իրիկուն անհանգստութիւն մը ունեցած պիտի ըլլայ :

— Ասկէ զատ, ըսաւ կոմսուհին, գուցէ միշտ տաք կլիմաներու տակ ապրելով, ուրիշներուն չափ տաքութիւնը չզգար :

— Զեմ կարծեր, ըստ որում տաքութենէն ներուելուն վրայ

դանդառնէն իսկ լսեցի, և կ'ըսէր թէ ինչո՞ւ համար վանդակներն ալ չեն բանար, քանի որ պատահանները արդէն բացեր են :

— Ստուգիւ, ըստ Մէրսէտէս, հիմա այս միջոցով պիտի ստուգեմ թէ այս ըրածը գիտամո՞ք է թէ ոչ — :

Եւ սրահէն դուրս ելաւ :

Այսրկեան մը ետքը՝ վանդակատարները բացուեցան, և սրահին մէջ դանտաղները պատահանները զարդարող յասմիկներուն և բաղնիքներուն մէջէն լատարներով լուսաւորուած պարակզը և վրանին տակի պատրաստուած ընթրիքը տեսան :

Պարողք և պարուհիք, խաղամուք և խօսասէրք ուրախութեան ձայն մը հանեցին և ներս մտնող օդը հեշտանօք կը ծծէին :

Նոյն միջոցին Մէրսէտէս ներս մտաւ առաջուանէ աւելի գունատեալ, բայց իւր գիմաց վրայ քանի մը պարագայից մէջ նշանաւոր եղած հաստատամասութիւնը նկատուած էր :

Ուղղակի դէպ ՚ի իւր ամուսինը դնաց, որ խմբեակի մը կեղբոնը կը կաղմէր :

— Այս պարոնները հոս մի շղթայեր, պարոն կոմս, ըստ . եթէ խաղալ չեն սիրեր, գուցէ հոս խեղդուելէն աւելի պարակզին օդը վայելելը նախամեծար կ'ընտրեն :

— Տիկին, պարակզը առանձին չենք երթար, ըստ խիստ համարձակ ձեզ զօրապետ մը :

— Շատ աղէկ, ըստ Մէրսէտէս. հիմա ձեզ օրինակը տամ — :

Եւ Մօնթէ-Քրիսթոյի գառնալով,

— Պարոն կոմս, ըստ, հաճեցէք պատուել զիս ձեր թեք ինձ ներկայացնելով — :

Կոմսը այս պարզ խօսքերուն վրայ դրեթէ սարսալէն ետե՛ վայրկեան մը Մէրսէտէսին երեսը նայեցաւ :

Այս մէկ վայրկեանը փայլակի մը արագութիւնը ունեցաւ, բայց Մէրսէտէսի համար դարի մը շափ տեսց, այնչափ այն մէկ նայուածքին մէջ Մօնթէ-Քրիսթոյի ունեցած մտածութիւնները յայտանի կ'երևէին :

Կոմսը իւր թեք կոմսուհիին ներկայացուց, և մրտալարդերով ա. գամէլիաներով զարդարուած սանդուխներուն մէկէն միտանող վար իջան :

Իրենց ետևէն և սրտ սանդուխէն քսանի չափ ճեմնղներ ուրաշ
խա թեան բարձր ձայներով պարտէզը իջան :

Գ. Լ. ՈՒՒՍ ԺԲ

ՀԱՅՆ ՈՒ ԱՂԸ

Տիկին ար Մորսէրֆ իւր ընկերին հետ դէպ 'ի ծառուղի մը
յառաջացաւ , որուն երկու կողմը բարձրացած թմբի ծառերը դիրար
դիմելով կամարապատ ճամբայ մը կը կազմէին , և որու մէջէն ջեր-
մանոցը կ'երթուէր :

— Սրահին մէջ խիտ ասք էր , այնպէս չէ՛ , պարոն կումս , ը-
սաւ Մէրսէտէս :

— Այո՛ , տիկին , և շատ աղէկ մտածեցիք պատահաններն ու
վանդակները բանալ տալու — :

Այս խօսքերն ըսելով կումնը դիտեց որ Մէրսէտէտի ձեռքը իւր
բաղկին վրայ կը դողար :

— Բայց դու քայք բարակ շրջազգեստով և ձեր պարանոցը վաթ-
թած այդ շղաշուտեւով դուցէ՛ պաղիք , ըսաւ :

— Գիտէ՞ք ո՞ր կը տանիմ՝ դձեղ, ըսաւ կամուհին՝ առանց Մօն-
թէ-Քրիսթոյի խօսքին պատասխանելու :

— Այ, տիկին, բայց կը տեսնէք որ կը հնազանդիմ ձեզ :

— Այս ծառուղոյն ծայրը տեսնուած ջերմանոցը կ'երթանք — :

Կամը հարցընելու պէս Մէրսէտէսի երեսը նայեցաւ . բայց կոմ-
սուհին առանց խօսք մը խօսելու իւր ճամբան շարունակեց, կոմսն
ալ ձայն չհաննց :

Աւերջապէս ջերմանոցը հասան, որուն մէջ եղած զանազան գե-
ղեցիկ պատուինները արդէն յուլիսի սկիզբը հասունցեր էին, փառք
այն ջերմութեան աստիճանին, որով ջերմանոցները կը տալընեն՝
շատ անցամ' Բարիդի մէջ բացակայ եղած արևուն այն տարութեան
փոխանակելու համար :

Կամուհին Մօնթէ-Քրիսթոյի թեր թողուց, և գնաց մշկահաս-
տաղոյի որթէն ողկոյզ մը փրցուց :

— Ընդունեցէք այս ողկոյզը, պարնն կոմս, ըսաւ Մէրսէտէս
այնպիսի տխուր ժպտով մը, որ իւր աչաց ծայրը փայլած ար-
տասուքը կ'երևցնէր . դիտեմ որ մեր խաղողները Սիկիլիոյ և
Վիպրոսի խաղողներուն հետ չեն բաղդատուիր, բայց կը յուսամ
որ մեր Հիւսիսային խեղճ արևին համար ներողամիտ պիտի ըլլաք
մեզ — :

Կամը խոնարհութիւն մը ըրաւ և քայլ մը ետ քաշուեցաւ :

— Կը մերժէք, ըսաւ Մէրսէտէս դողդոջուն ձայնով մը :

— Տիկին, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ, մեծ խոնարհութեամբ
կ'ազալեմ որ ներէք ինձ, այդ խաղողը ամենևին չեմ սիրեր — :

Մէրսէտէս ողկոյզը դեպինը նետեց, Մօտակայ ծառի մը վրայէն
բնափր դեղձ մը կախուած էր, որ խաղողին պէս ջերմանոցին ար-
ուեստական տաքութեամբը հասունցած էր :

Մէրսէտէս թաշանման պաղին մօտենալով փրցուց զայն :

— Արեմն այս դեղձը ընդունեցէք —, ըսաւ :

Բայց կոմսը նոյն շարժումը ընելով մերժեց :

— Ա՛հ, այս ալ կը մերժէք, ըսաւ այնպիսի վշտալի ձայնով մը,
որ անոր հեծկլտալը չէր կրնար ծածկել. ստուղիւ խիստ դժբաղդ
եմ եղեր — :

Ըստ վրայ երևար լուծին մը տիրեց . խաղողին պէս դեղն
ալ առաջին վրայ գլորեցաւ :

— Գարնն կոմս, կրկնեց վերջապէս Մէրսէտէս թախանձազին նայուած լով մը Մոնթէ-Քրիսթոյի երեսը նայելով, արարացի սրտաւուչ սոխորտ թխն մը կայ որ մի և նոյն տանեաց տակը հայրն առաջին մասնակից եղողը մշանջննապէս՝ բարեկամ կ'ընէ :

— Գիտե՛մ, տիկին, պատասխանեց կոմսը. բայց հիմա Գաղղիան կը պանտիքը և ոչ Աբարիս, և Գաղղիոյ մէջ ալին ու հայրն մասնակցութենէն մշանջննապէս բարեկամութիւն չկայ :

— Բայց վերջապէս, ըսաւ կոմսուհին սրտի բարեխամութիւն նայուածքը Մոնթէ-Քրիսթոյի աչաց վրայ շարելով և խոր երկու ձեռքը գրեթէ չղաձուցութեամբ անոր թեւը բռնելով, բարեկամ կնք մենք, այնպէս չէ — :

Կոմսին արիւնը դէպ ՚ի խոր սիրար յորդեց, և մեռելատիպ գոնասեցաւ. արիւնը սրտէն կոկորդը ելնելով խոր այտերը պատեց, և խոր աչքերը շրայեալ մարդու մը պէս քանի մը մանրերկրորդ պղտոր կը անտէին :

— Անշուշտ բարեկամ կնք, տիկին, պատասխանեց կոմսը : Ե ինչո՞ւ բարեկամ պիտի չըլլանք — :

Կոմսին ձայնը տիկին աը Մարսէրֆի բողձոցած ձայնէն այնչափ հեռի էր, որ կոմսուհին երեսը դարձաց և այնպիսի հասաչանք մը հանեց, որ հեծութեան կը նմաներ :

— Շնորհակալ եմ —, ըսաւ Մէրսէտէս և խոր ճամբան շարուսնակեց :

Առանց խօսք մը խօսելու պարտէղին բուրբախրը շրջեցան :

— Գարնն, կրկնեց յանկարծ կոմսուհին տասը վայրկեան լռին շրջագայութիւն մը ընելէն ետեւ, ստոյգ է որ այնչափ բաներ անսամ, այնչափ ճամբորդութիւններ ըրած և այնչափ նեղութիւններ կրած էք :

— Այո՛, տիկին, խիստ շատ տառապանքներ կրեցի, պատասխանեց Մոնթէ-Քրիսթո :

— Բայց հիմա երջանիկ էք :

— Անտարակոյս, պատասխանեց կոմսը, ըստ որում մէկը իմ արտունջս չըսեր :

Արդի երջանկութիւննից կատարեալ է :

— Ներկայ երջանկութիւնս անցեալ թշուառութեանս կը հաստատարի, ըստ կոմսը :

— Ամենեին ամուսնացած չէք, հարցոց կոմսուհին :

— Ես ամուսնանամ, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ սարսալով, և ո՞վ ըստ ձեզ պոք խօսքը :

— Մէկը չըստ, բայց նորատի և դեղանի անձ մը շատ անգամ Օրէրային տանելնիդ ատեր են :

— Իշխանի աղջիկ մ'է ան, տիկին, զոր Աոստանդնուպօլսէն իբր դերի գնեցի, և ես աշխարհիս մէջ սիրոյ ուրիշ առարկայ մը չունենալու՝ ինձ որդեգիր ըրի զան :

— Արեմն առանձին կ'սպրիք :

— Այո :

— Քոյր . . . որդի . . . կամ հայր չունիք :

— Մէկը չունիմ աշխարհիս վրայ :

— Արեմն ինչպէս կրնաք սպրիլ առանց սիրոյ առարկայ մը ունենալու :

— Յանցանքը իմն չէ, տիկին, Մալթայի մէջ նորատի աղջիկ մը կը սիրէի և անոր հետ ամուսնանալու վրայ էի, երբ պատերազմը վրայ հասնելով ստիպուեցայ հեռանալ անորմէ : Կարծեցի թէ այնչափ կը սիրէ զիս որ մինչև դառնալս պիտի սպասէ և մինչև դերեզմանը ինձ հաւատարիմ պիտի մնայ : Բայց վերագարձիս՝ զան ամուսնացեալ զտայ : Քսան տարեկանը լրացնող ամեն մարդու պատմութիւնն է այս : Բայց ես դույ՛է ուրիշներէն աւելի տկար սիրտ մը ունէի, և ուրիշ մը գուցէ ինձի չափ չտառապէր — :

Աոմսուհին վայրկեան մը լուռ կեցաւ, ըստ որում յայտնի կ'երևէր որ շունչ առնելու պէտք ունէր :

— Այո, ըստ, մարդս մէկ անգամ կը սիրէ . . . և այն սիրոյն յիշատակը ձեր սրտէն ելած չէ . . . : Բայց անկէ՛ր վերայն կիներ ամենն ինչ տեսնիք :

— Ամենեին :

— Ամենեին :

— Ենոր գոնուած քաղաքը մէկ մ'ալ չվերագարձայ :

— Մալթա :

— Այո՛ , Մալթա :

— Աւրեմն Մալթա կը գտնուի :

— Կարծե՞մ :

— Եւ ձեզ այնչափ տառապանքներ պատճառելուն համար նե՛շ քեցկը անոր :

— Անո՞ր , այո՛ :

— Բայց միայն անո՞ր ներքեցիք . ուրեմն զան ձեզմէ բաժնողները միշտ կ'առէք — :

Կոմսուհին Մօնթէլ-Քրիսթոյի առջև կեցաւ . անուշահոտ խաղաղին մէկ մասը տակաւին ձեռքը բռնեք էր :

— Առէք , ըստ :

— Ամենեկն մշիհահոտ խաղաղ չե՞մ տանք : տիկին , նպատակաւորեց Մօնթէլ-Քրիսթօ այնպիսի կերպով մը որպէս թէ ամենեկն այնպիսի խօսք մը առաջէն եղած չէր իրենց մէջ — :

Կոմսուհին յուսակաւոր շարժումով մը ողկոյզը մօտակայ խիստաւորաց մէջ նեւանց :

— Անողբելի էք — , ժրմնջեց Մէրօէտէս :

Մօնթէլ-Քրիսթօ այս կշտամբանաց վրայ անդայ կեցաւ , որպէս թէ Քրեն տղղուած շրջաբ այն խօսքը :

Այն միջոցին Ալպէր դէոյ ՚ի իրենց կը վազէր :

— Ո՛հ , մայր իմ , ըստ , մեծ դժբաղդութիւն մը :

— Ի՞նչ կայ , ի՞նչ նպատակեցաւ , հարցոց կոմսուհին՝ աղէտաւրի երազէ մը արթնցածի պէս . դժբաղդութիւն մը ըսիր . իրօք՝ պէտք է որ դժբաղդութիւն մը պատահի :

— Այ . տը Ալիլըֆօրը եկաւ :

— Ետքը՞ :

— Իւր կինն ու աղջիկը տանիլ կ'ուզէ :

— Ի՞նչ պատճառտ :

— Ասան դի Սէն-Մէրանի տիկին մարբէղուհին Բարթօլ հասնել շտի իմացուցեր է որ այ. Սէն-Մէրան Մարտիլիայէն մեկնելով առաջին օթեանին մէջ մեռեր է : Տիկին Ալիլըֆօր զուարթութեան մէջ ըլլալով չէր ուզեր ոչ այս դժբաղդութեան հաստատու և ոչ մտիկ ընել իւր ամուսնոյն խօսքերը : Բայց օրինորդ Անյանթիւնն ու :

աաջին խօսքերէն ամեն բան զտշակեց, թէև Պ. ար Ախլըֆօր անորմէ զաղանի պահելու համար զգուշութիւններ կ'ընէր. այս զոյժը կայծակի հարուածի պէս աղլեց իրեն և նուաղեալ ինկաւ :

— Պ. ար Սէն-Մէրան օրիորդ Ալալանթինի կ'նշն է, հարցոց կամը :

— Օրիորդին հանին է. իւր թուր Գրանդին հետ ամուսնացընելու համար Բարիդ կու գար :

— Ինչ կ'ըսէք :

— Այս կերպով Գրանդին ամուսնութիւնը ետ կը մնայ, ըստ Ալպէր : Ինչու Պ. ար Սէն-Մէրան օրիորդ Տանկլարի ալ հանին չըլլար :

— Ալպէր, Ալպէր, ըստ տիկին ար Մորսէրֆ կշտամբական քաղցր ձայնով մը, ինչ կ'ըսես : Ո՛հ, պարոն կոմս, ըսէք անոր որ այս խօսքը չլայելէր, քանի որ կ'ակնածէ ձեզմէ — :

Ամուսնին քանի մը քայլ յառաջացաւ :

Մօնթէ-Գրիսթօ այնպիսի տարօրինակ նայուածքով մը և այնպիսի մտախորհ ու կեղծ զարմանքով մը անոր նայեցաւ որ կոմսուհին ետ դարձաւ :

Անոր ձեռքը բռնեց, ինչ տան իւր որդւոյն ձեռքն ալ կը սեղծ մէր և երկուքն ալ իրարու միացընելով,

— Բարեկամ ենք, այնպէս չէ՛, ըստ :

— Ո՛հ, ձեր բարեկամը, տիկին, ամենին այդ համարձակութիւնը չունիմ, ըստ կոմսը. բայց ամեն պարագայի միջ ձեր խոնարհ ծառան եմ — :

Ամուսնին սրտի անպատմելի անձկութեամբ մը անորմէ բաժնուեցաւ, և ասոր քայլ չըրած՝ կոմսը տեսաւ որ Մէրսէտէս իւր թաշկինակովը աչքերը կը սրբէր :

— Միթէ մօրս հետ անհամաձայնութիւն մը ունիք, ըստ Ալպէր զարմանքով մը :

— Ընդ հակառակն, պատասխանեց կոմսը, տեսաք որ ձեր տաշկը հիմա ըստ որ իրարու բարեկամ ենք :

Սրահը մտած ժամանակնին՝ Ալալանթին և Պ. ու տիկին Ախլըֆօր անկէ կը մեկնէին :

Աւելորդ է ըսել թէ Մորէլ իսկ անոնց ետեւն զուրս ելեր էր :

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ՏԻՆՈՆ ՏԸ ՍԷՆ-ՄԷՐԱՆ

Իբօք Գ. ար Վիլլիֆօրի տան մէջ Եւրոպային տեսարան մը տեղի ունեցեր էր :

Տիկին ար Վիլլիֆօր և Վալանթին պարահանդէսը երթալէն ետեւ՝ թաղաւորի գործակալը, որ իւր ամուսնոյն թախանձանքը մտիկ չընելով անոր ընկերանալ չուզեր էր, սովորութեանը համեմատ իւր դահլիճը քաշուեր էր ծրար մը թղթերով, որոնց քանակութիւնը կրնար ուրիշ մարդու օտարափ պատճառել, բայց անոնք իւր կենաց անգործ ժամերուն մէջ հազիւ կը բաւէին իւր աշխատութեան ցանկութիւնը յաղեցընելու :

Սակայն այս անգամ թուղթերը ձեռի համար կուտուած էին . քանզի Վիլլիֆօր աշխատելու գացած չէր այլ խորհելու . իւր դուռը դռնելով ու հրամայելով որ միայն խիստ կարեւոր գործ մը պատահած ատեն զան իրեն իմաց տան, իւր թեւթառին վրայ նստուել եօթը կամ ութ օրէ րի վեր իւր տիրութեան և դասն յիշատա-

կայ բաժակը յորդող պարագանները վերստին մի առ մի խորմեաց
մէջ ներկայացուց :

Այն ասան՝ փոխանակ խոր առջևը կուտուած թողթերը խառնե-
լու , խոր դրանոցին մէկ գորոզը քաշեց , անոր զաղանի մէկ ծակը
բացառ , և խոր մանաւոր թղթակցութեանց և տեղեկութեանց
թանկագին ծրարը հանեց , խոր քաղաքական ընթացքին , դրամա-
յին գործոց , անիրաւ դատաստանաց կամ գաղանի պիտահարու-
թեանցը մէջ խոր թշնամիներն եզոզներուն անունները միայն իրեն
ծանօթ գրերով անոնց մէջ կարգաւ նշանակած էր :

Հիմա որ թաղաւորի գործակալը սկսեր էր երկնչիլ , անոնց թի-
ւը ղինքը կը սարստօնցընէր , թէ և այն ամեն անունները , որչափ
և զօրաւոր և ահարկու ըլլային , շատ անգամ խոր ժողիւր շարժե-
քին , ինչպէս կը ժպտի լերան բարձրագոյն կատարը համող
ճամբորդը՝ երբ խոր ստորաւոր սրածայր ժայռեր , անկոխ ճանապարհ-
ներ և դահապէմներ կը տեսնէ , որոնց հետ այնչափ երկար ժա-
մանակ և գժուարութեամբ մրցեր էր նոյն բարձրութեան վրայ
հասնելու համար :

Երբ այն անունները վերստին խոր յիշողութեան մէջ ներկայա-
ցուց , ու անոնց ծանօթութիւնները վերստին աչքէ անցուց , քննեց ,
ու անոնց վրայ մտածեց , խոր դուրսը շարժելով ,

— Աչ , միմեաց , այս թշնամիներն մէկն ալ չիրնար այնչափ
համբերութեամբ և մեծ գժուարութեամբ մինչև ցայսօր սպասել ,
որպէս զի այս գաղանեաց մէջ ինձմէ վրէժ լուծելու գայ : Երբեմն ,
ինչպէս կ'ըսէ Համլէթ , խիստ խորունկ թաղուած գաղանեաց շշու-
կը գեանի տակէն կ'ելնէ , և շրջմուլի փոսփորական հուրերուն պէս
օդին մէջ յիմարութեամբ կը վազէ , բայց լսի բոց են անոնք , ո-
րոնք բռնկելով զմեզ կը շփոթեն : Կարելի է ֆորսային խոր պատ-
մութիւնը քահանայի մը պատմելով , քահանան ալ Գօնթէ-Քրիս-
թոյի պատմեց , և կոմսը ստոյգ տեղեկութիւն ստանալու համար ,

• • •

« Սակայն ստոյգ տեղեկութիւնը իրեն ինչ օգուտ պիտի ընէ ,
կրկնեց Ալլըֆօր վայրկեան մը մտածելէն ետե , սքարն Գօնթէ-
Քրիսթօ , կամ Պ. Զազան , Մալթայի նաւայարդարի մը որդին :

Թե սաղոնիկէի մէջ հանք գանողը այսպիսի արտօր, գաղանի և ա-
նօգուտ գործի մը վրայ տեղեկանալէն ինչ պիտի շահի : Արքայ
Պիւղոնիէն և լորտ Ախլճոբէն, այսինքն իւր բարեկամէն ու թշնա-
միէն ստացած իրարու հակառակ տեղեկութիւններն սա միայն ստոյգ,
ճիշդ և յայտնի կ'երևի որ ինծի հետ ամենևին ո՛ր և է ժամանա-
կի և ո՛ր և է պարագայի կամ առթի մէջ հաղորդակցութիւն ու-
նեցած չէ — :

Ախլճոբը այս խօսքերը խրովի կ'ըսէր բայց իւր ըսածներուն ալ
համալուած չէր :

Ամենէն ստեղծելի գաղանիքին երևան ելնելը չէր, քանզի կրնար
ուրանալ կամ պատասխան մը առալ :

Իրեն անհասկնալի մտածաւորը պատին վրայ արխներանգ
գրերով երեցած Մանէ, Թէկէ, Փաշէսը չէր, այլ զանոնք դժող
ձեռքին մարմինը կ'ուզէր ճանչնալ :

Այն միջոցին որ իւր սիրտը հանդարտեցընելու կը ջանար, և իւր
փառասիրութեամբ երազած այն քաղաքական ապագային տեղը՝ այն-
չափ երկար աստիճանի վեր քունի մէջ եղող թշնամին արթնցընելու
երկիւղին հետ մէկտեղ իւր անային ուրախութիւնները սահմա-
նող ապագայ մը կը դիտէր, իւր տանը գաւթին մէջ կառքի մը
ձայնը առաւ, ետքը տարիքը առած անձի մը հառաչելով և ող-
բալով սանդուխէն վեր ելնելը լսեց :

Ախլճոբը իսկոյն իւր դահլիճին պարզունակը բացաւ, և պատա-
տիկին մը առանց իւր դաւաւտար իմացընելու՝ ներս մտաւ իւր ցփսին
բազկին տակը առած և գլխարկը ձեռքը բռնած :

Իւր սպիտակացեալ մազերուն տակը դեղնած փղոսկրի նման ւռնոցն
ճակատը կ'երևէր. և իւր աչքերը, որոնց անկիւնները տարիքը խո-
րունկ խորշեր բացած էր, լացերէն ուռնալով գրեթէ աներեւոյթ
եղեր էին :

— Ո՛հ, պարոն, այս ինչ դժբաղդութիւն է, ըստ տիկինը, ես
ալ պիտի մնունիմ, այո՛, անշուշտ ես ալ պիտի մնունիմ — :

Այս խօսքերէն ետե գրան ամենէն մօտ թեւաթուին վրայ ինկաւ
և սկստ. հեծկլտալով ողբալ :

Ծառաները գրան սեմոց վրայ կանգնած և ներս մտնելու չհա-

մարձակելով Նուարթիի ձերունի ծառային կրնային, որ իւր տիրոջը սենեկէն այս ձայնը լսելով՝ վազեր եկեր, և միւս ծառաներուն ետին կանգներ էր :

Ախլըֆօր իւր գոզանչին քովը վաղեց, վասն զի եկողը տիկինն ար Սէն-Մէրանն էր :

— Այլ Տէր Աստուած, ինչ կայ, տիկին, հարցոյց անոր, ինչ շնոյց պատկառելի կը տաղնայիր. Պ, ար Սէն-Մէրան հետերնիդ չէ :

— Պ, ար Սէն-Մէրան մնաւ —, ըստ մարքեղոհին առանց երկարաբանելու և դիմե՛ք ապուշ նայուածքով մը :

Ախլըֆօր քայլ մը ետ քաշուեցաւ և ձեռքերը իրարու զարկաւ :

— Մեռաւ . . ., ըստ Ախլըֆօր կակաղելով, այսպէս յանկարծ մեռաւ . . . :

— Այլ օր առաջ, շարունակեց տիկինն ար Սէն-Մէրան, ճաշէն ետև միատեղ կառքը հեծանք, Պ, ար Սէն-Մէրան քանի մը օրէի վեր անհանգստութիւն մը ունէր, սակայն մեր սիրելի Ալալանթիինը տեսնելու բաղձանքը անոր ոյժ կու տար, և իւր անհանգստութիւնը բանի տեղ չդնելով ուղեց ճամբոյ ելնել, երբ Մարտիլիայէն վեց մղան անդին՝ իւր սովորական գեղահաստերը առնելէն ետև այնպիսի խորին քունի մէջ ընկողմեցաւ, որ բնական չէր երևէր ինձ, սակայն զան արթնցընելու կ'երկմախի, և տեսայ որ իւր գէ մըր կը կարմրէր և քունքին երակները սովորականէն աւելի սաստկութեամբ կը բարակէին : Գիշերը վրայ հասնելով և բան մը չտեսնելուս՝ թողուցի որ քնանայ. շատ չանցաւ՝ խորունկ և կսկծեցուցիչ ձայն մը հանեց երազի մէջ տաղնապող մարդու մը պէս, և յանկարծական շարժմամբ գլուխը դէպ 'ի ետև կախեց : Սենեկապանս կանչեցի, կառավարը կեցուցի, Պ, ար Սէն-Մէրանի անունը տուի, ողբելից սրուակս անոր քիթին բռնեցի, ամեն բան լինելը էր, ամառսինս մնաւ էր, և մինչև Երս անոր անշնչացեալ մարմնոյն քով մնացի — :

Ախլըֆօր սաշած և բերանը բաց մնացեր էր :

— Անտարակոյս բժիշկ մը կանչեցէր :

— Անմիջապէս, բայց ինչպէս որ ըսի՝ շատ ուշ էր :

— Այն, բայց դանկ կրնար հասկընալ թէ ողորմելի մարքեզը
ինչ հիւանդութեամբ մեռաւ :

— Ստիպալի կտթուած մը կ'երեւի ըստ բժիշկը :

— Եւ ինչ բրիք այն ասեմն :

— Պ. տը Սեն-Մէրան միշտ կ'ըսէր որ եթէ Բարիզէն հեռու
մեռնի, կը բաղձայ որ իւր մարմինը ընտանեացը շիրմին մէջ թա-
ղուի : Ասպարեայ արկղի մը մէջ գնել ատի դան և անորմէ քանի
մը որ ստջև անցայ :

— Ահ, խեղճ մայր իմ, ըստ Ա.իլըֆօր. այդպիսի մեծ դժբաղ-
դութենէ ետեւ ձեր այդ տարիքին մէջ ինչպէս կարող եղաք այդ
գործերը կատարել :

— Ատուած ոյժ տուա ինձ, ասկէ զատ՝ միթէ սիրելի ամուսինս
նոյնը պիտի չընէ՞ր ինձ ինչ որ ես իրեն ըրի : Անորմէ բաժնուելէս
ի վեր՝ կարծեմ թէ խենթեցած եմ, ալ չեմ կրնար լալ, ստոյգ
է այն խօսքը թէ իմ տարիքս եղողներուն արատաւ քր կ'ըսպատի,
սակայն ինձ այնպէս կ'երեւի թէ այսպիսի դժբաղդութեան մէջ ե-
ղողը սէտք է որ կարենայ լալ : Ա՛ր է Ալալանթին, պարոն, ա-
նոր համար մենք ճամբայ ելած էինք, կ'ուզեմ Ալալանթինս աես-
նել — :

Ա.իլըֆօր մտածեց որ խիստ տարադէպ պիտի ըլլայ եթէ Ալա-
լանթին պարահանդէսը գնաց ըսէ, ուստի մարքեզուհայն պատաս-
խանեց թէ իւր թոռը մօրտին հետ դուրս ելած է և իսկոյն մարդ
պիտի զրկէ զանոնք կանչելու :

— Հիմա շատով կանչել տուէք, պարոն, կ'աղաչեմ —, ըստ
տիկերնը :

Ա.իլըֆօր տիկին տը Սեն-Մէրանի թեւը իւր թնին տակը առաւ,
և անոր սենեակը տարաւ զան :

— Հանդտապէք, մայր իմ —, ըստ անոր :

Մարքեզուհին այս խօսքին վրայ զլուխը վերցուց և այն մարդը
տեսնելով, որ իւր այնչափ ցտած աղջիկը կը յիշեցընէր, որուն
կենդանի պատկերն էր Ալալանթին, անոր տուած մայր անունին
վրայ սիրտը շարժեցու, սկսաւ լալ և թեաթոռի մը վրայ ծնրալ-
ցրեալ իյնալով իւր պատկառելի զլուխը ծածկեց :

Վիլլիֆօր իւր կինն ծառաներուն պատուիրեց որ հոգ տանին ա-
նոր , ինչ ատեն ծերունի Պարուան ալ ահագողով իւր տիրոջը
քով կը վազէր . վասն զի ծերերը ուրիշ բանէ չեն վտանար , բայց
եթէ երբ կը աւաննն որ մահճը զիրենք թողլով ուրիշ ծերի մը
կեանքը վերջացուցած է :

Սէն-Մէրանի տիկինը միշտ ծնրադրեալ ջերմեանդու թեամբ ա-
զօթեւաւ ժամանակ՝ թաղաւորի գործակալը կառք մը բերել տուաւ
և ինքը անձամբ իւր կինն ու աղջիկը բերելու գնաց :

Պարահանդէսին սրահը մտած ժամանակ այնչափ դուռնատեալ կ'ե-
րէէր , որ Վալանթին անոր քովը վաղեց գոչելով .

— Ո՛հ , հայր իմ , դժբաղքու թինն մը պատահեցաւ արդեօր :

— Սիրելի հանդէս կաւ , Վալանթին , ըսաւ պարսն տը Վի-
լիֆօր :

— Հասցա հասչեկա՞մ — , հարցուց նորատի աղջիկը գողգղա-
լով :

Պ , տը Վիլլիֆօր պատասխանի տեղ թեւ իւր աղջկան ներկա-
յացուց :

Վալանթինի գլուխը թալկութեամբ դարձաւ :

Տիկին տը Վիլլիֆօր անոր օգնութեան հասաւ և իւր ամուսնոյն
հետ մինչև կառքը տարաւ զան :

— Տարօրինակ բան է այս , ըսաւ տիկին Վիլլիֆօր . որո՞ւ մտքէն
կ'անցնէր այսպիսի բան մը — :

Եւ բոլոր այս ընտանիքը այսպիսի անհնարին թախծութեամբ
սրահէն դուրս ելան և այն ուրախ գիշերին մնացեալ ժամերուն
վրայ սև քողի նման իրենց տրամութիւնը տարածեցին :

Սանդուխին վարի կողմը Վալանթին Պարուան տեսաւ , որ իրեն
կ'ըստատէր :

— Պ , Նուարթիէ այս իրիկուն զձեզ տեսնել կ'ուզէ , ըսաւ ցած
ձայնով մը :

— Հանիս տեսնելէս ետև կու գամ — , ըսաւ Վալանթին :

Նորատի աղջիկը իւր այս տկարութեանը մէջ հասկըցեր էր որ
այս ժամուս տիկին տը Սէն-Մէրանի պէտք ունեցած անձը ինքն
էր :

Վալանթինն իւր հանին անկողնոյ մէջ դտաւ ։

Անձոյն գրկընդխառնութիւն , թախճալից սրաի այտում , ընդհատեալ հատաչանքներ , կիզիչ արտառաք , ահա ասոնք էին այստեսակցութեան պատմուելու կարելի եղող մանրամասն պարագաները , տիկինն ար Վիլլըֆօր իւր ամուսնոյն թեկէն չբաժնուելով , ողորմելի այրի կնոջ առջև գոնէ ըսա երևութից ակնածանօք կեցեր էր ։

Վայրկեան մը ետքը՝ բերանը իւր ամուսնոյն ականջին մտանցընելով ,

— Չեր հրամանավը , ըսաւ , աւելի աղէկ է որ ես քաշուիմ , վասն զի իմ ներկայութիւնս գայե աւելի վշտադնէ ձեր զգրանչը — ։

Տիկինն ար Սէն-Մէրան անոր ձայնը լսեց ։

— Այո՛ , այո՛ , ըսաւ Վալանթինի ականջին , թող երթայ , բայց դուն քովս կեցիր — ։

Տիկինն ար Վիլլըֆօր դուրս ելաւ , և Վալանթինն ստանձին իւր հանիին անկողնոյն քովը մնաց . վասն զի թաղաւորի գործակալը այս անակնկալ մահուան վրայ վհատութիւն մը զգալով իւր կնոջը ընկերացաւ ։

Պ. Նուարթիէ տան մէջ եղած ձայները լսելով , ինչպէս ըսինք , իւր ձեր ծառան զրկեր էր որ օրասճառը ինչ ըլլալը իմանայ ։

Երբ Պարուա վերադարձաւ , Պ. Նուարթիէ իւր կենդանի և հանձարալի աչօքը հարցութորձ ըրաւ զան ։

— Ափսոս , պարոն , ըսաւ Պարուա , մեծ գժրադուրթիւն մը պատահեր է . տիկինն ար Սէն-Մէրան Բարիզ եկեր է , և իւր ամուսինը մեռեր է — ։

Պ. ար Սէն-Մէրան և Պ. Նուարթիէ իրարու հետ բարեկամական սերտ կապով մը կապուած չէին . սակայն ինչպէս յայտնի է՝ ձերքի մը մահուան գոյժը մեծ աղղկեցութիւն կ'ընէ ուրիշ ձերքի մը ։

Նուարթիէ աստապեալ և մտածութեանց մէջ ընկղմած մտքու մը պէս գլուխը կուրծքին վրայ կախեց , ետքը մէկ աչքը դոպեց ։

— Օրիորդ Ալաւանթինը կ'ուզէք — , ըստ Պարուս :

Նուարթիէ նշան ըրաւ թէ այո՛ :

— Պարահանդէսն է՝ ինչպէս որ գիտէք , քանզի փառաւոր հասարակեալն ձեզի մնաք բարե ըսելու — :

Նուարթիէ վերստին ձախ աչքը դոյնց :

— Չան տեսնել կ'ուզէք , այնպէս չէ՞ :

Ծերունին նշան ըրաւ թէ իւր փափայրը այն էր :

— Անշուշտ տիկին աը Մարտերֆի տունէն հիմա պիտի կանչեն զան . անոր դարձին կ'ըստեսեմ , և կ'ըսեմ որ ձեր քովը դոյս այս չէ՞ ուղածնիդ :

— Այո՛ — , պատասխանեց կաթուածահարը :

Ուստի Պարուսն Ալաւանթինի դարձին սպասեց , և ինչպէս ըսինք՝ իւր հասին փափայրը անոր իմացոյց :

Ալաւանթին ալ ձերունիին բաղձանքը կատարելու համար՝ անոր տեսնակը եկեր էր տիկին աը Աէն-Մէրանի տեսնակէն ելնելէն ետե , որ թէպէտ խիստ յուզուած էր , բայց վերջապէս յոգնութենէն ընկ՝ ձեւով ջերմոտ քունի մը մէջ ընկողմեցաւ :

Չեւքի հեռաորութեամբ փոքր սեղան մը մօտեցուցեր էին անոր , որուն վրայ շիշ մը նարնջի օշարակ , (որ իւր սովորական ըմպելիքն էր) և բաժակ մը դրեր էին :

Ասիկէ ետե՛ ինչպէս ըսինք՝ նորատի աղջիկը Նուարթիէ տեսնակը երթալու համար մարքէզուհայն անկողնին քովէն հեռացեր էր :

Ալաւանթին եկաւ ձերունոյն համրոյր մը տուաւ , և անոր խիստ խանդաղատանօք իւր երեսը նայելը տեսնելով , իւր աչքերէն վերստին արաստուք բղխելը զգաց , որոնց աղբիւրը ցամաքած կը կարծէր :

Ծերունին իւր նայուածքը անոր վրայէն չէր վերցընէր :

— Այո՛ , այո՛ , ըսաւ Ալաւանթին , ըսել կ'ուզես թէ հաստ միշտ պիտի սիրէ զիս , այնպէս չէ՞ — :

Ծերունին նշան ըրաւ թէ իւր նայուածքովը ճիշդ այն ըսել կ'ուզէր :

— Բարձրագոյն արայպէս է , կրկնեց Ալաւանթին , եթէ ոչ ինչ պիտի ըլլայի ես , ս'ի Աստուած իմ — :

Առառան ժամը մէկն էր . Պարուս, որ քնանալու մեծ վտփար
ունէր, զխաղաթիւն ըրաւ . որ այնպիսի վշտալի զիշեր մը ամեն
մարդ պէտք է որ հանգստանայ : Ծերունին չուզեց ըսել թէ իր
հանգստութիւնը իւր թուր տեսնելն էր : Աստի Ալալանթինը զրկեց
որ քնանայ . իրօք արտօնութիւնն ու յողնութիւնը նորաօր աղջկան
անհանգստութիւն մը պատճառեր էին :

Հետեւեալ առառ. Ալալանթին իւր հանիին սենեակը մանելով,
անկողնոյ մէջ դատուան . մարքէզուհայն տենդը մինչև այն ժամը
դադրած չէր . իւր աչքերը կրակի պէս կ'այրէին, և ջրային սաս-
տիկ յուզման մը ենթակայ եղեր էր :

— Ո՛վ Աստուած իմ, տակաւին անհանգիստ ես, սիրելի հա-
նիս, դոչեց Ալալանթին անոր անհանգստութեան նշանները տեսնե-
լով :

— Ո՛չ, աղջիկս, ոչ, ըստ տիկինն ար Սէն-Մէրան . բայց ան-
համբերութեամբ քեզ կ'ըստասէի որ հայրդ հոս կանչելու զրկեմ :

— Հայրս, ըստ Ալալանթին անհանգստութեամբ մը :

— Այո, խօսելիք ա՛նիմ անօր — :

Ալալանթին չհամարձակեցաւ իւր հանիին կամբին դէմ կենալ,
մանաւանդ որ պատճառը չէր գիտեր . վայրկեան մը ետքը Ալիլը-
ֆօր ներս մտաւ :

— Պարոն, ըստ տիկինն ար Սէն-Մէրան առանց դարձուածոյ
կերպեր բանեցընելու և իւր ժամանակին կարճութեանը վրայ վախ-
ցողի մը պէս, ինչ գրած էիր որ այս աղջիկը ամուսնացընելու
գիտաւորութիւն մը ունիք :

— Այո, տիկին, պատասխանեց Ալիլըֆօր . զիտաւորութիւննիս
հաստատուեցաւ, և դաշինք մը եղաւ :

— Փեսայտցութիւն անունը Պ. Ֆրանզ ա՛նչքինէ է :

— Այո, տիկին :

— Այն ա՛նչքինէ զօրապետին որդին է, որ մեր կողմնակիցն էր,
և Յափշտակչին Ելլպա կզգիէն դառնալէն քանի մը օր առաջ
սպաննուեցաւ :

— Ճիշդ ան է :

— Ժաղօպէնի մը թուան հետ այս ամուսնութիւնը ընելու գրծ
կամութիւն չ'ցուցըներ :

— Բարեբաղդարար մեր քաղաքական երկպառակութիւնները մեր ջանքած են, մայր իմ, ըստ Ախլըֆօր, պարոն ա'էրինէ իւր հօրը մահուան ժամանակ գրեթէ մանուկ մ'էր, հազիւ թէ Պ. Նուարթիէն կը ճանչնայ, և անտարակոյս եթէ ոչ ուրախութեամբ, գոնէ անտարբերութեամբ պիտի անանէ զան :

— Այնչափ կը անանէք այս ամուսնութիւնը :

— Ամեն կերպով :

— Երիտասարդը բնչպէս է :

— Ամենուն յարգանքը կը վայելէ :

— Յարմար է :

— Խիստ պատուար ճանչցուած երիտասարդներն մին է — :

Այս ամեն խօսակցութեան միջոցին Ալալանթին անձայն կեցեր էր :

— Ուրեմն, ըստ տիկիննոր Աէն-Մէրան քանի մը մանրերկրորդ մասածէն ետեւ, պէտք է որ շուտով կատարենք, քանզի ասրեւ ըստ ժամանակս կարճ է :

— Ինչ կ'ըսէք, տիկին, ինչ կ'ըսես, հանին, գոչեցին միատեղ Պ. Ախլըֆօր և Ալալանթին :

— Ես գիտեմ ինչ կ'ըսեմ, կրկնեց մարքէզուհին : պէտք է որ անպարէք, որպէս զի քանի որ Ալալանթին մայր չունի, գոնէ իւր հանդիս օրհնութիւնը աւանտ : Քանզի ինձմէ զատ մէկը չունի իմ սղորմելի Ռէնէ ազնկանս կողմանէ, զոր գուք այնչափ շուտով մտնուցար, պարոն :

— Ա՛հ, տիկին, ըստ Ախլըֆօր, կը մտնաք որ այս խեղճ զուկին կորնցուցած մօրը տեղ ուրիշ մայր մը տալ պէտք էր :

— Մօրու մը երբէք մօր տեղը չկրնար բռնել, պարոն, բայց խնդիրը ատոր վրայ չէ : խնդիրը Ալալանթինի ամուսնութեան վրայ է. մեռեալները հանգարտ թողունք — :

Այս ամեն խօսքերը այնպիսի ձայնով մը արտասաներ էր, որի զրեթէ զաւանցութեան կը նմանէր :

— Չեր փափարը լիովին պիտի կատարեմ : տիկին, ըստ Ախլըֆօր, մանուանդ որ իմ բաղձանքս ալ ձերինին համաձայն է : Պ : Քրօնգ ա'էրինէն Բարիգէ հասնելուն պէս : : :

— Սիրելի Հանիս, ըստ Ալալանթին, միմէ պատշաճութեանց պիտի չնայինք, մեր սուղը պիտի չյարգենք . . . այսպէս շարագուշակ ժամանակի մէջ կ'ուզէք ամուսնութիւնը կատարել :

— Ձտակս, ընդմիջեց մարքեղուհին աշխուժիս, հեռացուր մտքէդ այդ դուհի մասածութիւնները, որոնք տկարամիտներու արգելք կ'ըլլան իրենց ապագան ապահովելու : Աս խի մայրս մահուան անկողնոյ մէջ եղած ժամանակ ամուսնացայ, բայց այս պատճառաւ ալ դժբաղդ չեղայ :

— Գարձեալ մեռնելու խօսք կ'ընէք, տիկին, կրկնեց Ախլըֆօր :

— Այո, գարձեալ կ'ընեմ, . . . բայց դուք չէք հասկընար, ես պիտի մեռնիմ կ'ըսեմ. և մեռնելէս առաջ կ'ուզեմ փեսաստեանել, կ'ուզեմ պատուիրել անոր որ իմ թոռս երջանիկ ընէ : կ'ուզեմ անոր աչքերէն իմանալ թէ ինչ հնազանդելու է : Աերջայէս կ'ուզեմ ճանչնալ զան, շարունակեց Հանին, որդէս զի եթէ արժանաւոր մէկը չէ, գերեզմանիս մէջէն դամ զինքը անսնելու :

— Տիկին, ըստ Ախլըֆօր, հեռացուցէք ձեր մտքէն այդ յուզեալ գազափարները, որոնք գրեթէ յիմարտութեան կը տանին : Մեռեալները իրենց գերեզմանին մէջ պտակելնուն պէս առանց երբէք անկէ ելնել կարենալու կը ննջին :

— Ահ, այո, այո, Հանգարտեցուր սիրող, սիրելի Հանիս, ըստ Ալալանթին :

— Եւ ես կ'ըսեմ, պարոն, թէ ձեր կարծածին պէս չէ. այս իրիկուն սոսկալի քուն մը քնացայ. քանզի հոգիս մարմինէս բաժնուած կըր անտէր. աչքերս, զորոնք բանալու կը ջանայի, տկամայ կը գոցուէին. զիտեմ որ այս բանս ձեզ անկարելի պիտի երևի, մանտանդ ձեզ, պարոն, հաւատացէք որ տիկին Ախլըֆօրի հաղտելու գահընթին մէկ դուռն եղած անկիւնէն սպիտակ ստուերի մը անշշուկ ներս մտնելը և նոյն ձեր կանգնած տեղը զալըր գոցալօքս տեսայ — :

Ալալանթին վախնալու ձայն մը հանեց :

— Ձձեզ տաղանդեղնողը ջերմն էր, տիկին, ըստ Ախլըֆօր :

— Դուք մի հաւատար եթէ կ'ուզէք, բայց ես ըսածիս վրայ առ

պահապարհեմ. սպիտակ ստուեր մը տեսայ, և անշուշտ զղայարան-
նացս միայն մէկուն վկայութեանը հաւատալու համար այդ բաժա-
կին շարժիլը ընչի, այ՛, այդ սեղանին վրայ եղող բաժակին:

— Ա՛հ, սիրելի հանի, երազ մ՛էր այդ:

— Ամենին երազ չէր. վասն զի ձեռքս զանգակին երկնցուցի և
և զայն հնչեցուցած ժամանակս ստուերը աներևոյթ եղաւ: Սենե-
կապանը այն ստեն այս ճրագով ներս մտաւ:

— Արեւմն մարդ մը տեսար:

— Արուականները միայն անոնց կ'երևին որոնք որ պէտք են տես-
նել. անշուշտ իմ ամուսնոյս հողին էր, և եթէ ամուսնոյս հողին զիս
կանչելու կու գայ, ինչո՞ւ համար իմ հողիս աղջիկս պաշտպանե-
լու պիտի չգայ: Յարարերութեան կտայր կարծեմ առելի ուղղակի
է:

— Ա՛հ, տիկին, ըսաւ Ալիքֆօր ականայ սիրտը շարժելով, վեր-
ջացուցէք այդ տխրային խօսքերը. դուք մեզի հետ պիտի ապրիք,
տակալին երկար ժամանակ և երջանիկ պիտի ապրիք, և մենք պի-
տի սիրենք ու յարգենք զձեզ և պիտի ջանանք մոցընել. . . :

— Երբէք, բնաւ ամենին, ըսաւ մարքեղուհին: Ա. տ՛ւրինէն
երբ պիտի վերադառնայ:

— Այրիկեանէ վայրիկեան անոր կ'ըստասենք:

— Շատ աղէկ. գալուն պէս՝ իմացուցէք ինձ: Շատ բնինք, ա-
ճապարենք: Ասիկէ զաս՝ կ'ուզեմ նօտար մ'ալ տեսնել, որպէս զի
բոլոր մեր ինչքը Աւլանթիինն ըլլալը սպահովեմ:

— Ա՛հ, մայր իմ, մրմնջեց Աւլանթիին իւր շուրթերը հանիին
կիզիչ ճակտին յարելով. զիս մնացընել կ'ուզես. ջերմի վրայ է
տակալին. քեզի պէտք եղածը նօտար մը չէ, այլ բժիշկ մը:

— Բժիշկ մը, ըսաւ մարքեղուհին ուսերը թոթվելով. ես հի-
ւանդ չեմ, միայն ծարաւութիւն ունիմ:

— Ի՞նչ կ'ուզես խմելու, բարի հանիս:

— Գիտես որ միայն նարնջի ոշարակ կը խմեմ միշտ: Բաժակս
սեղանին վրայ է, ինձի տուր, Աւլանթիին —:

Աւլանթիին բաժակը լեցուց և դրեթէ սոսկումով մը տաւա զայն
ու իւր հանիին ներկայացուց. վասն զի մարքեղուհին կը սնոգէր որ
այս նոյն բաժակը ստուերը բռնե՞ր էր:

Մարքեզուհին 'ի մի ումոյ պարպեց զայն :

Ետքը գլուխը բարձին դրաւ կրկնելով .

— 'Կօտարը , 'կօտարը կանչեցէք — :

Պ. ար Ալիքֆօր գօրս ելաւ , Աւլանթին իւր հանիին անկողնոյն քովը նստաւ :

Աերևէր թէ ողորմելի աղջիկն ալ խիտտ պէտք ունէր այն բժշկին , որ իւր հանիին համար կանչելու առաջարկեր էր :

Բոցսնման կարմրութիւն մը իւր այտերուն խնձորը կ'այրէր , հետալով շունչ կ'առնար և երակը ջերմօտի պէս կը բարախէր :

Պատճառը այն էր որ թշուառ աղջիկը կը մտածէր թէ ինչ յուսահատութեան մէջ պիտի իյնար Մարտիմիլիէն երբ իմանար որ տիկին ար Սէն-Մէրան փոխանակ իւր բարեկամներէն մէկն ըլլալու , զինքը չձանչցած՝ իւր թշնամին եղեր էր :

Որչափ անդամ՝ Աւլանթին մտածեր էր որ ամեն բան իւր հանիին պատմէ , և բնաւ երկմտելու չէր եթէ Մարտիմիլիէն Մորէլին անանը Ալպէր ար Մորսէրֆ կամ Ռատու ար Շաթօ-Ուրնօ ըլլար , սակայն Մորէլ հասարակ ժողովողինէ յառաջ եկած էր , և ազնուատոհմ չեղողներուն տը Սէն-Մէրանի մարքեզուհւոյն ունեցած արհամարհանքը Աւլանթին շատ աղէկ կը ճանչար :

Այս գաղտնիքը անօգուտ սեղը յայտնելը աղէկ զխանալով , Աւլանթին ամենին չհամարձակեցաւ երևան հանել զայն . քանզի իւր հայրն ու մօրուն այս գաղտնիքը իմանալնուն պէս՝ ամեն բան պիտի կորսուէր :

Գրեթէ երկու ժամ այսպէս անցաւ . տիկին ար Սէն-Մէրան տողնապեալ և յուզեալ քունով կը քնանար , երբ 'կօտարին գալը իմացուցին :

Թէև այս լուրը խիտտ ցած ձայնով իմացուցեր էին , 'բայց տիկին ար Սէն-Մէրան զայն լսելով իւր գլուխը բարձրացուց .

— 'Կօտարը բոխք . թող զայ , ըսաւ , թող զայ — :

'Կօտարը դրան առջևը ըլլալով ներս մտաւ :

— Գնա , Աւլանթին , ըսաւ տիկին ար Սէն-Մէրան , ու զիս պարոնին հետ առանձին թող :

— Բայց , մայր իմ' . . . :

— Գնահ, դնահ — :

Նորաստի աղջիկը իւր հանինն ճակատը համբուրեց և աչքերը թաշկինակովը գոցելով գուրս ելաւ :

Գրան առջև սենեկատանը տեսաւ, որ բժշկին գալը և սրահին մէջ սպասելը իմացուց :

Վալանթին արտորնօք վար իջաւ :

Բժիշկը ընտանիքին բարեկամը և ժամանակին ամենէն ճարտար բժիշկներէն մէկն էր. Վալանթինը շատ կը սիրէր, վասն զի ահոր աշխարհքը գալը տեսեր էր :

Գրեթէ օրտոբ գալը Վալանթինը հասակաւ աղջիկ մը ունէր, որ կուրծքի հիւանդութիւնն ունեցող մայրէ մը ծնած էր. մինչև անոր աշխարհքը գալը իւր կնոջ կեանքը վասնզի մէջ էր :

— Բարի եկաք, սիրելի Պ. տ'Ավրինեի, ըսաւ Վալանթին, մեծ անհամբերութեամբ ձեզ կ'ըստասէինք, բայց նախ ըտեք, ինչպէս են Մասարէն և Անթուանէթ — :

Մասարէն Պ. տ'Ավրինեիի աղջիկն էր և Անթուանէթ անոր եղբոր աղջիկը :

Պ. տ'Ավրինեի տրտմութեամբ ժպտեցաւ :

— Անթուանէթ շատ աղէկ է, ըսաւ, և Մասարէն բաւական լաւ վիճակի մէջ կը գտնուի : Զիս ինչո՞ւ կանչեցիք, սիրելի աղջիկս, ոչ ձեր հայրը հիւանդ է և ոչ տիկին տը Վալանթինը : Մեր ջղաշին հիւանդութենէ ազատ չըլլալնիս յայտնի է, ուստի չեմ կարծեր որ այնպիսի բանի մը համար կանչեք զիս, որ մեր երեւակայութենէն գուրս ըլլայ — :

Վալանթին կարմրեցաւ :

Պ. տ'Ավրինեի շատ անգամ ճիշդ գուշակութիւն կ'ընէր. ըստ որում մեկուն բարոյականէն բնականը զննող բժիշկներէն մէկն էր :

— Ոչ, ըսաւ Վալանթին, հանիս համար կանչեցիք զձեզ մեզ պատահած դժբաղդութիւնը իմացաք, այնպէս չէ :

— Բան մը չեմ գիտեր, ըսաւ Պ. տ'Ավրինեի :

— Ափսոս, ըսաւ Վալանթին իւր հատաչանքը զսպելով, հաւս մեռաւ :

— Պ. տը Սէն-Մէրանը :

— Այո :

— Յանկարծազն :

— Յանկարծական կաթուածէ մը :

— Կաթուածէ մը, կրկնեց բժիշկը :

— Այո, ողորմելի հանիս ալ, որ իւր ամուսինէն երբէք բաժնուած չէր, այնպէս կը կարծէ թէ Պ. ար Սէն-Մէրան գինըք միւս աշխարհէն կը կանչէ, և թէ ինքն ալ անոր քովը պիտի երթայ : Ասղաշեմ, Պ. Ալբրինի, աղէկ հոգ տարէք հանիս :

— Ա՛ր է հիմա տիկինը :

— Նուարին հետ իւր սենեակը կը գանուի :

— Պ. Նուարթիէն ինչպէս է :

— Միշտ նոյն վիճակին մէջն է. խելքը կատարեալ կենդանի է : Բայց ինքը նոյն անշարժութեան և նոյն համբուրթեան մէջ կը գանուի :

— Եւ ձեզի համար նոյն սէրը ունի, այնպէս չէ, սիրելի դուստր :

— Այո, ըսաւ Վալանթին հառաչելով, զիս շատ կը սիրէ :

— Եւ ո՞վ շիրեր գձեց — :

Վալանթին տիրութեամբ ժպտեցաւ :

— Եւ ինչ է ձեր հանիին հիւանդութիւնը :

— Զղային զարմանալի յուզումնք մը, և տարօրինակ ու անհասկնալի քուն մը ունի. այս առտու կը պնդէր թէ իւր քունին մէջ իւր հոգին տեսեր էր, որ քնացած մարմնոյն վրայօք օդին մէջ կեցեր էր. զառանցութիւն մ'է այս, կը հաստատէ նաև թէ որդուականի մը իւր սենեակը մանկը տեսեր, և անոր իւր բաժակին զպշիւր լսեր է :

— Զարմանալի բան, ըսաւ բժիշկը, չէի գիտեր որ տիկին ալ Սէն-Մէրան կը զառանցէ :

— Ես իսկ առաջին անգամն է որ կը տեսնեմ, ըսաւ Վալանթին. այս պատճառաւ շատ վախշուց զիս. կարծեցի թէ խնթեցաւ. հայրս կը ճանչնաք, պարոն, և գիտէք թէ որչափ ծանր բնութիւն մը ունի, հօրս անցամ' մեծ ազդեցութիւն ըրաւ :

— Հիմա կը տեսնենք, ըսաւ Պ. Ալբրինի. ըսածնիդ տարօրինակ կ'երևի ինձ — :

Նոտարը մարքեղուհոյն սենեկէն մկնելով, ծառաները եկան Վալանթինի իմացուցին որ իւր հանին առանձին կը գանուի :

— Վեր ելիք, ըստ բժշկին :

— Դուք պիտի շղատք :

— Ես չեմ համարձակիր վեր ելնելու. ըստ որում հանիս հրաման չունէր որ ես զձեզ կանչեմ. ասկէ զատ՝ ինչպէս որ կ'ըսէք՝ ես ալ խռոված և անհանդիստ եմ. քիչ մը պարտեզը պիտի իջնեմ պտրտելու որ շունչ առնում — :

Բժիշկը Վալանթինի ձեռքը թռթռեց և մարքեղուհոյն սենեակը ելաւ, ինչ ատեն նորաստի աղջիկը պարտեզը իջաւ :

Հարկ չէ բսել թէ Վալանթինի սիրելի շրջադայութիւնը պարտեզին սր կողմն էր : Քանզի նորաստի աղջիկը տան բոլորտիքը շրջապատող ծաղկոցին մէջ երկու կամ երեք անգամ շրջադայելէն, և իւր կուրծքը կամ մազերուն մէջ անդադրելու համար վարդ մը փրցընելէն ետե՛ դէպ 'ի նստարանը տանող սառեբաւոր ծառուղին կ'երթար, և անկէ վանդակներուն կը մօտենար :

Եյս անգամ Վալանթին ըստ սովորութեան իւր ծաղկանց մէջ երկու կամ երեք դարձ ըրաւ, բայց առանց անոնցմէ փրցընելու :

Իւր սրաին սուղը չէր ներեր որ այս անգամ այն պարզ դարզը իւր վրայ կրէ :

Վալանթին վանդակներուն մօտեցած ժամանակ իրեն այնպէս կ'երեւէր թէ իւր անունը կը լսէ :

Այն ատեն զարմանալով կանգ առաւ :

Բայց ձայնը աւելի որոշ իւր ականջին հասնելով, Մարտիմիլիէնինը ըլլալը ճանչցաւ :

ԽՈՍՏՈՒՄԸ

Իրօք Մորէլի վրայ առջի իրիկունէն 'ի վեր կենդանութիւն չէր մնացեր :

Մայրերու և սիրահարներու յատուկ եղած բնազգուժով գոշակեր էր որ տիկին ար Սէն-Մէրանի գալուտէն և մարբէզին մահուանէն ետև՝ իւր սիրոյն նկատող դէպք մը տեղի պիտի ունենար Ախլըֆօրի տան մէջ :

Ինչպէս որ պիտի տեսնենք, իւր նախազգուշութիւնները ստոյգ էին, և զինքը շագանակենիներուն տակի վանդակաց առջև դողով ու սարսափով տանողը պարզ անհանգստութիւն մը չէր :

Ալալանթին չէր գիտեր որ Մորէլ իրեն կ'ըստատէ, անոր գալուտեան սովորական ժամը հասած չէր, ուստի բարեբաղդութիւն մը կամ թէ ըսենք երջանիկ համազղացութիւնն էր որ նորատի աղջիկը պարտեղը կ'առաջնորդէր :

Մորէլ օրիորդը տեսնելուն պէս՝ կանչեց զան, և Ալալանթին անոր մօտեցաւ :

— Այս ժամուն դուն ես հոգ, սիրելիս, ըսաւ աղջիկը :

— Այո՛, խեղճ սիրահիս, պատասխանեց Մորէլ. դէշ լուրեր առնելու և բերելու եկայ :

— Ուրեմն զժրողգութեանց տուն մ'է այս, ըսաւ Ալալանթին ըսէ, Մաքսիմիլիէն : Բայց արդէն ընդունած վիշտերս բաական չե՛ն արգեօք :

— Սիրելի Ալալանթին, ըսաւ Մորէլ իւր սրտի յուզմունքը հանդարտեցնելու ջանալով, մտիկ ըրէ ինծի, կ'աղաչեմ. վասն զի քեզի ըսելու քնքրա կարեոր բաներ են. երբ զքեզ ամուսնացնելու միտք ունին :

— Մտիկ ըրէ, ըսաւ Ալալանթին, քեզմէ բան մը պահել չեմ ուզեր : Մաքսիմիլիէն : Այս առտու ամուսնութեանս խօսքը ըրին :

և հանիս, որուն վրայ յոյս դրած էի իմ միակ պաշտպանս կարծեւում, ոչ միայն այն ամուսնութեան հաւանութիւն կու տայ, այլ և այնչափ կը փութացնէ զայն, որ միայն ա՛նչբինէին դարձը կը յազարէ: և անոր հանեւումն հեռեւալ օրը ամուսնութեան դաշինքը պիտի ստորագրուի —:

Արտաճմլիկ հառաչանք մը երիտասարդին սիրտը ունեցոց, և տխրութեամբ ու երկար ժամանակ նորափ աղջկան երեսը նայեցաւ:

— Ախոս, կրկնեց ցած ձայնով, սոսկալի բան մ'է երբ մարդ իւր սիրած կնոջ բերնէն այս խօսքը կը լսէ թէ՛ «Բա. տանջանացդ ժամը որոշուած է և քանի մը ժամէն տեղի պիտի ունենայ, բայց ինչ ընենք, պէտք է որ համբերենք, և իմ կողմանէս ընդդիմութիւն մը պիտի չընեմ»: Քանի որ դաշնագիրը ստորագրելու համար միայն պ. ա՛նչբինէին կ'ըստասեն, քանի որ անոր հանեւումն հեռեւալ օրը անորը պիտի ըլլաս, ուրեմն վաղը ձեռքդ պ. ա՛նչբինէին պիտի տաս, ըստ որում՝ այս առտու Բարիւղ հասաւ ան —:

Վալանթին հառաչանք մը հանեց:

— Ժամ մը առաջ Մօնթէ-Բրիսթոյ կոմսին առնն էի, ըսաւ Մարէլ, ու ձեր խօսքը կ'ընէինք. կոմսը ձեր ընտանեաց վշտակից կ'ըլլար, ու ես միայն քեզի ցաւակից կ'ըլլայի, երբ յանկարծ բակին մէջ կառքի մը ձայնը լսեցի: Մինչև այն վայրկեանը նախադրացութեանց չէի հաւատար, Վալանթին, բայց հիմա պէտք է որ հաւատամ. այն կառքին ձայնը ինձ սարսուռ մը պատճառեց. շատ շանցաւ՝ սանդուխին վրայ ոտից ձայներ լսեցի: Հրամանատարին բարձրահնչուն ոսնաձայնը այնչափ սարսափ պատճառած չէր Տոն Ճոմանէին, որչափ անոր քայլերուն ձայնը ինձ պատճառեց: Վերջապէս դուռը բացուեցաւ. առաջ Ալպէր տը Մորսէրֆ ներս մտնելուն, կարծեցի թէ սխալեր եմ, բայց անոր ետեւէն ուրիշ երիտասարդ մը յառաջանալով, կոմսը անոր ըսաւ. «Բարի եկաք, պ. սեպուհ Փրանդ ա՛նչբինէ»: Ինքզինքս բռնելու համար բոլոր ոյժս տամփոփեցի. զոյսն նստեց և սկսայ զողջ, բայց ժպիտ դէմք մը կեղծեւում ուզեցի հան կենալ. հազիւ հինգ վայրկեան կարող եղայ կենալու, կրնամ ըսել որ այն հինգ վայրկեանն մէջ եղած խօսքերէն մէկն ալ չլսեցի, ինքզինքս կորսնցուցեր էի:

— Խեղճ Մաքսիմիլիէն , մրմնջեց Վալանթին :

— Վալանթին , պատասխան տուր ինձի , բայց զիտցիր որ այդ պատասխանդ կամ մահ է և կամ կեանք պիտի պատճառէ ինձ , ինչ ընելու միտք ունիս — :

Վալանթին գլուխը խոնարհեցուց . այս խօսքին ներքև ընկձեր էր :

— Մտիկ ըրէ , ըստ Մորէլ , առաջին անգամը չէ որ մեր վիճակին վրայ կը մտածենք . մեր այսօրուան կացութիւնը ծանր է , դժնդակ և վտմ : Արծեմ թէ ամուլ վշտակրութեամբ վհատելու և անսպասելի կենալու ժամանակը չէ . այս բանս անոնց կիշնայ ընել , որոնք որ անձայն նեղութեան համբերել և իրենց արտասուքը զիրութեամբ ըմպել կը զիջանին : Այսպիսի մարդիկ կրնան դանուիլ , և անշուշտ Աստուած ալ անոնց երկրի վրայ ունեցած համբերութեան համար երկինքը վարձք մը պիտի տայ . բայց մըցելու կամք զգացողը թանկագին ժամանակ մը չկորսնցընելու , և բողբոջէն ընդունած հարուածը անոր կը վերադարձնէ իսկոյն : Ըսէ , Վալանթին , շար բաղդին դէմ մըցելու կամք ունիս . քանզի այս բանս հարցընելու համար եկած եմ — :

Վալանթին սարուաց , և սոսկումով ու խռովեալ աչօք Մորէլի նայեցաւ :

Իւր հօրը , հանիին , վերջապէս իւր բուրքը ընտանիքին ընդդիմանալը երբէք մտքէն անցած չէր :

— Ինչ կ'ըսես , Մաքսիմիլիէն , հարցուց Վալանթին , և մըրցիլ ըսելով ինչ կ'իմանաս . նուիրական պարագայ ժխտեմ , հօրս հրամանին և մահամերձ հանիիս կամքին դէմ գնեմ , անկարելի է — :

Մորէլ շարժում մը ըրաւ :

— Ազնիւ սիրտ մը ունիս դուն և անշուշտ ըսածս կը հասկընաս , սիրելիք իմ Մաքսիմիլիէն , և այնչափ աղէկ կը հասկընաս որ չես ուզեր խօսիլ : Ե՛ս դէմ կենամ , Աստուած չընէ . ոչ , ոչ . բոլոր այժմ պահած եմ ինքզինքրիս դէմ մըցելու , և ինչպէս ըսիր արտասուքս խմելու համար . սակայն երբէք չեմ կրնար հայրս վշտացընել ու հանիիս վերջին ժամերը խռովել :

— Իրաւունք ունիս, բոտ. պաղտ. թեամբ Գորէլ :

— Այդ ինչ կերպով խօսեցար ինծի այդ խօսքը, ի վ. Աստուած իմ, գոչեց Աւլանթին վիրաւորեալ սրտով :

— Բո. վրադ զմայլող մէկու մը պէս խօսեցայ, օրիորդ, կրկնեց Գարսիմիլիէն :

— Օրիորդ բոբր ինծի, գոչեց Աւլանթին, օրիորդ բոբր, ս՛հ, ինչ եսական անձ մ'ես եղեր. զիս յուսահատութեան մը կը տեսնես ու բաժնս չհասկընալ կը կեղծես :

— Կը սխալիս, շատ աղէկ կը հասկընամ, բսել կ'ուզես թէ Պ. ար Ախլըֆօրի շես կրնար բնդդիմանալ, մարքէզուհեոյն անհնազանդութիւն ընել շես ուղեր, ու վաղը արիշի հետ ամուսնանալու գաշինքը պիտի ստորադրես :

— Բայց ուրիշ ինչ կերպ կրնամ ընել :

— Պէտք շես ինծի հարցընել այդ բանը, օրիորդ, բաժնս կը տեսնես որ այս խնդրոյն մէջ աղէկ խորհարդ շեմ տար քեզ, և իմ ետութիւնս պիտի կորացընէ զիս, պատասխանեց Գորէլ, որուն խորունկ ձայնը և զոյ բուռերը իւր զայրոյթին աճումը կը յայտնէին :

— Ինչ առաջարկութիւն պիտի ընէիր ինձ, Գորէլ, եթէ զայն բնդունելու պատրաստ դանկիր զիս, պատասխան տուր. բաւական չէ բսել թէ բրաժնս զէշ է, այլ պէտք ես ինչ ընելիքս ցուցընել ինձ :

— Առանց կատակի կը հարցընես ինձ այդ բանը, Աւլանթին, բսէ, և ես համարձակ բսեմ քեզի տալու խրատս :

— Անշուշտ, սիրելիդ իմ Գարսիմիլիէն. քանզի եթէ բարի է խրատդ, կ'ընդունիմ :

— Աւլանթին, բաժնս Գորէլ, արդէն անշատեալ տախտակներուն մէկը տեղէն հանելով, բարկութեանս ներելուդ ապացոյց ձեռքդ ինծի տուր. պատճառը այն է որ խելքս գլուխս չէ, և ժամէ մը 'ի վեր մտքիս մէջէն խիստ խելացնոր խորհարդներ կ'անցնին : Ա՛հ, բայց եթէ իմ խրատս մերժես . . . :

— Ըսէ, մըն է տալու խրատդ :

— Ա՛հա բսեմ, Աւլանթին — :

Կորասի աղջիկը ձեռքը դէպ 'ի երկինք վերցոց և հառաչանք մը հանեց :

— Ես ազատ եմ, կրկնեց Մաքսիմիլիէն, ու երկու քնուս բառելու չափ ալ հարուստ. կ'երգնամ որ շուրթներս ճակատիդ չմտակեցած իմ կինս պիտի ըլլաս :

— Կը սոսկացընես դիս այդ խօսքով, բստ Աւալանթին :

— Հետս եկու, շարունակեց Մորէլ. գփեղ քրջս առնը անիմ, որ քու քայրդ ըլլալու արժանի անձ մ'է, միտակ Նըճէրիս, Անդղիս կամ Ամբրիկա կը մեկնինք, եթէ չես ուզեր որ Գաղղիոյ դատաներէն մէկուն մէջ սպասենք մինչև որ մեր բարեկամները ձեր բնտանեաց ընդդիմութեան յաղթեն, ու այն ատեն Բարիզ վերադառնանք — :

Աւալանթին գլուխը շարժեց :

— Մաքէս կ'անցնէր որ այդ առաջարկութիւնը պիտի ընես ինձ, Մաքսիմիլիէն. ես ալ քեզմէ առելի անմիտ պիտի ըլլամ եթէ մէկ խօսքով գփեղ չկեցընեմ. անխորհի է, Մորէլ : անխորհի է :

— Արեմն քու բաղդիդ պիտի հնազանդիս, և ամենեկն պիտի շաշխատիս անոր հարուածին դէմ դնել, բստ Մորէլ թախծութեամբ մը :

— Այո, եթէ մեռնել իսկ պէտք ըլլայ :

— Արեմն, Աւալանթին, վերստին կը կրկնեմ՝ իրատնք տնիս : Իբրք ես իենթեցեր եմ, և դուն կ'ապացոյցանես ինձ թէ կիրքը ամենէն ուղիղ միտքերը անգամ կը կուրացընէ. ուստի դո՛հ եմ տեսնելով որ առանց կրքի գտողութիւն կ'ընես : Թող այնպէս ըլլայ, ուրեմն որոշուած է, վաղը անշուշտ Պ. Գրանզ ակըրինէին կինը պիտի ըլլաս, չէ թէ կատակերդական խաղերու մէջ տեսնուած թատրոնական այն արարողութեամբ, որ դաշանց ստորագրութիւնը կ'անուանեն, այլ քու անձնական կամօրդ :

— Դարձեալ կ'ըսեմ, կը յուսահատեցընես դիս, Մաքսիմիլիէն, բստ Աւալանթին, գաշտնը վերստին վէրքին մէջ կը խօթես. բստ, ինչ պիտի ընէիր եթէ քայրդ ինձի առածիդ պէս խրատ մը մտիկ ընէր :

— Օրիորդ, կրկնեց Մորէլ դառն ժպտով մը, ես ինքնատէր

եմ ըսիր, իմ ինքնասիրտ թեամբս ամենին մտքէս չեմ անցնենք թէ ուրիշները ինչ պիտի ընէին եթէ իմ տեղս ըլլային, այլ կը մտածեմ թէ տարի մ'է որ ես զքեզ կը ճանչնամ, և այն օրէն իմ բոլոր երջանկութիւնս քու սիրոյդ վրայ գրի. օր մը ինձ ըսիր թէ կը սիրես զիս, և այն օրէն իմ ապագայ երջանկութիւնս քեզի հետ ամուսնանալէս կախեալ էր: Բայց հիմա ամեն յոյսերը կը կորսնցընեմ և ինքնիրենս կ'ըսեմ թէ բաղդիս յաջողութիւնները ձախորդութեան փոխուեցան, ինքզինքս երկկները կը կարծէի, և հիմա դեանի վրայ դանուխիմ: Ամեն օրուան պատահած բաներ են ստոնք. խաղամոլ մը ոչ միայն ունեցածը այլ և շունեցածն ալ կը կորսնցընէ — :

Մորէլ այս խօսքերը սրտի կատարեալ հանդարտութեամբ խօսեր էր. Վալանթին իւր հետազօտիչ նայուածքովը զարմանքով անոր երեսը նայեցաւ, և կը ջանար միանգամայն իւր սրտին խորը վրդովող շփոթութիւնը անորմէ պահելու:

— Բայց մերջապէս ինչ պիտի ընես, հարցոց Վալանթին:

— Մնաս բարեաւ ըսելու պատիւը ունիմ, օրիորդ, վկայ կոչելով զԱստուած, որ իմ խօսքերս կը լսէ և սրտիս դաղանիքը կը ճանչնայ, և քեզի այնպիսի հանդիստ, երջանիկ և ուրախ կեանք մը կը մատուցեմ, որ ալ միտքդ չբերես զիս:

— Ո՛հ, մրմնջեց Վալանթին:

— Մնաս բարեաւ, Վալանթին. մնաս բարեաւ, ըսաւ Մորէլ խոնարհութիւն մը ընելով:

— Ո՛ր կերթաս, դուքց Վալանթին ձեռքը վանդակին մջջէն երկնցընելով և Մաքսիմիլիէնի զգեստը բռնելով, քանզի աղէկ կը հասկընար որ իւր սիրահարին սրտի հանդարտութիւնը ստոյգ չէր:

— Ընտանեացդ մէջ նոր շփոթութիւն մը չպատճառելու և իմ կացութեանս մէջ դանուող ամեն պարկեշտ և անձնուէր մարդոց օրինակ մը ըլլալու համար զբողելու կ'երթամ:

— Ինձմէ բաժնուելէդ առաջ ըսէ ինձ թէ ինչ պիտի ընես, Մաքսիմիլիէն — :

Երիտասարդը ախրութեամբ ժպտեցաւ:

— Ըսէ, ըսէ, ըսաւ Աւալանթին, կ'աղաչեմ :

— Գիտաւորութիւնդ փոխեցիր, Աւալանթին :

— Ազնի գիտես որ չեմ կրնար փոխել, ողորմելի մարդ, զոչեց նորասի աղջիկը :

— Արեմն մնաս բարեաւ, Աւալանթին — :

Աւալանթին այնպիսի ուժով մը վանդակապաար շարժեց, որ իր մէջէն չէր յուսացուեր. և որովհետեւ Մորէլ կը հեռանար, նորասի աղջիկը երկու ձեռքերը վանդակին մէջէն դուրս հանեց, և զանոնք միացրնելով,

— Ըսէ, Մարտիմիլիէն, ինչ պիտի ընես, կ'ուզեմ գիտնալ :

— Ա՛հ, անհոգ եղիր, ըսաւ Մարտիմիլիէն դուռէն երեք քայլ հեռու կենալով. քաղցին ինձ համար պահած խտտութեանց ուրիշ մը պատասխանատու ընել չէ միտքս : Աւրիշ մը դուցէ սպառնայ քեզ ըսելով թէ պիտի երթայ Պ. Քրանզը գտնէ, զան գրգռէ և անոր հետ մենամարտի. ասոնք անմտի գործեր են : Պ. Քրանզ մեր գործին մէջ ինչ յանցանք ունի, այստառ առաջին անգամն էր որ զիս տեսաւ, դուցէ զիս տեսնելն ալ մոռցած է. ձեր երկու ընտանեաց մէջ այս ամուսնութեան որոշումը եղած ժամանակ չէր գիտեր իսկ որ աշխարհիս մէջ ինծի պէս մարդ մը կայ : Հետեւաբար Քրանզին հետ ամենին գործ չունիմ, և կ'երգնում որ երբէք պիտի չտեսմ զան :

— Բայց զո՞վ պիտի ատես, զիս :

— Զքեզ ատեմ, Աւալանթին. սի՛հ, Ատուած չընէ : Կինը նախրական է, և սիրուած կին մը սուրբ է :

— Արեմն ինքզինքդ պիտի ատես, գժքնոյդ մարդ :

— Յանցաւորը ես եմ, այնպէս չէ, ըսաւ Մորէլ :

— Մարտիմիլիէն, ըսաւ Աւալանթին, Մարտիմիլիէն, կ'ուզեմ որ հոս գաս — :

Մարտիմիլիէն իւր քաղցր ժողատովը վերստին մերձեցաւ, և եթէ գեղնութիւնը չըլլար, իւր սովորական վիճակին մէջ պիտի կարծէին զինքը :

— Մտիկ ըրէ ինծի, սիրելիս, իմ պաշտելի Աւալանթինս, ըսաւ երիտասարդը իւր քաղցր և ծանր ձայնովը, աշխարհի, ծնո՞ւ

դայ և Աստուծոյ ամջև ամչնալու համար խորհարդ մը չունեցող մեզի պէս անձերը իրարու սրահն խորը կը լծափոնցին : Աս վխտասան չեմ , և ոչ մեղամաղձատ դիցասոյն մը . ոչ Մանֆրէտի գերը կը ներկայացընեմ և ոչ Անթոնիի , սակայն ես իմ կեանքս քեզ նուիրեցի , ու զուն հիմա կը մերժես դիս , իրաւունք ունիս , արդէն ըսի , դարձեալ կը կրկնեմ , գրեզ կորսնցընելով իմ կեանքս ալ պիտի կորսնցընեմ : Երբ ինձմէ հեռանաս , Ալալանթին ես մինակ պիտի մնամ աշխարհիս վրայ . քոյրս իւր ամուսնոյն քովը երջանիկ է , անոր ամուսինը իմ ըսի քեռայրս է , այսինքն այնպիսի անձ մը , որու հետ միայն ընկերային զաշամբ միացած եմ , ուստի իմ կեանքս երկրի վրայ մէկու օդուտ չունի : Իմ ընելիքս այս է . մինչև ամուսնանալուդ վերջին մանրերկրորդը պիտի սպասեմ , քանզի բողոզին գիտաւածական յաջողութեան մէկ ստուերն անդամ չեմ ուզեր կորսնցընել , վասն զի վերջապէս մինչև այն վայրկեանը Պ. Քրտնզ կրնայ մեռնիլ . իրարու մօտեցած ժամանակնիդ՝ կրնայ կայծակէ զարնուիլ , մահտան դատապարտելի մը ամեն բան հաւանական կ'երեի , և իւր կենաց աղատութեան վրայ խորհելով մինչև հրաշք մը կարելի կը համարի : Աստի ինչպէս ըսի՝ մինչև վերջին վայրկեանը պիտի սպասեմ , և երբ իմ դժբաղդութիւնս ստուգուի , և անդարմանելի ու անցոյս մնայ , քեռայրիս և ստտիկանութեան տեսչին մէկ մէկ նամակ պիտի գրեմ , գիտաւորութիւնս անոնց պիտի իմացընեմ , ու անտառի մը անկիւնը , փտի մը ետին կամ դետի մը եզրը ատրճանակը դլլխիս պիտի պարպեմ , և այս ըսածս Գաղղիոյ ամենէն պարկեշտ մարդու մը զաւակն ըլլալուս պէս ճշմարտութեմ : — :

Ալալանթինի բողոք մտքմինը սկսաւ գողալ :

Երկու ձեռօքը բռնած վանդակապատը լծողոց , բազուկները լծուլութեամբ վար կախուեցան , և իւր այտերուն վրայէն արտասուաց երկու կաթիլներ գլորեցան :

Նշխատասարդը ախուր և անողոք անոր առջևը կեցաւ :

— Ո՛հ , գթն ինձի , մեղքցիւր , ըսաւ Ալալանթին , պիտի սուրբիս , այնպէս չէ :

— Ո՛չ , պատուոյս վրայ կ'երդնեմ , ըսաւ Մաքսիմիլիէն . սակայն

քու ինչ հոգի, դուն քու պարարդ կատարած պիտի ըլլաս, և քու խիղճդ պիտի մնայ քեզի — :

Վալանթին իւր թախծալից սիրար սեղմելով ծնկան վրայ եկաւ :

— Կարսիմիլիէն, ըստ, Կարսիմիլիէն, բարեկամս, երկրի վրայ եղբայրս, ու երկնից մէջ իմ ճշմարիտ ամուսինս, կ'աղաչեմ, ինծի պէս ըրէ, վիշակերով ապրէ. դուցէ որ մը վերստին միանանք :

— Կ'աս բարեա, Վալանթին, կրկնից Կորէլ :

— Ո՛վ Աստուած իմ, դուից Վալանթին ձեռքերը դէպ ՚ի երկինք վերցնելով վսեմ կերպով մը, կը տեսնես որ հնազանդ աղջիկ մը ըլլալու համար ամեն կրցածս ըրի. աղաչեցի, թախանձեցի, ոչ աղաչանացս միտ դրաւ, ոչ թախանձանացս և ոչ արտասուացս : Արեմն, շարունակից իւր արտասուքը սրբելով, նախամեծար կ'ընտրեմ ամշնալով մեռնիլ քան թէ խղճի տաղնապով մը : Պիտի աղբիս, Կարսիմիլիէն, և ես քեզմէ ուրիշ մեկու հետ պիտի չամուսնանամ. որ ժամուն, որ վայրկենին կ'ուզես, հիմա կ'ուզես. խօսէ, հրամայէ և ես պատրաստ եմ հնազանդիլ քեզ — :

Կորէլ, որ մեկնելու համար վերստին քանի մը քայլ առեր էր, այս խօսքին վրայ ետ դարձաւ, և ուրախութենէն դունատեալ, սիրար սիրտիս ձեռքերը վանդակներուն մէջէն Վալանթինի երկընյուց :

— Վալանթին, ըստ, սիրուհիս, պէտք չես այդ կերպ խօսիլ ինծի, և թէ ոչ աւելի աղէկ է որ մեռնիմ : Կնչու բռնութեամբ պիտի առնում գրեզ, երբ գրեզ սիրածիս պէս դուն ալ զիս կը սիրես. այս կերպով կ'ըստիպես զիս որ մարդասիրութեան համար ապրիմ, ուստի ես ալ մեռնիլը նախամեծար կը համարիմ :

— Իրօք, միմեջից Վալանթին, աշխարհիս վրայ ո՛վ կը սիրէ իս. ան : Իմ վշտացս մէջ ո՛վ մխիթարեց զիս. ան : Յոյսս որ ո՛ւայ է. որ ո՛ւ վրայ կը յարի իմ այլայլեալ նայուածքս, որ ո՛ւ վրայ հանդիլ իմ թախծալից սիրաս. անոր վրայ, միշտ անոր վրայ = ունք ունիս, Կարսիմիլիէն, հօրս տունը և ամեն բան պիտի

Թողում ու քու հետո պիտի գամ : Ո՛հ , որչափ այերախտ եմ՝ եղեր , ամեն բան պիտի թողում , մինչև իմ սիրելի հասս , սր միտքէս ելեր էր :

— Ոչ , ըստ Մաքսիմիլիէն , Պ , նուարթիէի համար ըսիր թէ իմ վրաս համոհում թիւն ցուցոյց . փախչելէդ առաջ ամեն բան անոր պատմէ , և անոր հաւանութիւնը Աստուծոյ առջև կ'արդարացընէ զքեզ , ասկէ զամ' երբ ամուսնանանք , մեր աւանդ կու գայ , այն ասնն մէկ զուկի տեղ երկու զուակ կ'ունենայ : Իրարու հետ ինչ կերպով խօսակցելնիդ ինձ բաժն էս , այն նշանացի սրտատուչ լեզուն էս ալ շուտով կը սարվիմ : Ո՛հ , կ'երգնում : Ալալանթին , որ մեր առջև երեցած յուսահատութեան տեղ կը խոստանամ զքեզ երջանիկ ընել :

— Տես , Մաքսիմիլիէն , տես , ինչ ազդեցութիւն ունիս վրաս , ըսածներուդ գրեթէ կը հաւատամ . սակայն հայրս պիտի անիծէդիս , անողորբելի սիրտ մը ունի և երբէք պիտի չներէ : Ուստի մտիկ ըրէ , Մաքսիմիլիէն , եթէ հնարքով , աղաչանքով կամ զիպուածով և կամ ինչ գիտնամ վերջապէս որ և է կերպով ամուսնութիւնը յապաղել կարենամ , կ'ընպատես , այնպէս չէ :

— Այո՛ , կ'երգնում , եթէ դուն ալ երգնուս որ այն ստեղծել ամուսնութիւնը բնաւ պիտի չկատարուի , և եթէ զքեզ դատարարին , քահանային առջևն ալ քաշեն , ո՛չ պիտի ըսես :

— Մօրս վրայ կ'երգնում , Մաքսիմիլիէն , որ աշխարհիս վրայ ինձի ամենէն նուիրական է :

— Սպասենք ուրեմն , ըստ Մորէլ :

— Այո՛ , սպասենք , կրկնեց Ալալանթին , որ այս խօսքին վրայ շունչ կ'առնուր . մեզի պէս թշուառները ազատելու այնչափ միջոցներ կան :

— Ես քեզի կը վստահիմ , Ալալանթին , ըստ Մորէլ : Ինչ որ ընես ինձ ընդունելի է . բայց եթէ քու աղաչանացդ տեղանջ չզրնեն , եթէ հայրդ , տիկին տը Սէն-Մէրան պահանջեն որ դաշնագիրը ստորագրելու համար վաղը Պ , Գրանդ ա'էրինէն կանչաի . . . :

— Խօսք տուած եմ քեզ , Մորէլ :

— Արեմն փոխանակ ստորագրելու . . . :

— Կու գամ գրեզ գտնելու և միատեղ կը փախչինք . բայց մինչև այն ժամուն հասնիլը զԱստուած չփորձենք, Մորէլ, և զիրար չտեսնենք . գրեթէ հրաշք մը և Աստուծոյ նախախնամութիւնն է որ մենք մինչև ցարգ գեռ ձեռք չանցանք . եթէ զմեզ բռնէին, եթէ մեր ինչ կերպով զիրար տեսնելն իմանային, այնուհետև պիտի չկարենայինք զիրար տեսնել :

— Իրաւունք ունիս, Ալալանթին, բայց ինչպէս գիտնամ թէ . . . :

— Պ. Տէչան նոտարէն :

— Կը ճանչնամ զան :

— Եւ ես կը գրեմ քեզի, հաւատա ինծի : Այլ Աստուած իմ, այն ամուսնութիւնը, Մաքսիմիլիէն, քեզի առելի եղածին չափին՝ ծի ալ առելի է :

— Շնորհակալ եմ, սիրելիդ իմ Ալալանթին, կրկնեց Մորէլ : Արեմն իրարու միտքը հասկըցանք . ես որոշեալ ժամը գիտեմ, հոս կու գամ, դուն ալ այս պատէն բազկուցս մէջ կը ցատկես, և զիրութեամբ կը փախչինք . պարտիզիս գուռը կառք մը կ'ըսպասեցընեմ, միատեղ կը հեծնանք ու զքեզ քրոջս առնը կը ասնիմ . հոն կ'ուզես անձանթ կը մնաս, կ'ուզես փառաւորապէս ինքզինքդ կը ճանչցընես, մեր զօրութիւնն ու կամքը ՚ի գործ կը պնենք, և չենք թողուր որ մեր կոկորդը կտրեն գառնուկի պէս, որ հառաչանքներով միայն ինքզինքը կը պաշտպանէ :

— Շատ աղէկ, Մաքսիմիլիէն, ես ալ կ'ըսեմ թէ ինչ որ ընես՝ ինձ ընդունելի է :

— Սիրելիդ իմ Ալալանթին :

— Գո՛հ ես հիմա քու կիներդ, բոս նորասի աղջիկը տիրութեամբ մը :

— Սիրելիդ իմ Ալալանթին, այո՛ ըսելն անգամ բաւական չէ :

— Ըսէ, հոգ չէ — :

Ալալանթին, կամ լաւ ևս է ըսել Ալալանթինի շուրթերը վանդակապատին մտնեցիր էին . իւր խօսքերը անուշահոտ շունչովը մինչև Մորէլի շրթանց վրայ կը սահէին, և երիտասարդը ցուրտ

և անողոր վանդակներուն միւս կողմէն խոր բերանը անոնց կը յափէր :

— Կորէն տեսնուինք , ըտաւ Աւալանթին այն երջանկաբխիթ տեսակցութենէն բաժնուելով , նորէն տեսնուինք :

— Կամակ պիտի գրեն ինձ :

— Այո :

— Հնորհակալ եմ , սիրելի կինս , նորէն տեսնուինք — :

Անմեզ և դալանի համբոյրի մը ձայնը հաղիւ թէ լսուեցաւ , երբ Աւալանթին թմբիններուն տակէն փախաւ :

Մորէլ հոն կեցաւ մինչև որ անոր շրջադրեալին նշգարիներուն քսուելով ելած շշուկը , և ոտքերուն՝ առաջին վրայ կոխելով հանած ձայնը անլսելի եղաւ , իւր աչքերը անպատում ժպիտով մը դէպ 'ի երկինք վերցընելով Աստուծոյ շնորհակալ ըլլալէն ետև որ Աւալանթին այնպէս զինըր կը սիրէր , ինքն ալ աներևոյթ եղաւ :

Երիտասարդը իւր տունը վերադարձաւ և բոլոր գիշերն ու հետևեալ օրը սպասեց , բայց Աւալանթինէն լուր մը չտացաւ :

Աերջպէս երբորդ օրը , առաւան ժամը դէպ 'ի տասին՝ ալ Տէշան նօտարին երթալու ժամանակ թղթատունէն փոքր տոմակ մը ընդունեց , որ Աւալանթինինը ըլլալը հասկըցաւ , թէ և երբէք անոր գիրը տեսած չէր :

Կամակին պարունակութիւնը այս էր :

«Արտասուք , աղաչանք , թախանձանք ամենևին օգուտ չըրին :

«Երէկ Սէն-Ֆիլիպի-տիւ-Ուոլի եկեղեցին դայի , և երկու ժամ շարունակ ջերմասնդութեամբ աղօթք ըրի :

«Աստուած իմ աղաչանքս չընդունեց , և դաշնադրին ստորագրութիւնը այս իրիկուան ժամը իննին սորշուած է :

«Մտիս պէս խօսքս ալ մկ է , Մորէլ , խօսքս քեզի տուած եմ , ինչպէս և սիրաս քուկդ է :

«Կինդ

«ՎԱԼԱՆԹԻՆ ՏԸ ՎԻԼԸՖՕՐ

«Յ. Գ. Ողորմելի հանիրս վիճակը երթալով կը դէ-հայ, էրէկ իւր հիւանդութեան սաստկութենէն կը զստանցէր, այս օր զստանցութիւնը գրեթէ յիմարութեան փոխուեցաւ :

«Զ. իս ինչս պիտի սիրես, այնպէս չէ՛, Մորէլ, որպէս զի այս վիճակին մէջ զինքը թողելու մտայնել առա ինձ :

«Կարծեմ թէ գաշնագրին ստորագրութիւնը այս իրիկուն տեղի տննալը Նուարթիէ հաւէս գաղտնի կը պահեն» :

Մորէլ Ալալանթիւնն ստացած տեղեկութիւններէն շքատահանացաւ :

Նուարը տեսնելու գնաց, որ ստուգեց թէ գաշնագիրը իրիկուան ժամը իննին պիտի ստորագրուի :

Երիտասարդը անկէ Մօնթէ-Քրիսթոյի տունը գնաց, որմէ աւելի տեղեկութիւններ ստացաւ :

Քրանդ անձամբ կէր էր այս լուրը կոմսին հաղորդելու :

Տիկինն ար Ալլըֆօր ալ նամակ մը գրեր էր կոմսին աղաչելով որ զինքը չհրախրէ ինչուն համար ներէ իրենց, քանզի Պ. ար Սէն-Մէրանի մահը և անոր սյրիին հիւանդութեան վիճակը այն հանգիսին վրայ ախրութեան քող մը կը ձգէին, որով արիկներ չէր ազեր կոմսը ախրեցրնել, այլ ամեն տեսակ բարեմաղթութիւնները և անոր համար :

Առջի իրիկունը Քրանդ արիկին ար Սէն-Մէրանին ներկայեր էր, որ իւր փեսայացուին ընդունելութիւն տալու համար անկողինէն վար իջնու էր, բայց անմիջապէս ետքը վերադառն անկողինը մտեր էր :

Մորէլ, ինչպէս որ հասկընալը գիւրին էր, այնպիսի այլայլութեան մը մէջ կը գտնուէր, որ Մօնթէ-Քրիսթոյի պէս սրտանձ աչք ունեցողէ մը անկարելի էր աննշմարելի ըլլալ : Աւստի կոմսը առաջուանէ աւելի սիրով վարուեցաւ անոր հետ, այն աստիճան որ երկու կամ երեք անգամ քիչ մնաց Մաքսիմիլիէն ամեն բան անոր պիտի յայանէր :

Բայց իւր Ալալանթիւնին տուած խոստումը յիշեց, և իւր գաղտնեքը սրտին խորը մնաց :

Երիտասարդը բոլոր օրը քսան անգամ Վալանթինի նամակը կարգացայ :

Առաջին անգամն էր որ Վալանթին իրեն նամակ կը գրէր և այն՝ ինչ առթիւ :

Ամեն անգամ նամակը կարդալուն՝ Մաքսիմիլիէն Վալանթինը երջանիկ ընկաւ համար ըրած երգումը կը նորոգէր :

Իրօք՝ այնպիսի աներկիւղ որոշում մը ընկաւ համար նորաստի սղջիկը սրչափ պատուոյ արժանի էր, սրչափ անձնօրու թիւն կը պարտաւորէր իրեն երիտասարդը, որուն համար ինքը ամեն բան զոհեր էր :

Անշուշտ և իրօք այնպէս ըլլալ պէտք էր՝ Վալանթին իւր սիրոյն ամենէն մեծ առարկայն պիտի ըլլար :

Միանդամայն թաղուհի և կին մ'էր, և երիտասարդը սրչափ շնորհակալ ըլլար անոր և սիրէր զան, բաւական չէր :

Մորէլ անպատում յուզմամբ այն վայրկենին կը մտածէր, երբ Վալանթին պիտի գար իրեն ըսելու .

— Ահա եկայ, Մաքսիմիլիէն, փախչինք միասեղ — :

Մորէլ այս փախուստին համար ամեն բան անօրինէր էր :

Իւր պարտեզին մէջ երկու սանդուխ պահեր էր. կառք մը, զոր Մաքսիմիլիէն անձամբ պիտի վարէր, հոն պիտի սպասէր. հետը ոչ ծառայ պիտի առնուր և ոչ ճրագ, առաջին փողոցը դառնալուն պէս՝ կառքին լապտերները պիտի վառէր, վասն զի պէտք չէր անզոտ թեամբ ոտականութեան ձեռքն իյնալ :

Մերթ ընդ մերթ Մորէլի բոլոր մարմինը կը սարսուար :

Այն վայրկեանը միտքը կը բնրէր երբ Վալանթին պատին վրայէն պիտի անցնէր, և ինքը իւր գրկացը մէջ պիտի ընդունէր այն անձը, որուն միայն ձեռքը սեղմեր և մատին ծայրը համբուրեր էր :

Բայց երբ իրիկուան դէմ եղաւ, և երբ ժամը կը մտանար, Մորէլ զգաց որ պէտք էր մինակ մնալ. իւր արիւնը կ'եռար, բարեկամի մը սարդ հարցումը կամ լոկ ձայնը զինքը պիտի գրգռէր. իւր սենեակը փակուելով բան մը կարգալու ջանայ. միայն իւր նայուածքը երեսներուն վրայ յարած էր, բայց ինքը բան մը չէր

հասկրնար . վերջապէս զիրար ձեռքէն նեակց , ու երկրորդ անգամ իւր յատակագծին , սանդուխին և պարտիզին վրայ մտածել սխառ ։
Վերջապէս ժամը հասաւ ։

Երբէք անհամբեր սիրտհար մը իւր ժամացոյցին լծողուցած չէ որ հանդարտութեամբ իւր շրջանը կատարէ ։

Մորէլ իւր ժամացոյցը այնչափ խառնեց որ ժամը վեցին՝ ժամացոյցը ութ ու կէս կը նշանակէր ։

Այն ատեն նայեցաւ որ երթալու աստնն եկած է . ժամը իննին դաշնադրին ստորադրութիւնը տեղի պիտի ունենար , բայց հաւանականաբար Վալանթին այն անօդուս ստորադրութեան պիտի չընպատէր ։

Հետեւաբար Մորէլ իւր ժամացոյցին համեմատ ժամը ութուկէօին Մէսլէ փողոցէն ելնելով , իւր պարտէզը մտած ժամանակը՝ Սէն-Ֆիլիպ-տիւ-Ռուլ եկեղեցւոյն ժամացոյցը ութ կը հնչէր ։

Իւր ձին ու կառքը պարտիզին մէկ կողմը կիսաւեր չէնքի մը ետին պահեց , ուր Մորէլ պահուելու սովորութիւն ունէր ։

Սակաւ առ տակաւ մտնելը պատեց , այն ատեն Մորէլ իւր պահուած տեղէն ելաւ և սրտի բարախմամբ դնաց վանդակաց ճեղքուածքէն նայեցաւ . Վալանթին եկած չէր տակաւին ։

Ժամը ութ ու կէս հնչեց ։ կէս ժամ հոն սպասեր էր ։

Մորէլ իւր պարտիզին մէջ մէկ կողմն միւսը կը պարտէր , բայց մերթ ընդ մերթ վանդակներուն կը մտննար ու ծակէն կը նայէր ։

Պարտէզը երթալով կը մթննար , սակայն այն մթութեան մէջ պարագ պեղը նորասի աղջկան սպիտակ շրջազգեստը կը փնտէր , և այն լուսութեան մէջ անօդուս տեղը սանաձայնի մը տիանջ կը գնէր ։

Ծառերուն մէջէն երեցած Վիլլիօրի ասունը մթութեան մէջ կը գանուէր , և ամուսնութեան դաշնադրին ստորադրութեան հանդէսը կատարուիլը յուցընող նշան մը չէր ներկայեր ։

Մորէլ իւր ժամացոյցը նայեցաւ , որ ինը և երեք քառորդ կը նշանակէր , բայց գրեթէ մի և նոյն միջոցին եկեղեցւոյն ժամացոյցը որ արդէն երկու կամ երեք անգամ իւր ժամացոյցին սխալմանը յայտնեւ էր , ինն ու կէս կը հնչէր ։

Արդէն Վալանթինի որոշած ժամուն վրայ կէս ժամ ալ անջեր էր . քանզի ժամը իննին ըսեր էր և աւելի առաջ քան թէ ետքը :

Երիտասարդին կենացը մէջ ամենէն սոսկալի ժամն էր այն , և որուն սրտին վրայ ժամացոյցին ամեն մէկ մանրերկրորդը կապարեայ մարմնի հարուածի պէս կը զարնէր :

Տերենտիոն ամենէն թեթեւ շշուկը , հոգմին ամենէն տկար ձայնը իւր ուշադրութիւնը կը հրափրէր և ճակատը քրտինքով կը պատէր : Այն ասան սարտաւըով իւր սանդուխը կը շիտկէր և ժամանակ շխարհներէն համար իւր ոտքը անոր ստաջին աստիճանին վրայ կը դնէր :

Մերթ փախնալով և մերթ յուսալով , և սրտին մերթ սխալութեան և մերթ անձկութեան միջոցին եկեղեցւոյն ժամացոյցը տասը հնչեց :

— Ո՛հ , մրմնաց Մարտինիէն սոսկումով , անկարելի է որ դաշնադրի մը ստորագրութիւնը այսչափ երկար տէկ , միայն թէ անակնկալ դիպում մը չպատահի : Բոլոր դործողութեանց և արարողութեանց տեւած միջոցը հաշիւ ընելով , անշուշտ բան մը պատահած է անոր — :

Այն ասան մերթ յուզմամբ վանդակներուն առջին կ'երթնեկէր , և մերթ իւր հրատապ ճակատը անոնց կոթրնած կը կենար :

Արդեօք Վալանթին դաշնադրէն ետև նուաղեցաւ թէ փախչելու ժամանակ բռնուեցաւ :

Այս երկու յուսահատեցուցիչ հտանականութիւնները երիտասարդին մեծ անհանդստութիւն կը պատճառէին :

Բայց ամենէն աւելի իրեն երկիւղ պատճառողը այն էր թէ արդեօք Վալանթին փախչելու ժամանակ իւր ոյժը կորսնցընելով ծառուղւոյ մը մէջ նուաղեալ ինկաւ :

— Ո՛հ , եթէ այնպէս է , դուչեց երիտասարդը սանդուխն վրայ ելնելով , ուրնմն անմտութեամբ սխալ կորսնցընեմ զան — :

Եւ իւր այս կարծիքին վրայ անփոփոխ մնաց այնպիսի հաստատամտութեամբ մը , որ շատ անգամ տարակոյտը համոզման կը փոխէ :

Մթութեան մէջ իւր նայուածքը թափանցել ջանալով՝ կը կարծէր թէ մութ ծառուղոյն մէջ դետինը առարկայ մը կը տեսնէ :

Մտրէլ մինչև ձայն տալու համարձակեցաւ, և իրեն այնպէս երեցաւ թէ հողմը վշտագին հեծութեան մը հետառք ձայնը մինչև իրեն կը բերէր :

Վերջապէս ժամացոյցը կէս դարկաւ :

Անկարելի էր որ աւելի երկար ժամանակ համբերէր, ամեն բան հաւանական էր :

Մարտիմիլիէնի քունքը ուժղոթեամբ կը բարախէր, սրունքը պատին վրայէն անցոյց և մըս կողմը ցատկեց :

Վիլլիֆորի պարտէզը իջնելով սկսաւ մտածել թէ իւր այսպիսի դործին հետևութիւնը կրնար ծանր ըլլալ, քանզի սանդուղով հոն իջեր էր, սակայն անշուշտ ետ դառնալու համար չէր որ մինչև հոն եկեր էր :

«Բանի մը վայրկեան պատին քովերը շրջապայէլէն ետև՝ մէկ ոտախնով ծառուղոյն մէջէն անցնելով, խիտ ծառոց քովը հասաւ, ուրկից տունը մտաէն կը տեսնուէր :

Արդէն վանդակներուն առջևը ծառերուն մէջէն դիտած ժամանակ բրած կարծիքը ստուգուեց էր, ամեն պատահանները լուսաորութեամբ ըլլալու տեղ, ինչպէս որ հանդիսաւոր օրեր սուրբաբար կ'ըլլայ, միայն տան մխրազոյն պատը տեսաւ, որուն վրայ լուսինը սրողող թանձր ամպ մը ստուերի մեծ վարագոյր մը տիւեր էր :

Միայն առաջին դասիկանի երեք պատահաններուն առջևէն ժամանակ առ ժամանակ ճրագ մը մնլի հուրի պէս վազելով կ'անցնէր :

Եյս երեք պատահանները տիկին տը Սէն-Մէրտին տեսելինն էին :

Ուրիշ լոյս մը կարմիր վարագոյրներու ետին անշարժ կեցեր էր :

Եյս կարմիր վարագոյրները տիկին տը Վիլլիֆորի ննջարանինն էր :

Մտրէլ զուշակելով ամեն բան գտեր էր, օրուան ժամերուն մէջ

անշափ անդամ Վալանթինի վրայ կը մտածէր, անշափ անդամ, կ'ընենք, այս տան յատակաղիծը իւր մտօքը կը ծրագրէր, որ առանց տեսնելու տնտեսական գործը կը ճանչնար :

Երիտասարդը տան մէջ տիրած մթութենէն և լուսթենէն աւելի շատ վախցեր էր քան թէ Վալանթինի բացակայութենէն :

Բողբոզին այլայլած, անհասկացութենէ խնթեցած և Վալանթինը տեսնելու ու անոր գլուխը ինչ դժբաղդութիւն եկած ըլլալը ստուգելու համար ամեն բան աչքը առած՝ Գորէլ խիտ ծառերուն մէջէն դուրս ելաւ և կը պատրաստուէր կարելի եղածին չափ արագութեամբ ծաղիղջին մէջէն անցնել, երբ ձայն մը լսեց, որ թէև տակալին բառական հեռու էր, բայց հոգը մինչև իրեն կը քերէր զայն :

Ասոր վրայ քայլ մը ետ քաշուեցաւ :

Արդէն ծառերուն տակէն կէս մը դուրս ելեր էր, բայց ձայնը լսելով բողբոզին ներս քաշուեցաւ և մթութեան մէջ անշարժ ու անձայն կեցաւ :

Գորէլ իւր ընելիքը որոշեց էր :

Եթէ եկողը Վալանթինն էր, անցնելու ատեն ձայն մը հանելով պիտի իմացընէր անոր. եթէ հետը մէկը ըլլար, դոնէ զան տեսնելով, սիրտը պիտի հանդարտէր և պիտի ստուգէր որ Վալանթինի գլուխը ամենին դժբաղդութիւն մը եկած չէ. եթէ օտարականներ ըլլային, անոնց խօսակցութիւնը պիտի լսէր, և մինչև այն վայրկեանը իրեն անհասկանալի եղած այն գաղանփին պատճառը պիտի հասկընար :

Ան միջոցին լուսինը ամպին տակէն ելնելով, Գորէլ՝ սանդուխին դրան առջև սև զգեստներով մարդու մը հետ պարսն Վերլօրը տեսաւ :

Միասեղ վար իջան ու դէպ 'ի խիտ ծառերը յառաջացան :

Սև զգեստներով մարդը չորս քայլ շտաձ՝ Գորէլ ճանչցեր էր զան որ ա'Վալանթինի բժիշկն էր :

Երիտասարդը անոնց իւր կողմը դալը տեսնելով, մեքենայէն ետ քաշուեցաւ, և ժանտաթղիկի մը բռնին ետին ապաստանեցաւ :

Հաս չանցաւ շրջադնեւուն սանաձոյնը դադրեցաւ :

— Ա՛հ, պարոն բժիշկ, ըստ թագաւորի գործակալը, ստուգիւ Աստուած յայտնադէտ մեր տանը դէմ՝ բարկացած պիտի ըլլայ : Այս ինչ սոսկալի մահ է. այս ինչ կայծակի հարուած մ'է : Զիտ սիրեալու մի ջանար, պարոն. ակասս, այսպիսի դժբաղդութեան մը համար մտիթարութիւն չկայ, վէրքը խիստ աղղու և խորունկ է : Մեռաւ, պարոն, մեռաւ — :

Պազ քրտինք մը երիտասարդին ճակատը ստեղծուց, և ակռաները սկսան կտրկտրել : Արդեօք ո՞վ էր Ախլըֆօրի տան մէջ մեռնողը, որուն համար ինքը իւր բերնովը անիծեալ տուն կ'ըսէր :

— Սիրելիք իմ Պ. Ախլըֆօր, պատասխանեց բժիշկը այնպիսի ձայնով մը, որ երիտասարդին երկիւղը կրկնապատկեց. զձեզ մտիթարեալ համար չբերի ես հոս, այլ ընդ հակառակն ուրիշ դոյժ մը սալու :

— Ինչ ըսել կ'ուզէք, հարցուց թագաւորի գործակալը սարսափած :

— Ըսել կ'ուզեմ թէ պատահած այս դժբաղդութեան սակ ուրիշ դժբաղդութիւն մը կայ, որ դուցէ աւելի մեծ ըլլայ :

— Ո՞վ Աստուած իմ, մրմնջեց Ախլըֆօր ձեռքերը միացընելով, ինչ կայ ուրիշ :

— Բոլորովին սուանձին ենք, բարեկամ :

— Այո՛, բայց այդ զգուշութիւնները ինչ կը նշանակեն :

— Մտերմական աղղարարութիւն մը ունիմ՝ ձեզ ընելու, ըստ բժիշկը. նստինք — :

Ախլըֆօր նստարանի մը վրայ թուլութեամբ նստաւ :

Բժիշկը մէկ ձեռքը անոր ուսին վրայ դրած առջևը կանգնեցաւ : Մորէլ ստիպուէն ստեղծով, մէկ ձեռքովը ճակատը բռնեք էր և միւս ձեռքովը սիրտը կը սեղմէր, որուն բարախաւ մը կը վախնար որ չլսուի :

— Ո՞վ մեռաւ արդեօք —, կ'ըսէր ինքնիրեն երիտասարդը բոլորովին այլայլելով :

— Խօսեցէք, պարոն բժիշկ, մտիկ կ'ընեմ՝ ձեզ, ըսա Ախլըֆօր, պատմեցէք և ես ամեն բանի համար պատրաստուած էմ :

— Յիրտի արկին ար Սէն-Մէրան խիտ պատաշած էր, բայց խիտ առողջ կին մ'էր — :

Մորէլ աստը վայրկեանէ 'ի վեր հիմա սկսաւ շունչ առնուլ :

— Տրամու թենէն մեռաւ, պարան, ըստ Ա. Իլլըֆօր, այն, իւր արամու թենէն մեռաւ : Քառասուն ասորի մարբէղին հետ երջանիկ կեանք մը վարելով. . . :

— Այ, պարան, արամու թենէն չմեռաւ : Տիրու թենէն մարդ կրնայ մեռնիլ, թէ և շատ քիչ անգամ կը պատահի, բայց օրուան մը, ժամուան մը և աստը վայրկեանէ մէջ չմեռնիր — :

Ա. Իլլըֆօր պատասխան շտտաւ. դլուխը վերցուց, զոր մինչև այն վայրկեանը կրտամ էր, և աստը նայուածքով անոր նայեցաւ :

— Հոգեվարքին ժամանակ հոն էիք, հարցուց ա' Ալբրիննի :

— Այն, պատասխանեց թագաորի դործակալը. կամայ մը ինձ ըսիր որ չհնուածամ անկէ :

— Տիկին ար Սէն-Մէրանի հիւանդութեան նշանները դիտեցիք :

— Անշուշտ. արկին ար Սէն-Մէրան իրարմէ քանի մը վայրկեան միջոցով երեք ձգնածամ ունեցաւ՝ ամեն անգամ աւելի սաստիանալով : Չեր հասած ժամանակը՝ արդէն քանի մը վայրկեանէ 'ի վեր սկսեցաւ մնայել էր. իւր առաջին ձգնածամը պարզ ջրահարութիւն մը կարծեցի, բայց սկսեր էի իրօք վախնալ երբ տեսայ որ իւր անկողնոյն մէջ ելաւ նստաւ անդամները և դլուխը ձգած, Այն տանն ձեր երեսը նայելով հասկըցայ որ անոր վիճակը կարծածէս աւելի ծանր է : Առաջին ձգնածամը անցնելով ձեր երեսը նայեցայ, բայց դուք անոր ձեռքը բռնած էիք, երակոց բարախումը կը համբէիք, և մինչև երկրորդ ձգնածամին սկսելը երեանիդ անոր դարձուցած էիք : Երկրորդ ձգնածամը առաջինն աւելի սուկալի եղաւ. ջրերուն նոյն շարժումները տեղի ունեցան, բերանը կարկամեցաւ և մանիշակոյցոյն եղաւ : Երրորդ ձգնածամին մեռաւ : Արդէն առաջին ձգնածամին վերջերք ջիղերու կարկամութիւն մը դիտեր էի, և դուք իմ կարծիքս հաստատեցիք :

— Այն, ամենուն առջին կրկնեց բժիշկը, բայց հիմա մինակ կ'ըք :

— Ի՞նչ պիտի բռնէք, սիւ Աստուած իմ :

— Ըսել կ'ուզեմ թէ ջիւղերու կարկամութեան և թունաւորութեան նշանները բոլորովին մի և նոյն են — :

Պ. աք Ախլըֆօր ելաւ կանոնեցաւ, և վայրկեան մը անշարժ և լռու կենալէն ետեւ՝ իւր նստարանին վրայ վերստին ինկաւ :

— Ա՛հ, պարոն բժիշկ, ըսաւ, աղէկ մտածեցէք թէ ի՞նչ կ'ըսէք ինձ — :

Մտրել չէր գիտեր թէ երանգ կը տեսներ թէ արթուն էր :

— Մտիկ ըրէք, ըսաւ բժիշկը, ըրած յայտարարութեանս կորուսորութիւնը և ձեր բնութիւնը լաւ կը ճանչնամ :

— Իբր գտաւո՞ր մտիկ ընեմ թէ իբր բարեկամ, Հարցոց Ախլըֆօր :

— Իբր բարեկամ, այս վայրկենիս ձեր հետք բարեկամօրէն կ'ուզեմ խօսիլ. ջղաց կարկամութեան և բուսական հիւթերէ թունաւորութեան նշանները այնչափ իբարու կը նմանին, որ եթէ բաժաւատորազրել Հարկի բլլայ, ճշմարիտ կ'երկնախմբ : Աստի կը կրկնեմ՝ խաբար գատաւորին չէ այլ բարեկամիս, և բարեկամիս կ'ըսեմ որ երեք քառորդ որ անոր հոցեվարը անկց, ուշադրութեամբ անոր ճգնածամբ, ջղաձգութիւնները և մահր գիտեցի, տեսածիս վրայ այնչափ համոզուած եմ որ կրնամ ըսել թէ արիկին աք Սէն-Մէրան ոչ միայն թունաւորեալ մեռաւ, այլ ի՞նչ թոյնէ մեռնիլն անգամ գիտեմ :

— Պարոն, պարոն :

— Ամեն բան յայտնի կը շուրջընէ. ջղային ճգնածամերէն ընդմիջեալ խորունկ քնեութիւնը, ողնղլի սաստիկ յաղմոսները, գործարանայ թմբբութիւնը բաւական աղացոյցներ են : Տիկիմտը Սէն-Մէրան բնեկնի ցեղէ բոյսի մը հիւթովը անշուշտ գիտուածով կամ գուցէ սխալմամբ թունաւորուած է — :

Ախլըֆօր բժշկին ձեռքը բռնեց :

— Ա՛հ, անկարելի է, պարոն, ըսաւ, անկարելի է. արդեօք երանգ է տեսածս : Սառդիւ կը ստակամ երբ ձեզի պէս անձի մը բերանէն յայտնի խօսք մը կը լսեմ. կ'աղաչեմ, սիրելի պարոն բժիշկ, յանուն երկնից, բռնէք, միթէ չէք կրնար սխալիլ :

— Անշուշտ կրնամ սխալիլ, բայց . . .

— Բայց, ինչ ըսել կ'ուզէք :

— Բայց չեմ կարծեր :

— Գթացէք ինձի, պարոն բժիշկ. քանի մը օրէ 'ի վեր այնչափ անլուր դժբաղլու թիւններ կը պատահին, որ կարծեմ թէ պիտի խենթեանամ :

— Արիշ բժիշկ մը տիկին տը Սէն-Մէրանի այցելութիւն ըրան :

— Ամենին :

— Արդեօք ինձմէ գաղտուկ դեղադիր մը դեղազնաւոր տարուէցան :

— Ամենին :

— Տիկին տը Սէն-Մէրան թշնամիներ աւելբ :

— Չեմ ճանչնար մէկը որ անոր թշնամի ըլլայ :

— Մէկը անօր մեռնիլը կ'ուզէք :

— Այ, ամենին, աղջիկս անոր միակ ժառանգն է, Ո՛հ, եթէ այսպիսի խորհուրդ մը մտքէս անցնէր, ինքզինքս գաշոյնով կ'ըստաննէի :

— Ո՛հ սիրելի բարեկամ, գոչեց ա՛ւզբիների. Աստուած չընէ որ մէկու վրայ ամբաստանութիւն ընեմ, դիպուածի կամ սխալմունքի վրայ է խօսքս : Սակայն կ'ուզէ դիպուած ըլլայ, կ'ուզէ սխալմունք, գործը ինքնին կամայ ձայնով խղճիս կ'ըսէ, և կ'ըստիպէ դան որ բարձր ձայնով ձեր հետը խօսի : Այս բանիս վրայ տեղեկացէք, պարոն :

— Արմէ՛, ինչպէս, և ինչ բանի վրայ :

— Արդեօք Պարուա ծերունի ծառան իւր տիրոջը համար պատրաստած ըմպելի դեղ մը սխալմամբ տիկին տը Սէն-Մէրանի տուան :

— Իմ հօրս համար պատրաստուած :

— Այո :

— Բայց միթէ կարելի է որ Պ. Նուարթիէի համար պատրաստուած դեղ մը տիկին տը Սէն-Մէրանը թռնաւորէ :

— Ատոր տարակոյս չկայ. դիտէք որ քանի մը հիւանդութեանց

մէջ թոյնը գեղ է . կաթնածն ալ այն հիւանդութիւններէն մէկն է : Պ. Նուարթիէի շարժելու և խօսելու կարողութիւնը վերագործընելու համար ամեն միջոց 'ի գործ գնելն էակ' գրեթէ երեք ամիսէ 'ի վեր որոշեցի վերջին միջոց մը ևս փորձելու . երեք ամիսէ 'ի վեր , կ'ըսեմ , բեկերի հիւթը կը գործածեմ անոր . վերջին անգամ հրամայած գեղիս մէջ այն հիւթէն վեց հարիւրակրամ գնել տուի . վեց հարիւրակրամը , (որ կրնայ Պ. Նուարթիէի կաթնածածակար գործարանաց ազգեցութիւն չընել , քանզի հետզհետէ աստիճանաբար նոյն թոյնէն գեղի մէջ ասնելով ստորած է անոր) , բուսկան է այն գեղին շտապողութիւնը որ և է մէկուն մահ պատճառել :

— Միրելի իմ ա՛ւզբիների , Պ. Նուարթիէի և տիկին ար Սէն-Մէրանի սենեկաց մէջ ամենին հաղորդակցութիւն չկայ , և Պարուան բնաւ զորանչիս սենեակը չմաներ : Աերջասկէս , պարն , կը համարձակիմ բսել որ թէպէտև զձեզ խիստ ներհուն և մանաւանդ խիստ երկիր դած մարդ մը կը ճանչնամ , թէպէտև ամեն պարագայի մէջ ձեր խօսքը արեւոն լուսին նման ինձ կ'առաջնորդէ , այսու ամենայնիւ , իմ այս համոզմանս հակառակ՝ «Վարչս սխալական է» բառած առակին վրայ կը թրնելու պէտք ունիմ :

— Մտիկ բրէք , Ալիքսիս , բոս բժիշկը , իմ պաշտօնակիցներէս այնպիսի մէկը կը ճանչնա՞ք , որու վրայ իմ վրաս ունեցածնոր շափ վստահութիւն ունենայ :

— Ինչո՞ւ համար . բսէք . ինչ բանի համար կը հարցնէք :

— Անշեցեք զան , իմ բոլոր տեսածներս և գիտածներս անոր կը պատմեմ , և տիկին ար Սէն-Մէրանի մարմինը կը բանանք :

— Այդ կերպով թոյնին հետքը կը գտնէք :

— Այ , թոյն չըսի ես , այլ իւր ջիղերը գրգռող պատճառը կը քննեմ , իւր անջնութեան ուրկից յստաջ գալը իսկոյն կը հասկընանք և կ'ըսենք ձեզի . Միրելի Ալիքսիս , եթէ այս դժբաղդութիւնը անհոգութեամբ պատահած է , ձեր ծառաներուն վրայ հակեցեք , իսկ եթէ թշնամութեամբ պատահած է , ձեր թշնամաց վրայ հակեցեք :

— Ա՛հ , Տէր Աստուած , ինչ կ'առաջարկէք ինձ , Պ. ա՛ւզբիների ,

պատասխանեց Վիլլիֆոր յաղթուելով. այս գաղանկիքը ձեզմէ ուրիշ մէկը խնայալուսն պէ՞տ է պէտք է որ քննութիւն մը ըլլայ, և տանս մէջ այդ քննութիւնը ընել անկարելի է: Այսու ամենայնիւ, շարունակեց թագաւորի գործակալը սիրտ անելով և անհանգստութեամբ բժիշկն երեսը նայելով, այսու ամենայնիւ, եթէ կ'ուզէք, եթէ անշուշտ կը պահանջէք, ձեր կողմը կը կատարեմ: Իրօք պէտք եմ այս գործին ետեւն ըլլալ, բնութիւնս ալ այնպէս կը պահանջէ: Սակայն, պարոն բժիշկ, կը տեսնէք որ մեր սիրաբ զիշտերով լցուած է. այնչափ զիշտերէն ետեւ տանս մէջ այնչափ դայթակղեցուցիչ քննութիւն մը ընել տալով՝ կինս և աղջկիս պիտի մեռնին: Գիտէք, պարոն, որ թագաւորի գործակալութիւնը քննողը առանց թշնամիներ տնկնալու չկրնար քսան և հինգ տարի խոր պաշտօնը կատարել. իմ թշնամիներս ալ խիտս բազմութիւնն. այս դայթակղեցուցիչ գործը անանց համար յաղթութիւն մը պիտի ըլլայ, անանք պիտի ուրախանան և ես ամօթով պիտի մնամ: Կերեցէ՛ք ինձ, Պ. բժիշկ, այս գուհիկ գաղափարներու համար. եթէ դուք քահանայ մը ըլլայիք, չէի համարձակեր ձեզ այս բանս ըսել. բայց դուք մարդ մ'էք, և միւս մարդերը կը ճանչնաք, ուստի կարծեմ՝ իրաւունք կու տար ինձ այս բանին համար:

— Սիրելիդ իմ Պ. ալ Վիլլիֆոր, պատասխանեց բժիշկը զիջանելով, իմ առաջին պարտքս մարդասիրութիւնն է. արեկին ալ Սէն-Մէրանը կ'ազատէի՝ եթէ արուեստս օգնէր ինձ. բայց ան մեռաւ, և ես պէտք եմ կենդանիներուն բարիք ընելու ջանալ: Աւրեմն թողինք այս ստակալի գաղանկիքը մեր սրտին խորութեանցը մէջ, և եթէ մէկը խմանայ խի, պահած լուսութիւնս թող ազիտութեանս, հոյս պիտի չընեմ: Սակայն, պարոն, անհոյ մի կենար, միշտ փնտաւցէ՛ք, և ուշադրութեամբ քննեցէ՛ք. կարելի է որ քննող այնչափով դո՛ս չըլլայ . . . : Եւ երբ յանցաւորը գանէք, ես պիտի ըսեմ՝ ձեզ թէ դուք գտաւոր մ'էք, ուղածնիդ ըրէք:

— Ա՛հ, շնորհակալ եմ, շնորհակալ եմ, պարոն բժիշկ, ըսաւ Վիլլիֆոր անպատում ուրախութեամբ մը, ձեզմէ աւելի մտերիմ բարեկամ մը չունեցայ երբէք — :

ստատրդական թեթև ստիւնով մը ծառերուն տակէն դուրս ցատկեց, և աննուէլէն, Ալալանթինը վախըննէլէն, և նորապի աղջկան զինքը յանկարծ տեսած ժամանակ ախաճայ հանելու ձայնովը քնացողները արթնցնէլէն շվահնալով, ևրկու քայլով ծաղկոցին մէջէն անցաւ, զոր լուսինը լճի մը սէն լայն և սպիտակ կ'երևցընէր, և տան առջև շարուած նարնջնինսբուն արկղներուն քով հասնելով ոտնդու խին վրայէն արագութեամբ վեր ելլաւ, և դուռը հռեց, որ առանց ընդդիմութեան խկոյն բացուեցաւ:

Ալալանթին պատուհանին առջևը եղած ժամանակ զինքը չտեսնէր էր. իւր աչքերը դէպ 'ի երկինք վերցուցած՝ երկնից կապոյտին վրայ շրջող արծաթագոյն ամպ մը կը դիտէր, որուն ձևը երկինք ելնող ստուերի մը ձևն ունէր:

Իւր յուզեալ և վերացեալ մտօքը զայն իւր հանիին հոգին կը կարծէր:

Այսու ամենայնիւ Մորէլ նախասննակը անցնելով երկրորդ սանդուխին քովը հասեր էր:

Սանդուխին աստիճաններուն վրայ տարածուած օթոցը երխասաարդին ոտնաձայնը կը խափանէր:

Մորէլ այն աստիճան յուզեալ էր որ Պ. ար Ալիլըֆօրի ներկայութիւնը անցամ սխախ չվախցընէր զինքը: Եթէ պարսն աղ Ալիլըֆօր իւր զխմացը ելնէր, երխասաարդը իւր ընկիւրը որսչեր էր:

Անոր սխախ մտանար և ամեն բան խատտովանելով սխախ աղաչէր որ ներէ իրենց և չգժկամի այն սիրոյն, որ զինքը իւր աղջկան հետ և իւր աղջիկը իրեն հետ կը միացընէր:

Մորէլ խենթեցեր էր:

Բարեբաղդարար մարդ մը շտետաւ:

Այն ատեն տան ներքին յատակադժին վրայօք Ալալանթինն նստացած անդեկտ թիւնը իրեն շատ օգնեց:

Առանց վտանգի սանդուխին վրայ հասաւ, և երբ դէպ 'ի մը սննեակը երթալուն վրայ կը մտածէր, հեծութեան ձայն մը լսեց, և խկոյն դէպ 'ի ձայնը ելած կողմը ուղղեցաւ:

Ախտարաց գրան մը մէջէն լոյսի մը ցալացումը և հեծաթեան ձայնը դուրս կերնէին :

Մորէլ այն գուռը հոնց և ներս մտաւ :

Մեռեալը անկողնոյ մը մէջ կը հանդէր սղիտակ ոտանի մը տակ , որ բռնարովին կը ծածկէր զան և մարմնոյ ձեր կը նկարէր . Մորէլ , որ դիպուածով անոր մահուան գաղանիքը խմացեր էր , զան այս գիւրքին մէջ տեսնելով աւելի սոսկաց :

Անկողնոյն քովը՝ Վալանթին մեծ թիկնաթուռի մը վրայ ծնրադրեալ ու գլուխը աթուռին թիկնաթարձերուն մէջ և իւր երկու ձեռքերովը ծածկած՝ գողալով ու հեծելով կ'ողորար :

Պատահանք բաց թողլով ներս մտեր էր և այնպիսի սրտառուչ կերպով բարձրաձայն կ'աղօթէր , որ ամենէն անդգայ սիրտերն անգամ պիտի շարժէին :

Իւր վիշտերը այնպիսի կիզիչ կայտերով իւր կակորդը կը սեղմէին , որ բերանէն ելած խօսքերը իրարու անհամաձայն և դժուարիմայ էին :

Լուսինը պատահանի վանդակներուն մէջէն ներս թափանցելով՝ մտին լոյսը կը ածողունէր և այս թախծալից պատկերը իւր ախրահան գոյներովը կը ներկէր :

Մորէլի սիրտը այս տեսարանին չկրցաւ զխմանալ : Թ՛ւ և ինքը օրինակ ըլլալու չափ բարեպաշտ և իւր սիրտը այնչափ դիւրագոյնցիկ չէր , բայց Վալանթինը տառապանայ և արտասուայ մէջ տեսնելով , չկրցաւ ինքզինքը զսպել :

Հատաչանք մը հանեց , անուն մը մրմնաց , և Վալանթին իւր գլուխը վերցուց , որ թեալթուռին թախիշէն կճակերպ նկարուած ու Մաղգողինէի գլխուն նման արտասուայ մէջ թախթուած էր , և անոր կողմը դարձած մնաց :

Վալանթին Մորէլը տեսաւ և զարմանք մը չյայտնեց :

Յետին յուսահատութենէն ուսեցած սրտին մէջ միջնական յուզմունք չկրնար ըլլալ :

Մորէլ ձեռքը իւր սիրտհայն երկնցուց :

Վալանթին իւր քովը չգալուն համար զինքը արդարացընելու

Թ. ՄԱՆՈՒՅԱՆ

միակ նոպատակաւ՝ մահազոյժ սառնին տակ հանդ շած զիա՛ր ցու-
շուց անոր և վերստին սկսաւ հեծելով լալ :

Երկուքն ալ չէին համարձակեր այն սենեկին մէջ խօսելու :
Երկուքն ալ կ'երկմտէին խղել այն լուսթիւնը , որ կարծես թէ
մուտեալը սենեկին մէկ անկիւնը կանգնած և ձեռքը շրթանց վրայ
դրած կը համայէր :

Աւերջապէս Աւալանթին անորմէ տաաջ բերանը բանալու հա-
մարձակեցաւ :

— Բարեկամ , ըստ , ի՞նչպէս հոս եկար : Ախսս , քեզի բա-
րե եկար կ'ըսէի , եթէ այս տան դռնը քեզի բացողը մահը չըլ-
լար :

— Աւալանթին , ըստ Մորէլ դողողուն ձայնիւ և ձեռքերը
միացնելով , ժամը ութ ու կէսէն ՚ի վեր հոն կ'ըստպատէ . երբ
նայեցայ որ չեկար , անհանդատութիւն մը պատեց զիս , պատին
վրայէն ցատկեցի , պարտէզը իջայ , այն ատեն այդ աղէտալի
գիպուածին վրայ խօսելու ձայներ լսեցի :

— Ի՞նչ ձայներ — , հարցուց Աւալանթին :

Մորէլ սարսապ , վասն զի բժշկին և Պ . ար Ալբրօքի բո-
ւոր խօսակցութիւնը յիշեց : այնպէս կարծէր թէ տառնին տա-
կէն անոր ձգտեալ թևերը , պիտի պարանոցը և մանիշակագոյն
շուրթերը կը տեսնէ :

— Ձեր ծառաներուն ձայներէն ամեն բան իմացայ , ըստ Մո-
րէլ :

— Մինչև հոս գալով կրնայիր մեր կորստեան պատճառ ըլ-
լալ , սիրելիս , ըստ Աւալանթին առանց երկիւզի և բարկութեան :

— Ներէ ինձ , պատասխանեց Մորէլ նոյն ձայնիւ , հիմա կը
մեկնիմ :

— Աչ , կեցիր , ըստ Աւալանթին , զիմացդ կրնայ մէկը ելնել :

— Բայց եթէ մէկը հոս գայ — :

Նորասի աղջիկը գլուխը շարժեց :

— Մէկը չգար , ըստ : անհոյ եղիր . ահա մեր պաշտպանը — :

Եւ իւր ձեռքովը տառնին տակի գիտկը ցուցուց :

— Ըսէ ինձ , կ'աղաչեմ , կրկնեց Մորէլ , պարոն ա'չքինէն
ի՞նչ եղաւ :

— Գաշնացիրը ստորագրելու համար Պ . Պրանդին եկած ժա-
ման հանիս իւր վերջին շունչը կ'աւանդէր :

— Ափսոս , ըստ Մորէլ Էստիան ուրախալի զգացմամբ , քանզի խրովի կը մտածէր թէ այս մահը Աւալանթինի ամուսնութիւնը անորոշ կերպով կը յապաղէր :

— Բայց իմ վիշտերս կրկնապատկողը այն է , շարունակեց Աւալանթին՝ կարծես Մորէլի այն զգացումը պատժելու համար , որ իմ ողորմելի սիրելի հանիս մեռնելու ատեն պատուիրեց որ ամուսնութիւնը կարելի եղածին չափ շուտով կատարուի : Ա՛յ Աստուած իմ , ան ալ զիս պաշտպանել կարծեւով ինձ թշնամութիւն կ'ընէր :

— Մտիկ ըրէ , ինչ ձայներ են ասոնք — , ըստ Մորէլ :

Երիտասարդները լուռ կեցան :

Գրան մը բացուիլը , ներբաղախթին տախտակամածին ճանչիւնը և սանդուխէն իջնելու ձայներ լսուեցան :

— Հայրս է որ իւր գահլիճէն դուրս կ'ենէ , ըստ Աւալանթին :

— Անշուշտ բժիշկը կը ճամբէ , յաւելցուց Մորէլ :

— Բժիշկն ըլլալը ո՛րկից զիտես , հարցուց Աւալանթին զարմանքով :

— Այնպէս կը կարծեմ — , ըստ Մորէլ :

Աւալանթին երիտասարդին երեսը նայեցաւ :

Այն միջոցին փողոցին դրան դոցուիլը լսեցին :

Պ. ար Ախլըֆօր պարտիզին դուռն ալ բանլիքելէն ետև՝ սանդուխէն վեր ելաւ :

Նախասենեկին մէջ մանեւով՝ վայրկեան մը կանգ առաւ մտածելով թէ իւր սենեակը դառնայ եթէ տիկին ար Սէն-Մէրանի սենեակն երթայ :

Մորէլ վարադոյրի մը ետին պահուեցաւ :

Իսկ Աւալանթին անդէն չջարժեցաւ . իւր յետին տօբութիւնը կարծես ստորական երկիւղները բանի տեղ չէր դնէր :

Պ. ար Ախլըֆօր իւր սենեակը դարձաւ :

— Հիմա , ըստ Աւալանթին , ոչ պարտիզին դռնէն կ'ընաս դուրս ելնել և ոչ փողոցին — :

Մորէլ զարմանքով նորատի աղջկան երեսը նայեցաւ :

— Հիմա, ըստ Աւլանթին, դուքս եղնելու միայն մէկ նժ՝
 քեզի և աղուհով ճամբայ կայ, այն է՝ հառիս սենեկէն — :

Աւլանթին այս խօսքը ըսելով ոտք ելուտ :

— Եկու, ըստ անոր :

— Ո՛ր, հարցուց Մարտիրոսիկէն :

— Հառիս սենեակը :

— Պ. Նուարթիէի՞ սենեակը դամ :

— Այո՛ :

— Աղէկ մտածեցիր, Աւլանթին :

— Աղէկ մտածեցիր և երկար ժամանակէ՛ր վեր : Աշխարհի՞
 վրայ անորմէ զատ բարեկամ չունիմ, և երկուքնիս ալ անոր պէտք
 ունինք . . . : Եկու :

— Աղէկ մտածէ, Աւլանթին, ըստ Մորէլ նորասի աղջկան
 հրամայածը կատարելու երկմտութիւն ցուցնելով, մինչև հոս
 դալս անմտութիւն մ'էր որ ըրի. բայց հիմա աղէկ կ'ըզգամ ը-
 բածս, աչացս պատանք հանցի, և դուն այդ բանը ինձ հրա-
 մայելու համար աղէկ մտածած ես, սիրելիդ իմ Աւլանթին :

— Այո՛, ըստ Աւլանթին, միայն հանիխս մուտալ մարմինը
 խոանձին ձգելուս համար խիղճ կ'ընեմ, որուն քովը մնալու հա-
 մար յանձնատու եղած եմ :

— Աւլանթին, ըստ Մորէլ, մահը ինքնին նուիրական է :

— Այո՛, պատասխանեց նորասի աղջիկը, սակայն երկար շտե-
 լեր, եկու — :

Աւլանթին նրբագուհիմէ մը անցնելով Նուարթիէի սենեակը
 տանող փոքր սանդուխտ մը վար իջաւ :

Մորէլ ոտից ծայրերուն վրայ քալելով անոր ետևէն կ'երթար :

Երբ դրան առջևը հասան, ձերտնի ծառային հանդիպեցան :

— Պարուա, ըստ Աւլանթին, դուքը գոցէ, և մի թողուր
 որ մարդ ներս մանկ — :

Եւ սուաջ ինքը ներս մտաւ :

Նուարթիէ տակաւին իւր թեաթոսին վրայ նստած էր : ամե-
 նէն թեթե շշուկին ուշ գնելով, և բոլոր պատահածները ձերտ-
 նի ծառայէն իմանալով : իւր անյայդ նայուածքը դրան վրայ քա-
 ինք էր :

Վալանթինը տեսնելով իւր աչքը փայլեցաւ :

Նորասի աղջկան ընթացքին և դիմաց վրայ այնպիսի սովորաւ
կանէ դուրս բան մը կար որ կաթուածահարը դարմացուց :

Ուստի ձերունոյն աչքը, որ ՚ի սկզբան կը փայլէր, անոր այս
ընթացքը տեսնելով՝ սկսաւ հարցընելու շարժումներ ընել :

— Սիրելի հասս, ըստ ցած ձայնով, աղէկ մտիկ ըրէ ինձի,
դիտես որ Սէն-Մէրան հանիս ժամ մը կայ որ մնաւ, և հիմա
աշխարհի վրայ քեզմէ զատ մէկը չունիմ որ զիս սիրէ — :

Ծերունոյն աչաց մէջ անասման գորովանաց զղացում մը
տեսնուեցաւ :

— Ուրեմն իմ վիշտերս ու յայտերս քեզի յայտնել պէտք եմ,
այնպէս չէ — :

Կաթուածահարը նշան ըրաւ թէ այո՛ :

Վալանթին Մաքսիմիլիէնի ձեռքը բռնեց :

— Ուրեմն, ըստ անոր, տես այս սարսուռ — :

Ծերունին իւր հետազօտիչ և սակաւ ինչ դարմանեալ նայ-
ուածքը Մորէլի վրայ յարեց :

— Պ. Մաքսիմիլիէն Մորէլն է, ըստ աղջկիկը, Մարսիլիոյ այն
սրբիկեշտ վաճառականին որդին, որուն անունը անտարակոյս լսած
ես :

— Այո՛, ըստ ձերունին :

— Մաքսիմիլիէն իւր հօրը անսոցիւս անունը փառաւորելու
վրայ է. քանզի երեսուն տարեկան հասակին մէջ հեծեղազօրաց
հրամանատար և Պառուոյ Լէդէոնի սպաշտնատար է — :

Ծերունին նշան ըրաւ թէ կը յիշէ :

— Ուրեմն, սիրելի հասս, ըստ Վալանթին ձերունոյն առ-
ջըը ծնկան վրայ դալով և մէկ ձեռքովը Մաքսիմիլիէնը ցուցը-
նելով, կ'իմացընեմ որ ես Մորէլը կը սիրեմ և միայն անոր հետ
կ'ուզեմ ամուսնանալ : Եթէ զիս ուրիշի հետ ամուսնացընելու
ստիպեն, աւելի աղէկ ունիմ որ զիս սպաննեն և կամ ես ինք-
զինքս պիտի սպաննեմ — :

Կաթուածահարին նայուածքը զանազան մտածութիւններ ունե-
նալը կը յայտնէր :

— Պ. Մաքսիմիլիէն Մորէլը կը սիրես դուն, այնպէս չէ՞, սիրելի հաս, հարցոց նորաստի աղջիկը :

— Այո՛, ըսաւ անշարժ ձերունին :

— Աւրեմն մենք որ քու զաւակներդ ենք, կընան հօրս կամուջը դէմ պաշտպանել զմեզ — :

Նաւարթիէ իւր հանձարալի նայածքը Մորէլի վրայ յարեց, որպէս թէ ըսել ուզէր. Ար մտածենք :

Մաքսիմիլիէն հասկըցաւ :

— Օրիորդ, ըսաւ, դուն նուիրական պարտք մը ունիս հանկիդ տնեակը կատարելու. կը ներես ինձ որ քիչ մը պարոն Նաւարթիէի հետ խօսելու պատիւն ունենամ :

— Այո՛, այո՛ —, ըսաւ ձերունոյն աչքը :

Ետքը անհանգստութեամբ Ալալանթինի երեսը նայեցաւ :

— Ըսել կ'ուզես թէ քու միտքդ ինչպէս պիտի հասկընայ, այնպէս չէ՞, սիրելի հաս :

— Այո՛ :

— Ա՛հ, անհոգ եղիր. այնչափ անզամ քու վրայօրդ խօսեցած ենք, որ քեզի հետ ինչ կերպով խօսիլս գիտէ — :

Ետքը սիրալիր ժպիտով Մաքսիմիլիէնի դառնալով, թէեւ այն ժպիտին տակը խորին տխրութիւն մը տիրած էր,

— Բոլոր գիտցածներս ան ալ գիտէ —, ըսաւ :

Ալալանթին ոտք ելաւ, Մորէլի աթոռ մը ներկայացուց և Պարուային պատուիրեց որ մարդ չթողու որ ներս մտնէ և խանդազատանօք իւր հաւը համբուրելն ու Մորէլի տխրագին ողջոյն մը տուլն ետև մեկնեցաւ :

Այն ատեն Մորէլ Նաւարթիէին ցուցնելու համար թէ Ալալանթինի մտերմութիւնը ստացած է և իրենց բոլոր զաղանկքը կը ձանձնայ, բառարանը, գրիչը և թուղթը առաւ ու սեղանի մը վրայ դրաւ :

— Բայց նախ ներեցէք ինձ, պարոն, ըսաւ Մորէլ, որ իմ ուղբը լսաւ, ինչպէս օրիորդ Ալալանթինը սիրելու և ինչ գիտատարութիւն ունենալու պատմամ ձեզ :

— Մտիկ կ'ընեմ —, ըսաւ Նաւարթիէ :

Բառական պատկասելի տեսարան մը կը ներկայէր այն ձերու-
նին, որ թէպէտ ըստ երևութից անողում բերս մ'էր, բայց եր-
կու ծաղկահաս, գեղնցիկ, ուժեղ և առոյդ սիրահարաց միակ
պաշտպանը, միակ նեցուկը և միակ դատաւորն եղեր էր :

Իւր գէմքը, որ ազնուութեան և անաչտութեան նշանաւոր
դրոշմերն ունէր, Մորէլի պատկասանք մը տուեր էր, որ դողա-
լով իւր պատմութիւնը սկսաւ :

Այն ատեն երիտասարդը պատմեց անոր թէ ինչպէս Աւլան-
թինը ճանչցեր և ինչպէս զան սիրեր էր. ինչպէս Աւլանթին
իւր առանձնութեանը և զժրջողութեանը մէջ Մորէլի անձնութե-
ան յաջարկութիւնը ընդուներ էր :

Երիտասարդը իւր ծննդեան, վիճակին և հարստութեանը վրայ
ալ խօսեցաւ և քանի մը անգամ երբ կաթուածահարին միտքը
հասկընալու համար անոր երեսը կը նայէր, ձերունին իւր նայ-
լածքովը իրեն կը պատասխանէր :

— Եստ աղէկ, շարունակէ :

→ Հիմա, ըստ Մորէլ երբ իւր պատմութեան առաջին մասը
վերջացուց, հիմա որ իմ սէրս և ակնկալութիւններս ձեզի պատ-
մեցի, կ'ողէք որ դիտաւորութիւններս ալ իմացընեմ :

— Այո, ըստ ձերունին :

— Մեր որոշումը այս էր — :

Եւ այն ատեն ամեն բան Նուարթիէին պատմեց, թէ ինչպէս
պարտիզակին մէջ կտր մը կ'ըսպասէր, ինչպէս Աւլանթինը
պիտի առնուր իւր քրոջը տունը տանէր, անոր հետ պիտի ամուս-
նանար, և մինչև Գ. ար Ալիքսիօրի ներողութիւնը ընդունելին
պիտի սպասէին :

— Այ, ըստ Նուարթիէ :

— Այ կ'ըսէք, կրկնեց Մորէլ, պէտք չե՞նք այսպէս ընել :

— Այ :

— Արեմն մեր որոշման հասանութիւն չունիր :

— Այ :

— Արեմն տրիշ միջոց մը կայ —, ըստ Մորէլ :

Եւ երանոյն հետազօտիչ նայուածքը հարցուց,

— Ո՞րն է :

— Կ'երթամ՝ Պ. Պրանդ ա՛յլ: բինէն կը գանեմ, շարունակեց Մաքսիմիլիէն. (ուրախ եմ որ Ալանթիմի բացակայութեան ժամանակ կարող եղայ այս բանս ձեզ ըսելու,) և այնպէս կը վարուիմ անոր հետ, որով պիտի պարստարի պատուաւոր մարդու մը ընթացքը բռնելու — :

Նուարթիէի նայուածքը կը հարցընէր :

— Ըսել կ'ուզէք թէ ի՞նչ պիտի ընեմ, կրկնեց երիտասարդը :

— Այո՛ :

— Ինչպէս որ ըսի՝ պիտի երթամ գանեմ զինքը, օրիորդ Ալանթիմի հետ ունեցած մեր սէրը պիտի պատմեմ անոր. եթէ ազնուասիրտ մէկն է, իւր նշանածէն հրաժարելով իւր ազնուութիւնը պիտի յայտնէ, և այն ժամէն ցմահ անոր անձնուէր բարեկամը պիտի ըլլամ. բայց եթէ կամ շահասիրութենէ և կամ ծաղրելի հպարտութենէ գրգեալ մերժէ և դէմ կենայ ինձ, փորձով անոր ցուցընելէս ետե թէ Ալանթիմ զիս կը սիրէ ու ինձմէ տրիշ մէկու հետ չուզեր ամուսնանալ, անոր հետ պիտի մնամարտիմ՝ զնուց ընարութիւնն ալ անոր թողլով, և պիտի սպաննեմ զան և կամ ինքը զիս պիտի սպաննէ. եթէ ես սպաննեմ, Ալանթիմի հետ պիտի չամուսնանայ, իսկ եթէ ան զիս սպաննէ, ապահով եմ որ Ալանթիմ անոր հետ չամուսնանար — :

Նուարթիէ անպատում ուրախութեամբ Մորէլի ողնիւ և անկեղծ դէմքը կը զիտէր, որուն վրայ իւր լեզուին յայտնած զգացումները կը նկարուէին, և որուն զեղեցկութիւնը ըսած խօսքերուն հաստատութիւնն ու ճշմարտութիւնը կ'աւելցընէր :

Սակայն երբ Մորէլ իւր խօսքը վերջացուց, Նուարթիէ քանի մը անգամ աչքը գոցեց, որ ինչպէս արդէն զիտենք՝ ոչ ըսելու եղանակն էր :

— Ո՞չ կ'ըսէք, ըսաւ Մորէլ. ուրեմն այս երկրորդ խորհուրդի՞ն ալ չէք հաւանիր, ինչպէս որ առաջինը արդէն մերժեցիք :

— Այո՛, չեմ հաւանիր, ըսաւ ծերը :

— Ուրեմն ի՞նչ ընենք, պարոն, հարցուց ծերը : Տիկին ար Սէն-Մէրանի վերջին խօսքերը այնպէս են որ ամուսնութիւնը չյա-

պաղեն . այս դիտնալով զորձերը իրենց ընթացքին թողում — :

Նուարթիէ անշարժ կեցաւ :

— Այո՛ , կը հասկընամ , ըստ Մորէլ , ըսել կ'ուզէք թէ պէտք եմ սպասել :

— Այո՛ :

— Բայց սրչափ յապաղենք , այնչափ պիտի կորսնցնենք , պարոն , կրկնեց երիտասարդը : Վալանթին առանձին ըլլալով այժ չունի , և մանկան պէս պիտի բռնողատեն զինքը : Այս տան մէջ սրատահածները անսնելու համար հրաշքով ներս մտնելով ու ձեր առջևը ներկայանալով , չեմ կրնար իրտամբ յուսուլ որ այս բարեպատեհ առիժները ուրիշ անգամ պատահին : Հաւատացէք ինձ , ձեզի առաջարկած երկու միջոցներէս մէկը կայ միայն առջնինս , որով կրնանք օգտու քաղել . ներքեք երիտասարդութեանս անախատութեանը : Ըսէք միայն . այս երկուքէն ո՞րը նախամեծար կ'ընտրէք , կը հրամայէք որ օրիորդ Վալանթինը առնում փախչիմ :

— Ոչ :

— Կ'ուզէք որ Պ . տ'էրինէն երթամ գտնեմ :

— Ոչ :

— Բայց , ո՞վ Աստուած իմ , որո՞ւ միջոցաւ պիտի հասնի մեզ այն օգնութիւնը որ երկինքէն կ'ըստասենք — :

Ծերունին իւր աչօքը ժպտեցաւ , ինչպէս որ ամեն անգամ երկնից խօսքը եղած ժամանակ ժպտելու սովորութիւն ունէր : Անաստուածութեան դաղափարը միշտ մնացած էր քիչ մը հին ժպտապէնին սրտին մէջ :

— Բաղդին միջոցաւ , կրկնեց Մորէլ :

— Ոչ :

— Ձեր միջոցաւ :

— Այո՛ :

— Ձեր միջոցաւ կ'ըսէք :

— Այո՛ , կրկնեց ծերունին :

— Ըրած հարցումս աղէկ կը հասկընանք , պարոն : Ներքեք կրկնելուօ , ըստ որում իմ կեանքս ձեր պատասխանէն կախալ է . մեր ազատութիւնը ձեր կողմէն պիտի ըլլայ :

— Այո :

— Ապահով էք :

— Այո :

— Կ'երաշխատուք :

— Այո — :

Կաթուածահարին նայուածքին մէջ պնայիսի հաստատութիւն մը կար, որ եթէ ոչ ուժին, ցոնէ անոր կամայք վրայ տարակուսիլը անկարելի էր :

— Ա՛հ, շնորհակալ եմ, պարոն, հարիւր անգամ շնորհակալ եմ, Բայց ինչպէս պիտի կրնաք այն ամուսնութեան դէմ դնել, զուր որ ձեր թեկաթուին մէջ շղթայեալ, համբ և անշարժ էք, միայն թէ Աստուծոյ մէկ հրաշքովք ձեր լեզուն բացուի, ու շարժիլ կարենաք — :

Շերունայն երեսը ժպիտով մը փայլեցաւ. անշարժ երեսի վրայ այս ժպիտը աչաց ժպիտէն աւելի զարմանալի էր :

— Արեմն սպասել պէտք եմ, հարցոց երիտասարդը :

— Այո :

— Բայց ամուսնութեան դաշնագիրը պիտի ստորագրեն — :

Նուարթիէ նոյն ժպիտով ժպտեցաւ :

— Ըսել կ'ուզէք թէ պիտի չստորագրեն :

— Այո, ըստ Նուարթիէ :

— Արեմն դաշնագիրը պիտի չստորագրեն կ'ըսէք, այնպէս չէ, զոչեց Մորէլ : Ա՛հ, ներեցէք, պարոն, երբ մեծ երջանկութեան մը լուրը կ'ընդունի մարդ, ներելի է անշուշտ որ տարակուսի : Արեմն դաշնագիրը պիտի չստորագրուի :

— Աչ —, ըստ կաթուածահարը :

Մորէլ այս ապահովութեան վրայ դարձեալ հաստատու կ'երկմաէր :

Անգամաւոյժ ձերունայ մը այս խոստումը տարօրինակ կ'երևեր իրեն. քանզի կրնար չէ թէ կամբի գորութեանն, այլ գործարանաց ակարութեանն յառաջագայիլ :

Իւր յիմարութիւնը ճանչցող անմտին իւր կարողութեան վեր գործադրութիւն պահանջելը բնական չէ :

Կսմ երիտասարդին երկմտութիւնը դիտելուն, և կամ անոր ցոյցոցած հնազանդութեան վրայ վստահ չըլլալուն՝ Նուարթիէ իւր նայուածքը անոր վրայ յարեց :

— Ի՞նչ կ'ուզէք, պարոն, հարցոց Գորէլ, կ'ուզէք որ բան մը շննելու համար բրած խոստումն նորոգեմ — :

Նուարթիէի նայուածքը յարած և անշարժ մնաց, որպէս թէ ըսել ուզէր թէ խոստումը բաւական չէ : Ետքը նայուածքը անոր ձեռաց վրայ յարեց :

— Կ'ուզէք որ երզնում, պարոն, հարցոց Գաբսիմիլիէն :

— Այո՛, ըսաւ կաթուածահարը նոյն վեհմութեամբ, կ'ուզեմ որ երզնուք — :

Գորէլ հասկըցաւ որ ծերունին այն երզման մեծ կարեւորութիւն կու տար : Աւստի ձեռքը երկնցոց :

— Կ'երզնում պատուոյս վրայ, ըսաւ, որ պիտի սպասեմ մինչև որ Պ. Ֆրանզի դէմ բրած որոշումնիդ ՚ի գործ դնէք :

— Աղէկ, ըսին ծերունոյն աչքերը :

— Հիմա, պարոն, կը հրամայէք որ մեկնիմ, հարցոց Գորէլ :

— Այո՛ :

— Առաջնոց օրիորդ Աւլանթիներ տեսնելու :

— Այո՛ — :

Գորէլ նշան բրտութեմ հնազանդելու պատրաստ է :

— Հիմա, շարունակեց Գորէլ, պիտի ներէք, պարոն, որ ձեր որդին զձեզ համբուրէ, ինչպէս որ ձեր աղջիկը ասկէ քիչ մը առաջ համբուրեց — :

Նուարթիէի աչաց նշաններէն կարելի չէր սխալիլ :

Երիտասարդը իւր շուրթերը ծերունիին ճակատին վրայ յարեց ճիշդ այն տեղը, ուր նորատի աղջկան շուրթերը դայչեր էին :

Ետքը երկրորդ անգամ ծերունին ողջունելով դուրս ելաւ :

Գաթի մէջ Պարուային հանդիպեցաւ, որ Աւլանթիէնէն պատուիրուած բլլալով Գորէլին կ'ըստատէր, և իրեն ընկերանալով մտնէ նրբազատի մը անցոց զինքը, որ դէտլ ՚ի պարտեզին վրայ բացուող դուռ մը կ'առաջնորդէր :

Գորէլ դուրս ելնելով իսկոյն վանդակներուն քովը հասաւ :

Գշարի ծառէն պատին վրայ ելաւ, և սանդուխին վրայէն մանրերկրորդի մը մէջ խոր պարտեղը իջաւ, ուր կառքը միշտ իրեն կ'ըսպասէր :

Շուտով կառքը հեծաւ, և խոր կրած յուզմունքէն յոգնած, թէև սիրար սուլի ազատ կ'երևէր, դէպ'ի կէս դիշերին Մէսլէ փողոցը հասաւ. անկողինը մտաւ և խորունկ արթեցոյթեան մէջ եզոցի մը պէս քնացաւ :

ԳԼՈՒԽ ԺԵ

ԳՐԱԸԸՕՐԻ ԸՆՏԱՆԵԱՑ ՇԻՐԻՄԸ

Երկու օր ետքը, առտուան ժամը տասին, Պ. տը Վիլըֆորի դրան առջևը մեծ բազմութիւն մը ժողովուեր էր, և գլխաւորաբար Սէնթ-Օնօրէ արուարձանին և Բէրլինիէր փողոցին մէջ սգոյ և մասնաւոր անձանց կառքերու շարք մը կը տեսնուէր :

Այս կառքերէն մէկը միւսներէն տարբեր ձև մը ունէր և երկար ճամբորդութիւն մը ըրած կ'երևէր :

Սեւ ներկուած գոց սայլի մը կը նմանէր, որ յուղարկաւորութեան հանդիսին ամենէն առաջ հանձնուերէն մէկն էր :

Այն ատեն ամեն մարդ խնայաւ որ զարմանալի զիսպմամբ մը Սէն-Մէրանի Պ. մարքէզին գիտիլը այն կառքին մէջ կը զբտնուէր, և թէ մէկ յուզարկաւորութեան հանդէսը կատարելու համար եկողները երկու մեռեալներու թաղման պիտի գտնուէին :

Յուզարկաւորութեան հանդիսին գտնուողները խիստ բաղմամբիւ էին. քանզի Սէն-Մէրանի Պ. մարքէզը, որ Լուի ԺԸ և Շարլ Ժ թագաւորաց խիստ հաւատարիմ և խիստ ջերմ բարձրաստիճան պաշտօնակալներէն մէկն էր, խիստ շատ բարեկամներ ունէր, որոնք Վիլլեֆօրի կողմանէ եկողներուն հետ միանալով, մեծ խումբ մը կը կազմէին :

Իսկոյն կառավարութեան խնայ արուեստաւոր, և հրաման անուեցաւ որ երկու յուզարկաւորութիւնները միատեղ կատարեն :

Սոց զարդերով զարդարուած երկրորդ կառք մը Պ. տը Վիլլեֆօրի տան առջևը բերին և Պ. տը Սէն-Մէրանի գիտիլը պարունակող արկղը դոց սայլին մէջէն յուզարկաւորութեան կառքին մէջ փոխադրեցին :

Երկու մեռեալները Բէր-Լաշէզի գերեզմանատան մէջ պիտի թաղուէին, ուր երկար ժամանակէ ՚ի վեր Պ. տը Վիլլեֆօր իւր բոլոր ընտանեաց համար մասնաւոր շիրիմ մը կանդներ էր :

Արդէն այս շիրմին մէջ թաղուած էր ողորմելի Ռէնէին մարմինը, որուն հայրն ու մայրը տասը տարիէ ՚ի վեր անորմէ բաժնուելէն ետե՛ զինքը գտնելու կու գային :

Բարիդի ժողովուրդը, որ միշտ հետաքրքիր է և այսպիսի սոցոց հանդէսներու մէջ իրար կ'տնցնի, երկիւղած լուսթեամբ այն մեծաշուք ողբիկներուն անցնելը տեսաւ, որոնք գէտ ՚ի վերջին կայանը կը տանէին այն երկու անձանց զիակները, որոնք հանձարով ու արժանաւորութեամբ հռչակաւոր եղող հին արնուականութեան կը վերաբերէին :

Պոշան, Ալպէր և Շաթօ-Ռընօ մէկ կառքի մէջ գտնուելով այն գրեթէ յանկարծական մահուան վրայ կը խօսէին :

— Անցեալ տարի Ալճէրիայէն դառնալուս էր որ աիկին տը Սէն-Մէրանը Մարսիլիա տեսայ, կ'ըսէր Շաթօ-Ռընօ. անոր կատարեալ առողջութիւնը, կորովամտութիւնը և զարմանալի աշ-

խոթութիւնը զիտելով, կ'ըսէի թէ հարիւր տարի ապրելու կին մ'է : Գիտէք քանի տարեկան էր Կիկինը :

— Ֆրանսէն լսած եմ թէ վաթսուն և վեց տարեկան էր, սրատասխանեց Ալպէր : Բայց Կիկինը սրատառ թե՛նէն չմեռաւ, այլ մարբէզին մահուանը վրայ զղացած վիշտերէն : Ա՛րեւի թէ անոր մահը իրեն սաստիկ հարուած մը բլլալով, իւր մահուան ալ սրածաւ եղաւ :

— Բայց վերջապէս ի՞նչ հիւանդութենէ մեռաւ, հարցոց Պոշան :

— Կարծեմ ուղղային հիւանդութենէ և կամ յանկարծական կաթուածէ . երկուքն ալ նոյնը ըսել չէ :

— Գրե՛ թէ :

— Կաթուածով մեռնելուն հաստալը դժուար է, ըստ Պոշան : Տիկին ար Սէն-Մէրան, զոր ես ալ կենացս մէջ մէկ կամ երկու անգամ տեսած եմ, կարճահասակ, վախ, և ջղոտ քան թէ արիւնշատ անձ մ'էր : Տիկին ար Սէն-Մէրանի մարմնոյ կազմութիւնը ունեցող անձանց վիշտերէ կաթուածամահ բլլալը շատ քիչ անգամ տեսնուած է :

— Տիկինը որ հիւանդութենէ կամ որ բժշկէն կ'ուզէ թող մեռնի, ես կը տեսնեմ որ անոր մահուամբը Պ, ար Ալիլլիֆօր կամ օրիորդ Ալանթին և կամ լաւ ևս ըսենք՝ մեր Ֆրանզ բարեկամը զեղեցիկ ժառանգութեան մը տէր կ'ըլլայ . կարծեմ Թսուն հազար ֆրանք եկամուտ ունի :

— Այո, և Նուարթիէ հին ժողովէնին մահուամբն ալ սկիտի կրկնապատկուի :

— Բայց յամառ հաւ մը կ'երևի ան, ըստ Պոշան . կարծեմ մահուան հետ գրաւ գրած է որ իւր բոլոր ժառանգորդները թաղէ . և սառչիւ պիտի յաջողի : Աս այն ԳՅ թուականին ձեր գաշնակիցն է, որ ԱՅԱԿՆ Նաբալէանին կ'ըսէր .

« Գոք կը տկարանաք, ինչու որ ձեր տէրութիւնը իւր ամմանը ժամանակ յոյժած նորապի բունի մը կը նմանի . Հասարակապետութիւնը իբր նեցուկ առէք, լաւ կազմուած՝ պատե՛րազմին գաշար գառնանք, և ես ձեզ հինգ հարիւր հազար զենուոր, ու՞

ի՛նչ Մարենիօ մը և երկրորդ Օսթերլից մը կը խոստանանմ՝ :

« Գաղափարները չեն մնանիր, Ահհափառ տէր, այլ երբեմն կը ննջեն, բայց քնանալէն առաջ եղածէն աւելի ուժով կ'արձ թըննան » :

— Ա՛հրեի թէ, ըսաւ Ալպէր, իրեն համար մարդիկ գաղափարներու տէս են. բայց ես անհամբեր թեամբ կ'ուզէի գիտնալ թէ Գրանդ ա՛հրինէն ինչպէս պիտի յարմարի իւր ձերտունի աներին հետ, որ պիտի չուզէ ոնոր կնոջմէն բաժնուիլ. բայց ո՛ր է Գրանդ :

— Պ. ար Ալիքֆօրի հետ առաջին կատարին մէջն է. արդէն Ալիքֆօր իւր ընտանիքէն կը համարի զան — :

Այս յուզարկաւորութեան ընկերացող կատարուն գրեթէ ամենուն մէջ մի և նոյն խօսքերը կ'ըլլային. սյսպիսի շուտ և իրարու ետև սրտահամ երկու մահուան վրայ զարմացած էին, բայց և ոչ մէկ կատարին մէջ կը կասկածէին այն սոսկալի գաղանկաց վրայ, զոր Պ. ա՛հրինէի Պ. ար Ալիքֆօրին յայտնէր և որ անոր սրտախղին մէջ :

Ժամ մը ճամբայ ընելէն ետև՝ դերեղմանատան գուռը հասան :

Օղբ հանգարաւ բայց տխուր էր և հետևաբար կատարուած սոցոյ հանդեսին հետ ներդաշնակեալ կ'երևէր :

Դէպ ՚ի դերեղմանը յառաջացող բաղմոթեան մէջ՝ Շաթօ-Ռընօ Մորէլը տեսաւ, որ առանձին կատարով եկեր էր :

Երկու կարգ դեղձիններով ճամբուն վրայ առանձին, լլիկ և գունասեալ կը յառաջանար :

— Դո՛ք ալ հօս էք, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ իւր թեր իտասարդ հարիւրապետին թեխն տակը անցընելով. ուրեմն Պ. ար Ալիքֆօրը կը ճանչնա՞ք, և ինչպէս կ'ըլլայ որ զձեզ ամենեին անոր առնը շտեայ :

— Պ. ար Ալիքֆօրը չեմ ճանչնար, պատասխանեց Մորէլ : այլ տիկին ար Սէն-Մէրանը կը ճանչնայի — :

Այն միջոցին Ալպէր Գրանդին հետ անոնց մտնեցաւ :

— Այս տեղաւ ներկայացընելու յարմար տեղ մը չէ : ըսաւ Ալպէր, բայց հոգ չէ : մնաք տեղըրդ ապաշտ չե՛նք : Պ. Մորէլ :

Ներկայէք ինձ որ Պ. Ֆրանզ ա՛լէքինէն ձեզ ներկայացրինեմ, ճամն բորդութեան ազնիւ ընկերս է, որուն հետ Իտալիա պարտեցանք : Սիրելիդ իմ Ֆրանզ, կը ներկայացրինեմ քեզ Պ. Մարսիմիլիէն Մորէլ իմ ազնիւ բարեկամս, զոր բացախայութեանդ ժամանակ ճանչնալու պատիւն ունեցայ, և որուն վրայ խօսիլս պիտի լսեա ամեն անգամ որ քաջասրտութեան, կորովամտութեան և մարդասիրութեան խօսքս բացտի — :

Մորէլ վայրկեան մը ինչ ընելէքը չէր գիտեր, կը մտածէր թէ ինչ անտանելի կեղծաորութիւն մ'էր գրեթէ բարեկամօրէն այն մարդը ողջունելը, որուն հետ 'ի ծածուկ կը մըցէր : սակայն իւր երգումը և պարագայից ծանրութիւնը միտքը բերելով, իւր գիմաց վրայ բան մը չյայտնելու համար իւր կրցածն ըրաւ, և խոհեմութեամբ Ֆրանզը բարեկց :

— Օրիորդ աը Վիլլիֆօր խիստ տխուր էր, այնպէս չէ, ըսաւ Տըպրէ Ֆրանզին :

— Այո, պարոն, չափէ գտրս, այս առտու այն աստիճան աւրուեր էր որ հաղիւ թէ ճանչցայ զան — :

Այս պարզ խօսքերը Մորէլի սիրտը վիրտուրեցին. ուրեմն Ֆրանզ Վալանթինը տեսեր և անոր հետ խօսեր էր :

Այն ատեն աշխոյժ երիտասարդ պաշտօնատարը երգումը չղրժելու համար բոլոր այժը 'ի գործ դրաւ :

Շաթօ-Ռընոյի թեր մանկելով գէպ 'ի Վիլլիֆօրի շիրիմը տարաւ զան, որու առջև արդէն երկու մեռեալները բերեր էին :

— Ի՛նչ շքեղ բնակութիւն, ըսաւ Պոշան փառաւոր շիրիմը գիտելով, ամառուան և ձմեռուան ապարանք մ'է այս, որուն մէջ ձեր կարգն ալ պիտի գայ բնակելու, սիրելիդ իմ ա՛լէքինէ, ըստ որում գուք ալ նոյն ընտանիքէն եղաք : Ես փիլիսոփայի պէս գիւղական տնակ մը, ծառերու տակ պարզ հիւզ մը կ'ուզեմ, և ողորմելի մարմնոյս վրայ այնչափ քանդակուած քարեր կրել չեմ ախորժեր . . . : Բաջալերութիւն, Ֆրանզ, ձեր կիներ ժառանգութեանց աէր կ'ըլլայ :

— Ստուգիւ, Պոշան, անտանելի մարդ մ'էք, ըսաւ Ֆրանզ : Ձեր քաղաքական գործերը սովորեցուցած են զձեզ ամեն բանի

վիայ ծիծաղել, և դարձով զբողեալ մարդիկ սովորութիւն ունին ամենեկն բանի մը չհաստատլ: Բայց վերջապէս, Պոշան, երբ հասարակ մարդոց մէջ դանտեւու սրատիւր ու քաղաքական ատենանէն վայրկեան մը հետանալու բարեբազդութիւնն ունենաք, ջանացէք ձեր սիրտը միատեղ կրելու: զոր ստացամուտրաց կամ ձերապատի ժողովոց զիւանատանց մէջ կը թողոք:

— Ե՛՛՛՛՛, ինչ է մարդուս կեանքը, բսաւ Պոշան, բայց եթէ մահուան նախասննկին մէջ սարսել մը:

— Թող ուզածը խօսի —, բսաւ Ալպէր, և Քրանդին հետ հեռացաւ՝ թողլով Պոշանը որ Տրպրէի հետ իւր փիլիսոփայական խօսքերը շարունակէ:

Ախլափօրի ընտանեաց շիրիմը սոյխակ քարերով և դրեթէ քան ոտք բարձրութեամբ քառակուսի մը կը կազմէր:

Ներքին կողմը երկու մասի բաժնուած՝ Սէն-Մէրանի ընտանիքը Ախլափօրի ընտանիքէն կ'որոշէր, և իւրաքանչիւր բաժանում իւր մասնաւոր գուռն ունէր:

Այս շիրիմը ուրիշ գերեզմաններու պէս իրարու վրայ զետեղուած անյարմար դարաններ չունէր, որոնց մէջ մեռեալները կը պահեն այնպիսի արձանադրութեամբ մը, որ ցուցակի կը նմանի: արտաքին սրնձի գունն ախտը և վայելուչ նախասննեակ մը կը տեսնուէր սրտով մը բուն գերեզմանատեղիէն բաժնուած:

Եւ այս պատին մէջ տեղէն այն երկու գուները կը բացուէին, որոց վրայօք հիմա կը խօսէինք և տրկից Ախլափօրի և Սէն-Մէրանի գերեզմանները կ'երթուէր:

Անոց մէջ պիտի կրնար մարդ տղատութեամբ իւր վիշտերը բանալ առանց տեսնուելու այն խենթ այցելուներէն, որոնք Բէր-Լաշէզի գերեզմանատունը կու գան կամ զիւղական շրջապայութեան մը նպատակաւ և կամ սիրահարական ժամադրութեամբ մը: և անոց երգերը, ձայները և շրջապայութիւնները շիրմին մէջ գանուողին լսին մասածութիւնները կամ արտասուածոր աղօթքները պիտի չկրնային շփոթել:

Երկու գիւղերը աջ կողմի գերեզմանին մէջ փոխադրուեցան: քանի Սէն-Մէրանի ընտանեաց գերեզմանը աջ կողմը կը գրտ:

նուէր, և արկիւնները պատրաստուած պատուանդաններու վրայ տեղ
դառնեցին :

Վիլլիֆօր, Ֆրանզ և քանի մը մօտ ազդականներ շիրմին ներ-
քին կողմը մտան :

Կրօնական արարողութիւնները շիրմին դրան առջև կատարուած
ըլլալով և մեռեալներուն վրայ դարձանական ճառ մը չխօսուե-
լով, բաղմութիւնը իրարմէ բաժնուեցան :

Մէկ կողմէն Շաթօ-Ռընօ, Ալպէր և Մորէլ մեկնեցան, և
միւս կողմէն Տըպրէ և Պաշան :

Ֆրանզ Պ. ար Վիլլիֆօրի հետ մնաց :

Գերեզմանատան դրան առջև Մորէլ պատճառ մը գանկելով
կեցաւ :

Ֆրանզին և Պ. Վիլլիֆօրին սղոյ կառքով միատեղ դուրս ել-
նելը տեսաւ, և երկուքնուն զլուխ զլուխի տալը դէշ նշան մը
համարեց :

Ուստի Բարիզ վերադարձաւ, և թէպէտ Շաթօ-Ռընոյի և Ալ-
պէրի հետ մէկ կառքի մէջ կը գանուէր, սակայն երկու երիտա-
սարդներուն խօսակցութենէն բառ մը անգամ չլսեց :

Իրօք՝ Ֆրանզ Պ. ար Վիլլիֆօրէն բաժնուելու ասան՝ թաղա-
ւորի դորձակալը ըսեր էր .

— Պ. սեպուհ, երբ պիտի անանեմ դձեզ :

— Երբ որ ողէք, պարոն, պատասխաններ էր Ֆրանզ :

— Կարելի եղածին չափ շուտով :

— Չեր հրամանները կատարելու պատրաստ եմ, պարոն, կը
հաճիք որ միատեղ երթանք :

— Եթէ ձեզ անհանդատութիւն մը չեմ պատճառեր :

— Ամենեին — :

Այսպէս ապառնի աները և փեսայացուն նոյն կառքը վերստին
հեծան, և Մորէլ անոնց անցնելը տեսնելով՝ մեծ անհանդատու-
թիւն մը կ'ըզգար :

Վիլլիֆօր և Ֆրանզ Սէնթ-Օնօրէի արուարձանը վերադար-
ձան :

Թաղաւորի դորձակալը մէկուն սինեակը չմտած, և իւր արդ :

ջիան կամ կենջը հետ չխօսեցած՝ երիտասարդը իւր դահլիճը հրօս-
ւիրեց և անոր ամուսնի մը ներկայացրնելով :

— Պ. տ'Էրինէ, ըսաւ, տիկին տը Սէն-Մէրանի փափաքը ը-
սեմ ձեզ, և ժամանակն ալ դուցէ անյարմար չըլլայ, երբ մտա-
ծենք որ մեռեալներուն կամբը կատարելը անոնց գերեզմանին վրայ
գրուելու ատաջին նուէրն է. տիկին տը Սէն-Մէրան անցեալ
օր իւր հոգեվարքի անկողնոյն մէջ եղած ժամանակ խնդրեց որ
Վալանթինի ամուսնութիւնը չուշացընենք : Գիտէք որ հանդու-
ցելոյն գործերը կատարեալ կարգի դուած են. իւր կտակը Սէն-
Մէրաններուն բոլոր հարստութիւնը Վալանթինին կ'ապահով-
ցնէ. նոտարը երէկ կտակագիրը ցուցոց ինձ, որով ամուսնու-
թեան դաշնագիրը շինելու կարող պիտի ըլլանք : Արնաք նոտարը
տեսնել և իմ կողմէն կտակագիրը խնդրել և աչքէ անցընել :
Նոտարը Պ. Տէշանն է, որ Սէնթ-Օնօրէ արուարձանին, Պօլօ
հրատարակին մէջ կը գանուի :

— Պարոն, պատասխանեց տ'Էրինէ, Վալանթին ամուսնու ար-
տասուաց մէջ ըլլալով դուցէ ամուսինի մը մտածելու ժամանակ
չունի. ստուգիւ ես կը վախնամ որ . . . :

— Վալանթին իւր հանիին վերջին կամբը կատարելէն աելի
մեծ փափաք մը չունի, ըսաւ Վիլլիֆօր զան ընդմիջելով. ուստի
կ'երաշխստորեմ զձեզ որ այս կողմանէ արդելք մը չկայ :

— Եթէ այդպէս է, պատասխանեց Ֆրանզ, իմ կողմանէս ալ
ամեննին արդելք մը չունիմ. ինչպէս պատշաճ կը տեսնե՞ք այն-
պէս բրէք. խօսքս ձեզ տուած եմ, ոչ միայն ուրախութեամբ,
այլ և զիս երջանիկ համարելով խոստումս պիտի կատարեմ :

— Արեմն, ըսաւ Վիլլիֆօր, սպասելու ամեննին արդելք մը
չունինք, դաշնագիրը ասկէ երեք օր առաջ պիտի ստորագրուէր,
բոլորովին պատրաստ պիտի գանենք զայն, և այսօր կրնաք ստո-
րագրել :

— Բայց սուղը, ըսաւ Ֆրանզ երկմտելով :

— Անհոգ եղիք, պարոն, կրկնեց Վիլլիֆօր. օրիորդ տը Վի-
լլիֆօր՝ սոց համար որոշուած երեք ամիսները Սէն-Մէրանի կալ-
ուածին մէջ կ'անցընէ, վասն զի այն կալուածը իրն է : Եթէ

ուղէր, ութ օրէն՝ անձայն և առանց հանդէսի քաղաքակաւ տանա-
նութիւնը հոն կը կատարենք : Տիկին ար Սէն-Մէրանին բազ-
ձանքն ալ այն էր որ իւր թոռը այն կալուածին մէջ ամուսնա-
նայ : Ամուսնութիւնը կատարելէն ետե՛ կընար Բարիզ վերադառ-
նալ, և ձեր կինը իւր մօրտին հետ սոցոյ ժամանակը կը լրացընէ :

— Ինչպէս որ կը հաճիք, սրարոն, ըսաւ Ֆրանզ :

— Ուրեմն, կրկնեց Պ. ար Ալիքֆօր, հաճեցէք կէս ժամ
տպասել. Ալալանթին հիմա սրահը կ'իջնէ, Պ. Տէշանը կանչել
կու տամ, գաշնագիրը կը կարգանք և շուտով կ'ըստորագրենք,
և այս իրիկունէն՝ Ալալանթին տիկին ար Ալիքֆօրի հետ Սէն-
Մէրանի կալուածը կ'երթան, ուր ութ օրէն մննք ալ կ'երթանք
ղաններ զաննելու :

— Պարոն, ըսաւ Ֆրանզ, խնդիրք մը ունիմ՝ ձեզ ընելու :

— Ինչ կը խնդրէք :

— Կը խնդրեմ որ Ալալէր ար Մորսէրֆ և Ռատլ ար Շաթօ-
Ռընօ ստորագրութեան ժամանակ ներկայ զանտին. չիտէք որ
անոնք իմ վկաներս են :

— Կէս ժամը բաւական է անոնց խնայընելու. համար, զո՞ք
կ'ուղէք երթալ զանոնք կանչել թէ մարդ զրկենք :

— Աւելի կ'ընարեմ որ ես երթամ, սրարոն :

— Ուրեմն կէս ժամէն կ'ըստասեմ ձեզ, սեպուհ, և կէս ժա-
մէն Ալալանթին սրատրաստ պիտի ըլլայ — :

Ֆրանզ Պ. ար Ալիքֆօրը բարեկեց և մեկնեցաւ :

Հագիւ թէ երիտասարդին վրայ փողոցին դուռը դոցուեցաւ, որ
Ալիքֆօր Ալալանթինի մարդ զրկեց խնայընելով որ կէս ժամէն
սրահը իջնէ, վասն զի նոտարին և Պ. տ'Էրինէի վկաներուն կ'ըս-
տասեն :

Այս անակնկալ լուրը տան մէջ մեծ ազդեցութիւն մը պատ-
ճառեց :

Տիկին ար Ալիքֆօր չուղեց հաստալ, և Ալալանթին կայծակի
հարուածէ զարնուածի պէս ինքզինքը կարնոցոց :

Իւր բոլորախիբը նայեցաւ. թէ արդեօք որմէ՞ կընար օգնութիւն
խնդրել :

Ազգեց իւր հաւին սենեակը իջնել, բայց սանդուխին վրայ⁶ Պ. տը Ախլըֆօրի հանդիպեցաւ, որ իւր թիւէն բռնելով սրահը տարաւ :

Նախասենեկին մէջ Աւլանթին Պարուային հանդիպեցաւ, ո. յուսահատեալ աչօք անոր նայեցաւ :

Աւլանթինի հասնելէն վայրկեան մը ետքը՝ աիկին տը Ախլըֆօր իւր փոքր Կտուարին հետ սրահը մտաւ :

Յայտնի կ'երևէր որ նորատի կինը ընտանեաց վշտաց մասնակից եղած էր :

Գունատեալ և սաստիկ յոգնած կ'երևէր :

Սրահին մէջ նստաւ, Կտուարը իւր ծնդացը վրայ առաւ, և մերթ ընդ մերթ գրեթէ ջղային յուզմամբ իւր կուրծքին վրայ կը սեղմէր այն փոքր մանուկը, որուն վրայ իւր բոլոր կեանքը կենդրոնացած կ'երևէր իրեն :

Հաս շանցաւ գառիթին մէջ մանուկ երկու կառքերու ձայնը լսուեցաւ :

Մէկը նօտարինն էր, միւսը Ֆրանզին և իւր բարեկամներուն :

Մէկ վայրկեանէն ամեն մարդ սրահը ամփոփուեցան :

Աւլանթին այնչափ գեղներ էր, որ քունքին կապոյտ երակները աչաց բոլորակքը և այտերուն վրայ նկարուեր էին :

Ֆրանզ չէր կրնար իւր սրտին բաական սաստիկ յուզմունքը զսպել :

Հաթօ - Ռընօ և Ալպէր զարմացմամբ իրարու երեսը կը նայէին :

Քիչ մը առաջ կատարուած արարողութիւնը սկսելու արարողութենէն աւելի ախուր չէր երևեր իրենց :

Տիկին տը Ախլըֆօր թաւշեայ վարագոյրի մը ետին ստուերին մէջ նստեր էր, և որովհետև միշտ իւր զաւկին վրայ հակած էր, դժուար էր անոր սրտին մէջ անցածները զիմացը վրայ նշմարել :

Պ. տը Ախլըֆօր ըստ սովորութեան անկարեկիւր կ'երևէր :

Նօտարը օրինաց պաշտօնէից սովորական եղանակաւ թուղթերը սեղանին վրայ դնելէն, իւր թեւթուին վրայ նստելէն ու ակնայր դնելէն ետև՝ Ֆրանզին դառնալով,

— Պ. Ֆրանզ տը քէտնէլ, տ'էրինէ սեպուհը գո՞ք էք, հարցոց անոր, թէև շատ աղէկ կը ձանձնար զան :

— Այ՛ն , պարոն — , պատասխանեց Ֆրանզ :

Նոտարը խոնարհութիւն մը ըրաւ :

— Աւրեմն պէտք եմ իմացընել ձեզ , պարոն , ըսաւ , և այն՝ Պ . ար Ալիլքֆօրի կողմանէ թէ՛ Պ . Նոտարթիէ՝ օրիորդ ար Ալիլքֆօրի հետ ամուսնանալու որոշումնիդ լսելով իւր թոռին համար ըրած անօրէնութիւնները փոխեց , և բոլորովին կը զրկէ զան իւր հարստութեանց ժառանգութենէն , զորոնք անոր պիտի թողուր : Ար փութամ աւելցընելու , շարունակեց նոտարը , թէ կտակարարը իւր հարստութեանց միայն մէկ մասէն զրկելու իրատունք ունենալով , և բոլորէն զրկելու ուզելով , իւր կտակը ոյժ չունի , հետեւաբար անվաւեր է :

— Այ՛ն , ըսաւ Ալիլքֆօր , միայն թէ կանխաւ կ'իմացընեմ Պ . Կէրինէին , թէ քանի որ ես կենդանի եմ՝ հօրս կտակին զէմ դատ պիտի չչանայ , քանզի իմ պաշտօնս շնորհրդայն զայն թակուածութեան մը ստուերն անգամ ցուցընել :

— Պարոն , ըսաւ Ֆրանզ , կը ցաւիմ որ օրիորդ Աւլանթինի առջև այսպիսի խնդիր մը բացուեցաւ : Իւր հարստութեան դամարին վրայ երբէք հարցուփորձ ըրած չեմ , որ որչափ և փորքըլայ , անշուշտ իմ հարստութենէս գերազանց է : Պ . ար Ալիլքֆօրի հետ ըրած խնամութեանը մէջ իմ ընտանեացս փնտաածը անոր բարի համբաւը , և իմ փնտաածս երջանկութիւնն է — :

Աւլանթին շնորհակալութեան աննշմարելի նշան մը ըրաւ , ինչ առեն երկու անձայն արտասուաց կաթիլներ այսերուն վրայէն վար գլորեցան :

— Չեր ակնկալութեանց մէկ մասին կորուստը՝ ի բայ առնելով , ըսաւ Ալիլքֆօր իւր փեսայացուին , այն կտակը զձեզ վերաւորելու նպատակ մը չունի , այլ Պ . Նոտարթիէի մտքի տկարութիւնը կը ցուցընէ : Հօրս անհաճոյ երեցածը օրիորդ Աւլանթինին ձեզի հետ ամուսնանալը չէ , այլ Աւլանթինին ամուսնութիւնը . օրիորդին ուրիշ ո՞ր և է մէկու հետ ամուսնանալը նոյն ցաւը պիտի ազդէր անոր : Ծերութիւնը ինքնասէր է , պարոն , և օրիորդ ար Ալիլքֆօր Պ . Նոտարթիէին մտերիմ բնիկն է , բայց ամուսնանալէն ետև անշուշտ պիտի չկրնայ նոյն ընկերութիւնը

զարուհակել : Հոյրս սղորմելի վիճակի մը մէջ գտնուելուն՝ Հատ քիչ անգամ ծանր խնդրոց վրայ կը խօսինք անոր հետ , իւր մտքի տկարութիւնը չներեր որ զանոնք մտիկ ընէ , և կատարեալ համողութեամբ եմ՝ որ իւր աղջիկ թուան ամուսնութիւնը յիշած ատենը՝ անոր զտակին կրելու փառաոր անունը անգամ մտայած է — :

Պ. ար Վիլլիֆօր հազիւ թէ այս խօսքերը վերջացուցեր էր , երբ սրահին գուռը բացուելով՝ Պարուս ներս մտաւ :

— Պարոնայք , ըսաւ ծառան այնպիսի ձայնով մը , որ այսպիսի հանդիսաւոր պարագայի մէջ իւր տէրերուն հետ խօսող ծառայի մը համար խիստ համարձակ կ'երեւեր , պարոն Նուարթիէ ար Վիլլիֆօր հիմա այս ժամուս կը խնդրէ պարոն Ֆրանզ ար Քէննէլ , տ'երինէ սեպտհին հետ խօսիլ — :

Նուարթին պէս ծառան ալ նշանած ին ամեն տխրոտները կը յիշէր , որպէս զի անձանց սխալմանք մը չըլլայ :

Վիլլիֆօր սարսուաց , տիկին ար Վիլլիֆօր իւր որդին ծնոցը վրայէն իջեցուց , Վալանթին գունատեալ և արձանի մը պէս լուիկ ոտք ելաւ :

Վալէր և Շաթօ-Ռընօ առաջինէն աւելի մեծ զարմացմամբ իրարու նայեցան :

Նուարթը Վիլլիֆօրի երեսը նայեցաւ :

— Ենկարելի է , ըսաւ թագաւորի գործակալը . Պ. տ'երինէն այս ժամուս չկրնար սրահէն գուռս ելնել :

— Պ. Նուարթիէ տէրս հիմա կը խնդրէ կարևոր գործոց վրայ յօր Պ. Ֆրանզ տ'երինէին հետ խօսիլ :

— Աւրեմն Նուարթիէ հաւր կը խօսի հիմա — , հարցուց Կատար իւր ստիւրական յանդգնութեամբը :

Այս հանձարեղ խօսքը տիկին ար Վիլլիֆօրի ժպիտն անգամ չշարժեց , այնչափ իւր միտքը խորհուրդներով զբաղեալ էր :

— Ըսէ Պ. Նուարթիէին , կրկնեց Վիլլիֆօր , թէ իւր խրնդրածը անկարելի է :

— Այն ատեն Պ. Նուարթիէ կ'իմացընէ ձեզ , պարոններ , կրկնեց Պարուս , թէ զինքը այս սրահը բերել պիտի տայ — :

Էմանուէն զարմանքը կատարեալ եղաւ :

Տիկին ար Վիլլիֆորի դիմաց վրայ ժպտի պէս բան մը նկար-
ուեցաւ : Վալանթին իբր ակամայ իւր աչքերը դէպ 'ի սրահին
առաստաղը վերցուց Աստուծոյ շնորհակալ ըլլալու համար :

— Վալանթին, ըսաւ Պ. ար Վիլլիֆոր, դնա նայէ, կ'աղա-
չեմ, հաւիդ այդ նորաձև մտային հաճոյքն ինչ է — :

Վալանթին խիղջն դուրս ելնելու համար աշխուժիւ քանի մը
քայլ յառաջացաւ, բայց Պ. ար Վիլլիֆոր իւր միտքը փոխեց :

— Անցիր, ըսաւ, ես ալ հետդ դամ :

— Ներեցէք, պարոն, ըսաւ Ֆրանզ. քանի որ Պ. Նուարթիէ
զիս կը խնդրէ, կարծեմ թէ ես երթալ պէտք եմ. մանաւանդ
որ երջանիկ պիտի ըլլամ իմ յարգանքս անոր մատուցանելով,
որմէ այս պատիւը պահանջելու առիթը չունեցայ դեռ. — :

— Անհանգիստ մի ըլլաք, կ'աղաչեմ, ըսաւ Վիլլիֆոր յայտնի
սրտի անհանգստութեամբ մը :

— Ներեցէք, պարոն, ըսաւ Ֆրանզ հաստատ որոշում ընող
մարդու մը ձայնով : Ար փափարիմ այս առիթը չփախցնել՝ Պ.
Նուարթիէին յայտնելու համար թէ որչափ կը սխալի ինծի դէմ
քեզկամութիւններ ցուցնելուն, որոնց յաղթելու համար ամեն
անձնուիրութիւնս 'ի դործ դնելու որոշած եմ — :

Եւ առանց Վիլլիֆորի ընդդիմութեան ականջ դնելու՝ Ֆրանզ
ուտք ելաւ և Վալանթինի ետեւն դնաց, որ արդէն սանդուխէն
վար կ'իջնէր այնպիսի նաւարեկեալի մը պէս, որուն ձեռքը ժայ-
ռի մը կը հասնի :

Պ. ար Վիլլիֆոր անոնց ետեւն դնաց :

Շաթօ-Ռընօ և Սլպէր առջի երկու անգամէն աւելի մեծ զար-
մացմամբ իրարու նայեցան :

ԱՐՁԱՆԱԳԻՐԸ

Նուարթիէ սեւ զգեստներ հաղած և իւր թեւթուին վրայ նըստած կ'ըստասէր :

Երբ իւր անկալութեան համեմատ երեք անձերը իւր սենեակը մտան, կաթուածահարը աչքը դրան վրայ յարեց, և Պարուա իսկոյն փակեց զայն :

— Զդու շայնք, ըստ Ախլըֆօր ցած ձայնով Աւլանթինին, որ շէր կրնար իւր ուրախութիւնը ծածկել. եթէ Պ. Նուարթիէ քու ամուսնութիւնդ արդիւրդ խօսքեր հաղորդել ուզէ, հրաման չունիմ որ հասկըցընես — :

Աւլանթին կարմրեցաւ, բայց պատասխան չտուաւ :

Ախլըֆօր Նուարթիէի մօտեցաւ :

— Ահա Պ. Ֆրանզ տ'էրինէն, ըստ. ուղեցիք զան տեսնել, և ահա ձեր խնդրանաց համեմատ եկաւ : Երկար ժամանակէ 'ի վեր այս տեսակցութեան կը փափաքէինք, և ուրախ եմ որ փորձով պիտի տեսնէք թէ Աւլանթինի ամուսնութեան ընդդիմութիւն ընելով որչափ կը սխալիք — :

Նուարթիէ այնպիսի նայուածքով մը պատասխանեց, որ Ախլըֆօրի բոլոր երակաց մէջ սարսուռ մը աղչեց :

Աչքովը նշան ըրաւ Աւլանթինին որ մօտենայ :

Նորատի աղջիկը իւր հալին հետ ըրած խօսակցութեանց ժամանակ սովորաբար բանեցուցած միջոյներովը դատու որ ուզածը բանակէ բառն էր :

Այն ատեն կաթուածահարին աչքը դիտեց. ձերուին իւր նայուածքը երկու սլատուհանաց մէջ տեղը եղած փոքր պահանջի վրէպըցին վրայ յարեց :

Աւլանթին զզրոցը քաշեց և իրօք բանալի մը դտաւ :

Ձերուին նշան ըրաւ թէ իւր խնդրածը ճիշդ այն է, և իւր

աչքը դէպ 'ի հին դրասեղան մը օղղկց, որ երկար տարիներէ 'ի վեր անդորձած ելի մնացեր էր, և անսխտան թղթեր կը պարունակէ կ'ըսէին :

— Ա՛ն զիս որ դրասեղանը բանամ, հարցոց Ալալան թին :

— Այո՛, պատասխանեց ձերունին :

— Գորոցները քաշե՛մ :

— Այո՛ :

— Աողմնակի՛ գորոցները :

— Ոչ :

— Մէջ տեղերը :

— Այո՛ — :

Ալալան թին մէջ տեղի գորոցը բացաւ և ծրար մը թուղթ հանեց :

— Ա՛յս է խնդրածդ, ըսաւ :

— Ոչ — :

Ալալան թին գորոցին մէջի բոլոր թղթերը մի առ մի գոցեց հանեց :

— Գորոցին մէջ բան չմնաց —, ըսաւ Ալալան թին :

Նուար թիէ աչքը բառարանին վրայ յարեց :

— Հասկըցայ --, ըսաւ նորատի աղջիկը :

Եւ սկսաւ այբուրենին գիրերը մի առ մի կրկնել :

Գ գրին Նուար թիէ կեցաւ :

Ալալան թին բառարանը բացաւ, և ձերունոյն աչքը զիտելով մատը բառերուն վրայ շրջեց մինչև որ հաղորդակից բառին հասաւ :

— Ուրեմն գաղտնի խորշ մը կայ, ըսաւ Ալալան թին :

— Այո՛, ըսաւ Նուար թիէ :

— Եւ զայն բանալու կերպը ո՞վ գիտէ — :

Նուար թիէ դրան կողմը նայեցաւ, ուրկից ծառան դուրս ելեր էր :

— Պարտա՛ն, հարցոց Ալալան թին :

— Այո՛, ըսաւ Նուար թիէ :

— Հոս կանչե՛մ զան :

— Այո՛ — :

Ալալան թին դէպ 'ի դուռը գնաց և Պարտան կանչեց :

Այն միջոցին Ալիքսիօրի ճակատէն անհամբերութեան քրտինքը վար կը հոսէր, և Ֆրանզ ապշեալ մնացեր էր :

— Ծեբունի ծառան ներս մտաւ :

— Պարուա, ըստ Աւալանթին, հառս հրամայեց ինձ որ այս պահանջդին բանալին առնում, ու գրասեղանը բանամ և այս գզըոյը քաշեմ. բայց այս գզըոյին մէջ գաղանի խորշ մը կայ եղեր. կ'երեխի թէ գուն դիտես, բայ շուտով — :

Պարուա կաթուածահարին երեսը նայեցաւ :

— Հնազանդէ —, ըստ Նուարթիէի հանճարալի աչքը :

Պարուա հնազանդեցաւ. գաղանի խորշը բացաւ և սև ժապաւէնով կապուած թղթերու ծրար մը հանեց մէջէն :

— Այս է խնդրածնիդ, պարոն, հարցոյց Պարուա :

— Այո՛, ըստ Նուարթիէի :

— Որո՞ յանձնեմ այս թղթերը. Պ. ար Ալիքսիօրին :

— Ոչ :

— Օրիորդ Աւալանթինին :

— Ոչ :

— Պ. Ֆրանզ տ'էրինէին :

— Այո՛ — :

Ֆրանզ Պարուային ձեռքէն թղթերը առաւ, և պահարանը դիտելով անոր վրայ կարդաց .

« Մահտանէս ետև Տխրան զօրպետին քովը պահուի, և ան ալ մեռնելու ատենը իւր որդւոյն թողու՝ պատուիրելով անոր որ իբր խիստ կարևոր թղթեր պահէ զանոնք » :

— Այս թղթերը ի՞նչ ընեմ ես, հարցոյց Ֆրանզ :

— Անտարակոյս եղածին պէս կ'երեալ պիտի պահես, ըստ թաղաւորի գործակալը :

— Ոչ, ոչ, պատասխանեց Նուարթիէ աշխուժի :

— Ուրեմն կ'ուզես որ պարոնը կարդայ զանոնք, հարցոյց Աւալանթին :

— Այո՛, պատասխանեց ձերունին :

— Կը լսէ՞ք, պարսն սեպուհ, հասս կ'աղաչէ որ այս թղթերը կարգար, ըսաւ Ալալանթին :

— Արեմն նստինք, ըսաւ Ախլըֆօր անհամբերութեամբ, որովհետեւ երկար պիտի տեւէ :

— Նստեցէք —, ըսաւ ծերունոյն աչքը :

Ախլըֆօր թեւամոտին կռթնելով նստաւ և Ֆրանզ աստի վրայ կեցաւ :

Գաղանապահ թղթերը ձեռքը բռնած էր :

— Կարդացէք —, ըսին կամուսնացուին աչքերը :

Ֆրանզ պահարանը հանեց, և սենեկին մէջ խորին լուծիւն իջ եղաւ :

Եւ այն լուծեան միջոցին հետեւալը կարդաց .

« 1815 Փետրուարի 5-ին՝ Սէն-Ժաք փողոցը որտէ՛ս ունեցած պնաս-բարբախտ իրաւունքն ունեցողն արձանագրուած Ծ » :

Ֆրանզ ընդմիջեց :

— 1815 Փետրուարի 5-ը հօրս սպաննուած օրն է —, ըսաւ :

Ալալանթին և Ախլըֆօր լուռ կեցան :

Ծերունոյն աչքը յայտնապէս կ'ըսէր .

— Շարունակեցէք :

— Հայրս ալ այն ժողովէն դուրս ելած ժամանակ, ըսաւ Ֆրանզ, աներևոյթ եղեր է — :

Նուարթիէի աչքը շարունակ կ'ըսէր .

— Կարդացէք — :

Ֆրանզ շարունակեց .

« Ստորագրեալքս, Լուի-ժաք Պօրբըլը՝ գնդաձիգ զօրաց գնդապետի տեղակալ, Էթիէն Տիւշանրի՝ հեծելազօրաց գնդին զօրապետ, և Գլոս Լըշարբէլ՝ ջութերու և անտուներու կառավարիչ, »

« Կը յայտնենք որ 1815 Փետրուարի 4-ին Էլզաս կղզիէն նստման մը եկաւ, որ պոնաբարդական ժողովին անգամնց մարդասիր-

բութեանը և վատահալածեանը կը յանձնէր Պրլավիէն ար ֆէսնէլ զօրասկար , որ 1804էն մինչև 1815 կայսեր ծառայած ըլլալով՝ անչուշա Նարայէոնեան իշխանութեան բոլորովին անձնուէր պիտի ըլլայ՝ Լուի ԺԷ^{ին} իրեն շնորհած սեպուհի արտողսր արհամարհելով :

« Էհտևարար ֆէսնէլ զօրասկարին տոմսակ մը դրուեցաւ աղաչելով զան որ հետևեալ օրուան այսինքն փետրուարի 3^{ին} նիստին ներկայ գանուի :

« Ղրկուած տոմսակը ստորագրութիւն չունէր և գումարումը ըլլալու փողոցը կամ տան թիւը չէր յայտնէր անոր , այլ կ'իմացընէր զօրասկարին որ եթէ գալու պատրաստ ըլլայ , իրիկուան ժամը իննին զինքը առնելու պիտի գան :

« Ժամը իննէն մինչև կէս զիշեր նիստ կ'ըլլար :

« Ժամը իննին՝ ժողովին նախագահը զօրասկարին տունը ներկայացաւ . զօրասկարը պատրաստ կ'ըսպասէր :

« Նախագահը ըսաւ անոր որ ժողովին մէջ մանկելու պայմանաց մէկը այն է որ իրենց գումարման տեղը ամենին պէտք չէ որ գիտնայ , և ֆէսնէլ պէտք է լծողու որ իւր աչքերը կապին , միանգամայն երգում ընելով որ աչաց պատանը հանելու փորձ պիտի չփորձէ :

« Ֆէսնէլ զօրասկարը պայմանը ընդունեց և իւր պատուոյն վերայ խոստացաւ որ զինքը ուր տանելին տեսնել պիտի չփորձէ :

« Զօրասկարը իւր կառքը պատրաստել տուեր էր , բայց նախագահը ըսաւ անոր թէ՛ անկարելի է որ իւր կառքով երթայ . քանզի ինչ օգուտ պիտի ըլլար արիւջ աչքերը կապել երբ կառավարին աչքերը բաց պիտի մնային և ամեն անցնելու փողոցները պիտի տեսնէին :

« — Աւրեմն ի՞նչպէս պիտի երթանք , հարցոց զօրասկարը :

« — Ես կառք ունիմ , ըսաւ նախագահը :

« — Աւրեմն ձեր կառավարին վրայ այնչափ սպասով էք , որ այնպիսի գաղտնիք մը կը վտահալէք անոր , զոր իմ կառավարիս յայտնելու անխոհեմութիւն կը համարէք :

« — Մեր կառավարը ժողովարանին մէկ անդամն է , ըսաւ նա :

խաղաճը . աէրու թեան խորհրդականները մեր կատարը պիտի վարեն :

« — Արեմն , ըսաւ զօրապետը ծիծաղելով , ուրիշ վտանգ մը կայ առջեմիս , այն է՝ զլորեւլու . — »

« Այս կատակը իբր ասպնոյց կը նշանակենք հոս , որ զօրապետը նիստին ներկայ դանտելու համար ամենեկին բռնադատուած չէր , և իւր ազատ կամօրը եկաւ :

« Կատար մանեւլով , նախաղաճը յիշեցոց զօրապետին իւր աչքերը կապելու համար ըրած խոստումը :

« Զօրապետը ամենեկին ընդդիմութիւն չըրաւ այն պայմանին . կառքին մէջ այս նպատակաւ պատրաստուած մետաքսեայ թաշկինակ մը գործը անսաւ :

« Ճամբան նախաղաճին այնպէս երեցաւ . թէ զօրապետը պատանին տակէն նայելու կը ջանայ . ուստի ըրած երդումը յիշեցոց անոր :

« — Այո՛ , իբրաւունք ունիք — , ըսաւ զօրապետը :

« Կատար Յէն-Ժազ փողոցին ծառուղոյն առջեւ կեցաւ .

« Զօրապետը նախաղաճին թեկն կոթընելով՝ վար իջաւ , քանզի անոր աստիճանին բարձրութիւնը չէր ճանչնար և ժողովին պարզ մէկ անգամը կը կարծէր :

« Ծառուղին անցան , դատիկոն մը վեր ելան և խորհրդարանը մտան :

« Ժողովարանը բացուեւ էր :

« Անդամները իմացած ըլլալով որ այն իրիկուն զօրապետը պիտի գայ , խմբովին դումարուեւ էին :

« Սրահին մէջ տեղը հանեւլով՝ զօրապետը հրաիրուեցաւ իւր պատանը հանելու .

« Այս հրաւերին վրայ զօրապետը խիոյն աչքերը բացաւ , և շատ զարմացաւ երբ իւր ծանօթներէն այնչափ բազմաթիւ դէմքեր տեսաւ այնպիսի ընկերութեան մը մէջ , որուն գոյութեանը վրայ մինչև այն միջոցին կասկած մը ըրած չէր :

« Անոր զղացմանց վրայ հարցութիւն ըրին , բայց զօրապետը քառական համարեց պատասխանել թէ Ելլաւ կողիէն եկած նա-

մեկնեքէն պէտք է ին իւր ինչ զդայմունք ունենալը հասկը-
նալ . . . » :

Ֆրանզ ընդմիջեց :

— Հայրս թաղաւորական էր , ըստ . իւր զդայմանց վրայ
հարցու փորձ ընելու պէտք չունէ ին , քանզի ամենուն ծանօթ է ին
անոնք :

— Եւ ձեր հօրը հետ ունեցած բարեկամութիւնս անոր այնպի-
սի զդայու մենր ունենալուն համար էր , ըստ Ալիլքօր . շուտով
կը բարեկամանայ մարդ երբ իւր գիմացինին զաղափարները իւր
զաղափարներուն համեմատ կ'ըլլան :

— Կարգացե՛ք — , կ'ըսէր շարունակ ձերունոյն աչքը :

Ֆրանզ շարունակեց .

« Այն ատեն զօրապետը պարտաւորելու համար որ իւր միտքը
տուելի որոշ բացատրէ՝ նախադասը սկստ խօսիլ . բայց Պ . աը
Քէանէլ պատասխանեց թէ ամեն բանէ առաջ կ'ուզէ գիտնալ թէ
իբրմէ պահանջուածը ինչ է :

« Այն ատեն Ելչա կղզիէն եկած նամակը զօրապետին հա-
ղորդուեցաւ , քանզի այն նամակը անոր համար պոնաբարդական
ժողովին յանձնարարութիւն կ'ընէր , իբր այնպիսի անձ մը , ո-
րուն աջակցութեանը վրայ կրնայինք վստահ ըլլալ :

« Ամբողջ պարբերութիւն մը կայսեր Ելչա կղզիէն հաւանա-
կան դարձը կը յայտնէր , և կը խոստանար որիշ նամակաւ ա-
ւելի ընշարձակ տեղեկութիւններ տալ Փաշա-նին հասած ժամա-
նակ , որ Մարսիլիոյ Գորէլ նաւատերին նաւն էր , և որուն նա-
ւապետը կայսեր անձնուէրներէն մէկն էր :

« Նամակին ընթերցման միջոցին՝ զօրապետը , որուն վրայ իբր
եղբայր վստահ ըլլալու յոյս ունէինք , ընդ հակառակն յայտնի
դժգոհութեան և ատելութեան նշաններ ցուցուց :

« Ընթերցումէն վերջը զօրապետը յօնքը կնձռելով լուռ կեցաւ :

« — Այս նամակին համար ինչ պիտի ըսե՛ք , պարոն զօրա-
պետ , հարցուց նախադասը :

« — Լուի ԺԸ^{ին} հաստատրիմ մնալու համար երդում ընելու շատ քիչ ժամանակ ըլլալուն, պատասխանեց Քէննէլ, գահէն ինկած կայսեր մը օգտին համար երդմնազանց չեմ կրնար ըլլալ — »

« Եյս անգամ պատասխանը խիստ որոշ ըլլալուն՝ անոր ինչ զգացմանը ունենալը առանց սխալելու կրնար ամեն մարդ հասկընալ :

« — Զօրագետ, ըստ նախագահը, մեզի համար այսուհետև ոչ Լուի ԺԸ թագաւոր կայ և ոչ գահէ ինկած կայսր, մեզի համար Նորին Ահհափառութիւնը կայսր և թագաւոր է, որ տասր ամէն ի վեր բռնութեամբ և մասնութեամբ Գաղղիայէն իւր իշխանութենէն հեռի կը դանտի :

« — Ներեցէք, պարոններ, ըստ զօրագետը, կրնայ Լուի ԺԸ ձեզի համար թագաւոր չըլլալ, բայց ինձի համար է. որովհետև զիս սեպուհ և բանակի մարաջախտ անուանեց, և երբէք պիտի չմտնամ որ անոր բարեբաղդ վերադարձին կը պարտաւորիմ այս երկու տիազոսներս :

« — Պարոն, ըստ նախագահը խիստ ծանր ձայնով մը և ոտք երնելով, ոչ զրէք ձեր ըսածին. ձեր խօսքերը յայանի կ'ապացուցանեն մեզ թէ Էլլպա կղզոյն մէջ ձեզի համար սխալեր են և մենք խօս խարտեցանք : Ձեր պատուոյն և խօսքին վրայ վստահ ըլլալնուս՝ մեր գաղտնիքը ձեզ հաղորդեցինք : Սակայն մենք սխալեր ենք. տիաղոս մը և բարձր աստիճան մը զձեզ կը միացընեն այն նոր կառավարութեան հետ, զոր մենք կործանել կ'ուզենք : Ձենք բռնադատեր զձեզ որ մեզ աջակից ըլլաք. ամենեին մէկուն խղճին և կամքին դէմ չենք զինիր. բայց կը պարտաւորենք զձեզ որ վեհանաձն ըլլաք եթէ մեր խմբին մէջ մտնել խօս չուզէք :

« — Ահհանձն կ'անուանէք այն մարդը երբ ձեր գաղտնի գաւակցութիւնը տեսնէ և երևան չհանէ : Բայց ես ձեզի մեղսակից կ'անուանեմ զան : Կը տեսնէք որ ես ձեզմէ աւելի աներկիւղ եմ. . . » :

— Ո՛հ, հայր իմ, ըստ Ֆրանզ ընդմիջելով, հիմա կը հասկընամ թէ զքեզ մեռցընելնուն պատճառը ինչ է — :

Ալալանթին շիրցաւ ինքզինքը զսպել և իւր նայտածքը Ֆրանսիան դարձաց, երկասարկը իւր սրդիական սիրոյ յազմանց մէջ ստուգիւ գեղեցիկ կ'երևէր :

Ախլըֆօր անոր ետին սենեկին երկայնքը կը շրջէր :

Նուարթիէ ամեն մէկուն զգացմունքը կը գիտէր, և իւր մեծարոյ ու անաչառ գիրքը կը պահէր :

Ֆրանզ շարունակեց :

« — Պարոն, ըսաւ նախադա՛ր, մենք շտիպեցինք զձեզ, այլ աղաչեցինք որ մեր ժողովին ներկայ գանուիք. ձեր աչքը կապելու առաջարկեցինք և դուք ընդունեցիք : Մեր այս կրկին խնդիրքը ընդունած՝ ժամանակիդ՝ աղէկ գիտէիք որ մեր գիտաւորութիւնը Լուի ԺԵի դահը ապահովցընել չէր, եթէ ոչ՝ ինչ հարկ կար այնչափ զգուշութիւններ ընել ուստիկանութենէն պահուելու համար : Կը հասկընաք անշուշտ թէ մարդոց գաղանիքը իմանալու համար որչափ գիւրիւն բան է գիմակ մը դնել, և ետքը այն գիմակը հանել ու ձեր վրայ վստահ եղողները կորսնցընել : Ոչ, ոչ, նախ և առաջ համարձակ ըսէք մեզ թէ այս միջոցիս գիտուածով ախրող թագաւորին կողմէն էք թէ Նորին Ահհափառ կայսեր :

« — Ես թագաւորական եմ, պատասխանեց զօրապետը . Լուի ԺԵին երդում ըրի, և պէտք չեմ երդումս դրժել — :

« Այս խօսքերէն ետև ընդհանուր քրթմնջին մը լսուեցաւ, և ժողովին բազմաթիւ անդամոց նայտածքներէն յայտնի կը տեսնուէր որ այս անխտչեմ խօսքերուն համար Պ. ա'էրինէն զըջացընելու խնդիրը կը յուզեն :

« Նախադահը վերստին ոտք ելաւ և լուսթիւն պատուիրեց :

« — Պարոն, ըսաւ անոր, դուք խիստ ծանրաբարոյ և հանձարեղ ըլլալնդ՝ անշուշտ կը հասկընաք մեր իրարու դէմ՝ դրանու ելու կացութեան հետևութիւնները, և ձեր համարձակութիւնն իսկ մեր ընելու պայմանները մեզ կը սորվեցընէ : ուստի ձեր պատուոյն վրայ երդում պիտի ընէք որ բոլոր լսածներնէդ բան մը պիտի չշայտնէք մէկուն — :

« Զօրապետը ձեռքը խր սուրին վրայ դրաւ զօշերով :

« — Եթէ պատուոյ խօսքը կ'ընէք, ճանչցէք ուրեմն անոր օրէնքը և ամենեին բռնութեամբ մի վարուիք :

« — Եւ ես կը խրատեմ զձեզ, պարոն, որ ձեր սուրին չզըզիք, ըստ նախագահը այնպիսի սրտի հանդարտութեամբ մը, որ զօրապետին բարկութենէն զուցէ աւելի սոսկալի կ'երեւէր — »

« Զօրապետը խր նայուածքը բոլորախօսք շրջեց, որով խր անհանդատութիւնը կը յայտնէր : Սակայն տակաւին չէր դիջաներ ընդ հակառակն խր բոլոր օյժը ամփոփելով :

« — Չեմ երդնուր, ըստ :

« — Արեմն սիրտի մեռնիք, պարոն —, պատասխանեց նախագահը հանդարտութեամբ :

« Գ. ա'էրինէի դոյնը նետեց. երկրորդ անգամ խր բարախօսքը նայեցաւ. ժողովին անդամոց մեծ մասը կը շքչէին և իրենց վերաբերին տակէն զէնք կը փնտռէին :

« — Զօրապետ, ըստ նախագահը, անհող եղիք, այնպիսի պատուանոր մարդոց մէջ կը գանուիք, որոնք ձեզի դէմ վերջին միջոցը բանեցընելէն առաջ ամեն կերպով պիտի ջանան համազել զձեզ. բայց ինչպէս որ ըսիք՝ դաւակիցներու մէջ կը դրանուիք. դուք մեր գաղանիքը իմացաք, պէտք է որ վերադարձընէք մեզ զայն — »

« Այս խօսքերուն նշանական լուծիւն մը հետևեցաւ, և որովհետև զօրապետը բան չէր պատասխաներ :

« — Փակեցէք դռները —, ըստ նախագահը նուիրակներուն :

« Նոյն մահապոյժ լուծիւնը այս խօսքերուն յաջորդեց :

« Այն ատեն զօրապետը յառաջ անցաւ, և ինքզինքը զսպելով ըստ :

« — Ես գտակ մը ունիմ, և մարդասպաններու մէջ դանուած ժամանակս պէտք եմ անոր խորհիլ :

« — Զօրապետ, ըստ նախագահը ազնուութեամբ մը, առանձին մարդ մը միշտ իրաւունք ունի յիսուն հօգի անդատուելու. տկարութեան առանձնաշնորհն է այս : Միայն թէ կը սխալի այս իրաւունքը՝ ի գործ դնելով : Հաւատացէք ինձ, զօրապետ, երգում բրէք և մի անպատուէք զմեզ — »

« Զօրապետը նախադաշին վսեմութենէն դարձեալ յաղթուելով, վայրկեան մը երկմտութեան մէջ մնաց, քայց վերջապէս մինչև նախադաշին գրասեղանին մօտեցաւ չարացոյց .

« — Ո՞րն է ձեր երգման եղանակը :

« — Ահա տասիկ . « Կ'երլնում պատուոյս վրայ որ 1815 փետրուարի 5էն իրիկուան ժամը իննէն մինչև տասը տեսածներուս և և լսածներու վրայօք ամենեկն մարդու բան պիտի չըսեմ, և եթէ երդումս գրծեմ՝ մահուան արժանի ըլլալս կը յայտնեմ » :

« Զօրապետը այնպիսի ջղային սարսուռ մը դրաց, որ քանի մը մանրերկրորդ չկրցաւ պատասխան տալ . վերջապէս իր յայտնի գովամտութեանը յաղթելով, պահանջուած երդումը ըրաւ, քայց այնչափ ցած ձայնով որ հազիւ թէ կը լսուէր, այնպէս որ բազմաթիւ անդամներ ինդրեցին որ աւելի բարձր և աւելի որոշ ձայնիւ երգումը կրկնէ, և զօրապետը հնազանդեցաւ :

« — Անշուշտ ազատ եմ ալ, ըսաւ զօրապետը, քանզի կ'ողբեմ մեկնիլ ասկէ — :

« Նախադաշը ոտք ելաւ, ժողովին անդամներէն երեք հոգի որոշեց որ անոր ընկերանան, և ինքն ալ զօրապետին աչքերը կապելէն ետեւ՝ անոր հետ կառքը հեծաւ :

« Այս երեք անդամոց մէջ էր զիրինք բերող կառավարն ալ :

« Ժողովին միւս անդամներն ալ լուրջութեամբ իրարմէ բաժնուեցան :

« — Ո՞ր կ'ողբէ որ տանինք զձեզ, հարցոյց նախադաշը :

« — Ուր որ կ'ողբէ տարեք, միայն թէ ձեր ներկայութենէն ազատ ըլլամ, պատասխանեց Պ. տ'Լըբինէ :

« — Պարան, կրկնեց այն ատեն նախադաշը, զգուշացէք, ալ ժողովին մէջ չէք գտնուիր, այլ մասնաւոր անձերու հետ է դորձերնիդ . մի անպատուէք զանոնք եթէ չէք ուզեր այն նախատանաց պատասխանատու ըլլալ — :

« Բայց Պ. տ'Լըբինէ փոխանակ այն խօսքերը հասկընալու պատասխանեց .

— Ժողովին մէջ եղածնուդ չափ ձեր կառքին մէջ ալ զօրաւոր էք, վասն զի չորս հոգի առանձին անձէ մը միշտ աւելի ուժով են — :

« Կախաղահայր կառքը կեցընել տուաւ :
 « Ճիշդ Օրսի նստամատոյցին առջին կը դանուէին , ուր սան-
 դուխ մը կար զետը իջնալու համար :

« — Ինչո՞ւ կառքը կեցընել տուիք , հարցուց Պ . ա՛յլբինէ :

« — Ինչու որ մարդու մը պատուոյն դպցաք , և այն մարդը
 իրեն եղած նախատանաց փոխարէնը ըստ օրինի ընդունելէն ա-
 ռաջ չուզէր քայլ մը աւելի յուսաջանալ :

« — Այս ալ մարդ մնացընելու ուրիշ եղանակ մ'է , ըստ
 զօրապետը ուսերը թոթօկելով :

« — Չայն մի հանէք , պարոն , պատասխանեց նախաղահայր ,
 եթէ չէք ուզեր այնպիսի անձ մը համարուիլ , զոր հիմա կ'ըսէիք ,
 այսինքն այնպիսի վատ մը , որ իւր տկարութիւնը իբր վահան
 կ'առնու : Դուք առանձին էք , առանձին մարդ մը ձեր դէմը պի-
 տի ելնէ . սուր մը ունիք ձեր մէջքէն կախուած , ևս ալ դաւա-
 զանիս մէջ սուր մը ունիմ , վկայ չունիք , պարտններէն մէկը ձեր
 վկան կ'ըլլայ : Հիմա եթէ այս ըսածներս վայելուչ կը դանէք ,
 ձեր աչաց կապը կրնաք հանել — :

« Զօրապետը խեղոյն իւր աչաց պատանը հանեց :

« — Աւերջապէս հիմա կը տեսնեմ թէ որո՞ւ հետ է գործս — ,
 ըստ :

« Կառքին դռնակը բացին և շորս անձերը վար իջան . . . » :

Ֆրանդ դարձեալ իւր ընթերցումը ընդմիջեց և իւր ճակատէն
 վազած պաղ քրտինքը սրբեց :

Սոսկալի տեսարան մը կ'ընծայէր այն դռնատեալ և դողդո-
 ջուն որդին , որ բարձր ձայնիւ կը կարգար իւր հօրը մահտան
 մանրամասն տեղեկութիւնները , զորոնք մինչև այս օրը չէր դի-
 տեր :

Աւալանթին ձեռքերը միացուցեր էր՝ կարծես աղօթք կ'ընէր :

Նուարթիւ արհամարհական և դուռդ նայուածքով մը Ախլը-
 ֆօրին կը նայէր :

Ֆրանդ շարունակեց .

« Այն օրը՝ ինչպէս ըսինք՝ փետրուարի 5[՞] էր ,

« Երեք օրէ 'ի վեր' Հինգ կամ վեց աստիճան կը սառէր, և սանդուխը սառերով ծածկուած էր. զօրասկտը դեր և բարձրահասակ մարդ մ'ըլլալուն՝ նախագահը սանդուխին վանդակապատ կողմը անոր թողոց որ անվտանգ վար իջնէ :

« Երկու վկաները անոնց ետեւն կ'իջնային :

« Գիշերը սաստիկ մութ էր, սանդուխէն մինչև դետեղըր դետինը ձիւնէն և եղեամէն խոնաւացեալ էր. սև և խորունկ ջուրը սառի հատուածներ բերելով կը սահէր կ'երթար :

« Վկաներէն մէկը գնաց ամուսի նաւակի մը մէջէն լապտեր մը բերաւ, և անոր լուսովը գէնքերը քննեցին :

« Նախագահին սուրը, որ ինչպէս ըսեր էր թէ դաւաղանի մէջ կրելու սուր մ'էր, իւր հակառակորդին սուրէն Հինգ բթաշափ կարճ էր և դատաստանի եղջիւր չունէր :

« Տ'էրինէ՛ զօրասկտը առաջարկեց որ երկու սուրերուն համար վիճակ ձշէն, բայց նախագահը պատասխանեց թէ՛ մենամարտութեան առաջարկութիւնը ինքը ըրած ըլլալով, պէտք է որ իւրաքանչիւր որ իւր սուրը գործածէ :

« Վկաները ջանացին գէմ գնելու, բայց նախագահը հրամայեց որ լուռ կենան :

« Լապտերը դետինը գրին. երկու հակառակորդները իրարու գէմ անցան, և մենամարտութիւնը սկսաւ :

« Լապտերին լոյսէն երկու սուրերը երկու փայլակներ կը ձևանային : Ամեն կողմ այնպիսի մթութիւն մը պատեր էր, որ մարդիկ հազիւ զերար կը տեսնէին :

« Պ. զօրասկտը բանակին քաջ զինամարտներէն մէկն էր, սակայն սրոյ առաջին հարուածներէն այնչափ նեղը մտաւ որ ուղղութիւնը կորսնցուց և գետինը ինչաւ :

« Վկաները կարծեցին թէ մտաւ. բայց հակառակորդը անոր դպցած շըլլալը աղէկ գիտնալով, ձեռքը երկնցոց ու ոտք ելնելու օգնեց անոր :

« Այս գործը փոխանակ զօրասկտին սիրտը հանդարտեցնելու՝ աւելի գրգռեց զան և վերատին սկսաւ կռուիլ :

« Բայց իւր հակառակորդը ուղղութիւնը չկորսնցուց, երեք ան-

դա՛մ զօրապետը նեղը մանե լով ետ քաշուեցաւ, բայց դարձեալ մօտեցաւ :

« Երբորդ անդամին նորէն ինկաւ . կարծեցին թէ առաջին անդամուան պէս սահեցաւ :

« Սակայն վիաները տեսնելով որ ոտք չէր ելներ՝ անոր մօտեցան և ջանացին ոտքի վրայ կանգնեցընելու . բայց զան գրկելով վերցընել ուղողը ձեռքին տակը խոնաւ տարութիւն մը զգաց :

« Զօրապետին արիւնն էր այն :

« Պ. տ'Էրինէ, որ գրեթէ մարեր էր, սթապիւնելով ըստ .

« — Ո՛հ, անշուշտ սուսերամարտ մը կամ մարտուոյց մ'է որ գիմացս հանեցիք — :

« Նախագահը առանց պատասխանելու լայտերը բռնող վիսյին մօտեցաւ, և թեղանիքը բանալով իւր թիկն վրայ սուրի երկու հարուածներ ցուցուց . ետքը զգեստին և բաձկոնին կոճակները հանելով իւր կուշտին վրայ երբորդ վէրք մը երեցաւ :

« Այստ ամենայնիւ հառաչանք մը անգամ չհանեց :

« Տ'Էրինէ զօրապետը հինգ վայրկեան հոգեվարքէ ետեւ մեռաւ . . . » :

Ֆրանզ այս վերջին խօսքերը այնպիսի հեղձեալ ձայնիւ կարգաց, որ հազիւ թէ լսուեցաւ, և ընդմիջելով սկստա իւր աչքերը շփել, որպէս զի տեսնէ թէ արդեօք երան է տեսածը :

Բայց վայրկեան մը լուսթենէ ետեւ շարունակեց .

« Նախագահը իւր սուրը դառաղանին մէջ անցրնելէն ետեւ՝ ամենգուխէն վեր ելտա . արեան հետք մը ձիւնին վրայ իւր ճամբան կը ներկէր :

« Սանդուխին վրայ գեռ չհասած՝ դետի ջուրին ծփելու ձայնը ստաւ :

« Վիաները զօրապետին մահը ստուգելէն ետեւ՝ զան դետին մէջ նետեր էին :

« Ինչպէս կ'երևի՝ զօրապետը օրինաւոր մենամարտութեամբ մեռաւ և ոչ դառաճանութեամբ մը, ինչպէս որ պիտի կարծուի :

« Ի հաստատութիւն ճշմարտութեան այս ամեն եղածներուն ներկայ գրութիւնը կ'ըստորագրենք, որպէս զի չըլլայ թէ օր մը այն սոսկալի տեսարանին ականատեսներէն մէկը իբր մարդասպան ամբաստանուի :

« Գործակալ. ՊՈՐԸԿԵՐ, ՏԻՒՀԱՆԵՐԻ,
և ԼԸՇԱՐԲԵՆ, » :

Եբբ Քրանդ այս սոսկալի արձանագրին ընթերցումը վերջացոյց, երբ Աւլանթին սիրտը շարժելով իւր արտասուքը սրբեց, երբ Ախլըֆօր անկիւն մը կ'ընկած և դողդղալով կը ջանար փոթորիկը անցընել անողոր ձերին թախանձալի նայածքներ ուղղելով,

— Պարոն, ըստ տ'Էրինէ Նտարթիէին, քանի որ այս ահռելի պատմութիւնը իւր մանրամասն տեղեկութիւններով ձեզ ծանօթ են, քանի որ պատուաւոր ստորագրութիւններով զայն վաւերացընել տուիք, քանի որ ինձ համակիր կ'երևիք, թէև ձեր համակրութիւնը վիշտով մը յայտնուեցաւ, վերջին շնորհք մը մի մերժէք ինձմէ, բսէք ինձ թէ ո՞վ էր ժողովին նախագահը, որպէս զի զիսնամ թէ ո՞վ էր ողորմելի հօրս սպանիչը — :

Ախլըֆօր խենթի պէս զբան վրայ բանալու գունդը փնտռեց :

Աւլանթին, որ ձերունոյն տալու պատասխանը ամենէն առաջ հասկըցեր էր, և անոր բաղկին վրայ սուրի երկու հարուածոց հետքը շատ անգամ տեսեր էր, քայլ մը ետ քաշուեցաւ :

— Յանուն երկնից, օրիորդ, ըստ Քրանդ իւր նշանածին գտնալով, օղնեցէք ինձ որ երկու տարեկան հասակիս մէջ զես որբ ընող մարդուն անունը իմանամ — :

Աւլանթին անշարժ և անձայն մնաց :

— Կ'աղաչեմ, պարոն, այդ սոսկալի տեսարանը աւելի մի երկարէք. անունները զիտմամբ գաղանի որահում են. հայրս անգամ այն նախագահին անունը չգիտեր, և եթէ գիտնայ իսկ, պիտի չկրնայ ըսել. . . քանզի յատուկ անունները բառարանին մէջ չեն գտնուիր :

— Ո՛հ, ինչ դժբաղդութիւն, զոչեց Քրանդ. այս գրութիւնը կարգալու համար ինձ համբերութիւն և ոյժ տուող միակ յոյսս

գոնէ հայրս մեռցրնող 'մարդուն' անունը ճանչնալ էր: Պարոն,
 պարոն, շաբունակից երիտասարդը 'տուարթիէի կողմը գառնալով,
 յանուն երկնից, կրցածնից ըրէք . . . , ըսէք, կ'աղաչեմ, և
 ճանչցուցէք ինձ զան . . . :

— Այո՛, պատասխանեց 'Նուարթիէ ։

— Ո՛հ, օրիորդ, օրիորդ, դուչեց Ֆրանդ, ձեր հայրը նշան բրաւ թէ կրնայ ստաննողին ո՛վ ըլլալը բտել ինձ . . . : Օգնեցէք . . . , կ'աղաչեմ, գթայեք ինձի — ։

'Նուարթիէ բառարանին նայեցաւ ։

Ֆրանդ ջղային դողդոջիւնով բառարանը առաւ, և սկսաւ այբուբէնի գիրերը մի առ մի արտասանել մինչև և գիրը ։

Եւ գրին՝ ձերը նշան բրաւ թէ ուզած բառը այն գրով կ'ըսկսի ։

— Ե —, կրկնեց Ֆրանդ, և մատը բառերուն վրայ շրջեց. ամեն բառին 'Նուարթիէ բացատրական նշանով մը կը պատասխանէր ։

Վալանթինն զլուխը երկու ձեռացը մէջ ծածկեր էր ։

Վերջապէս Ֆրանդ ԵՄ բառին հասաւ ։

— Այո՛, բաւ ձերունին ։

— Դ՛ուք, դուչեց Ֆրանդ, որուն գլխի մաղերը քսամենցան. հայրս սպաննողը զո՞ք էք, Պ. 'Նուարթիէ ։

— Այո՛ —, պատասխանեց 'Նուարթիէ՝ երիտասարդին վրայ վսեմ՝ նայուածք մը յարելով ։

Ֆրանդ թեախով մը վրայ ուժամով ինկաւ ։

Վիլըֆօր դուռը բանալով փախաւ, քանզի այն ստակալի ձերուն այն սրտին մէջ մնացած քիչ մը կենդանութիւնը բառնալու խորհուրդը կ'անդրնէր իւր մտքին ։

ԱՆՏՐԷԱ ԳԱՎԱԼԳԱՆՔԻՆ ԵՎ ԱՌԱՅԱԳԻՄՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Պարոն Պարթուռմէօ Գավալղանթի խր սաշածնն վերագառնալու համար մեկներ էր՝ չէ թէ Աստուծոյ Ահհապառ կայսեր բանակին մէջ մանեւր, այլ Լոքքայի բաղանիքները երթալու համար :

Աւելորդ է ըսել թէ խր ճամբարդութեան և հօր մը դերը ներկայացընելուն վարձարութեանը համար իրեն շնորհած գումարը ամբողջապէս խր հետը տարաւ :

Անոր մեկնելու ատենը Պ. Անարէա բոլոր այն վկայացիները ընդունեց, որոնք խր Պարթուռմէօ Գավալղանթի մարքէզին և Լէննորա Գորսինարի մարքէզուհուհոյն որդին ըլլալը կը հաստատէին :

Ուստի Անարէա Բարիզեան այն ընկերութեանց մէջ մտեր էր, որոնք այնչափ դիւրութեամբ օտարականները կ'ընդունին և անոնց հետ չէ թէ բուն վիճակնուն այլ երեցածուն համեմատ կը վարտին :

Մանտանդ թէ՛ Բարիզի մէջ երկատարդէ մը կ'ընչ կը փնտտուի, բայց եթէ՛ գրեթէ Գաղղիարէն լեզուն խօսիլ, վայելչապէս հաղուիլ, քաջ խաղացող ըլլալ և ոսկի վճարել :

Գարձեալ ասոնք ալ Բարիզեանէ մը աւելի կը փնտտուին քան թէ օտարականէ մը :

Անարէա տասն և հինգ օրուան մէջ բաւական յառաջադիմութիւն ըրեր էր. զինքը պարոն կամն կը կոչէին, անոր համար յիստան հազար ֆրանք եկամուտունի կ'ըսէին, և Սարալէզայի գեանափորներուն մէջ անոր հօրը ունեցած անբաւ գանձերուն վրայ կը խօսէին :

Այս վերջին տարաձայնութիւնները իմաստակ մը լսելով, այն ստորերկրայ գանձերը անսած ըլլալը հաստատեց, որով մինչև այն ժամանակ տարակուսելի եղած կարծիքներուն հաստատութիւն և ստուգութիւն տուաւ :

Անորէա այս օրինակ պատիւ կը դանէր Քարթլեան ընկերութեանց մէջ, երբ իրիկուն մը Մօնթէ-Քրիսթօ Պ. Տանկլարի այցելութիւն մը ընելու եկաւ :

Պ. Տանկլար գտաւ ելեր էր, ուստի կոմսին առաջարկուեցաւ որ աիկին Տանկլարի սենեակն երթայ :

Օթէօյլի ճաշէն և անորմէ ետև պատահած դէպքերէն ՚ի վեր աիկին Տանկլար Մօնթէ-Քրիսթօյի անունը լսած ատեն ջղային սարսուռէ մը ազատ չէր :

Եթէ կոմսին ներկայութիւնը տխուր երևոյթ մը ունենար, աիկնոջ ցտաղին աղղկեցութիւնը կ'աւելցընէր. եթէ ընդ հակառակն կոմսը զուարթադէմ և ուրախ աչօք երևէր, աիկին Տանկլարի հետ իւր ունեցած սիրուն և քաղցր վարմունքը երկիւղի ամենաթեթև աղղկեցութիւնն անդամ անոր սրտէն կը խլէր : Տիկնոջ անկարելի կ'երևէր որ այնպիսի սիրուն երեցած անձ մը իրեն զէմ չար դիտաւորութիւններ ունենայ, ամենէն խանդարեալ սրտերն անդամ չեն կրնար դժբաղդութեան մը հաւատալ մինչև որ չկարծեն թէ իրենց դիմացինը մասնաւոր օգուտ մը պիտի քաղէ իրենցմէ. անօլուտ անղք և առանց պատճառի դժբաղդութիւն մը պատճառելը ատելի և տարօրինակ բան է :

Երբ Մօնթէ-Քրիսթօ այն դահլիճը մտաւ, որ արդէն անդամ մը մեր ընթերցողները մտցոցինք, և ուր աիկին Տանկլար Կօթէնիին իրեն ներկայացուցած նկարները բառական անհանդիստ նայուածքով մը Պ. Անորէա Վալալղանթիի հետ կը դիտէր, կոմսին ներկայութիւնը իւր սովորական աղղկեցութիւնն ըրաւ, և թէպէտ անոր անունը լսած ատեն բառական այլայլութիւն մը զգացեր էր, սակայն աիկինը ժպիտով մը ընդունելութիւն առաւ անոր :

Իսկ Մօնթէ-Քրիսթօ մէկ նայուածքով դահլիճին բոլոր անասունը դիտեց :

Բազմացակի մը վրայ գրեթէ երկնցած աիկին Տանկլարի քով Կօթէնի նստեր էր, և Վալալղանթի ոտքի վրայ կեցած էր :

Վալալղանթի Աէօթէի դիւցադունի մը պէս սև գլխասներ, ապիկեալ մաճակներ և բանեցած մետաքսեայ սպիտակ գուլպաներ

հաղած էր, և իւր բաւական սպիտակ և բաւական մաշտը ձեռքովը խարտեալ մաղերը կը խառնէր, որոնց մէջ ազամանդ մը կը փայլէր, զոր փառասէր երիտասարդը Մօնթէ-Քրիսթոյի խրատաց հակասակ չէր կրցեր իւր փոքր մատին վրայ կրելու բաղձանքի գէմ դնել:

Եւ այն դիւրբին մէջ իւր սիրալիւր նայտածքը օրիորդ Տանկլարի վրայ յարած էր և հատաչանքներ կ'ուղղէր անոր:

Օրիորդ Տանկլար ամենին փոխուած չէր, միշտ գեղեցիկ, ցուրտ, և ծաղրող կ'երևէր: Անորէայի նայտածքներն և հառաչանքներն մէկն ալ իւր աչքէն փախած չէր, սակայն կարծես թէ անոնք Աթենասայ զրահին վրայ կը սահէին և կ'ոչնչանային, այն զրահին վրայ, որով Մաֆոյի կործար ժամանակաւ ծածկուած էր ըստ ոմանց փիլիսոփայից:

Էօթէնի սրազու թեամբ մը կ'ամբը բարեւեց, և միւսներուն խօսակցութեան սկսելու ժամանակ իւր ուսմանց սենեակը քաշուեցաւ, ուրկից շատ չանցաւ. դաշնամուրը դաշնակելու ձայնին հետ խառն երկու ուրախալի և բարձր ձայներ ըստեւով՝ Մօնթէ-Քրիսթօ հասկրցաւ որ օրիորդ Տանկլար երգի ուսացիչ օրիորդ ա'Արմիլլիին բնկերութիւնը նախամեծար ընտրել էր իւր և Պ. Գաւլալցանթիի բնկերութեանն:

Մօնթէ-Քրիսթօ Թիկին Տանկլարի հետ խօսակցելու, և ըստ երևութից այն խօսակցութեան մէջ ուրախութեամբ ընկզմած ատեն՝ Պ. Անարէա Գաւլալցանթիի սրտի անձկութիւնը, դրան մօտենալով՝ ուրկից չէր համարձակեր ներս մանել, երածշտութեան ականջ դնելը, և իւր զմայլումը յայանելը զիտեր էր:

Շատ չանցաւ՝ սեղանստորը ներս մտաւ. ստոյգ է որ իւր առաջին նայտածքը Մօնթէ-Քրիսթոյի վրայ շրջեց, բայց անորմէ ոչ նուազ ուրախութեամբ Պ. Անարէան բարեւեց:

Իսկ իւր կինը այնպիսի ամուսիններու պաղտութեամբը բարեւեց, որուն վրայ ամուրիները պիտի չկրնան դաղափար մը ունենալ մինչև որ ամուսնութեան վրայ առելի ընդարձակ օրինադիրը մը չհրատարակուի:

— Միթէ օրիորդները զձեզ չհրախրեցին որ միասեղ երգէր, հարցոց Տանկլար Անարէային:

— Ափսոս , ոչ , պարսն — , պատասխանեց Անարէա՝ խ ր ա ո ջի հ ա ա ա շ ա ն ք ր ն եր է ն ա ե լ ի ն շ շ մ ա ր է լ ի հ ա ա ա շ ա ն ք ր օ լ մ ք :

Տանկլար խելոյն գրան մտակցաւ և բացաւ զայն :

Երկու նորասի ազջիկները մի և նոյն աթառի վրայ դաշնամուրին առջին նստեր էին : Երկուքնին ալ մէկ ձեռքով կը նուագէին , և այս կրթութիւնը յաճախ կրկնելով լաւ յառաջադիմութիւն բերէին :

Գրան շրջանակին մէջէն երկու օրիորդները այն կենդանի պատկերներէն մէկը կը ներկայացընէին , որոնց նմանը Վերմանիոյ մէջ կը նկարեն :

Օրիորդ ա՛րքովյլի բտական նշանաւոր գեղեցիկութիւն մը կամ թէ ըսենք ազնիւ երևոյթ մը ունէր : Պարիկի նման կարճահասակ և խարստաշ աղջիկ մ'էր՝ յողնած աչերով և խոպոպացեալ երկար մազերով , որոնք քիչ մը երկար պարամոյցին վրայ կ'իյնային , ինչպէս որ Բէրլինէն երբեմն խ ր ն կ ա ր ա զ ր ա մ կ ր յ ս եր ու ն կ աւ տ ա յ :

Ա՛րսէին թէ կուրծքի տկարութիւն ունի և Անթոնիայի պէս օր մը երգելու աստն պիտի մեռնի :

Մօնթէ - Քրիսթօ արագ և հետաքրքիր նայուածք մը շրջեց օրիորդներուն սենեկին մէջ :

Առաջին անգամն էր որ օրիորդ ա՛րքովյլին կը տեսնէր , որուն վրայ տան մէջ շատ անգամ խօսուիլը լսեր էր :

— Ռ ր ե մ ն զ մ ն զ չ է ք ը ն զ ու ն ի ր — , ըսաւ սեղանաւորը խ ր ա զ ջի ան , և երիտասարդը անոնց սենեակը մտցուց : Կամ պատահմամբ և կամ դիտմամբ գուռը Անարէային ետէն դոցուելով՝ Մօնթէ - Քրիսթօ և տիկին Տանկլար չկրցան նստած տեղերնէն բան մը տեսնել :

Բայց որովհետև սեղանաւորը Անարէայի հետ դացեր էր , կ'երևէր թէ գրան դոցուիլն անգամ չգիտեց :

Քիչ մը ետքը՝ դաշնամուրին ձայնին հետ կոմսը Անարէայի ձայնը լսեց , որ քորսիական երգ մը կ'երգէր :

Այս երգը ժպտով մը մտիկ ընելու ատեն , որ Անարէայի ա ն ու ն ք մ ա ո յ ք ն ե լ ո լ Քլէնէտէթթօն կը յիշեցընէր կամսին , տիկին

Տանկլար իւր ամուսնոյն արու թիւնը կը գոզէր, որ նոյն ատառ Միլանի մէջ պատահած սնանկութեամբ մը երեք կամ չորս հարիւր հազար ֆրանք կորսնցուցեր էր :

Եւ իրօք արժանի էր այն գոյտ թեան . քանզի եթէ կամոր այն սնանկութիւնը լսած չըլլար կամ տիկին Տանկլարէն և կամ դուրսէ այն միջոցներէն մէկէն, զորոնք կամոր ունէր ամեն բան խնայալու համար, սեպտհին գէմբը բան մը չէր յայտնէր :

— Կը տեսնեմ որ կ'ըսկսի կորսնցուցածը պահել, մտածեց Մոնթէ-Քրիսթօ . ամիս մը առաջ իւր կորստեանցը համար կը պարծէր : Տիկին, ըստ բարձր ձայնիս, Պ. Տանկլար դրամանոցի գործերը այնչափ աղէկ կը ճանչնայ, որ իւր կորսնցուցածին անզէ շուտով կը լեցնեն :

— Կը տեսնեմ որ հասարակաց սխալման մասնակից կ'ըլլաք, ըստ տիկին Տանկլար :

— Եւ ինչ բանի մէջ խարուած ենք, տիկին :

— Կը կարծէք որ Պ. Տանկլար դրամանոցի խաղերուն մէջ կը մտնէ, ընդ հակառակն ամենեկին չմտնէր :

— Ո՛հ, այո՛, ստոյգ է, տիկին, կը յիշեմ որ Պ. Տըպրէն ըստ թէ . . . : Բայց աղէկ միտքս եկաւ, Պ. Տըպրէն ինչ եղաւ, երեք չորս օր կայ որ զինքը տեսած չեմ :

— Ես ալ նոյնպէս, ըստ տիկին Տանկլար նոյն դարմանալի անտարբերութեամբ . բայց դուք խօսք մը սկսաք և անկատար թողարկիք :

— Ի՞նչ խօսք :

— Պ. Տըպրէ ձեզ ինչ ըստ :

— Ո՛հ, այո՛, Պ. Տըպրէ ըստ թէ դուք էք խաղացողը :

— Քիչ մը առեն այն հաճոյքը ունեցոյ, կը խոստովանիմ, բայց հիմա չունիմ :

— Եւ կը սխալիք, տիկին . բազմին խաղերը անհաստատ են . եթէ ես կ'ըն ըլլայի, և բազմը այնպէս բերէր որ ամուսնս ալ սեղանաւոր ըլլար, ամուսնոյս բազմաորութեանը վրայ որչափ և վտահ ըլլայի, (քանզի զիտէք աղէկ որ շահադիտութեան մէջ յաջողութիւն և ձախողութիւն իրարու քցըր են), կ'ըսկսէի ան-

կախ հարստութիւն մը ապահովցնել ինձ, եթէ անորմէ անծա-
նօթ մարդոց ձեռք իսկ շահագրգռութիւններ ընել պէտք ըլլար — :

Տիկին Տանկլար ակամայ կարմրեցաւ :

— Ասեցիք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ՝ անոր կարմրելը չտեսնել
ձեայընելով, Նարոլիի արժէթղթոց վրայ մեծ շահեր եղեր են
երէկ :

— Նարոլիի արժէթղթեր չունիմ ես, ըսաւ տիկինը աշխու-
ժիւ, և երբէք չունեցայ. բայց այս դրամային խօսքերը բաւական
են, պարտն կոմս. երկուքնիս ալ փոխանակադրաց միջնորդներու
նմանեցանք. քիչ մը Ալլըֆօրի անբաղդ ընտանեաց վրայ խօ-
սինք, որ այս միջոցիս մեծ դժբաղդութիւններու մէջ կը գտնուի :

— Ի՞նչ պատահեցաւ արդեօք, հարցոց Մօնթէ-Քրիսթօ կա-
տարեալ պարզմտութեամբ մը :

— Անշուշտ լսած էք. Պ. ար Սէն-Մէրանը իւր մեկնելէն ե-
րբք չորս օր ետքը մեռնելէն ետե՛ մտաբէղութիւն ալ մնաւ անոր
Բարիդ հասնելէն երբք չորս օր ետքը :

— Այո՛, ստոյգ է, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, լսեցի. սակայն
ինչպէս կ'ըսէ Գլոտիօս Համլէթին՝ բնութեան մէկ օրէնքն է որ
հայրերը իրենց զաւակներէն առաջ մեռնին, որպէս զի ասոնք ա-
ննց վրայ լան :

— Բայց ուրիշ դժբաղդութիւն մը ևս կայ :

— Ի՞նչ դժբաղդութիւն :

— Գիտէք որ իրենց աղջիկը պիտի ամուսնացնուին :

— Այո՛, Պ. Ֆրանզ ա՛նքրինէն հետ. արդեօք նո եղաւ :

— Երէկ առտու՛ ինչպէս որ կ'երևի. Ֆրանզ իւր խօսքը ետ
առեր է :

— Եւ ի՞նչ է եղեր պատճառը :

— Չեմ գիտեր :

— Ի՞նչ կ'իմացնէք ինձ, տիկին . . . : Պ. ար Ալլըֆօր այս
ամեն դժբաղդութեանց ինչպէս կը համբերէ :

— Իւր սովորութեան համեմատ՝ այսինքն փիլիսոփայի պէս — :

Այս միջոցիս Տանկլար առանձին իրենց սենեակը վերադարձաւ :

— Պ. Գավալդանթին առանձին ձեր աղջկան հետ կը թողուք :

Տիկին Տանկլար աշխուժիս ոտք ելլաւ . և կ'ազէր երթալ իւր
աղջկան խնայընելու . երբ Տանկլար անոր թեք բռնեց լով կեցոց :

— Թողայ՛ք — , ըսաւ :

Տիկինը զարմանքով անոր երեսը նայեցաւ :

Մօնթէ — Քրիսթօ այս տեսարանը շտանել ձևացոց :

— Ալպէր ներս մտաւ . խիտա դեղեցիկ և ուրախ կ'երևէր : Տի-
կինը յարդանօք : Տանկլարը ընտանեբար և Մօնթէ — Քրիսթօն սի-
բով բարևեց :

Ետքը տիկին Տանկլարի կողմը դառնալով ,

— Կը ներե՛ք , տիկին , ըսաւ , որ հարցընեմ թէ օրիորդ Տան-
կլար ինչպէս է :

— Շատ աղ՛կ վիճակի մէջ է , պարոն , պատասխանեց խիցն
Տանկլար . այս միջոցիս իւր սենեկին մէջ Պ . Գավալլիանթիի հետ
երաժշտական գաշնակութիւններ կ'ընէ — :

— Ալպէր իւր հանդարտ և անտարբեր կերպարանքը չփոխեց՝ դու-
ցէ ներքին արհամարհանք մը զգալուն . բայց տեսաւ որ Մօն-
թէ — Քրիսթօ իւր նայուածքը իրեն վրայ յարեք էր :

— Պ . Գավալլիանթին Էլեւորի խիտա ընտիր ձայն մը ունի , ը-
սաւ Ալպէր , և օրիորդ Էժմէնին ընտիր «Քրանչի» մանտանգ որ
Թալպէրի նման ալ գաշնամուրը կը նուագէ , որով երաժշտական
քաղցր գաշնակութիւն մը կը կազմեն :

— Ստուգիւ իրարու շատ կը յարմարին — , ըսաւ Տանկլար :

Ալպէր այս երկդիմի խօսքերը չհասկընալ ձևացոց , թէ և այն-
չափ ամբողջի էին որ տիկին Տանկլար շատացնեցաւ :

— Ես ալ երաժշտութեան մէջ բաւական յաջողութիւն ու-
նիմ , շարունակեց երիտասարդը , գոնէ գոտատուներս այնպէս կ'ը-
սէին . սակայն զարմանալի բան որ ձայնս ամենեւին ուրիշ ձայնի
հետ չկրցայ յարմարցընել , մանտանգ «Քրանչի» հետ — :

Տանկլար թեթև կերպով ժպտեցաւ որ կը նշանակէր .

— Բայց ինչո՞ւ չէք բարեկանար : Իրօք , ըսաւ Ալպէրին , յուսա-
լով իւր նպատակին հասնել , իշխանը և աղջիկս երեկ ամենուն
զարմանքը գրաւեցին : Հաս չէիք երեկ , պարոն ալ Մորսեբի :

— Ա՛ր իշխանը , հարցոց Ալպէր :

— Գավալղանթի իշխանը, կրկնեց Տանկլար, որ կուղէր միշտ նոյն փառքը երիտասարդին տալու :

— Ա՛հ, կը ներէք, ըստ Ալպէր, անոր իշխան ըլլալը չէի դիտարկուած : Արեմն երէկ Գավալղանթի իշխանը օրիորդ Կօժէնիին հետ երգեց : Յիրախ խիստ սիրուն բան մը պիտի ըլլար, և խիստ կը ցաւիմ որ չկրցայ ներկայ դանուիլ : Չեք հրաւերին վրայ չդաշուս պատճառը այն էր որ արկին ար Մորսէրֆը Շաթօ-Ռընօ սեպուհին առնը տանելու ստիպուած էի, որ Գերմանացիները կ'երգէին — :

Եւ լուսննէ մը ետքը և որպէս թէ ամենէն խօսք մը եղած չէր :

— Ներելի է ինձ, կրկնեց Մորսէրֆ, որ իմ յարգանքս օրիորդ Տանկլարին մատուցանեմ :

— Անցիք, կեցիք, կ'աղաչեմ, ըստ սեղանաւորը երիտասարդը կեցընելով, կը լսէք սա սիրուն եղանակը, թա, թա, թա, թի, թա, թի, թա, թա. զնայելի եղանակ մ'է, հիմա կը լիննայ . . . մանրերկրորդ մը միայն, լինցաւ, կեցցես, կեցջիք — :

Եւ սեղանաւորը սխառ սաստիլութեամբ ծափահարել :

— Իրօք, ըստ Ալպէր, խիստ քաղցր կ'երգեն, և անկարելի է որ ուրիշ մէկը իր երկրին երաժշտութիւնը Գավալղանթիի հասկըցածէն աւելի աղէկ հասկընայ : Իշխան մ'է, ըսիք, այնպէս չէ՞. բայց եթէ իշխան չէ իսկ, կրնայ ըլլալ. Իտալիոյ մէջ շատ զիրին է : Մահայն մեր ազնիւ երգեցիկներուն գառնալով հաճէիք մեզ շնորհք մը ընել, Պ. Տանկլար, առանց անոնց խնայելու թէ հոս օտարական մը կայ, աղաչէիք օրիորդ Տանկլարը և Պ. Գավալղանթին որ ուրիշ կտոր մը սկսին : Երաժշտութեան ձայնը խիստ հեշտալի կու գայ երբ քիչ մը հեռուէն կը լսուի կէս լուսաւորեալ սեննիկ մը մէջ, առանց տեսնուելու, առանց տեսնելու, և հետեւաբար առանց երաժշտին անհանդատութիւն պատճառելու, որ այս կերպով իւր ոգւոյն բոլոր բնազդամբը և սրտին ամեն եռանդովը երգելու կը յուզուի — :

Այս անգամ Տանկլար երիտասարդին սրտի հանգարտութենէն յարձուեցաւ :

Մօնթէ-Բրիսթօն մէկ կողմ քաշեց :

— Ի՞նչ կ'ըսէք մեր սիրահարին համար, ըսաւ :

— Յայանապէս շատ ցուրտ կ'երևի ինձ, բայց ի՞նչ պիտի ընէք, խօսք տուած էք :

— Անտարակոյտ, խօսք տուած եմ աղջիկն այնպիսի մարդու տալու, որ սիրէ զան և ոչ թէ չսիրէ : Չտեսա՞ր ինչպէս կիճի նման պաղ, և սիրամարդի նման դուռոյ է . եթէ հարուստ ըլլար, եթէ Գավալզանթիներուն հարստութիւնն ունենար, կրնայինք ձայն չհանել : Ճշմարիտ՝ դեռ աղջկանս չհարցուցի, եթէ լաւ ընտրողութիւն ունի . . . :

— Չեմ գիտեր, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, թէ անոր վրայ ունեցած բարեկամութիւնս է որ զիս կը կուրացընէ . ստոյգ կ'ըսեմ որ Պ. տը Մորուէրֆի աղնիս երիտասարդ մ'է, որ ձեր աղջիկը խիստ երջանիկ պիտի ընէ, և վաղ կամ անագան երևելի մէկը պիտի ըլլայ : Քանզի վերջապէս իւր հօրը վիճակն ալ գէշ չէ :

— Հը՛հ :

— Ի՞նչու կը տարակուսիք :

— Անցեալը . . . այն մութ անցեալը միշտ կը մնայ :

— Բայց հօր անցեալը որդւոյն չնկատեր :

— Շատ աղէկ կը նկատէ :

— Այդպէս շուտով ձեր որոշումը մի փոխէք . ամիս մը առաջ այս ամուսնութիւնը խիստ վայելուշ կը համարէիք . . . : Շխտակը ըսեմ, ես խիստ կը ցախիմ . դուք իմ տանս մէջ ճանչցաք այն Գավալզանթի երիտասարդը, զոր ես չեմ ճանչնար, կը կրկնեմ այս խօսքը :

— Իմ ճանչնալս բաւական է, ըսաւ Տանկլար :

— Ի՞նչպէս, ուրեմն անոր վրայ անդէկութիւններ ստացաք, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Միթէ այդ բանը ընելու հարկ կայ, և միթէ մարդուս երևոյթը իւր ինչ ըլլալը չյայտներ . նախ և առաջ հարուստ է :

— Ես չեմ ստուգեր :

— Սակայն դուք անոր երաշխաւորն էք :

— Յիսուն հազար ֆրանքի համար, որ չնչին դուստր մ'է :

— Ընտիր դաստիարակութիւն մը տուած է :

— Հը՛հ, բրաւ Մօնթէ-Քրիսթօ ալ :

— Երած շառ թիւն գիտէ :

— Բոլոր Իտալացիները գիտեն :

— Ճշարտիտ, կամս, այդ երիտասարդին համար իրաւունք չունիք :

— Մորսէրֆի ընտանեաց հետ ձեր ըրած որոշումը գիտեալովս, յաւալ կը տեսնեմ որ այս երիտասարդը եկած է անոնց գործը տարելու և իւր հարստութեամբը զեղծումներ ընելու — :

Տանկլար սկսաւ ծիծաղել :

— Ա՛հ, ինչպէս խիստ կ'երկր, ըսաւ. այս գործերը ամեն օր կը պատահին :

— Այսու ամենայնիւ չէք կրնար ձեր որոշումը այսպէս գրծել, սիրելիդ իմ Պ. Տանկլար. Մորսէրֆի ընտանիքը այս ամուսնութիւնը կատարելու յոյս ունին :

— Յտուդիւ կը յուսան :

— Անտարակոյս :

— Արեւն մաքրեմին թող իմացընեն. օլեսք էիք այս գործին վրայ երկու խօսք ըսել անոր հօրը, սիրելիդ իմ կամս, դաք որ անոնց տան մէջ այնչափ համակրութիւն դասած էք :

— Ե՛ս, և ո՛ր տեսած էք այդ բանը :

— Արծեմ անոնց պարահանդէսին մէջ, ինչպէս, միթէ կրնաք տրանալ որ կոմուհին, այն սէգ Մէրսէպէսը, դուող Գաթալանուհին, որ իւր հին բարեկամներուն հետ հազիւ բերանը կը բանայ խօսելու, ձեր թեք մտաւ, ձեզի հետ պարտէղը իջաւ, ծառուղիները պտրտեցաւ, և կէս ժամ ետքը միայն ձեզմէ բաժնուեցաւ :

— Ա՛հ, պարոն սեսպուհ, չէք թողար որ մօթիկ ընենք, ձեզի պէս նուազամօթի մը կողմանէ անդ թութիւն մ'է այս :

— Շատ աղէկ, ծաղրեցէք —, ըսաւ Տանկլար :

Ետքը Մօնթէ-Քրիսթօյի դատնալով,

— Յանձնառու կ'ըլլա՞ք ըսածս անոր հօրը ըսելու :

— Յօժարութեամբ կ'ըրեմ էթէ կ'ուզէք :

— Ա՛յուզեմ որ այս անգամ ինզիրը պարզուի և որոշուի, հայորը թող աղջիկս ուզէ, ժամանակ մը որոշէ, իւր ստակի պայման-

ները յայտնէ, վերջապէս իրարու միտքը հասկընանք և կամ գործը աւրենք. բայց ըսածս կը հասկընաք, երկնցընել պէտք չէ :

— Շատ աղէկ, ձեր հրահանք կը կատարեմ :

— Չեմ ըսեր ձեզ թէ ուրախութեամբ դիմըր անունել կը փափաքիմ, բայց վերջապէս իրեն կ'ըստասեմ. ինչպէս դիտէք՝ սեղանաւոր մը իւր խօսքին զերէն ըլլալ պէտք է — :

Եւ Տանկլար Պ. Անտրէայի կէս ժամ առաջ հանած հառաչանոց նման հառաչանք մը հանեց :

— Աեցցես, կեցջիք, զոչեց Մորսէրֆի սեղանաւորը ծաղրելու մտօք քիչ մը առաջ անոր ըսածը կրկնելով և նուազուած ու երգուած եղանակին վերջը ծափահարելով — :

Տանկլար կ'ըսկսէր ծուռ աչօք Ալպէրին նայիլ երբ ծառայ մը եկաւ և ցած ձայնով երկու խօսք խօսեցաւ անոր :

— Հիմա կու գամ, ըսաւ սեղանաւորը Մօնթէ-Քրիսթոյնն. սպասեցէք ինձի, զուցէ՝ ի գարձիս խօսք մը ունենամ ձեզ ըսելու — :

Այս ըսելէն ետեւ դուրս ելաւ :

Տիկին Տանկլար իւր ամուսնոյն բացակայութեան ատեն զնայ իւր աղջկան սենեակը բացաւ, և Պ. Անտրէա, որ Էսթէնիին հետ դաշնամուրին առջևը նստեր էր, ձգաւարի պէս ոտք ելաւ :

Ալպէր ժպտով մը օրիորդ Տանկլարը բարեկեց, որ առանց շինթութիւն մը յայտնելու իւր սոյնորական պաղտութեամբը անոր ուղջոյնին պատասխանեց :

Գալալգանթի յայտնի այլայլած կ'երեւէր. երբ Մորսէրֆը բարեկեց, երիտասարդը խիստ ամբարտաւան կերպով անոր պատասխանեց :

Այն ատեն Ալպէր սկսաւ օրիորդ Տանկլարի ձայնը չափազանց զովել և առջի իրիկուան երեկոյթին ներկայ չգտնուելուն համար զգացած վիշտերը յայտնել :

Գալալգանթի մինակ մնալով Մօնթէ-Քրիսթօն մէկ կողմ քաշեց :

— Բաւական է, ըսաւ տիկին Տանկլար, երաժշտութիւնները և զովութիւնները մէկ գի թողուցէք և եկէք թէյ խմենք :

— Եկու, Լուիզ —, ըսաւ օրիորդ Տանկլար իւր բարեկամութեան :

Ամերկն ալ մերձակայ սրահը անցան, որ իրօք թէյը պատրաստուած էր :

Անգղիական սովորութեան համեմատ դրդալները դատութներուն մէջ ձգելու միջոցին՝ դուրը բացուեցաւ և Տանկլար յայտնի այլալիւծ ներս մտաւ :

Գլխաւորարար Մօնթէ-Քրիսթօ սեղանաւորին այս յուզմունքը զիտեց և նայուածքով պատճառը հարցուց :

— Հիմա Յունաստանէն նամակներս ընդունեցի :

— Ա՛հ, որքանն այն պատճառաւ կանչեցին զձեզ, ըսաւ՝ կոմսը :

— Ա՛յո՛ :

— Օթման թաղաւորը ինչպէս է եղեր —, հարցուց Ալպէր՝ զուարթ ձայնով մը :

Տանկլար առանց պատասխանելու կողմնակի անոր երեսը նայեցաւ, և Մօնթէ-Քրիսթօ իւր երեսը դարձուց, որպէս զի իւր զիմացը վրայ երեցած և զրեթէ անմիջապէս ետքը աներևոյթ եղած զթաթեան զգացումը չյայտնուի :

— Մէկտեղ պիտի մեկնինք, այնպէս չէ՛, ըսաւ Ալպէր կոմսին :

— Շատ աղէկ —, պատասխանեց կոմսը :

Ալպէր սեղանաւորին այն նայուածքէն բան մը չէր կրցեր հասկրնալ, ուստի գէպ ՚ի Մօնթէ-Քրիսթօ գառնալով, որ Տանկլարի միտքը շատ աղէկ հասկրցեր էր,

— Տեսնո՞ք, ըսաւ, ինչպէս երեսս նայեցաւ :

— Ա՛յո՛, պատասխանեց կոմսը. բայց անոր նայուածքին մէջ մասնաւոր բան մը նկատեցիք :

— Անշուշտ, սակայն Յունաստանի լուրերով ինչ ըսել ուզեց :

— Ես ինչպէս զիտնամ :

— Վասն զի կարծեմ՝ թէ այն երկրին վրայ տեղեկութիւններ ունիք դուք — :

Մօնթէ-Քրիսթօ պատասխանել չուզող մարդու մը պէս ժպտեցաւ :

— Տեսէք, ըսաւ Ալպէր, ահա ձեզ կը մօտենայ. ես օրիորդ Տանկլարին քովը կ'երթամ՝ անոր նկարած նկարը դոպիւլու, և այն միջոցին հայրը ժամանակ պիտի ունենայ ձեր հետը խօսելու :

— Եթէ դօվութիւն մը պիտի ընէք, գտնէ անոր ձայնը գոպիւլէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ :

- Աչ, ամեն մարդ ձայնը կրնայ դուրել — :
- Ալպէր ժողտով մը Կօժէնիին քովը դնայ :
- Այն միջոցին Տանկլար կոմսին ահանջին ըսաւ :
- Պատուական խրատ մը տուիք ինձ, և Ֆէրնանի ու Եանեայի վրայ ամբողջ սոսկալի պատմութիւն մը կայ :
- Ի՞նչ կ'ըսէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ :
- Այո, ետքը կը պատմեմ ձեզ. բայց երիտասարդը հետերնիդ տարէք, քանզի մեծ անհանդստութիւն կ'ըզգամ զան հոս տեսնելով :
- Հիմա միասեղ պիտի մեկնինք. բայց կ'ուզէք որ հայրը ձեզ ղրկեմ :
- Հիմա աւելի կ'ուզեմ տեսնել զինքը :
- Աղէկ — :
- Կոմսը Ալպէրին նշան մը ըրաւ :
- Երկու քնին ալ տիկինները բարեկեցին և մեկնեցան՝ Ալպէր օրիորդ Տանկլարի ցուցուցած արհամարհանայ բոլորովին անտարբեր երևելով, և Մօնթէ-Քրիսթօ սեղանաւորի կնոջ մը խոր ապաւնին ապահովելու համար ունենալու խոհեմութեանը վրայ տիկին Տանկլարի տուած խրատները կրկնելով :
- Այն ատեն յաղթութեան բոլոր ասպարէզը Պ. Գալալցանթիի մնաց :

ՀԱՅՏԻՆ

Հազիւ թէ կոմսին ձիերը ծառուղոյն անկիւնը դարձեր էին , երբ Ալպէր գրեթէ բռնազատուած խիստ բարձրաձայն ծիծաղով մը կոմսին դառնալով ըսաւ .

— Ըսէք , կոմս , գերս աղէկ չխաղացի՞ , Շարլ Թ. Սէն-Պարթէլլը միէն ետքը Գաթէրին տը Մէտիսիին հարցուցածին պէս ես ալ ձեզ կը հարցընեմ :

— Ի՞նչ նկատմամբ :

— Հակառակորդիս Պ. Տանկլարին տունը պատուով ընդունուելուն նկատմամբ :

— Ո՞ր հակառակորդին :

— Չեր պաշտպանած Պ. Անտրէա Գալվալդանթիին :

— Ո՛հ , անպատեհ կատակներ մի ընէք , գերակոմս . միայն Պ. Տանկլարի հետ ունեցած գրամային դործոյ մը մէջ Պ. Անտրէան կը պաշտպանեմ :

— Եթէ երիտասարդը պաշտպանութեան պէտք ունենար , պիտի մեղադրէի զձեզ . սակայն բարեբաղդաբար իմ կողմանէս երկիւղ չունի :

— Ի՞նչպէս , կը կարծէք որ սիրահարած ըլլայ :

— Հաւատացէք ինձ . իւր նայուածքը ցանկալան է և ձայնը սիրահարական , և կը փափարի սէգ Էօժէնիին սէրը ստանալ : Ճշմարիտ կ'ըսեմ՝ յանցանքը իմն չէ . ես գործը այնպէս կը տեսնեմ և կը կրկնեմ թէ Պ. Անտրէան սէգ Էօժէնիին սիրահարած է :

— Չեր ի՞նչ հոգը , քանի որ անոնք միայն զձեզ կ'ուզեն :

— Մի այդպէս ըսէք , կ'աղաչեմ , սիրելիի իմ կոմս , երկու կողմէն ալ խտուրթեամբ կը վարու

— Ի՞նչպէս երկու կողմէն :

— Այո՛, օրիորդ Կօժէնի հաղիւ թէ ինձ պատասխան տուաւ, իսկ օրիորդ ա՛լ Արմիրլիին սնոր մտերմութիւն հին ամենեւին չպատասխանեց :

— Այո՛, բայց հայրը խիստ կը սիրէ զձեզ :

— Հայրը՛, ընդ հակառակն սիրտս դաշոյններու հարուածներ խօթեց . թէև այն դաշոյնները ինծի համար ոչինչ էին և թատրերդու թեան դաշոյններու կը նմանէին, սակայն ինքը կը կարծէր թէ ճշմարիտ հարուածներ կ'ընէ :

— Նախանձատու թիւնը սէրը կը ցուցնէ :

— Այո՛, բայց ես նախանձոտ չեմ :

— Պ. Տանկլար կը նախանձի :

— Որովէ՞, Տըպրէէն :

— Ոչ, ձեզով :

— Ինձով. դրաւ կը դնեմ որ ութ օրէն իւր դուռը երեսիս փակել պիտի սայ :

— Կը սխալիք, սիրելիդ իմ՝ դերակոմս :

— Ի՞նչ ապացոյց ունիք :

— Ապացոյց կ'ուզէք :

— Այո՛ :

— Այն ամուսնութեան օրոշումը ընելու համար Պ. Տանկլար առաջարկեց ինձ որ Պ. ալ Մորսէրֆի կոմսը աղաչեմ որ իրեն հետ անսուելու երթայ :

— Որով հետ :

— Սեպուհին հետ :

— Ո՛հ, սիրելիդ իմ՝ կոմս, ըսաւ Ալպէր իւր բոլոր կեղծաորութեամբը, անոր այս յանձնարարութիւնը պիտի չկատարէք, այնպէս չէ :

— Կը սխալիք, Ալպէր, պէտք եմ կատարել, ըստ որում խօսք տուած եմ :

— Կ'երևի թէ, ըսաւ Ալպէր հասաչանքով մը, անշուշտ զիս ամուսնացընել կ'ուզէք :

— Իս կը փափարիմ ամենուն հետ բարեկամ ըլլալ, բայց աղէկ միացս եկաւ, բաւական ժամանակ է՝ Պ. Տըպրէն սիկին Տանկլարի տունը անսած չեմ :

- Գժտութիւն մը ունեցաւ :
- Տիկնոջ հետ :
- Աչ, պարոնին հետ :
- Արեմն պարոնը բան մը գիտե՞ր է :
- Ի՞նչ աղտոք կատակներ կ'ընէք :
- Բայց կը կարծէք որ կասկածած ըլլայ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ բոլորովին պարզմտութիւն ձեացընելով :
- Բայց ըսէք ինձ, սիրելի կամս, գա.ք ս'ըրկից կու գաք :
- Գոնկոյէն ըսե՛ք :
- Աս ալ բաւական հետու չէ :
- Բայց միթէ ես ձեր Բարիղեանները կը ճանչնամ :
- Անոսինները ամեն ակաղ նոյն են, եթէ որ և է երկրի մէջ անհաս մը ճանչցաք, անոր ցեղն ալ կը ճանչնաք :
- Արեմն Տանկլարի և Տրսլէի իրարու հետ դժոխէտուն պատճառը ի՞նչ է. իրարու շատ ազէկ յարմարած կ'երեւէին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ վերստին պարզմտութիւն ձեացընելով :
- Հիմա ալ Իզիսի գաղտնեաց մէջ կը մաննը և ես ամենին ակողեկոթ թիւն չունիմ, երբ Պ. Գալալիանթի Պ. Տանկլարի ընտանիքէն ըլլայ, այս բանս անոր հարցուցէք — :
- Կառքը կեցաւ :
- Հասանք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, գեռ ժամը տանու կէս է, վեր եկէք :
- Յօժարութեամբ :
- Ետքը կառքս կը տանի զձեզ :
- Աչ, շնորհակալ եմ, անշուշտ իմ կառքս ետեւէս պիտի գայ :
- Իրօք, ահա կու գայ —, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ իւր կառքէն վար ցատկելով :
- Երկու քնին ալ տան մէջ մտան, և սրահը գացին, որ արդէն լուսաւորուած էր :
- Պաթիսթէն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, մեզի թէյ բեր — :
- Պաթիսթէն առանց խօսք մը խօսելու գտու ելաւ :
- Երկու մանրերկրորդ ետքը՝ արեւելով մը վերագարձաւ, անոր մէջ

ամեն բան պատրաստուած էր, և կարծես ողիներու թեթև ընթրիքի մը պէս գեանինն տակէն կ'ելնէր :

— Յիրաւի, ըստ Մորսէրֆի, զիս զարմայցընսզը ձեր հարստութիւնը չէ, սիրելիդ իմ կոմս, քանզի գուցէ ձեզմէ աւելի հարուստներ գանուին. ձեր հանձարը չէ, քանզի Պոմարչէ ալ թէև ձեզմէ աւելի հանձար շունէր, բայց ձեզի շափ տներ. այլ ձեր ծառաներուն ծառայելու կերպը զիս կը զարմայցընէ, որոնք առանց ձեզ պատասխան մը տալու՝ վայրկեանի մը, մանրերկրորդի մը մէջ ձեր կամքը 'ի դործ կը գնեն. կարծես թէ ձեր հնչելու եղանակէն ձեր փափաքածը կը գտ շակեն, որպէս թէ ձեր ուղածը միշտ պատրաստ եղած ըլլար :

— Ըստանիդ գրեթէ ճիշդ է. ծառաներս իմ սովորութիւնս գիտեն, և օրինակի համար հիմա կը տեսնէք. թէչը խմելու ասեն բան մը չէք ուղեր :

— Անշուշտ, ծխել կ'ուզեմ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ զանգակին մօտեցաւ. և հարուած մը տուաւ :

Մանրերկրորդ մը ետքը՝ մասնաւոր դուռ մը բացուեցաւ, և Ալի Լաթարիոյ ընտիր ծուխով լցուած երկու ծխափողերով ներս մտաւ :

— Ճշմարիտ կ'ըզմայլիմ, ըստ Մորսէրֆի :

— Բայց պէտք չէ որ զարմանար, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ. Ալի զիտէ որ թէյ կամ սուրճ խմելու ասեն կը ծխեմ. գիտէ որ թէյ ուղեցի, գիտէ որ տունս վերադարձայ. երբ զինքը կանչելս կը լսէ, ինչ պատճառաւ կանչելս կը գուշակէ. այնպիսի երկրէ մը եկած է. ուր հիւրատիրութիւնը գլխաւորաբար ծխափողով 'ի դործ կը դրուի. և մէկ ծխափողի տեղ երկու կը բերէ :

— Այս ալ միւսներուն պէս հիանալի է. բայց սա ալ ճշմարիտ է որ ձեզմէ զատ մէկը . . . : ՄՏ, բայց ինչ կը լսեմ — :

Եւ Մորսէրֆի դէպ 'ի դուռը հակեցաւ, ուրկից իրօք փանդիտի ձայնին հետ միաբանեալ ձայներ կը լսուէին :

— Այս իրիկուն երաժշտութեան նուիրեր էք ինքզինքնիդ, սիրելիդ իմ դերակոմս, ըստ Մօնթէ-Քրիսթօ. օրիորդ Տանկլարի գաշնամուրէն հեռանալով Լայտէի նուագածութեան կը հանդիպէք :

— Լայտէ ըսիր, ինչ քաղցր անուն մ'է այդ, ուրեմն լորս

Պայտրնի քերթածնեբն զարս սառցիւ Հայտե անունը կրող կի-
նեք կը դանտին :

— Անտարակոյս . Հայտե անունը հաղուարիւս է Պաղղիոյ մէջ ,
սակոյն բաական հասարակէ Ալլաանիոյ և Ապիւսոսի մէջ . մկրտու-
թեան անունի պէս բան մ'է . ինչպէս կ'ըսեն Բարիպցիք , և կը
նշանակէ ողջախոհութիւն , պարկիշտութիւն և անմեղութիւն :

— Ա՛հ , ինչպէս սիրուն անուն մ'է , ըսաւ Ալլաէր , սրչափ
կը փափաքէի որ մեր Պաղղիացի կիներն ալ օրիորդ Բարեսրտու-
թիւն , օրիորդ Աւութիւն և օրիորդ քրիստոնէական Անկերսիբու-
թիւն կոչուէին : Ըսէք , կ'աղաչեմ , օրիորդ Տանկլար փոխանակ
Գլէր-Մարի-Լօժէնի կոչուելու՝ եթէ օրիորդ Ողջախոհութիւն-Պար-
կիշտութիւն-Անմեղութիւն կոչուէք , ս՛հ , ամուսնութեան արարողու-
թեան մէջ ինչ աղգեցութիւն պիտի ընէր արդեօք :

— Այդչափ բարձրասէայն մի ծաղրէք , բարեկամ , Հայտե կրնայ
ձեր ձայնը լսել :

— Կը նեղանայ արդեօք :

— Ամենեին , ըսաւ կամեր :

— Բարի անձ մ'է , հարցոց Ալլաէր :

— Բարութիւն չէ ըրածը , այլ պարտք մը . դերի մը չկրնար խը
տիրոջը դէմ բարկանալ :

— Գուք ալ հիմա կատակը թողուցէք . միթէ տակաւին գերի
կայ :

— Անտարակոյս , քանի որ Հայտե իմ գերիս է :

— Իրօք՝ ձեր ըրածը և ունեցածը ուրիշներուն ըրածին և ունե-
ցածին չմանիր : Պ . Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին գերին ըլլալ ,
Պաղղիոյ մէջ պատուոյ տասիճան մ'է ան ալ . Ոսկինբու հետ ձեր
խաղալը մտածելով , անշուշտ ձեր գերին տարին վեց հարիւր հա-
զար Ֆրանք պիտի արժէ ձեզ :

— Վեց հարիւր հազար Ֆրանք կ'ըսէք , ողորմելի ազջիկը ա-
կէ շատ մեծ հարստութիւններ ունէր . սյնպիսի դանձերու մէջ
ծնած է , որոց քով Հաշու և Տէ՛լ գլխերուն դանձերը ոչինչ
բաներ են :

— Արեմն իշխանուհի մ'է :

— Ճիշդ այդպէս, և խոր երկրին ամենէն մեծ իշխանութիւններէն մէկը :

— Մտքէս անցաւ . բայց ի՞նչպէս իշխանութիւն մը գերի եղած է :

— Ի՞նչպէս Տընի բռնաւորը դպրոցի ուսուցիչ եղաւ . չէ՞ որ պատերազմին բաղլը և բաղլին խաղը ամեն բան կարելի կ'ընեն :

— Եւ անոր անունը գաղանկէք մ'է : պարտն կոմս :

— Ամենուն համար այո՛, բայց ձեզի համար, սիրելիդ իմ դերակոմս, որ իմ բարեկամն էք և անշուշտ մարդու բան չէք բոսեր, այնպէս չէ, չէք խոստանար որ լրտեսիդ գաղանկ պիտի պահէք :

— Մ'հ, պատուոյս վրայ :

— Եանեայի կուսակալին պատմութիւնը դիտէք :

— Անշուշտ, Թէրէ-աէլէնի Ալի-բաշային բնել կ'ուզէք, ըստ որում հայրս անոր ծառայութեան մէջ հարստացեալ է :

— Ստոյգ է, ևս մտցեր էի :

— Հայտէն Ալի-բաշային ինչն է :

— Անոր աղջիկն է :

— Ի՞նչպէս, Ալի-բաշային :

— Եւ անոր կնոջը Վասիլիքիին :

— Եւ Ալի-բաշային աղջիկը ձեր գերին է :

— Այո՛, ըսի ձեզ :

— Բայց ի՞նչպէս :

— Օր մը Աոստանդնուպօլսոյ վաճառանոցէն կ'անցնէի՝ գնեցի զան :

— Ձեզի հետ, սիրելիդ իմ կոմս, մարդ չասորիք, այլ կ'երազէ : Հիմա դուցէ անխոհեմութիւն է ըրած խնդիրքս :

— Ըսէք, հոգ չէ :

— Բայց որովհետեւ միասեղ դուրս կ'ելնէք, որովհետեւ ձեր հետքը Օրէրային կը բերէք . . . :

— Ետքը :

— Համար ձակիմ խնդիրք մը ընելու :

— Ամեն բան խնդրելու ազատ էք :

— Ուրեմն, սիրելիդ իմ կոմս, դիտ ձեր գերիին ներկայացուցէք :

— Յօժարութեամբ, բայց երկու դաշամբ :

— Առաջին կ'ընդունիմ՝ զանունը :

— Կախ՝ ձեր անոր ներկայացուիլը ամեն ին մէկու պիտի չյայտանէք :

— Շատ աղէկ — :

Մորսէրֆ ձեռքը երկնցուց :

— Կ'երզնում, ըստ :

— Երկրորդ՝ Գ. ար Մորսէրֆ կամսին անոր հօրը ծառայելը պիտի չըսէք :

— Կ'երզնում ատոր համար ալ :

— Շատ աղէկ, դերակամս, այս երկու երդումները պիտի յիշէք, այնպէս չէ :

— Այո՛, ըստ Ալպէր :

— Շատ աղէկ, ես ալ զձեզ պատուար մարդ մը կը ճանչնամ — :

Կամը վերստին զանդակը հնչեցուց, և Ալի ներս մտա :

— Հայտեին խմացուր, ըստ, որ սուրճս խը սենեակը խմելու պիտի գամ, և ըսէ որ բարեկամներէս մէկը իրեն ներկայացընելու ներողութիւնը կը խնդրեմ — :

— Ալի խնարհութիւն մը բներով գուրս ելա :

— Արեմն իրարու միտքը հասկըցանք. ամենին ուղղակի հարցումներ պիտի չընէք, այնպէս չէ, սիրելիդ իմ գերակամս : Եթէ բան մը հասկընալ կ'ուզէք, ինծի հարցուցէք և ես կը հարցընեմ անոր :

— Շատ աղէկ — :

Ալի վերստին գալով վարազոյրը բռնած կեցա՝ խը տիրոջը և Ալպէրին խմացընելու համար որ կրնան ներս մտնել :

— Եկէք երթանք —, ըստ Մօնթէ-Քրիսթօ :

Ալպէր ձեռքովը մազերը շիակեց, և ընչօքը ուղարկց :

Կամը գլխարկը առաւ, ձեռնոցները հագաւ և Ալպէրին առջևը անցաւ. Հայտեին բնակարանը երթալու, որուն վրայ Ալի յառաջապահ պահանջողի մը պէս պահպանութիւն կ'ընէր, և երեք սենեկատան Գազլիայի կ'ընէրը Միթիյի հրամանին ստակ՝ պահակներու պէս կը պաշտպանէին զան :

Հայտէ առաջին սրահին մէջ զարմանքով և հետաքրքրութեամբ կ'ընայասէր . քանզի առաջին անգամն էր որ Մօնթէ-Քրիսթոյէ զատարիչ մարդ մը խոր սեննակը պիտի մտնէր :

Բազմոցի մը մէկ անկիւնը նստած էր՝ սրունքները խոր տակը ծալլած , և Արևելքի խիտ փառաօր բանուած և դժաօր մետաքսայ կերպաններու մէջ գոցցես բոյն մը կազմած էր :

Իւր քովը կը գանուէր այն նուազարանը , որուն ձայնը զինքը յայանն էր :

Այս գիրքին մէջ Հայտէ խիտ շնորհալի կ'երևէր :

Հայտէ Մօնթէ-Քրիսթօն տեսնելով իրեն յատուկ եղած որդիական և սիրալիբ ժպտալը սուր ելա :

Կունը դէպ ՚ի անոր յատաջայտ և ձեռքը անոր երկնցոց , որուն վրայ Հայտէ ըստ սովորութեան խոր շուրթերը յարեց :

Ալպէր զբան քովը մնացեր էր , այնչափ Հայտէին գեղեցկութեանէն յափշտակուեց էր . քանզի առաջին անգամն էր որ այնպիսի գեղեցկութիւն մը կը տեսնէր , որուն վրայ Գաղղիայ մէջ զազափար մը չեն կրնար տեսնալ :

— Ո՞վ է այս սարանը , հարցուց յունարէն լեզուս նորասի ալջիկը Մօնթէ-Քրիսթոյին . եղբայր մ'է , բարեկամ մը կամ լոկ ծանօթ մէջն է թէ թշնամի :

— Բարեկամ մ'է , ըստ Մօնթէ-Քրիսթօ նոյն լեզուս :

— Անտնր ինչ է :

— Ալպէր գերակուն . Հռոմի մէջ աւազակներու ձեռքէն ազատածս է :

— Ինչ լեզուով կ'ազես որ հետը խօսիմ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ դէպ ՚ի Ալպէր դառնալով հարցուց .

— Արդի Յունարէն լեզուն գիտէք :

— Ափսոս , ըստ Ալպէր , նախնի Յունարէնը անդամ չեմ գիտեր , սիրելիզ իմ կումս , Հռոմբոս և Պլատան ինծի շափ ողորմելի , և կը համարձակիմ իսկ ըսելու ինծի շափ անպիտան աշակերտ մը ունեցած չեն :

— Արեմն , ըստ Հայտէ՝ ոչեւ լով խնայքնել որ Մօնթէ-Քրիսթոյի հարցումը և Ալպէրի պատասխանը հասկըցեր էր , եթէ կը

...բնս՝ Գաղղիարէն կամ Իտալերէն լեզուաւ հեար կը խօսիմ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ վայրկեան մը մտածեց :

— Իտալերէն խօսէ հեար — , ըսաւ :

Ետքը գէղ ՚ի Ալպէր դառնալով .

— Մեղք որ արդի կամ նախնի Յունարէնը չէք կրնար խօսիլ , որանք Հայտէ սքանչելի կերպով կը խօսի . սղորմելի աղջիկը պիտի ստիպուի ձեր հեար Իտալերէն խօսիլ , որով անսովորաբար սխալ գաղափար մը պիտի ունենայք . — :

Մօնթէ-Քրիսթօ Հայտին նշան մը ըրաւ :

— Բարի եկար , բարեկամ , ըսաւ . նորապի աղջիկը ընտիր Թոսկաներէն լեզուաւ , և Հռոմէական այն քաղցր արտասանութեամբ , որ Տանդէի լեզուն Հռոմի լեզուն չափ քաղցրահնչիւն կ'երեցընէր : Ալի , սուրճ և ծխափողեր բեր — :

Եւ Հայտէ ձեռքովը Ալպէրի նշան ըրաւ որ մօտենայ , ինչ ասն Ալի խնդն կը հեռանար իր նորապի տիրուհւոյն հրամանները ՚ի գործ դնելու :

Մօնթէ-Քրիսթօ Ալպէրին երկու ծալածոյ ամուսնոց , և իւրարանչիւր որ մէկ ամուսնունելով փոքր սեղանի մը մօտեցան , որուն վրայ բնական ծաղիկներ , նկարներ և երամշառութեան տեսակներ կային և ասոնց մէջ տեղը ծխաբաշ մը դրուած էր :

Ալի սուրճով և ծխափողերով ներս մտաւ , իսկ Պ. Պաթիսթէնի արգիլուած էր ասն այս մասին մէջ մտնելու :

Ալպէր Նուպիացիին իրեն ներկայացուցած ծխափողը մերժեց :

— Մի քաշուիք , առէք , առէք , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ . Հայտէ գրեթէ Բարիպեան տիկնոջ մը չափ քաղաքակրթեալ է : Հաւանայի գլանիկները իրեն անհաճոյ են . ըստ որում գէշ հոտերը չախորժեր . բայց դիտէք աղէկ որ Արեւելքի ծուխերը քաղցր հոտ մը ունին — :

Ալի դուրս ելաւ :

Սուրճին գառաթները լցուած էին . միայն թէ Ալպէրի համար շարարաման մը գրեթէ էին :

Մօնթէ-Քրիսթօ և Հայտէ Արաբացի այս ըմպելիքը Արաբացոյ պէս կը խմէին , այսինքն ասոնց շաքարի :

Հայտէ ձեռքը երկնցոց և իւր վարդազոյն ու նորը մասերուն ծայրովը ճարսնի յախճատակեայ դատմը առաւ ու իւր շրթանց մտակցոց այնպիսի անկիւղծ ուրախութիւն մը զգացող մանկան մը պէս, որ իւր սիրածը կը խմէ կամ կ'ուտէ :

Նոյն միջոցին երկու կիներ ներս մտան, երկու արտէներով սրազ-պաղակներ և օշարակներ բերին, և անոնց համար յատկացեալ երկու փոքր սնդաններու վրայ դրին :

— Յիրելի աստղականս, և դուք, արիկին, ըսաւ Ալպէր Իտալերէն լեզուս, ներեցէք ասչտ թեանս, քանզի իրօք հիացման մէջ կը գտնուիմ. ինքզինքս Արևեւքի, ճշմարիտ Արևեւքի մէջ կը նկատեմ, ոչ թէ ինչպէս որ դժբաղդարար ես տեսայ, այլ ճիշդ ինչպէս որ Բարիզի մէջէն երազելի. քիչ մը առաջ կառքերուն անցնելը և օշարակ ծախողներուն զանգակներուն հնչելունը կը լսէի : Ո՛հ, արիկին, ինչո՞ւ Յունարէն խօսիլ չդիմանայի, որպէս զի այս դիւթեալ անսարաններով խօսն ձեր խօսակցութիւնը այնպիսի երեկայթ մը կազմէր, որուն յիշատակը երբէք միաքէս չեղնէր :

— Չեղի հետ խօսելու չափ Կատալերէն լեզուն կրնամ խօսիլ, պարոն, ըսաւ Հայտէ հանդարատ թեամբ, և քանի որ այդչափ Արևեւքը կը սիրէք, կրցածս պիտի ընեմ զայն հոս ձեր առջև ներկայացընելու համար :

— Ի՞նչ նիւթի վրայ կրնամ խօսիլ, հարցոց ցած ձայնով Ալպէր Մօնթէ-Քրիսթոյին :

— Ի՞նչ նիւթի վրայ որ կը փափաքիք, կրնաք անոր երկրին, երեսասարգութեանը և ամեն յիշածներուն վրայ, սակէ զատ Հոռով, Նարոլիի կամ Ֆիրեկնցոյի վրայ խօսիլ :

— Ո՛հ, Յոյն կնոջ մը հետ չենք կրնար խօսիլ այնպիսի նիւթերու վրայ, որ Բարիզեան արիկիններու հետ կը խօսինք. ես Արևեւքի վրայ պիտի խօսիմ անոր հետ :

— Խօսեցէք, սիրելիդ իմ Ալպէր, իրեն ամենէն աւելի հաճելի եղած խօսակցութիւնը այդ է — :

Ալպէր դէպ ՚ի Հայտէ դառնալով հարցոց :

— Քանի՞ տարեկան է իք երբ Յունաստանէն մեկնեցաք :

— Հինգ տարեկան, սրտասխանեց Հայտէ :

— Չեր հայրենիքը կը յիշէք, հարցոյ Ալպէր :

— Երբ աչերս կը գոցեմ, հայրենեացս մէջ ամեն տեսածներս վերստին կը տեսնեմ : Մարդս երկու տեսութիւն ունի . մարմնոյ և հոգւոյ տեսութիւն : Մարմնոյ տեսութիւնը կրնայ երբեմն մտնայ, սակայն հոգւոյ տեսութիւնը միշտ կը յիշէ :

— Ամենէն հետու յիշած ժամանակնիդ որն է :

— Հազիւ քալել սկսելու ժամանակս կը յիշեմ . մայրս, որ Ատախլիքի կը կոչուէր, (Ատախլիքի թագաւորական ըսել է, յաւելցոց նորատի աղջիկը զլուր վերցընելով), մայրս ձեռքէս կը բռնէր և երկուքս ալ քողով ծածկուած, բոլոր մեր ունեցած օսկինները քաակին տակը դնելով, բանտարկելոյ համար ողորմութիւն ժողվելու կ'երթայինք ըսելով . « Փոխ տայ Ատաուծոյ՝ որ ողորմի տնանկին » : Երբ քսակնիս կը լեցընէինք, մեր պալապը կը վերադառնայինք, և առանց հօրս բան մը ըսելու՝ իբր մտբացիկներ ժողված բոլոր ստակնիս վանահայրին կը զբկէինք, որ բանտարկելոյ մէջ կը բաժնէր դանոնք :

— Եւ այն միջոցին քանի տարեկան էիք :

— Երեք տարեկան, ըստ Հայտէ :

— Արեմն երեք տարեկան եղած հասակնէդ 'ի վեր բոլոր պատահածները կը յիշէք :

— Բոլորն ալ :

— Կոմս, ըստ Մորսէրֆ կամաց մը Մօնթէ-Քրիսթոյին, կըրնայիք ներել Թիկնոջ որ իւր պատմութենէն մաս մը պատմէ մեզ : Հօրս վրայ խօսելու հրաման չտուիք ինձ, զույգ Թիկնը անոր վրայ ինքնին խօսի . չէք կրնար երևակայել թէ որչափ երջանիկ պիտի ըլլամ երբ այնպիսի զեղեցիկ բերանէ մը անոր անունը ըսեմ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ Հայտէի երեսը նայեցաւ և յօնքովը նշան մը ընելով, որով կ'իմացընէր անոր խիստ մեծ աշաղրտութիւն ընծայել իւր ըսելու խօսքերուն, ըստ անոր Յունարէն լեզուա . :

— Պատմէ մեզ քու հօրդ զժբաղղութիւնը, բայց մասնիչին անունը և մասնութիւնը մի յիշեր — :

Հայտէ երկար հառաչանք մը հաննց և տխուր ամպ մը խր մարտը ճակատը ծածկեց :

— Ի՞նչ ըսիր անոր, հարցուց Մարտէրֆի կամայ մը :

— Ա երասին ըսի անոր թէ դուք իմ բարեկամս էք, և թէ ձեզմէ գողանիք չարհէ :

— Բանտարկելոց համար ժողոված ողորմութիւննիդ կը յիշէք. ուրիշ բան չէք յիշեր :

— Ինքզինքս ժանտաթղենիներու ստուերին տակ կը նկատեմ լճի մը մօտ. անբեանբուն մէջէն ջրին շարժիլը կը տեսնեմ. հայրս ամենէն մեծ և ամենէն անբեախիտ ծախին տակը բաղնոցի մը վերայ նստած էր, մայրս անոր օտից քովը սլակած էր և ես իբր տկար մանուկ մը անոր մինչև կուրծքը իջած սպիտակ մօբուրին և մէջքը խօթած ականակու դաստապանով գաշոյնին հետ կը խողայի. մերթ ընդ մերթ Ալպանացի մը կու գար մէկ երկու խօսք կ'ըսէր, որոնց ուշադրութիւն չէի ընէր, մի և նոյն ձայնով հայրս կը պատասխանէր անոր. Սպաննեցէք, կամ՝ ազատեցէք :

— Թատրոնի մը վրայ լսածէն դուրս նորատի աղջկան մը բերանէն այսպիսի պատմութիւն մը լսելը տարօրինակ բան է, ըստ Ալպէր, և այս լսածս առասպել մը չէ : Եւ ձեր այդ բարձր հորիզոնովը, յա ելցուց Ալպէր, ու ձեր հիանալի անցեալովը Գաղղիան ի՞նչպէս կը գտնէք :

— Կարծեմ թէ գեղեցիկ երկիր մ'է, ըսաւ Հայտէ, սակայն կնոջ մը աչօք գիտակով՝ եղածէն ուրիշ բան մը չեմ տեսներ. ընդ հակառակն՝ իմ երկիրս, զոր մանկութեանս աչօք տեսած եմ, ինձ պայծառ կամ տխուր մտախուզով պատած կ'երևի՝ քաղցր հայրենիք մը կամ գառն տառապանաց վայր մը նկատելու համաձայն :

— Այնպիսի ճիղմ հասակնուդ մէջ ի՞նչպէս կարող եղաք այն նեղութեանց համբերել — :

Հայտէ աչքերը դէպ 'ի Մօնթէ — Բրիսթօ դարձուց, որ աննշմարելի նշանով մը Վրմուաց :

— Պատմէ :

— Մանկութեան յիշատակները սրտին մէջ անջնջելի կը մնան :

է աս ջի պատմած երկու անցքերէս զառ մանկութեանս միւս յիշատակները ախուր են :

— Խօսեցէք, աիկին, խօսեցէք, ըսաւ Ալպէր, կ'երգնում որ անպատմելի ուրախութեամբ մտիկ կ'ընեմ ձեզ — :

Հայտէ տխրութեամբ ժպտեցաւ :

— Ուրեմն կ'ուզէք որ միւս յիշատակներուս անցնիմ, ըսաւ :

— Կ'ազաչեմ, ըսաւ Ալպէր :

— Մտիկ բրէք ուրեմն . չորս տարեկան էի երբ իրիկուն մը մայրս արթնաց զիս : Եանեայի պալատին մէջ կը դտուէինք : Երբ աչքերս բացի, անոր աչքերը արտասուօք լցուած տեսայ :

« Առանց խօսք մը խօսելու առաւ զիս և տարաւ :

« Անոր լալը տեսնելով՝ ես ալ սկսայ լալ :

« — Լաւ, դաւակս — , ըսաւ :

« Հաստ անդամ՝ մայրական միտքով թեանց կամ՝ սպառնալիս պահանջ չդնելով, ամեն մանկանց պէս վէսութեամբ շարունակ կու լայի . բայց այս անգամ՝ ողորմելի մօրս ձայնը այնպիսի տակում մը կը յայտնէր, որ խելոյն լուցի :

« Զիս արագութեամբ տարած ատենը՝ տեսայ որ լայն սանդուխտ մը վար կ'իջնէինք :

« Մեր առջնէն մօրս աղախինները սնտուկներ, պարիկեր, դարձարանաց աւարկաներ, գոհարներ և ոսկոյ քսակներ բռնաուորուած նոյն սանդուխտն վար կ'իջնէին կամ գողցես վար կը գահալիծէին :

« Աղախիններուն ետին քսան պահապաններ կը յտաջանային երկար հրացաններով և ասրճանակներով, և այն հաղուսաններով, զորոնք Գաղղիացիք կը ճանչնան Յունաստան վերստին ազդ մը ըլլալէն՝ ի վեր :

« Իրենց քունէն կէս սթափած այն դերիներուն և աղախիններուն երկար շարքին մէջ աղէտալի բան մը կ'երևէր, յտեւոյց Հայտէ գլուխը շարժելով և անոնց միայն յիշատակէն դունատելով, դռնէ ես այնպէս կը կարծէի, քանզի կատարեալ արթնացած չլլալուս՝ միւսներն ալ նոյն վիճակին մէջ կ'ենթադրէի :

« Սանդուխտն վրայէն բազմութիւնը իջած ժամանակ՝ եզնի

Զարհերուն լոյսէն համարներուն վրայ հսկայաձև ստուերներ կ'երևնէին :

« — Աճապարեցէք — , պտայ ձայն մը նորագաւթիին ներսէն :

« Այս ձայնին բոլոր բազմութիւնը խոնարհեցաւ , ինչպէս հոգմբարտի մը վրայէ ցորենի հասկերը կը խոնարհեցնէ :

« Զիս անդամ սարսուցաց :

« Այն ձայնը հօրս ձայնն էր :

« Իւր փառասոր զգեստները հագած , ձեր կայսեր անոր տուած լայնաբերան հրացանը ձեռքը բռնած , և իւր Յէլիմ մտերմին կռթմնած ամենուն ետեւէն կը յառաջանար՝ մոլորեալ ոչխարները իւր առջևը ձգող հովիտի մը պէս :

« Հայրս , ըստ Հայաէ գլուխը վերցնելով , այն երևի մարդն էր , զոր Եւրոպա Բէրէ-տէլէնի Ալի-բաշայի անունով ճանչցած է , և որմէ Տաճկաստան գողաց » :

Այս փսեմ՝ և ծանր ձայնով արտասանուած խօսքերը լսելով՝ Ալպէր առանց պատճառը դիտնալու սարսուց . իրեն այնպէս երևցաւ թէ նորատի ազջիան աչաց մէջ ախտը և սոսկալի բան մը կայ , երբ Հայաէ այն արխնաթաթա մարդուն յիշատակը արթնցուց , որուն սոսկալի մահը արդի Եւրոպայի աչաց աւելի ահուելի երևցուց զինքը :

— Երբ ամենքս ալ սանդուխէն վար իջանք , շարունակեց Հայտէ , լճի մը եզրը կը դանուէինք : Մայրս իւր բարախող սրտին վրայ դիտ կը սեղմէր և մեզմէ երկու քայլ ետև հայրս տեսայ , որ իւր անհանգիստ նայուածքը բոլորտիքը կը շրջէր :

« Չորս ոտք մարմարեայ սանդուխէ մը վար իջնելով , լճին ջուրին վրայ ծփող մակոյկի մը մէջ կը մանուէր :

« Մեր եղած տեղէն մթաղոյն շէնք մը կ'երևէր լճին մէջ տեղը , հօրս ամարանոցն էր այն , ուր պիտի եթմայինք :

« Այն ստարանոցը գուցէ մթութեան պատճառաւ խիստ հեռու կ'երևէր ինձ :

« Մակոյկը իջանք . թիավարները իրենց թիերը ջուրին մէջ միտած ժամանակնին ամեննին շշուկ մը անդամ չէին հաներ , քանզի իրենց գօտին անոնց փաթթեր էին :

« Մակոյկին մէջ թիալարներէն զատ աղախներն, հայրս, մայրս, Սէլիմ և ես կը գանուէինք :

« Ըօրս քաջ մարդիկը լճին եզրը կեցեր՝ սանդուխն վերջին աստիճանին վրայ ծնրադրեալ կ'ըստասէին. անոր միւս երեք աստիճանները իբր պատուար թողուցած էին, որ եթէ թշնամիները ետենէս իյնան՝ կարենան դէմ՝ դնել անոնց :

« Մեր մակոյկը հողմը պէս կը թռչէր :

« — Մա՛ոյկնիս ինչո՞ւ այսպէ՛ս շատ կ'երթայ, հարցուցի մօրս :

« — Լուէ, դուտիս, ըսաւ մայրս, պատճառը այն է որ կը փախչինք — :

« Այս խօսքերէն բան մը չհասկըցայ :

« Երբօք ինչո՞ւ կը փախչէր հայրս, որ այնչափ զօրաւոր էր, և որուն առջեէն սովորաբար ամեն մարդ կը փախչէր, այնպէս որ այս խօսքը սուտի ըրած էր միշտ :

« Կ'ապէն զէս, — — — — — կ'երկնէն ինչո՞ւ » :

« Իրօք հայրս լճին վրայէն կը փախչէր :

« Եանեայի բերդին պահապանները երկար դիմադրութեամբ յոգնեւէ ետքը . . . » :

Հաս Հայտէ իւր նշանական նայուածքը Մօնթէ-Քրիսթոյի վրայ յարեց. կոմսը իւր աչքը անոր աչաց վրայէն ամենին վերցուցած չէր :

Նորատի աղջիկը՝ իւր խօսքը հնարել կամ կրճատել ուզող անձի մը պէս իւր վերջին խօսքերը ծանր կերպով կը շարունակէր :

— Եանեայի բերդակալները կ'ըսէիք, աիկին, կրկնեց Ալպէր որ Հայտէի պատմած պատմութեան խիստ մեծ ուշադրութիւն կը մատուցանէր, երկար դիմադրութեամբ յոգնած . . . :

— Հայրս նուաճելու համար սուլթանէն դրկուած խորշիս սպարապետին հետ բանակցեցան. այն ատեն հայրս սուլթանին Քաղղիայի պաշտօնատար մը դրկելով, որուն վրայ մեծ վստահութիւն ունէր, որոշեց որ երկար ժամանակէ ՚ի վեր իւր պատրաստած ապաստանարանը քաշուի :

— Եւ այն պաշտօնատարին անունը չէ՞ր յիշեր, տիկին — ,
հարցոց Ալպէր :

Մօնթէ—Քրիսթօ նորասի աղջկան հետ փայլակի մը արագօր-
թեամբ ակնարկութիւն մը փոխեց, զոր Մորսէրֆ շնչմարեց :

— Այ, բառ. Հայտէ, չեմ յիշեր. բայց գուցէ ետքը միաբն
դայ և կ'ըսեմ ձեզ — :

Ալպէր քիչ մնաց իւր հօրը անունը պիտի տար, երբ Մօն-
թէ—Քրիսթօ կամաց մը մատուց լռութեան նշան մը բրաւ անոր :

Երիտասարդը իւր երգումը յիշեց և լռեց :

— Նառակնիս դէպ 'ի այն ամարանոցը կը յառաջանար :

« Արարացի ձեռով գեանայարկի վրայ շինուած էր՝ տանկերները
ջուրին վրայօրը երկնցած, և առաջին դատիկներ լճին վրայ կը
նայէր. այս էր ահա հօրս ամառնային ապարանքին երևոյթը :

« Սակայն գեանայարկին տակը՝ ընդարձակ գեանափոր քարայր
մը կար, որ մինչև կղզին կը տարածուէր, և ուր կը տանէին
մայրս, զիս, աղակիները, վաթսուն հազար քսակ և երկու հա-
րիւր տակաւ. քսակներուն մէջ քսան և հինգ միլիոնի գումար
մը կար բոլորն ալ ոսկի, և տակաւներուն մէջ երսուն հազար
լիար վառօղ :

« Այս տակաւներուն մօտ Յէլիմ կեցած էր, հօրս այն հա-
ւատարիմ անձը, որուն վրայօր խօսեցայ. վառ պատրոյդով եր-
կար դաւաղան մը բռնած՝ զիշեր և ցորեկ կը հսկէր. հրաման
ստացած էր հօրս մէկ նշանին վրայ վառօղները բռնկցրնել և բու-
լոր ամարանոցը, պահարանները, բաշան, աղակիները և ու-
կիները օղը հանել :

« Ար յիշեմ դեռ որ մեր աղակիները իրենց մօտ գանուած
այն մահառիթ առարկայն տեսնելով, զիշեր և ցորեկ աղօթելով,
լալով և հառաչելով կ'անցրնէին :

« Այն տօգոյն և սև աչուի երիտասարդ զինուորը միշտ աչքիս
առջևն է, և երբ մահուան հրեշտակը ինձի մօտնայ, ապահով
եմ որ Յէլիմը պիտի ճանչնամ :

« Աղէկ չեմ կրնար յիշել թէ սրչափ ժամանակ այն վիճակին
մէջ կեցանք. այն տարիքիս մէջ ժամանակին ինչ քլալը չէի

պիտեր . երբեմն բայց շատ քիչ անգամ հայրս զիս ու մայրս ապարանքին տանիքին վրայ բերել կու տար . ինչ ուրախութեան ժամեր էին անոնք ինձի համար , որ դեռնափորին մէջ ողբացող ստուերներէ և Սէլիֆի բոցալաւ գաւազանէն զատ բան չէի տեսներ : Հայրս մեծ խրամատի մը առջև նստած՝ իւր ախտը նայուածքը հորիզոնին խորութեանց մէջ կը թափանցէր , և լճին վրայ երեցած ամեն մէկ սև կէտերը կը զննէր . մայրս անոր քովը կէս պտուկած՝ գլուխը անոր ուսին կը կր թնցընէր , ու ես անոր ոտիցը քով կը խաղայի , և մանկական հիացմամբ կը զիտէի հորիզոնին վրայ նկարուած Բինտայի գառիթափ բլուրները , լճին կապոյտ ջուրերուն վրայ բարձրացած սպիտակ և անկիւնաւոր Եաննայի բերդերը , մթազոյն խիտ կանաչութիւնները , որոնք հեռուէն լեբան ժայռերուն փակած մասնուրի կը նմանէին , սակայն մտան բարձրաբերձ եղևիններ և լանատարած մրտենիներ էին :

« Առտու մը հայրս զիս և մայրս իւր քովը տանել տուաւ . բաւական հանգարտ բայց սովորականէն աւելի զեղնած գտանք զներք :

« — Համբերէ , Աւախիլիքի , ըսաւ հայրս , այսօր ամեն բան պիտի լրանայ . սովորանին հրովարտակը այսօր պիտի գոյ , և իմ ճակատագիրս պիտի որոշուի : Եթէ կատարեալ ներէ ինձ , յաղթութեամբ Եաննա պիտի վերագառնանք , իսկ եթէ գէշ լուր մը ստանանք , այս գիշեր կը փախչինք :

« — Բայց եթէ չթողուն մեզ որ փախչինք , ըսաւ մայրս :

« — Ո՛հ , անհող եղբ , պատասխանեց հայրս ժպտելով . Սէլիմ և իւր պատրոյզը գործը կը լնցընեն : Անշուշտ զիս մեռցընել պիտի ուզեն , բայց ես մինակ մեռնել չեմ ուզեր — :

« Մայրս միայն հառաչանքներով պատասխանեց այս մտիթարական խօսքերուն , որոնք հօրս սրտէն չէին բղխեր :

« Սառած ջուր պատրաստելով հօրս ներկայացուց , քանզի հայրս այս ամառանոցը ապաստանէն ՚ի վեր հրատապ ջերմով բորբոքած ըլլալով , ամեն վայրկեան այն ջուրէն կը խմէր . Աւախիլիքի անոր սպիտակ մօրուքը անուշահոտ իւրով բուրեց և ծխափողը անոր ներկայացուց , որուն օդին մէջ

Հայրս ժամերով իւր աչքերը կը յարէր զանազան մասձու թեանց մէջ ընկողմն լով :

« Թանկարժ այնպիսի յուզեալ շարժում մը բրտ որ զիս սարսափեցուց :

« Աւ իւր ուշադրութիւնը դրառող կէտին վայելն իւր աչքը չվերցընելով, հեռադիտակը խնդրեց :

« Մայրս որ իւր կոթնած կճածեփէն աւելի սպիտակ էր, շուտով անոր ուզածը առաւ :

« Տեսայ որ հօրս ձեռքը կը դողար :

« — Ահա մակոյկ մը . . . երկու . . . երեք . . . մըմնջեց Հայրս . ուրիշ մը ես՝ չորս հաս . . . — :

« Այս ըսելով ոտք ելաւ իւր զէնքերը առաւ, և աղէկ կը յիշեմ՝ իւր ասորձանակներուն սկահակներուն մէջ վատօր լեցընելով :

« — Աւսիլիքի, ըստ մօրս յայտնի սարսուռով մը . ահա մեր բաղդը սահմանող ժամը հասած է . կէս ժամն Աւհափառ կայսեր պատասխանը պիտի իմանանք, դուն Հայտէի հետ դեռ նափորը քաշուէ :

« — Չեմ ուզեր քովէդ հեռանալ, ըստ Աւսիլիքի . եթէ դուն մեռնիս, տէր իմ, ես ալ քու հետդ կ'ուզեմ մեռնիլ :

« — Սէլիմին քովը դնա՛, դռնեց Հայրս :

« — Մնաս բարնա, տէր իմ, մըմնջեց մայրս հնազանգելով և իբր մահուան մերձաօրութենէն խոնարհելով :

« — Տարէք Աւսիլիքին —, ըստ Հայրս իւր քաջ գեներոններուն :

« Բայց ես անոր քովը վաղեցի և ձեռքերս անոր երկնցուցի, Հայրս զիս տեսնելով՝ դէպ 'ի ինձի հակեցաւ, և իւր շարժերովը ճակատս համբուրեց :

« Ո՛հ, այն համբոյրը վերջինն եղաւ . հոս ճակատիս վրայ դեռ մնացած է այն :

« Աւար իջնելու ժամանակնիս՝ ասնիքին ձողերուն մէջէն մակոյկները կը տեսնէիք, որոնք երթալով կը մեծնային, և որոնք քիչ մը առաջ սև կէտեր երևելէն ետե՛ս՝ այն ատեն ալիքներուն մտկերնոյթը թռչող թռչուններու կը նմանէին :

« Այն միջոցին քսան քաջամարտիկները հօրս ոտից քոզք նրստած և տանիրին տախտակամած պատուարին ետին պահուած արիւնալի աչօք այն նաւակներուն գալուստը կը գիտէին, և գաղտակրով ու արծաթով պատած իրենց երկար հրացանները պատրաստ բռնած էին. անոնց բազմաթիւ փամփուշաները գետինը ջրուած էին. հայրս իւր ժամացոյցը կը նայէր և սրտի անձկութեամբ կը սրբութէր :

« Հօրս վերջին համբոյրը բնդուներէս ետև տեսածներս ասոնք էին :

« Մայրս և ես գետնափորը դացինք. Սէլիմ միշտ իւր տեղը կեցած էր, զմեզ անանելով ակրութեամբ յարեցաւ : Քարայրին միւս կողմէն բազմոցակներ բերինք և Սէլիմին քոզք նստանք. մեծ վտանգներու մէջ անձնուէր սիրտերը զիրար կը փնտռեն, և իմ մանկութեանս մէջ բնազդմամբ կ'ըզգայի որ գլուխնիս մեծ զըժբազդութիւն մը պիտի դար » :

Ալպէր Եաննայի կառավարչին վերջին ժամերուն պատմութիւնը շատ անգամ լսած էր չէ թէ իւր հօրմէն, որ ամենինան անոր խօսքը չէր ըներ, այլ օտարականներէ, և անոր մահուան զանազան պատմութիւնները կարդացեր էր. սակայն անոր նորատի աղջկան բերնովը պատմուած այս պատմութիւնը, անոր ետանդուն ձայնը ու աղիողորմ ողբերը իւր սրտին անպատմելի հիացում և միանգամայն սոսկում մը կ'ազդէին :

Իսկ Հայտէ այս ահուելի յիշատակներէն յուղուելով վայրկեան մը լուեց. իւր ճակատը՝ փոթորկի ժամանակ կորած ծաղկի նման՝ իւր ձեռքին վրայ հակեր էր, և աչքերը անորոշ կերպով տկարանալով՝ իրեն այնպէս կ'երևէր թէ հորիզոնին վրայ կանաչազարդ Քինասան և Եաննայի լճին կապոյտ ջուրերը կը տեսնէր, այն գլխածական հայելին, որ իւր նկարագրած տխուր պատկերը կը ցոլացընէր :

Մօնթէ--Քրիսթօ հետաքրքրութեան և վշտակրութեան զգացմամբ անոր կը նայէր :

— Շարունակէ, աղջիկս —, ըսաւ կոմսը Յունարէն լեզուս :
Մօնթէ--Քրիսթոյի քաղցրահնչիւն խօսքերէն Հայտէ գոցցեց

երազէ մը սթափելու՛մ գլուխը վերցոց և իր պատմութիւնը շարունակեց :

— Իրիկուան ժամը չորան էր, և թէպէտ պայծառ և գեղեցիկ օր մ'էր, սակայն գետնափոքրին մթաթեանը մէջ բնկզմած էինք :

« Ամպամած երկնից վրայ երեցած աղօտ աստղի մը նման քարայրին մէջ միայն լոյս մը կը փայլէր, և այն էր Սէլիփին պարօյլը :

« Մայրս քրիստոնեայ էր և աղօթք կ'ընէր :

« Սէլիփ մերթ ընդ մերթ այս նախնական խօսքերը կը կրկնէր .

« — Աստուած մեծ է — :

« Այսու ամենայնիւ՝ մայրս ակնկալութիւն մ'ունէր. վար իջնելու ժամանակը այն Գաղղիացի պաշտօնատարը ճանշքեք էր, զոր Աստանդնուպօլիս զրկած էին, և որուն վրայ Հայրս մեծ վստահութիւն ունէր. քանզի գիտէր որ Գաղղիացի զինուորները սովորաբար ազնիւ և առատասիրտ են : Մայրս քանի մը քայլ անդուխին մօտեցաւ և ականջ դրաւ :

« — Ար մօտենան, ըսաւ, միայն թէ խաղաղութեան և ապրելու լուրը բերելին մեզ :

« — Ինչու կը վախնաս, Աստիլիբի, պատասխանեց Սէլիփ իր քողցր միանդամայն և աներկրազ ձայնովք. եթէ խաղաղութեան լուրը չբերեն մեզ, մենք ալ կ'ըստաննենք զանոնք — :

« Եւ իր պատրոյզին բոցը կ'արծարծէր այնպիսի շարժմամբ մը, որ զինքը հին Արեաէի Տիանիստսի կը նմանեցնէր :

« Սակայն ես դեռ մանուկ և անխելահաս ըլլալովս այն կատարի և անխոհեմ քաջութեանն կը վախնայի, և օղին ու բոցին մէջ մեռնելու սոսկալի մահտանէն կը սարսափելի :

« Մայրս ալ նոյն երկիւղները կ'ըզգար, վասն զի անոր սարտալը կը տեսնէի :

« — Ո՛վ Աստուած իմ, գոչեցի, մայր իմ, ուրեմն պիտի մեռնի՞նք — :

« Եւ այս խօսքիս վրայ աղաթինները իրենց լացերը և աղօթքները կրկնապատկեցին :

« — Զառակս, ըսաւ Աստիլիբի, Աստուած կը պաշտպանէ զմեզ այն մահտանէն — :

« Ետքը Սէլիմին դառնալով .

« — Սէլիմ, ըստ կամայ ձայնով, մեր ախրով Հրամանը
բնջ է :

« — Եթէ իւր դաշոյնը զրկէ, պատասխանեց Սէլիմ, պիտի
յուցընէ որ սուլթանը իւր ներողութիւնը մերժած է, և ես վա-
նօգնեմք պիտի բռնկցընեմ. իսկ եթէ իւր մասնին զրկէ, պիտի
խմանամ՝ որ սուլթանը իրեն ներած է և վառօգի համբարանոցը
պիտի յանձնեմ :

« — Բարեկամ, կրկնեց մայրս, երբ ախրով Հրամանը դայ, և
զրկածը դաշոյնը ըլլայ, փոխանակ զմեզ այն մահաւոր մնացընե-
լա՝ որ կը սասկացընէ զմեզ, երկուքս ալ պարանոցնիս քեզ կ'եր-
կնցընենք, և դուն այն դաշոյնով սպաննէ զմեզ :

« — Շատ աղէկ, Աստիլքի — , պատասխանեց Սէլիմ ան-
խառով ձայնով մը :

« Եանկարծ բարձր ձայներ լեցինք, տկանջ զրինք, ուրախու-
թեան ձայներ էին անոնք. պատանդնուպօլիս զրկուած Գաղղլա-
ցիին անունը մեր քաջամարտիկները կրկնելով օրը կը լծողա-
ցընէին. յայտնի էր որ կայսեր պատասխանը կը բերէր ան, և
այն պատասխանը նպատակէր էր » :

— Եւ այն Գաղղլացիին անունը չէք յիշեր — , ըստ Մոր-
սէրֆ պատմողին յիշողութեան օրնելու պատրաստ դանուելով :

Մօնթէ — Բրիսթօ նշան մը ըրաւ անոր :

— Ոչ, չեմ յիշեր, պատասխանեց Հայտէ :

« Չայնեքը կը կրկնապատկուէին. քայլերու տեւի մօտաւոր
ձայնը կը լսուէր ու գեանափորին ամնդուխէն վար կ'իջնէին :

« Սէլիմ իւր պատրոյրը պատրաստեց :

« Շատ չանցաւ՝ վերի ճառագայթներէն մինչև գեանափորին
մուտքը լծախանցող կապուտադոյն մթնշաղ լայսին մէջ ստուեր
մը երեցաւ :

« — Ա՛յ ևս դուն, գոչեց Սէլիմ : Եւ ս՛վ որ ըլլաս, քոյլ
մը տեւի մի առնեք :

« — Օրհնեալ ըլլայ մեր սուլթանը, ըստ ստուերը. Ալի-
բաշային ամեն ներողութիւն շնորհուեցաւ, և ոչ միայն անոր

կեանքը աղատած է, այլ և անոր բոլոր հարստութիւնը և ինչքը անոր կը վերագործընէ — :

« Մայրս ուրախութեան ձայն մը հաննց և զիս իւր գրկացը մէջ սեղմնց :

« — Աեցիր, ըստ անոր Սէլիմ՝ տեսնելով որ տիկինը դուրս ելնելու կը սպարաւտուի. զիտես որ կը սարտաւորի իւր մատնին տալու :

« — Ստոյգ է —, ըստ մայրս, և ծնկան վրայ եկաւ զիս դէպ ՚ի երկինք վերըննելով, որպէս թէ ինծի համար Աստուծոյ աղօթքը ըրած ժամանակը, կ'ապէր միանգամայն զիս դէպ ՚ի անոր վերըննել » :

Եւ երկրորդ անգամ Հայտէ իւր սրտի յազմունքէն յաղթուելով խօսքը ընդմիջեց, այնպէս որ իւր գեղնած ճակատէն քրքրախնքը կը հասէր և իւր հեղձեալ ձայնը հարծես ցամբած հսկորգէն վեր չէր կրնար ելնել :

Մօնթէ — Բրիսթօ բաժակի մը մէջ քիչ մը ստաւած ջուր լեցուց և անոր ներկայացուց այնպիսի քաղցրութեամբ մը, որով ըսել կ'ապէր .

— Քաջալերութիւն, աղջիկս — :

Հայտէ իւր աչքերը և ճակատը սրբեց, և շարունակեց .

— Աչքերնիս մթութեան սովորած ըլլալով բաշային ստաղա-մաւորը ճանչցանք. մեզ բարեկամ էր սն :

« Սէլիմ իսկ ճանչցեր էր զան, բայց արիւսիրա երխասարդը միայն մէկ բան զիտէր, այն է՝ հնազանդիլ :

« — Արո՛ւ անուամբ եկած ես հոս, հարցուց անոր :

« — Մեր տիրոջը Ալի-բաշային անունով :

« — Արեմն գիտեն ինչ պիտի յանձնես :

« — Այո՛, ըստ պատգամաւորը, անոր մատնին բերած եմ — :

« Այն ատեն ձեռքը գլխուն վրայ բարձրացուց. բայց իրարմէ շատ հեռու էինք, և գեանափորը այնչափ լուսաւոր չէր որ Սէլիմ կարենար իւր զանաւած տեղէն իրեն ներկայացուած աւարկան սրռել և ճանչնալ :

« — Ձեռքդ բռնածդ չեմ տեսներ, ըստ Սէլիմ :

« — Աւրեմն կամ՝ դուն մտակցիր, ըստ պատգամաւորը և կամ ես :

« — Ոչ ես և ոչ դուն, պատասխանեց երիտասարդ զինուորը. բռնած առարկայդ կեցած տեղդ և լոյսին մէջ դիր, և հեռացիր ասկէ մինչև որ տեսնեմ զայն :

« — Շատ աղէկ — , ըստ պատգամաւորը :

« Եւ ծանօթութեան նշանը որոշուած տեղը գնելէն ետև հեռացաւ :

« Մեր սիրտը կը բարտախէր. քանզի թողոցած առարկայն իրօք մասնի մը կ'երևէր. միայն թէ արդեօք հօրս մասնին էր այն :

« Սէլիմ վառ պատրոյրը միշտ ձեռքը բռնած՝ քարայրին բերանը եկաւ, զոչ սրտով նշանը գետնէն առաւ :

« — Մեր տիրոջ մասնին է — , ըստ համբուրելով զայն :

« Եւ պատրոյրը գետինը նետելով վրան կոխեց :

« Պատգամաւորը ուրախութեան ձայն մը հանեց և ձեռքերը իրարու զարկաւ :

« Այս նշանին վրայ՝ Խորշիտ սպարապետին զինուորներէն չորս հոգի վաղեցին, և Սէլիմ՝ դաշոյնի չորս հարուածով գետինը ինկաւ :

« Խորաբանչիւր որ մէկ հարուած տուեր էր անոր :

« Այսու ամենայնիւ իրենց ոճիրէն յղփացած՝ թէև սակաւին երկիւղէն շուարած էին, գետնափորին ամեն կողմը շրջեցան, որպէս զի տեսնեն թէ արդեօք տեղ մը կրակ կը դանեն, և ոսկոյ պարկերուն վրայ ինկան :

« Այն միջոցին մայրս զիս դրկելով, և միայն մտի ծանօթ եղած մանուածապատ շրջաններէ հողմի պէս անցնելով, մինչև դադանի սանդուխ մը հասաւ, որուն մէջ սոսկաւի աղմուկ մը կը տիրէր :

« Ստորին սրահները Խորշիտի զինուորներով, այսինքն մեր թշնամիներով լցուած էին :

« Մայրս դանակը հսկու միջոցին՝ Ալեքաշային ահաւոր և սպառնաղին ձայնը լսեցինք :

« Մայրս իւր աչքը տախտակներուն ճեղքուածքներուն յարեց , բարերազգարար իմ առջև ծակ մը դանուկեցաւ . ու անկէ՛նայեցայ :

« — Ի՛նչ կ'ուզէք , կ'ըսէր հայրս ձեռքերնին սակեղօծեալ գրեթէ թուղթ մը բռնող մարդոյ :

« — Կորին Ղեհափառութեան կամբը քեզ հաղորդել կ'ուզենք . կը տեսնե՞ս այս հրովարտակիր :

« — Ար տեսնեմ , բաւ հայրս :

« — Ուրեմն կարգա՛ . գլուխդ կ'ուզենք :

« Հայրս սպառնալէք մը ընելէն տեղի տոկալի կերպով ծիծաղեցաւ , և դեռ ծիծաղը չլննցուցած՝ իւր ձեռքի ատրճանակին երկու հարուածովը երկու մարդ սպաննեց :

« Հօրս ղինուորները , որոնք երեսնին գեղինը խոնարհած հօրս բոլորտիքը պատկած էին , սաք ելան և իրենց հրացանները սկսան պարպել :

« Սեննակը ձայներով և ծուխով լցուեցաւ :

« Կոյն միջոցին զնդաճգութիւնը միւս կողմն ալ սկսաւ , և զնտակները մեր բոլորտիքի տախտակները կը ծակէին :

« Ո՛հ , այն զնտակներուն մէջ ինչպէ՞ս գեղեցիկ և ինչպէ՞ս բարձր կ'երևէր Ալի-բաշա հայրս սուրը ձեռքը բռնած և երեսը վառօղէն սեցած : Ինչպէ՞ս իւր թշնամիները առջևէն կը փախչէին :

« — Սէլիմ , Սէլիմ , պառայ հայրս , հրոյ պահապանը , պարտաորութիւնդ ՚ի դորժ գիր :

« — Սէլիմ մեռա՛ւ , պատասխանեց ձայն մը , որ կարծես ամառանոցին խորունկէն կ'ելնէր , և դուն ալ , Ալի տէր իմ , կորսուած ես — :

« Կոյն միջոցին կամաց ճարձատիւն մը լսուեցաւ , և հօրս բոլորտիքը տախտակամածը վար ինկաւ :

« Թշնամիները վարէն զնտակներ կ'արձակէին , հօրս ղինուորներէն երեք կամ չորսը վարի զնտակներէն զարնուելով վերաւորեալ ինկան :

« Հայրս սկսաւ առիւծի պէս մռնչել , մատերը զնտակներէն բացուած ծակերուն մէջ խօթեց , և տախտակ մը ամբողջ տեղէն քակեց :

« Աոյն վայրկենին՝ հրացանի քսան հարուածներ այն բացուած-
քէն ներս արձակուեցան, և հրարտ խի բերանէն ելած բոցին
պէս ներս մտնելով սրահակները բռնկեցոյին ։

« Այն քսամենի խտնակութեան և այն ահռելի աղտոզակնե-
րուն մէջ՝ ամեն հարուածներէն աւելի որոշ երկու հարուածներ
և ամեն ձայներէն աւելի կսկծեցոյիչ երկու ձայներ սարսափով
սառեցին զիս ։

« Այն երկու ձայթիւնները հօրս վրայ ուղղուած մահաբեր
հարուածները, և այն երկու ձայները անոր երկու հառաչանք-
ներն էին ։

« Այսու ամենայնիւ հայրս պատուհանի մը փաթթուած տա-
կալին ոտքի վրայ կեցեր էր ։

« Մայրս անոր հետ մեռնելու երթալու համար դուռը կը շար-
ժէր ։

« Սակայն դուռը ներքին կողմէն փակուած էր ։

« Հօրս բոլորտիքը իւր զինուորները հօգելաբքի մէջ կը տա-
ռապէին, անոնց երկու կամ երեքը, որոնք ամենն ին կամ թեթև
կերպով վիրաւորուած էին՝ պատուհաններէն դուրս նետուեցան ։

« Աոյն միջոցին՝ տախտակամօժը տակէն խորտակուելով ձայ-
թեցաւ ։

« Հայրս ծնկան մը վրայ ինկաւ ։

« Իսկոյն վաղակաւորներով, ատրձանակներով և դաշոյններով
զինեալ քսան բազալիներ երկնցան և քսան հարուածներով առան-
ձին մարդ մը զարկին, և հայրս իւր առջևը բացուած դժոխքին
մօնշող դեերէն բորբոքեալ կրակին յորձանքին մէջ աներևոյթ
եղաւ ։

« Մայրս նուազեալ ինկաւ և զիս ալ դետինը զլորեց » ։

Հայտէ թուլութեան մէջ իյնալով՝ հառաչանք մը հանեց և
կոմնին երեսը նայեցաւ՝ ուղելով հարցընել անոր թէ իւր հնա-
զանդութենէն դո՛հ է ։

Կամը ոտք ելաւ, անոր մօտեցաւ, ձեռքը բռնեց և Յունարէն
լեզուաւ ըսաւ անոր ։

— Հանդարտէ սիրտդ, սիրելի զաւակս, և համբերէ մտածե-
լով որ չարադործները պատժող Աստուած մը կայ ։

— Այս ինչ սոսկալի սրտամտ թիւն մ'է, կոմս. ըստ Ալպէր
 Հայտէի գունատութենէն երկնշեւով, և կը ցաւ իմ թէ ինչ՞ու հա-
 մար անդ թու թեամբ ոյսպէս հետաքրքրութիւն մը ըրի :

— Հոյ չէ —, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ :

Ետքը ձեռքը նորասի աղջկան գլխուն վրայ դնելով .

— Հայտէն արեասիւտ կին մ'է, շարունակեց կոմսը . իր վշտա-
 դին պատմութիւնը ընելով երբեմն կը միտնաբերուի :

— Վասն զի, տէր իմ, ըստ նորատի աղջկիւր աշխուժիւ, իմ
 վշտաց սրտամտ թիւնը քու բարեբարութիւնդ կը յիշեցնէ ինձ — :

Ալպէր հետաքրքրութեամբ Հայտէին երեսը կը նայէր. քանզի
 նորատի աղջկիւր իւր փափաքածը դեռ չպատմեր էր, այսինքն՝ թէ
 ինչպէս կոմսին դերին եղած էր :

Հայտէ կոմսին և Ալպէրի նայուածքին մէջ նոյն բողձանքը
 յայտնի նշմարելով՝ շարունակեց .

— Մօրս խելքը գլուխը եկած ժամանակ սպարապետին առջևը
 տարնր էին զմեզ :

« — Սպաննեցէք զիս, ըստ մայրս, և Ալիին այրի կնոջ պա-
 տուոյն խնայեցէք :

« — Այդ շնորհքը ինձմէ մի ինդրեր, ըստ Խորշիտ :

« — Հասցա որմէ՞ խնդրեմ :

« — Քու նոր տիրոջմէդ :

« — Ո՛վ է իմ նոր տէրս :

« — Ահա այս պարոնն է — :

« Եւ Խորշիտ այն անձը ցոցոց մեզ, որ հօրս մահուան ա-
 մենէն աւելի աշխատողներէն մէկն էր, շարունակեց աղջկիւր ախուժ
 բարկութեամբ մը :

— Ուրեմն, ըստ Ալպէր, այն մարդուն ձեռքն ինկաք :

— Ոչ, պատասխանեց Հայտէ. չհամարձակեցաւ զմեզ պահե-
 լու, Կոստանդնուպօլիս գացող գերիներու վաճառականաց ծա-
 խեց : Յունաստանէն անցանք և կիսամեռ կայսերական դրան առ-
 ջին հասանք, ուր հետաքրքիր մարդիկ ժողովուած մեզ ճամբայ
 կը բանային որ անցնինք : Երբ մայրս ամենտն նայուածքը ուր
 դուած կողմը նայելով, յանկարծ ձիշ մը հանեց և այն դրան վե-
 րայ գլուխ մը ինձ ցուցնելով դեռինը ինկաւ :

« Այն գլխին վրայ այս խօսքերը գրուած էին .

« — Եանեայի բաշա Թէրէ — տէլէնի Ալիին գլուխն է այս — »

« Լալով մայրս վերցընելու աշխատեցայ . բայց մայրս մեռեր էր :

« Այն ատեն զիս վաճառանոցը տարին :

« Հարուստ Հայ մը զիս գնեց , կրթեց , ինձ գասատուներ բրտնեց , և երբ տասն երեք տարեկան եղայ՝ սուլթանին ծախեց զիս :

— Արմէ ես ալ գնեցի , ըսաւ Մօնթէ — Քրիսթօ , ինպէս ըսի՝ այն զմբուխար տալով , որ մանրագործի հատերս գրած զմբուխարիս կը նմանէր :

— Ա՛հ , սրչափ բարի և սրչափ վեհանձն ես , տէր իմ , ըսաւ Հայտէ Մօնթէ — Քրիսթոյի ձեռքը համբուրելով , և շատ երջանիկ եմ՝ որ դուն զիս գնեցիր — »

Ալպէր իւր ըսած սրտամտութեան վրայ շուարած մնացեր էր :

— Սուրճգ խմէ լմնցուր , ըսաւ կոմսը անոր . սրտամտութիւնը վերջացաւ — »

ԳԼՈՒԽ ԺԹ

ԵԱՆԵԱՅԻՆ ՄԵՋ ԿԸ ԳԲՆԸ

Քրտնը Նուարթիէի սենեկէն այնպէս գողզղալով և այլայլեալ զուրս ելեր էր , որ Վալանթին իսկ զայն մեղքըքեր էր :

Վ. Իլլեֆօր, որ առանց հետևութեան միայն քանի մը խօսք խօսելով իւր գահալիճը փախչէր էր, երկու ժամ ետքը հետևեալ նամակը ընդունեց.

« Այս առտու յայտնուած պարագաներէն ետև՝ Պ. Նուարթիէ տը Վ. Իլլեֆօր չկրնար ենթադրել թէ իւր և պարոն Ֆրանզ Կոլինէի ընտանեաց մէջ խնամութիւն մը կարելի ըլլայ :

« Պ. Ֆրանզ Կոլինէ սոսկումով կը մտածէ թէ ինչպէս Պ. տը Վ. Իլլեֆօր, որ այս առտու պատմուած դէպքերուն ծանօթ կ'երևէր, իրեն չէր խնայուցած » :

Այն միջոցին գատառորին այնպիսի հարուած մը ընդունելը տեսնողը չկրնար հաւատալ որ Պ. տը Վ. Իլլեֆօր առաջէն կը դուշակէր զայն :

Իրօք՝ ամենևին մտքէն չէր անցնէր որ իւր հայրը այն աստիճան համարձակութիւն կամ լաւ ևս է ըսել՝ ամարդութիւն մը ունենայ այնպիսի պատմութիւն մը պատմելու :

Ստոյգ է որ Պ. Նուարթիէ իւր որդւոյն գաղափարները արհամարհելով, երբէք հոգ ըրած չէր գործը Վ. Իլլեֆօրի առջեւ պարզելու, որով գատառորը միշտ կարծեր էր թէ տը Գէսնէլ զօրապետը կամ Կոլինէ սեպուհը (որ անունով կ'ուզէք՝ այն անունով կոչեցէք զան. մէկ անունը ինքը կրած է և միւսը իրեն տուած են) սպաննուած էր և ոչ թէ մենամարտութեան մէջ օրինաւորապէս մեռած :

Մինչև այն օրը իրենց յարգելի եղած երիտասարդի մը այն աստիճան խիստ նամակը Վ. Իլլեֆօրի պէս հպարտ մարդու մը համար մահացու էր :

Հազիւ թէ իւր գահալիճը մտեր էր երբ իւր կիներ ետևէն ներս մտաւ :

Ֆրանզին Պ. Նուարթիէի առջևը կանչուելով տունէն դուրս ելնելը այնչափ զարմանքի մէջ թողուցեր էր ամեն մարդ, որ Կոլինէ տը Վ. Իլլեֆօր նօտարին ու վկաներուն հետ մինակ մնալուն՝ երթալով մեծ անհանգստութիւն մը կ'ըզգար :

Այն ասե՛ն տիկին տը Ախլըֆօր պատճառ մը գտաւ , և լուր ստանալու պատրուակաւ դուրս ելաւ :

Պ. տը Ախլըֆօր բաւական համարեց ըսելու. անոր թէ՛ Պ. Նուարթիէի և Պ. Թէրինէի մէջ անհամաձայնութիւն մը տեղի ունենալով , Աւլանթիինին Գրանդին հետ ամուսնութիւնը ետ մնայ :

Սպասող անձանց լուր տանելը դժուար բան է . ուստի տիկին տը Ախլըֆօր բաւական համարեց ըսելու թէ՛ նոյն ամուսնութեան վրայ Պ. Նուարթիէի խօսելու ժամանակ՝ անոր կաթուածին վերահաս անհանգստութիւնը խօսքը ընդմիջեր , և երկու կողմին հաւանութեամբը դաշնադրին ստորագրութիւնը ուրիշ օրուան մնացեր է :

Նոյնօրինակ երկու դժբաղդութիւններէ ետև այս կեղծ լուրը ունկնդիրներուն այնչափ զարմանք պատճառեց , որ առանց խօսք մը խօսելու մեկնեցան :

Իսկ Աւլանթիին երջանիկ և միանգամայն զողասարսափ ըլլալով իւր տկար ծերունի հօտը համբուրելէն և շնորհակալ ըլլալէն ետև , որ իրեն անլուծանելի երեցած ամուսնութեան այն շղթայն այնպէս մէկ հարուածով կը խզէր , հրաման խնդրեց որ հանդէսը համար իւր սենեակը քաշուի . և Նուարթիէ աչքի մէկ նշանով անոր խնդիրքը ընդունեց :

Բայց Աւլանթիին փոխանակ իւր սենեակին երթալու՝ իւր հասկն սենեկէն մեկնելուն պէս նրբապաիթէն անցաւ , և փոքր դռնէն դուրս ելնելով պարտէզը վազեց :

Իրարու վրայ տեղի ունեցած ամեն այս դէպքերուն մէջ միայն զազանի երկիւղ մը անդադար իւր սիրտը կը տանջէր . կը կարծէր թէ՛ վայրկեանէ վայրկեան Մորէլ տժգոյն և սպառնադին կերպարանքով իրենց դումարուած սենեակը յանկարծ պիտի գայ , ինչպէս Ղորա Ռափէնտալուս Ղիսի տը Ղամէրմուրին զաշնադիրը ստորագրելու միջոցին զացեր էր :

Իբրոք՝ ժամանակն էր որ Աւլանթիին վանդակներուն քովը հասնի : Մարտիմիլիէն առանց պատահելիքը դիմաւալու՝ Գրանդին Պ. տը Ախլըֆօրի հետ գերեզմանատունէն ելնելը տեսնելով անոր ետևէն եկեր էր . անոր ներս մտնելը , մեկնիլը և Ալպէրին ու Շա-

ԹՕ- Ռընոյի հետ վերտօին Ալլըֆօրի տունը վերադառնալը տեսեր էր :

Իրեն համար ամենին տարակոյտ չմնացեր էր . ուստի իւր սլարտէզը մտնելով՝ անհամբերութեամբ Ալլանթիին կ'ըստասէր . քանզի համոզուած էր որ բան մը պատահած միջոցին՝ նորաստի աղջիկը փախչելու ժամանակ մը դանելով՝ գէտ 'ի իրեն պիտի վազէր :

Մաքսիմիլիէն չսխալեր էր . երբ աչքը վանդակաց ճեղքուածքներուն յարած բոլոր պարտէզը և տունը կը գիտէր , իրօք նորաստի աղջիկը տեսաւ , որ առանց սովորական նախազգուշութիւնները բանեցընելու՝ վանդակաց քովը կը վազէր :

Մաքսիմիլիէն զան տեսնելուն պէս՝ իւր սիրտը հանդարտեր էր , և անոր առաջին խօսքը լսելով՝ ուրախութենէն կը ցատկէր :

— Ազատեցանք , ըսաւ Ալլանթիին :

— Ինչպէս ազատեցանք , կրկնեց Մորէլ՝ չկրնալով այնպիսի երջանկութեան մը հաւատալ . բայց ո՞վ ազատեց զմեզ :

— Հաս , ս'հ , սիրէ զան , Մորէլ — :

Մորէլ բոլոր սրտով ձերունին սիրելու համար երգում ըրաւ . բայց այս երգումը ընելու համար գծկամութիւն մը չէր զգար . ըստ որում այն միջոցին զան իբր բարեկամ կամ եղբայր մը սիրելու չէր բաւականանար , այլ իբր գերագոյն էակ մը կը սիրէր զան :

— Բայց ինչպէս եղաւ , հարցոյց Մորէլ . ինչ տարօրինակ միջոց մը գործածեց — :

Ալլանթիին ամեն բան պատմելու համար բերանը բացաւ , բայց մտածեց որ այն գէտէքին մէջ սոսկալի գաղտնիք մը կար , որ միայն իւր հաւին չէր վերարբերեր :

— Ետքը ամեն բան կը պատմեմ , ըսաւ :

— Բայց երբ :

— Երբ քու ամուսինդ ըլլամ — :

Այս խօսքերը այնպիսի ժամանակուան մը ձղուէլէն կրնար գիւրութեամբ անոր պատճառը հասկընալ . ուստի իւր լսածը այն օրուան համար բաւական համարեց : Սակայն չհեռացաւ անկէ

մինչև որ խօսք չառաւ Աւլանթինէն որ հետևեալ իրիկուն զինքը տեսնելու գայ :

Աւլանթին Մորէլի խնդիրքը կատարելու խոստացաւ :

Իւր աչաց ամեն բան փոխուած կ'երեւէր, և անտարակոյտ հիմա աւելի գիւրաւ կը հաւատար Մաքսիմիլիէնի հետ ամուսնանալուն, քան թէ ժամ մը առաջ Քրանզին հետ չամուսնանալուն :

Այն միջոցին տիկին տը Աիլըֆօր Նուարթիէի սենեակը գայեր էր :

Նուարթիէ ախուր և դժնեայ աչօք անոր նայեցաւ, ինչպէս որ ամեն անգամ սոզորու թիւն ունէր այնպէս ընդունելութիւն տալու անոր :

— Պարոն, ըսաւ, հարկ չկայ իմացընել ձեզ որ Աւլանթինի ամուսնութիւնը ետ մնաց, ըստ որում այս սենեկին մէջ լուծուեցաւ այն — :

Նուարթիէ անողոքելի երեցաւ :

— Սակայն, շարունակեց տիկին տը Աիլըֆօր, ձեր չդիտցածն ալ սա է որ այն ամուսնութիւնը իմ կամացս հակառակ էր և ես միշտ դէմ գրած էի անոր — :

Նուարթիէ բացատրութիւն խնդրող մարդու մը պէս իւր նուին երեսը նայեցաւ :

— Հիմա որ ետ մնաց այն ամուսնութիւնը, որուն ձեր կամաց հակառակ ըլլալը գիտէի, խնդիրք մը ունիմ ձեզ ընելու, զոր ոչ Պ. տը Աիլըֆօր և ոչ Աւլանթին կրնան ընել — :

Նուարթիէի աչքերը հարցուցին թէ ինչ խնդիրք է այն :

— Եկայ աղաչելու, պարոն, շարունակեց տիկին տը Աիլըֆօր, ինչպէս որ միայն ես իրաւունք ունիմ այս աղաչանքը ընելու, քանզի միայն ինձ չկրնար պատկանիլ այն. եկայ աղաչելու որ ձեր թուան չէ թէ ձեր ներողութիւնը, ըստ որում Աւլանթին միշտ ստացած է զայն, այլ ձեր հարստութիւնը շնորհէք — :

Նուարթիէի աչքերը վայրկեան մը տարակուսանաց մէջ մնացին, յայտնապէս անոր խնդիրքին պատճառը կը փնտռէր և չէր կրնար գտնել :

— Արնամ յուսալ, պարոն, ըսաւ տիկին տը Աիլըֆօր, որ ձեր գիտատորութիւնը իմ աղաչանացս համաձայն ըլլայ :

— Այն, ըստ Նուարթիէ :

— Աւրեմն երախտագէտ և միանդամայն երջանիկ ըլլալով կը հեռանամ ձեր սենեկէն — , ըստ աիկինն ար Ալիքֆօր և Պ. Նուարթիէն ողջունելով դուրս ելաւ :

Իբրք հեռեկալ առաւ՝ Նուարթիէ նստարը բերել տուաւ . առաջին կտակը պատուուեցաւ և ուրիշ մը շինել տուաւ , որուն մէջ իւր բոլոր հարստութիւնը Աւալանթիին թողուց այն դաշամբ որ Աւալանթին միշտ իւր քովը մնայ :

Ոմանք հաշիւ բրին որ օրիորդ ար Ալիքֆօր Սէն-Մէրանի մարքէզին և մարքէզուհայն ժառանգն ըլլալէ ետեւ , հիմա ալ իւր հաւին ներողութիւնը ստանալով , օր մը երեք հարիւր հազար ֆրանք եկամուտ պիտի ունենայ :

Ալիքֆօրի տան մէջ այս ամուսնութիւնը լուծուած ժամանակ՝ Մորսէրֆի կոմսը Մօնթէ-Քրիսթոյի այցելութիւնը ընդունելէր , և իւր համակրութիւնը Տանկլարի ցուցնելու համար , զօրապետի տեղակալի համադրեալը հաղեր , իւր ամեն խաչ շքանշանները իւր վրայ կրեր , և ամենէն ընտիր ձիերը կառքին լծել տուեր էր : Այսպէս զարդարուած՝ Շուսէ-ա՛Նթիէն փողոցը գնաց , և իւր գալուստը Տանկլարին խմացուց , որ իւր ամսալեւրջին հաշուեկշտին կը սրբապէր :

Սեղանաւորը ուրախ և զուարթ տեսնելու յարմար ժամանակը չէր :

Ուստի Տանկլար իւր հին բարեկամը տեսնելով ծանր կերպարանք մը առաւ և իւր թեւթոտին մէջ գոռոզութեամբ տեղաւորուեցաւ :

Մորսէրֆի , որ սովորաբար կեղծ ձևեր կը բանեցընէր , անոր հակառակ՝ ծիծաղաղէմ և սիրալիք կերպարանք մը կ'երեցընէր . հետեւաբար հաւաստի ըլլալով որ իւր սկզբնատորութիւնը աղէկ ընդունելութիւն պիտի գտնէ , առանց դարձուածոյ խօսքեր բանեցընելու՝ և իսկոյն իւր նպատակին հասնելով ըստ .

— Սեպուհ , ահա եկայ . մեր ժամանակաւ ըրած խօսքերը երկար առնեն՝ ի վեր մեր միաբը զրտղած են . . . — :

Այս խօսքերուն վրայ Մորսէրֆի կ'ըստատէր որ սեղանաւորին եւ

ընտր զուարթ երեւոյթ մը ստանայ, որուն տրտում՝ երեկը անոր լուսթեանը կու տար. բայց ընդ հակառակն՝ անոր երեսը այնչափ անողորբելի և այնչափ ցուրտ երեցաւ, որ գրեթէ անհասարակ կ'երեւեր:

Այս պատճառաւ Մորսէրֆ իւր խօսքը ընդմիջեր էր:

— Ի՞նչ խօսք, պարոն կոմս, հարցուց սեղանաւորը՝ այնպէս ձեացրնելով թէ պարսպ տեղը իւր մտաց մէջ փնտռելով զօրպակտին ըսածը չէր կրցեր հասկընալ:

— Ո՛հ, սիրելիդ իմ պարոն, ըսաւ կոմսը, կը տեսնեմ որ պաշտօնական ձեւերուն ուշադիր էք և կը յիշեցընէք ինձ որ սովորութիւնը իւր ամեն ձեւերովը կատարեմ: Ստուգիւ իրաւունք ունիք. ներքեցէք, և որովհետեւ մէկ զառակ ունիմ, և առաջին անգամն է որ զան ամուսնացընել կը խորհիմ, զեւ անտեղեակ եմ այն ձեւերուն, բայց ահա կ'ըսկսիմ—:

Եւ Մորսէրֆ բունի ժպիտով մը ոտք ելաւ, Տանկլարին առջև ակնածական խոնարհութիւն մը ըրաւ և ըսաւ.

— Պարոն սեպուհ, օրիորդ Իօժէնի Տանկլար ձեր աղջկան ձեռքը Ալպէր ար Մորսէրֆ գերակոմս որդւոյս խնդրելու սլաւիւր ունիմ—:

Բայց Տանկլար այս խօսքերը փոխանակ սիրով ընդունելու, որուն Մորսէրֆ կը յուսար, յօնքը կ'նձուց, և առանց հրաւիրելու կոմսը որ նստի, ըստ որում ոտքի վրայ մնացեր էր,

— Պարոն կոմս, ըսաւ, ձեզ պատասխանելէս առաջ պէտք է որ մտածեմ:

— Մտածել կ'ըսէք, կրկնեց Մորսէրֆ երթալով իւր զարմանքը ակնալուով. առաջին անգամ այս ամուսնութեան խօսքը ընելնիս ութ տարի է, և այսչափ միջոցէն ՚ի վեր միթէ ժամանակ չունեցա՞ր մտածելու:

— Պարոն կոմս, ըսաւ Տանկլար, ամեն օր այնպիսի բաներ կը պատահին որ մտածուած բան մը վերստին մտածելու կ'ըստիպին:

— Ի՞նչպէս, հարցուց Մորսէրֆ, ձեր ըսածը չեմ հասկընար, սեպուհ:

— Ըսել կ'ուզեմ, պարոն, թէ տասն և հինգ օրէ ՚ի վեր նոր պարագաներ . . . :

— Ի՞նչ ըսիք, ըսաւ Մորսէրֆ, արդեօք կատակերդու թիւն մը պիտի ներկայացընենք :

— Ի՞նչ կատակերդու թիւն :

— Այո՛, յայտնապէս իրարու միտքը հասկընանք :

— Իմ ուզածս ալ այն է :

— Մօնթէ - Քրիսթոյ կոմսը տեսա՞ր :

— Խիտս յաճախ կը աննեմ զինքը, ըսաւ Տանկլար իւր շապիկին օձիքը շիտկելով, իմ բարեկամներէս մէկն է ան :

— Չեր վերջին տեսակցութեանց մէկուն մէջ անոր ըսեր էք թէ ես այս ամուսնութեան նկատմամբ մտայկոտ և երկմիտ կ'երկիմ :

— Ստոյգ է :

— Ուրեմն ահա ես եկայ, ոչ երկմիտ եմ և ոչ մտայկոտ : Յայտնի կը տեսնէք, քանզի ես եկած եմ ձեզ իմացընելու որ ձեր խոստումը չմոռնար — :

Տանկլար չպատասխանեց :

— Այսպէս շուտով ձեր միտքը փոխեցիք, յաւելցուց Մորսէրֆ, և կամ զիս նուաստացընելով զըօսնելու համար զիս զըբողոքեցիք որ առաջարկութիւնն ընեմ — :

Տանկլար հասկըցաւ որ եթէ խօսակցութիւնը սկսածին պէս շարունակէ, զորքը կրնայ իրեն համար գէշ հետևութիւն ունենալ :

— Պարօն կոմս, ըսաւ, իմ ըրած զգուշութեանս վրայ անշուշտ պիտի զարմանաք, կը հասկընամ. հաւատացէք որ ամենէն առաջ ես կը վշտանամ և ստիպողական պարագաներէ հարկադրեալ այսպէս ընելու սրբտաւորեալ եմ :

— Պարտոյ խօսքեր են ատոնք, սիրելիք իմ պարսն, ըսաւ կոմսը, առաջին անգամ ձեզի հետ տեսութիւն ընող մը զոցէ կարենայ զո՞՞ք ըլլալ այդ խօսքերով. բայց Մորսէրֆ կոմսը առաջին անգամը չէ որ ձեզի հետ տեսութիւն կ'ընէ, և երբ իրեն պէս մարդ մը ուրիշ մարդու հետ կը խօսի, անոր ատած խօսքը կը յիշեցընէ, և երբ իւր գիմացինը խօսքը գրժէ, ինքը իրաւունք ունի անոր փոխարէն պատճառը հարցընելու — :

Տանկլար վատ մէկն էր, բայց չէր ուզեր այնպէս երեւիլ :

Մորսէրֆին խօսեցած կերպէն վերաւորեցաւ :

— Ես ալ չեմ կրնար պատճառը ըսել, ըսաւ :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք :

— Ըսել կ'ուզեմ թէ պատճառը ունիմ, բայց ըսելը դժուար է :

— Այսու ամենայնիւ դուք ալ կը հասկընարք, ըսաւ Մորսէրֆի, թէ ես չեմ կրնար ձեր լուսթեամբը դո՛հ ըլլալ. և ձեր այս ընթացքին մէջ միայն սա յայտնի կ'երևի ինձ, որ դուք իմ խնամութիւնս կը մերժէք :

— Ոչ, պարոն, ըսաւ Տանկլար, ես իմ որոշումս ՚ի կախ կը թողում և ոչ ուրիշ բան :

— Բայց կարծեմ չէք պահանջեր որ հանդարտութեամբ և նուաստութեամբ ձեր հաւանութեան սպասելով ձեր մտային հաճութեան գերին ըլլամ :

— Ուրեմն, պարոն կոմս, եթէ չէք ուզեր սպասել, մեր խորհուրդը չեղածի պէս համարինք — :

Ամբը զղջաց որ գործը շուտով չտրեց, ինչպէս որ իւր գոռոզ և զիր բարգրդիւ բնութիւնը կը պահանջէր :

Սակայն մտածելով որ այնպիսի պարագայի մէջ ինքը ծաղրելի պիտի ըլլայ, արդէն սրահին դրան մօտեցեր էր մեկնելու համար, երբ իւր միտքը փոխելով ետ դարձաւ :

Իւր ճակատին վրայէն բարկութեան ամպ մը անցեր էր, բայց վերաւորեալ հպարտութեան անդ՝ անորոշ անհանգստութեան մը հետքը մնացեր էր հոն :

— Երկար տարիներէ ՚ի վեր մենք զիրար կը ճանչնանք, սիրելիդ իմ Տանկլար, ըսաւ, և հետեւապէս կը պարտաւորինք իւրարու ակնածութիւն տնկնալ : Պէտք էք բացատրութիւն մը տալ ինձ, և ես գոնէ կ'ուզեմ զիսմալ թէ ի՞նչ դժբաղդ պարագայի մէջ իմ որդիս յանցաւ որ դանուած է, որուն համար դուք ձեր բարի զիտաւորութիւնները փոխէք :

— Գերակոմսին անձնականին դէմ խօսք չունիմ, ահա այսչափ կրնամ ըսել ձեզ, պարոն, պատասխանեց Տանկլար՝ որ Մորսէրֆին մեղմանալը անսնելով աւելի ամբարտաւան կերպով կը վարուէր :

— Եւ որո՞նք անձնականին դէմ է խօսքերնիդ —, հարցոց Գորսէրֆի այլայլեալ ձայնիւ, և իւր ճակատը դեղնութիւնը պատեց :

Տանկլար, որ անոր այլայլութիւնները աղէկ կը դիտէր, սովորականէ դուրս համարձակութեամբ իւր նայուածքը անոր վրայ յարեց :

— Հնորհակալ եղիք որ աւելի բացատրութիւն չեմ տար —, ըսաւ :

Զղային սարսուռ մը Գորսէրֆի կը յուզէր, որ անտարակոյս բարկութեան հետևութիւնն էր :

— Ըսածնուդ բացատրութիւնը պահանջելու իրատուիքը ունիմ, պատասխանեց Գորսէրֆի ինքզինքը զսպելով. արդեօք տիկին ար Գորսէրֆի դէմ բան մը ունիք, արդեօք հարստութիւնս անբաւական կ'երեւի ձեզ, և կամ իմ գաղափարներս ձերինին հակառակ ըլլալով. . . :

— Ոչ, ատոնցմէ և ոչ մէկն է պատճառը, ըսաւ Տանկլար. քանզի ատոնք ամենը ճանչնալովս ձեզի հետ խօսք ըրած ըլլալուս համար՝ իմ ընթացքս աններելի պիտի ըլլար : Ոչ, ալ մի փնտռէք, ստուգիւ կ'ամչնամ խղճի այսպիսի քննութիւն մը ընելուս. աւելի չերկարենք. պայմանաժամ մը որոշենք, որ ոչ լուծում մ'է և ոչ խոստում : Արտորալու պէտք չունինք. աղջիկս տան ու եօթը տարեկան է և տղադ քսան և մէկ. մեր կեցած միջոցին՝ ժամանակը պիտի քալէ և դէպքերը պիտի ներկայացնէ. առջի իրիկունը մտթ երեցած առարկաները հետևեալ առատ պայծառ կ'երևին. և երբեմն օրուան մը մէջ խիստ ծանր զրպարտութիւններ կ'իյնան մարդու վրայ :

— Չրպարտութիւններ ըսիք, պարոն, գոչեց Գորսէրֆի դէմքը կապարազոյնի դառնալով. զին կը զրպարտեն :

— Պարոն կոմս, խօսքերը չպարզենք ըսի :

— Արեմն, պարոն, հանդարտութեամբ այդ մերժման պիտի համբերեմ :

— Ինձի համար աւելի անտանելի է այդ, պարոն. այո, ինձի համար աւելի անտանելի է քան թէ ձեզի. ես կը յուսայի ձեր

ինանում թեան սրատիւր ստանալու, և ետ եղած ամուսնութիւն մը միշտ աւելի ծանր է նշանուած աղջկան մը քան թէ տղան :

— Շատ աղէկ, սպարոն, դոցենք այս խօսքերը —, ըսաւ Մորսէրֆ :

Եւ բարկութեամբ իւր ձեռնոցները ճնակելով դուրս ելաւ :

Տանկլար գլխեց սր Մորսէրֆ չհամարձակեր էր և ոչ անգամ մը հարցընելու թէ Տանկլարի խօսքը ետ առնելու պատճառը ինքը Մորսէրֆն էր :

Իրիկունը սեղանաւորին տունը բազմաթիւ բարեկամներ դուստրուեր էին, և Պ, Գափալցանթի, սր միշտ ախիկանց սրահը մնացեր էր, ամենէն վերջը մեկնեցաւ :

Հեռակալ առտու՝ Տանկլար արթնցած ժամանակը լրացիրները ուղեց, և անոնցմէ երեք կամ չորսը մէկ կողմ գնելով Էֆֆօր-Պէլ անուն լրացիրը առաւ, որուն խմբագիրն էր Պոշան :

Իսկոյն դօտին պատուեց, և լրացիրը բացաւ. Բարիզի լրոց վերայ արհամարհական նայուածք մը շրջեց. և զանազան լրոց հասնելով՝ չարամիտ ժպիտով մը հեռակալը կարգաց :

« Եւնէ-յէն Ժուլ Էլ Գրէն »

— Բարի, ըսաւ, ահա Ֆերնան դնդապետին վրայ յօդուածի մը սկզբունքը, որ հաւանականաբար տը Մորսէրֆ կամին բացատրութիւններ տալու հոգէն պիտի ազատէ զիս — :

Գրեթէ այս միջոցներուն, այսինքն առտուան ժամը ինը հնչած ժամանակ՝ Ալպէր տը Մորսէրֆ սև զգեստներ հագած, բոլորովին կոճկուած, և յուզեալ կերպարանքով Շանդ-Էլիզէի տունը ներկայացաւ :

— Պարոն կոմսը գրեթէ կէս ժամ առաջ դուրս ելաւ, ըսաւ գունապանը :

— Պատիւսթէնը հետը տարան, հարցոց Մորսէրֆ :

— Ոչ, սպարոն զերակոմս :

— Արեմն Պատիւսթէնը կանչէ, խօսելիք ունիմ անոր — :

Գունապանը անձամբ գնաց սենեկապանը կանչելու, և սրահ մը հարը անոր հետ վերադարձաւ :

— Բարեկամ, ըսաւ Ալպէր, ներէ, ուղեցի քեզ հարցընել թէ տէրդ իրօք դուրս ելամք է :

— Այո՛ , պարոն , պատասխանեց Պաթիսթէն ։

— Ինձի՛ համար ալ ։

— Գիտեմ աղէկ թէ՛ տէրս որչափ ուրախութեամբ ձեզ ընդունելու թիւն կու տայ , ուստի զձեզ ուրիշներուն անդը դնելն պիտի զգուշանամ ։

— Կարեօր զործի մը համար անոր հետ պիտի խօսէի . կը կարծեն որ ուշանայ վերադառնալու ։

— Ոչ , հրամայեց որ իւր նախաձայրը ժամը տասին պատրաստ բլայ ։

— Բարի , ես Շանդ-Էլիզէ շրջան մը ընելու կ'երթամ , և ժամը տասին կը վերադառնամ . եթէ պարոն կոմսը ինձմէ առաջ գայ , կ'աղաչեմ զինքը որ սպասէ ինձ ։

— Հաս աղէկ , պարոն , ասպահով եղիք որ ձեր հրամանը պիտի կատարուի — ։

Ալպէր վարձու բռնած կառքը կոմսին գրան առջին թողուց և ուրով պարտելու գնաց ։

Աէօվ ըսուած ծառուղիին առջևէն անցնելու ատեն Աոսէի գրան առջև կեցած ձիեր անսառ , զորոնք կոմսին ձիերուն նմանեցուց ։

Իսկոյն աննոց մօտեցաւ , և զանոնք ճանչնալէն ետև կառավարն ալ ճանչցաւ ։

— Պարոն կոմսը զնդաձգութեան մտաւ , հարցուց Մորսէրֆ անոր ։

— Այո՛ , պարոն — , պատասխանեց կառավարը ։

Իրօք՝ Մորսէրֆի հոն մօտենալէն ՚ի վեր քանի մը կանոնաւոր գնդաձգութիւններ լսուեցան ։

Ուստի ներս մտաւ , և անսառ որ պարտիշակին մէջ սպասուորը կ'ըստասէր ։

— Ներեցէք , ըսաւ սպասուորը , պարոն դերակոմսը վայրկեան մը կը բարեհաճի՛ սպասել ։

— Ի՞նչ պատճառաւ , Ֆիլիք , հարցուց Ալպէր , որ անոր յաճախորդներէն մէկն բլայտով այս գիմադրութեան վրայ կը զարմանար և պատճառը չէր հասկընար ։

— Ասան զի այս միջոցիս գնդաձգութեան պարսպող անձր բոլոր ասպարէզը իրեն պահած է, և ամեն ին մարդու առջեւ գնդաձգութիւն չընեմ :

— Ո՞չ իսկ քու առջեւ, Ֆիլիք :

— Կը տեսնե՞ք, պարոն, ասպարէզին դուռը կ'ըստասեմ :

— Իւր ատրճանակները ո՞վ կը լեցընէ :

— Իւր ծառան :

— Նուպիացի մը :

— Խարշիկ մը :

— Ճիշդ ան է :

— Ուրեմն կը ճանչնո՞ք այն պարոնը :

— Չան տեսնելու եկած եմ, իմ բարեկամս է :

— Աս ուրիշ բան է. երթամ ուրեմն իմացընեմ — :

Եւ Ֆիլիք աւելի հետաքրքրութենէ զբոլորեալ գնդաձգութեան ասպարէզը մտաւ :

Մանրերկրորդ մը ետքը Մծնթէ-Քրիսթօ դրան սեմոյ վրայ երևցաւ :

— Ներեցէք ինձի որ ետևնէդ մինչև հոս եկայ, սիրելիդ իմ կոմս, ըսաւ Ալպէր. բայց կ'ապահովեմ զձեզ որ ձեր ծառաները յանցանք չունին, ես միայն անխոհեմութեամբ եկայ : Չեր սուներ զացի, ինձ ըսին թէ պտըտելու պայցած էք, և ժամը տասին պիտի վերադառնաք. ես ալ պտըտելու ելայ մինչև ժամը տասը ըլլալը, և պտըտելու ասենս՝ ձեր ձիերն ու կառքը տեսայ :

— Չեր խօսքերը կը յուսողրեն զիս թէ ինձի հետ ճաշելու եկած էք :

— Ամենին, շնորհակալ եմ. այս ժամուս ճաշել չեմ ուզեր, զոցէ աւելի ետքը ճաշներ, բայց հիմա կարևոր խօսք մը ունիմ ձեզ ըսելու :

— Ի՞նչ կ'ըսէք :

— Բարեկամ, այսօր պիտի մենամարտիմ :

— Գո՞ւր և ի՞նչ պատճառաւ :

— Ես պիտի մենամարտիմ կ'ըսեմ :

— Աղէկ, կ'իմանամ. բայց ի՞նչ է պատճառը: Կենտարտե-
լու համար զանազան պատճառներ կ'ունենայ մարդ:

— Պատուոյ համար պիտի մենամարտիմ:

— Ա՛հ, կատակելու խնդիր մը չէ այդ:

— Այո՛, և ես ձեզմէ շնորհք մը խնդրելու եկած եմ:

— Ի՞նչ շնորհք:

— Որ իմ վկաս ըլլաք:

— Որքան խնդիրը ծանր կերպարանք մը կ'աւնու. եկէք տունս
երթանք և այսպիսի խօսք մը հոն կ'ընենք: Ալի, ջուր բեր ին-
ծի —:

Կտնը իւր թեզանիքը վեր քաշեց և փոքր դատիթին մէջ մատ,
ուր գնդաձգութեան վարժուելու համար եկողները ձեռքերնին
լուալու սողորու թիւն ունին:

— Ներս մտէք թիչ մը, պարոն գերակումս, ըսաւ Գիլիբ կա-
մայ ձայնով, տարօրինակ բան մը պիտի տեսնէք —:

Մորսէրֆի գնդաձգութեան ասպարէզը մտաւ:

Երկաթեայ տախտակին վրայ նշաններու տեղ խաղալու թղթեր
փակցուած էին:

Հեռուէն Մորսէրֆի կարծեց թէ ամբողջ խաղի թղթեր են ա-
նոնք. քանզի միաւորէն մինչև տասնաորը կար:

— Ար տեսնեմ որ քիչէ՞ խաղալու զբաղեր էք, ըսաւ Ալպէր:

— Ոչ, ըսաւ կումը, խաղալու թղթեր շինելու աշխատեցայ:

— Ի՞նչպէս:

— Չէք տեսներ որ անոնք միաւորներ և երկուքնոցներ են, և
ես գնտակներով երեքնոց, հինգնոց, եօթնոց, ութնոց, իննոց և
սասնոց շինեցի —:

Ալպէր անոնց մօտեցաւ:

Իբրք՝ գնդակները միաւորներուն և երկուքնոցներուն վրայ կա-
տարեալ ճիշդ դծերով և հաւասար հեռաւորութեամբ ծակեր բա-
ցեր էին և միւս նշանները ընելով մնացորդ թիւերը շիներ էին:

Երկաթ տախտակին մօտենալու ժամանակ Մորսէրֆի գեանէն
երկու կամ երեք ծիծառներ գտեր էր, որոնք անխոհեմութեամբ
կումսին ատրճանակին սողակէն անցեր էին, և կումը նոյն միջո-
ցին զանոնք ալ սպաններ էր:

— Ստուգիւ հիանալի է, ըստ Մորսէրֆ :

— Ի՞նչ ընեմ, սիրելիդ իմ դերակոմս, ըստ Մօնթէ-Քրիսթօ . Ալիին բերած վարչամակովը սրբուելով, պէտք է որ պարսպոյ ժամերս անցընեմ, բայց եկէք, ձեզ կ'ըստասեմ — :

Միատեղ կոմսին կառքը հեծան, որ քանի մը վայրկենէն թիւ
30 տան առջևը տարաւ զանոնք :

Մօնթէ-Քրիսթօ Մորսէրֆը իւր դահլիճը տանելով աթոռ մը ներկայացուց անոր :

Երկուքնին ալ նստան :

— Հիմա, ըստ կոմսը, հանդարտ խօսինք :

— Կը տեսնէք որ ես բոլորովին հանդարտ եմ :

— Որո՞ւ հետ պիտի կռուիք :

— Պոչանին հետ :

— Ձեր բարեկամին հետ :

— Միշտ բարեկամի հետ մարդ կը մենամարտի :

— Գոնէ պատճառ մը ըլլալ պէտք է :

— Անշուշտ :

— Ի՞նչ ըրտ ձեզ :

— Երէկ իրիկուան իւր լրագրին մէջ յօդուած մը հրատարակած է . . . : Բայց ահա կարդայէք — :

Ալպէր Մօնթէ-Քրիսթօյին լրագիր մը ներկայացուց, որուն մէջ կարդաց .

« Եաննայէն մեզ կը գրեն .

« Մինչև ցարդ չգիտցուած կամ գոնէ չհրատարակուած գէպքի մը վրայ ստոյգ տեղեկութիւններ ստացանք :

« Այս քաղաքը պաշտպանող բերդերը Տաճկաց ձեռքը մատուեր են Գաղղիացի պաշտօնատարէ մը, որուն վրայ Թէրէ-տէլէնի Ալի-բաշան մեծ վստահութիւն ունէր և որուն անունը Ֆէրնան էր » :

— Բայց այս յօդուածին մէջ ձեզի գպչող ի՞նչ կէտ կայ, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ : Ֆէրնան անունով պաշտօնատարէն Եաննայի բերդերուն մասնա իլը ձեզ ի՞նչ կը նկատէ :

— Մորսէրֆի կոմս հայրս մկրտութեան անուամբ Ֆէրնան կը կոչուի :

— Չեր հայրը Ալի-բաշային ծառայութեան մէջ կը դառնուէր :

— Այսինքն թէ Յունաց անկախութեանը համար կը պատերազմէր, և ահա զբարարութիւնը հոս է :

— Մտածենք քիչ մը, սիրելիք իմ կոմս . Պաղղոյ մէջ ո՞վ գիտէ թէ Ֆէրնան պաշտօնատարը նոյն Մորսէրֆի կոմսն է, և այս ժամուս ո՞վ կը մտածէ Եաննայի վրայ, որ կարծեմ 1822^{էն} կամ 1823^{էն} առնուեցաւ :

— Տեսէք անգամ մը ինչ նենգամտութիւն է . այսչափ ժամանակ անցնելէ ետքը այսօր մտցուած դէպքերուն վրայ կը վերադառնան, որպէս զի այնպիսի դայթակղութիւն մը ձգեն, որով դուցէ կարենան համարուիլ զրկել զմեզ : Սակայն ես հօրս անուան ժառանգն եմ, չեմ ուզեր որ անոր անուան վրայ կասկածանայ ստուերն անգամ մնայ : Պոչանին երկու վիհներ պիտի զրկեմ որ իւր հրատարակած յօդուածը յետս կոչէ :

— Պոչան իւր յօդուածը յետս չկոչեր :

— Այն ժամանակ պիտի մենամարտինք :

— Ոչ, պիտի չմենամարտիք, ըստ որում դուցէ պատասխանէ ձեզ թէ յունական բանակին մէջ Ֆէրնան անուով յիսնի չափ պաշտօնատարներ կային :

— Այդ պատասխանն տը տայ՝ դարձեալ պիտի մենամարտինք . ո՛հ, կ'ուզեմ որ այս բիծը վերնայ . . . : Հայրս, որ այնպէս ազնիւ զինուոր մ'է և այնչափ երևելի ծառայութիւններ ըրած է . . . :

— Եւ կամ դուցէ այսպէս յօդուած մը հրատարակէ .

« Հաստատ կերպով մենք կը հաստատենք որ այս Ֆէրնանը Մորսէրֆի կոմսին հետ վերաբերութիւն չունի, որուն մկրտութեան անունը նոյնպէս Ֆէրնան է » :

— Այդ քանով չեմ բտականանար, կատարեալ և ամբողջ յետս կոչում մը կը պահանջեմ :

— Եւ ձեր վկաները պիտի զրկէք անոր :

— Այո՛ :

— Կը սխալէք :

— Ուրեմն ըսել կ'ուզէք թէ իմ ձեզմէ խնդրելու շնորհքս պիտի մերժէք :

— Մենամարտութեան վրայ իմ ունեցած նկատումս գիտէք, Հռոմբ մէջ ձեզ խնայուցի, կը յիշէք :

— Սակայն, սիրելիդ իմ կոմս, քիչ մը առաջ զձեզ այնպիսի զբաղման մէջ դատայ, որ այդ սկզբանց հետ չհամաձայնիր :

— Վասն զի, բարեկամ, պէտք չէ երբէք ամենուն բռնած ճամբէն դուրս ելնենք : Երբ մարդս խենթերու հետ կ'ապրի, պէտք է որ խենթերուն ուսումը սորվի. վայրկեանէ վայրկեան բորբոքեալ ուղեղ մը, առանց խնձի հետ կուուելու համար պատճառ մը ունենալու, խնայէս որ դուք Պոշանին հետ կ'ուզէք կուուիլ, կրնայ խելագարութեամբ մը գալ զիս գանել, կամ իւր վկաները զրկել : Եւ կամ հրապարակի մէջ զիս նախատել, այն ատեն ես ալ կ'ըստիպուիմ այն բորբոքեալ ուղեղը այրելու :

— Ուրեմն դուք ալ պիտի մենամարտիք :

— Անշուշտ :

— Ուրեմն իմ մենամարտիլս ինչո՞ւ չէք ուղեր :

— Չըսի թէ պէտք չէք մենամարտիլ, այլ ըսել ուղեցի թէ մենամարտութիւնը ծանր խնդիր մ'է, և պէտք է մտածել :

— Հայրս նախատելու ժամանակ Պոշան մտածեց :

— Եթէ չմտածեց, և երբ ձեզ խոստովանի այս բանս, պէտք չէ որ անոր թշնամանայ :

— Ոհ, սիրելիդ իմ կոմս, խիստ անյիշաշար կ'երևիք :

— Եւ դուք շատ խիստ կ'երևիք : Կնխագրենք թէ . . . : Ազէկ մտիկ ըրէք. կնխագրենք թէ . . . : Անշուշտ ըսածիս պիտի չնեղանայ :

— Մտիկ կ'ընեմ ձեզ :

— Կնխագրենք թէ պատմուած գէպքը ճշմարիտ է . . . :

— Չառակ մը իւր հօրը պատուոյն վրայ այսպիսի կնխագրութիւն մը ընդունիլ պէտք չէ :

— Է՛՛՛՛՛, այնպիսի ժամանակի մէջ կ'ապրինք ուր ամեն բան կ'ըն-
դունի մարդ :

— Ժամանակիս թերութիւնն է այդ :

— Միթէ զայն ուղղելու գիտաւորութիւն ունիք :

— Այո՛, ինծի նկատած կէտին մէջ :

— Ո՛հ, բարեկամ, որչափ խիտա կ'երևիք :

— Ես այսպէս եմ :

— Բարի խրատները չէ՞ք ընդունիր :

— Ոչ, երբ բարեկամէ մը ուղղութիւն անոնք :

— Չիս ձեր բարեկամը կը կարծէք :

— Այո՛ :

— Ուրեմն ձեր վկաները Պոշանին գրկէլէն առաջ տեղեկացէք :

— Որմէ՞ :

— Որմէ որ կ'ուզէք, Հայտէէն կրնաք տեղեկանալ :

— Կի՛ն մը այս գործերուն մէջ խառնեմ, Հայտէ ինչ կրնայ ըս-
նել :

— Կրնայ յայտնել ձեզ որ աը Մորսէրֆի կոմսը իւր հօրը մատ-
նութեան կամ մահուան ամենեւին մասնակից եղած չէ, և կամ կրնայ
ձեզ այս խնդրոյն վրայ ձեր տարակոյսը փարատել, եթէ գիպուա-
ծով ձեր հայրը . . . :

— Արդէն ըսի ձեզ, սիրելիդ իմ կոմս, թէ այդպիսի ենթադրու-
թիւն մը չեմ ընդունիր :

— Ուրեմն այս միջոցը կը մերժէք :

— Այո՛, կը մերժեմ :

— Բողոքովի՛ն :

— Բողոքովին :

— Ուրեմն վերջին խրատ մը տամ ձեզ :

— Շատ աղէկ, բայց վերջինը պիտի ըլլայ :

— Չէ՞ք ուզեր որ ըսեմ :

— Ընդ հակառակն՝ կ'ուզեմ որ ըսէք :

— Ձեր վկաները Պոշանին մի՛ գրկէք :

— Ինչպէս :

— Գուք ցնձամբ դացէք զինքը դտէք :

- Սովորութեան հակառակ է այդ :
- Ձեր խնդիրն ալ հասարակ խնդիրներէն դուրս է :
- Եւ ինչո՞ւ ես անձամբ երթալ պէտք եմ, ըսէք :
- Վասն զի այս կերպով գործը ձեր և Պոշանին մէջ կը մնայ :
- Յայտնի խօսեցէք :
- Շատ աղէկ . եթէ Պոշան յետս կոչելու տրամադիր ըլլայ, պէտք է անոր ազատ կամքին թողուլ, յետս կոչումը այս կերպով ալ իւր գործը կը կատարէ . եթէ ընդ հակառակն մերժէ, միշտ ժամանակ կ'ունենաք ձեր գաղտնեաց մէջ երկու օտարական մտցընելու :
- Երկու օտարական պիտի չդրկեմ, այլ երկու բարեկամ :
- Այսօրուան բարեկամները երէկուան թշնամիներն են :
- Ինչեր կ'ըսէք :
- Պոշան ասոր ապացոյց կրնայ ըլլալ :
- Ուրեմն . . . :
- Ուրեմն կ'առաջարկեմ որ խոհեմութեամբ վարուիք :
- Ուրեմն կը կարծէք որ ես անձամբ Պոշանը երթալ տեսնել պէտք եմ :
- Այո՞ :
- Առանձինն :
- Առանձին . երբ մարդու ինքնասիրութենէն բան մը ստանալ կ'ուզենք, անոր սիր և է դպչելու կէտէն հեռու կենալ պէտք է :
- Կարծեմ թէ իրաւունք ունիք :
- Ո՛հ, որչափ ուրախ եմ :
- Ուրեմն առանձին կ'երթամ :
- Գաղէք . բայց առելի աղէկ կ'ընէիք եթէ ամենեին չերթայիք :
- Անկարելի է այդ :
- Ուրեմն այնպէս ըրէք . միշտ ձեր ընել ուղածէն լաւագոյն է :
- Բայց այն ատեն, եթէ իմ ամեն նախազգուշութեանցս և բռնած ընթացքիս հակառակ մենամարտութիւն մը ունենամ, վկաս պիտի ըլլա՞ք :
- Սիրելիդ իմ դերակոմս, ըսաւ Մօնթէ-Գրիթօ խիստ ծանրութեամբ, անշուշտ տեսած էք որ ժամանակին և տեղոյն հա-

մեմատ ձեզի մեծ ծառայութիւններ ըրի. բայց կնձմէ խնդրած շնորհք-
նիդ իմ կարողութեանս շրջանէն դուրս կ'ելնէ :

— Ի՞նչ պատճառաւ :

— Գուցէ օր մը իմանար :

— Բայց հիմա :

— Ձեր ներողամտութիւնը կը խնդրեմ իմ գաղանապահ հոգեմեանս
համար :

— Շատ աղէկ, ուրեմն ֆրանզը և Շաթօ-Ռընօն կ'առնում :

— Աղէկ կ'ըլլայ, ֆրանզը և Շաթօ-Ռընօն առէք :

— Բայց վերջապէս, եթէ մենամարտիմ, պիտի բարեհաճէ՞ք սու-
րի կամ ատրճանակի փոքր դաս մը սալու :

— Ոչ, անկարելի է :

— Եզակիան մարդ մ'էք, ուրեմն ամենեւին բանի մը խառնուիլ
չէք ուզեր :

— Ամենին և ոչ մէկ բանի :

— Ուրեմն գոցենք խօսքը, մնաք բարեաւ, կոմս :

— Երթաք բարեաւ, գերակոմս — :

Մորսէրֆի գլխարկը տանելով դուրս ելաւ :

Իւր բարկութիւնը կրցածին չափ զսպելով, կառքը մտաւ և Պո-
շանին տունը գնաց :

Պոշան իւր լրագրին գրասենեակը կը դառնուէր :

Ալպէր զինչը հոն տանել տուաւ. Պոշան մտի և փոշելից սե-
նեկի մը մէջն էր, խնչպէս եւ լրագրաց սենեակները իրենց հաս-
տատուելէն 'ի վեր :

Ալպէր աը Մորսէրֆին գալուստը անոր իմացուցին :

Երկու անգամ անոր անունը կրկնել տուաւ, ետքը գարձեալ ա-
ղէկ չհասկընալով գոչեց .

— Ներս մտէք — :

Ալպէր ներս մտաւ. Պոշան զարմացման ձայն մը հանեց երբ իւր
բարեկամը տեսաւ որ թղթի կոյտերուն մէջէն անցնելով, և ոչ
միայն գաւիթին այլ և իւր գրասենեակին կարմիր քարերուն վրայ
սփռուած զանազան մեծութեամբ լրագիրներուն վրայ կոխկուսնե-
լով կու գար :

— Այս կողմէն հրամայեցէք, այս կողմէն, սիրելիդ իմ Ալ-

սէր , ըստ լրացրապետը ձեռքը երիասասորդին երկրնցընելով . որ հովը զձեզ հոս բերաւ . արդեօք փոքր Բուսէին սէս կորսուեցանք , և կամ սյարզապէս նախաճաշ ուղեւու եկած էք : Աթոռ մը առէք և նստէք , ահա , հոն աթոռ մը կայ կռնկենիին քովը , որուն տերեւները կը յիշեցընեն ինձ որ աշխարհիս մէջ եղած ամեն թերթերը թղթի թերթեր չեն :

— Պոչան , ըստ Ալպէր , ձեր լրացրին վրայ խօսելու եկած եմ :

— Դո՛ք , Մորսէրֆ . և ի՞նչ կը փափաքիք :

— Սխալի մը ուղղութիւնը կը պահանջեմ :

— Ի՞նչ ուղղութիւն , Ալպէր . բայց նստէք , բարեկամ :

— Հնորհակալ եմ , պատասխանեց Ալպէր երկրորդ անգամ և գլխի թեթև նշանով մը :

— Միտքերնիդ պարզեցէք , ի՞նչ ըսել կ'ուզէք :

— Ընտանեացս մէկ անդամին պատուոյն արատ բերող դէպքի մը ուղղութիւնը կը խնդրեմ :

— Ատտակը թողուցէք , ըստ Պոչան զարմանքով մը . ի՞նչ դէպք . այդպիսի բան մը չկայ :

— Եանեայի վրայ գրուած դէպքը :

— Եանեայի :

— Այո՛ , Եանեայի . ստուգիւ ի՞նչ պատճառաւ հոս գալս չդիտանալ կը ձեացընէք :

— Պատուոյս վրայ չեմ գիտեր . . . : Պատիւիմ , երկուան լրացիրը բեր , գոչեց Պոչան :

— Հարկ չէ , իմս բերած եմ ձեզ :

— Պոչան լիբտալով կարդաց .

« Եանեայէն մեզ կը գրեն , ևս , ևս » :

— Կը հասկնաք որ խնդիրը ծանր է , ըստ Մորսէրֆ երբ Պոչան յօդուածը լմնաց :

— Արեմն այն սաշտօնատարը ձեր ազգականն է , հարցոյց խմբագիրը :

— Այո՛ , ըստ Ալպէր կարմրելով :

— Ըսէք ուրեմն , ձեզ հաճելի բլլալու համար ի՞նչ կ'ուզէք որ րնեմ , ըստ Պոչան քաղցրութեամբ մը :

— Կ'ուզեմ որ այս յօդուածը յետս կոչէք, սիրելիդ իմ Պաշան — :

Պոշան այնպիսի ուշադրութեամբ մը Ալպէրին երեսը նայեցաւ, որ ստուղիւ անոր հաճելի երևիլ ուզելը կը յայտնէր :

— Այս յօդուածը երկար խօսելու պիտի պարտաւորէ զմեզ. ըստ որում միշտ ծանր բան է յետս կոչում ընելը : Նստէք, այս երեք կամ չորս տողերը վերստին պիտի կարդամ — :

Ալպէր նստաւ, և Պոշան իւր բարեկամին մեղադրած տողերը առաջին անգամէն աւելի մեծ ուշադրութեամբ կարդաց :

— Յայտնի կը տեսնէք, ըսաւ Ալպէր հաստատամտութեամբ և գրնժէ խստութեամբ մը, ընտանիքէս մէկը նախատուած է ձեր լրագրին մէջ, և ես յետս կոչում մը կը պահանջեմ :

— Կը պահանջէք . . . ըսիք :

— Այո՛, կը պահանջեմ :

— Ներեցէք ըսեմ ձեզ որ դուք խօսք մտի՛կ ընել չէք ուզեր, սիրելիդ իմ Ալպէր :

— Ոչ, չեմ ուզեր, կրկնեց Ալպէր ոտք ելնելով, երէկուան ձեր հրատարակած յօդուածին յետս կոչումը կը պահանջեմ և պիտի ընդունիմ : Դուք իմ բարեկամս էք, շարունակեց Ալպէր շուրթերը սեղմելով և անսնելով որ Պոշան ալ իւր կողմէն իւր հպարտ գլուխը վեր վերցընելու կ'ըսկէր, դուք իմ բարեկամս էք, և կը յուսամ թէ զիս ալ աղէկ կը ճանչնար, ու այսպիսի պարագայի մէջ իմ յամառութեանս պատճառը կը հասկընար :

— Եթէ ես ձեր բարեկամն եմ, Մորսէրֆ, ձեր խօսքերովը բարեկամութիւննիդ պիտի մոռցընել տաք ինձ . . . : Բայց նեղանալը մէկզի թողունք, կամ գոնէ հիմա նեղանալու ժամանակը չէ . . . : Բարեկացած, դրդուած և վիրաւորուած կ'երևիք, ըսէք, Գէրնան կոչուած այդ ազգականը ո՛վ է :

— Իմ հայրս է և ոչ ուրիշ մէկը, ըսաւ Ալպէր, Գ. Գէրնան Մոնսէլօն, ար Մորսէրֆ կոմսը, որ քսան և հինգ պատերազմի դաշտերու մէջ մանող հին զինուորական մ'է և որուն անիւ վերքերը աղբիւրի մէջ գումարուած պիղծ տիղմով աղտեղել կ'ուզեն :

— Ձեր հայրն է, ըսաւ Պոշան, ուրեմն տարբեր խնդիր է այդ :

Հիմա կը հասկընամ ձեր բարկութեան պատճառը, սիրելիդ իմ Ալպէր . . . : Աւրեմն վերստին կարդանք . . . — :

Եւ այս անգամ՝ ամեն բառին վրայ կենալով յօդուածը վերստին կարդայ :

— Բայց այս յօդուածին մէջ ո՞ր տեսար որ Գէրնան ձեր հայրն ըլլայ :

— Գրուած չէ, գիտեմ. բայց ուրիշ մարդիկ պիտի հասկընան այնպէս ըլլալը : Այս պատճառաւ կ'ուզեմ որ յօդուածը ուղղուի — :

Կ'ուզե՞մ խօսքին վրայ Պոշան Մորսէրֆին երեսը նայեցաւ, և ետքը գլուխը խոնարհելով՝ վայրկեան մը մտախորհ մնաց :

— Այս յօդուածը պիտի ուղղէք, այնպէս չէ՞, Պոշան, կրկնեց Մորսէրֆ աւելցած բայց միշտ կենդորոնացած բարկութեամբ մը :

— Այո՛, ըսաւ Պոշան :

— Աւրախ եմ որ խօսք կը հասկընաք :

— Բայց երբ տոյգ իմանամ որ եղածը սուտ է :

— Ի՞նչպէս :

— Այո՛, դործը կը պահանջէ որ անոր վրայ ստոյգ տեղեկութիւններ ստանամ, և ես այս բանիս պիտի աշխատիմ :

— Բայց տեղեկութիւն ստանալու ինչ հարկ կայ. ըսաւ Ալպէր իւր սահմանէն դուրս ելնելով : Եթէ չէք հաւատար որ հայրս է՝ շուտով ըսէք, իսկ եթէ կը հաւատաք՝ պէտք է որ մենամարտինք — :

Պոշան այնպիսի ժպիտով մը Ալպէրին երեսը նայեցաւ, որ իրեն յատուկ էր, և անով ամեն կիրքերուն աստիճանը կը փորձէր :

— Պարոն, կրկնեց, եթէ ինձմէ մենամարտութիւն խնդրելու եկած էք, պէտք էր ՚ի սկզբան խօսէիք և ոչ բարեկամական և ուրիշ ձանձրալի խօսքեր ընէիք, որոնք կէս ժամէ ՚ի վեր համբերութեամբ մտիկ կ'ընեմ : Աւրեմն այդ խնդրոյն վրայ պիտի խօսինք այսուհետեւ :

— Այո՛, եթէ անիրաւ զրպարտութիւնը յետս չկոչէք :

— Անցիք, մի սպառնաք եթէ կը հաճիք, Պ. Գէրնան Մօնտեհօ, գերազման Մորսէրֆ. ես իմ թշնամեացս սպառնալուսը չեմ ներեր : Արջափ ևս առաւել իմ բարեկամացս : Աւրեմն կը պահան-

Տէք որ Գէրնան զնդասեալին յօղուածը ուղղեմ, որ պատուոյս վրայ կ'ըսեմ՝ զխնալովս չհրատարակուեցաւ :

— Այո՛, կը պահանջեմ, ըսաւ Ալպէր, որուն զլուխը սկսաւ գառնալ :

— Եթէ ոչ պիտի մենամարտինք, շարունակեց Պոչան նոյն սրտի հանդարտութեամբ :

— Այո՛, կրկնեց Ալպէր ձայնը բարձրացնելով :

— Ուրեմն, ըսաւ Պոչան, ահա իմ պատասխանս, սիրելիդ իմ պարոն. այս յօղուածը ես չհրատարակեցի, անոր վրայ ծանօթութիւն անդամ չունէի. բայց քանի որ դուք ինձ կը դիմէք, կը պարտաւորիմ ուշադրութիւնս անոր վրայ դարձնել, և պիտի ջանամ կամ սուտ հանել և կամ ստոյգը հաստատել :

— Պարոն, ըսաւ Ալպէր սոք ելնելով, ուրեմն իմ վկաներս ձեզ զրկելու պատիւը պիտի ունենամ, կրնաք անոնց հետ տեղը և զէնքը որոշել :

— Շատ աղէկ, սիրելի պարոն :

— Եւ այս իրիկուն եթէ կը հաճիք, կամ առ առաւելն վաղը իրարու կը տեսնուինք :

— Ոչ, ոչ, պէտք եղած ժամանակը միայն պատրաստ եմ, և իմ կարծեօքս (ըստ որում ձեզմէ զրդուած ըլլալովս՝ որոշելու իրաւունքը իմս է) մենամարտելու ժամանակը եկած չէ դեռ : Գիտեմ որ սրամարտութեան մէջ խիստ վարժ էք, ես ալ ըստ բաւականին վարժ եմ. գիտեմ որ վեց նշանէն երեքին կը յաջողիք, ես ալ գրեթէ նոյն յաջողութիւնն ունիմ. գիտեմ որ մեր մենամարտութիւնը կատակ մը պիտի չըլլայ. ըստ որում դուք քաջ էք, ես ալ. . . ձեզմէ պակաս չեմ մնար : Հետեաբար չեմ ուզեր առանց պատճառի սպաննել զձեզ կամ ձեզմէ սպաննուիլ. հիմա կարգը իմս է ինդիրը ճշդիւ քննելու : Զիս սպաննելու չափ յամառութեամբ պիտի սնդէք որ այն յետս կոչումը ըլլայ, թէ և ինչպէս ըսի, դարձեալ կ'ըսեմ և կը հաստատեմ պատուոյս վրայ որ այն յօղուածը տեսած չէի, և վերջապէս կ'իմացնեմ որ ձեզից պէտ Տոն Թափէթէ մը զատ ուրիշ մէկուն անկարելի է Գէրնանի նին տակը՝ Գ. տը Մորսէրֆ կամըր զուշակել :

— Անշուշտ կը պահանջեմ :

— Ուրեմն, սիրելի պարոն, կը հաւանիմ որ իրարու պարանոցը կտրենք. սակայն երեք շաբաթ կուզեմ. երեք շաբաթէն կամ պիտի ըսեմ. «Այն, յօդուածին պարունակութիւնը սուտ է եղեր և ես կ'ուզլեմ զայն». և կամ «Այն, ճշմարիտ է եղեր» : Աւայն ատեն ձեր սրոշման համեմատ սուրբ պատեանէն կամ աղօժանակը աուփէն կը հանեմ :

— Երեք շաբաթ, գոչեց Ալլպէր. բայց երեք շաբաթը երեք դար է ինծի համար և մինչև այն ատենը մեր անունը պիտի անպատուուի :

— Եթէ բարեկամս ըլլայիք «Համբերութիւն, բարեկամ» կ'ըսէի, բայց դուք թշնամի եղաք, և հիմա կ'ըսեմ «Իմ հոգս է, պարոն» :

— Հաս աղէկ, թող երեք շաբաթէն ըլլայ, ըսաւ Մորսէրֆ. բայց մտածեցէք, երեք շաբաթէն անդին ոչ պայմանաւամ ունիք և ոչ փախտեան ճամբայ . . . :

— Պ. Ալլպէր տը Մորսէրֆ, ըսաւ Պոչան նոյնպէս ոտք ելնելով, ասկէ երեք շաբաթէն այսինչն քսան և չորս օրէն կրնամ ըզձեզ պատահաններէն դուրս նետել, և դուք այն ժամանակ սուսերով զիս սպաննելու աղաատութիւն ունիք : Այսօր օգոտոտս ամայ 2ֆն է, սեպտեմբերի 21ին զիրար կը տեսնենք : Մինչև այն օրը իրարմէ հեռու շղթայուած երկու գամփուերու հաջումները իրարմէ խնայենք — :

Եւ Պոչան ծանրութեամբ երիտասարդը բարեւելով կունակը անոր դարձուց և իւր տարգրատունը մտաւ :

Այն ատեն Ալլպէր իւր նուրբ գաւազանովը լրագիրներու կոտին մեծ հարուածներ տալով իւր վրէժը առնելէն ետե՛ մեկնեցաւ, և մինչև կտորը մանելը երկու կամ երեք անգամ տպարանին դրան կողմը դարձաւ նայեցաւ :

Ալլպէր տղեալ անմեղ և անզօր թղթերը ձեծելէն ետե՛ իւր կառքին ձիերը ձեծելու ատեն ծառուդոյն մէջ Մորսէրը տեսաւ, որ 2ֆնական լազանեաց առջևէն կ'անցնէր և Սէն-Մարթէնի կողմէն լալով Մաարլէնի կողմը կ'երթար :

— Ես երջանիկ մարդ մը —, ըսաւ Ալլպէր հաւաշելով :

... սարգը այս անգամ սխալած չէր :

ՎԵՐՁ ՉՈՐՐՈՐԴ ՄԱՍԻՆ

	Երէս		Երէս
Ա. Հեռագիրք	3	Ժ. Տեղեկութեաններք .	447
Բ. Պարսիզգամի մը դեղ- ներք ռառոզ առնէս- ներք ջնջելու հնարքք	43	ԺԱ. Պարսիզամէսք .	430
Գ. Ռբուսականներք . . .	27	ԺԲ. Հացն ու աղք .	442
Դ. Տաշք	39	ԺԳ. Տիկին տը Սէն-Մէ- րան	449
Ե. Մուրացկանք	54	ԺԴ. Խոստումը	465
Զ. Եմուանական տեսա- րանք	63	ԺԵ. Վիլլիբորի քննանեաց չիրիմի	203
Է. Եմուանութեան խոր- հորդք	79	ԺԶ. Երանագիրք	216
Ը. Թագաւորի գործակա- լին դահլիճք	92	ԺԷ. Ենարեա Գավազան- րի շտաւաջաղիմու- րիւնք	233
Թ. Եմուանային պարս- իանդէս մը	107	ԺԸ. Հայտե	247
		ԺԹ. Եանեայէն մեզ կը գրեն	273

